

รายงานการวิจัย เรื่อง
การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง
ตำบลประชาพัฒนา อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

เสนอ
สำนักงานโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

โดย

ฉลาด จันทรมบัติ	หัวหน้าโครงการ / ผู้วิจัยหลัก
พิสิษฐ์ บุญไชย	ผู้ช่วยผู้วิจัย / นักวิชาการ
ณิศพล ศรีปัญญา	ผู้ช่วยผู้วิจัย / นักพัฒนา
ทานตะวัน สิงห์แก้ว	ผู้ช่วยผู้วิจัย / นักพัฒนา

ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พฤษภาคม 2548

ชื่อเรื่อง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง
ผู้วิจัย ฉลาด จันทรสมบัติ
สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ปีที่พิมพ์ 2548

บทคัดย่อ

การก่อตัวของผู้คน ชุมชนได้ถูกขึ้นมาสนใจประเด็นสาธารณะของส่วนร่วมและส่งเสริมสนับสนุนให้เขาได้ทำในสิ่งที่เขาสนใจและต้องการ ด้วยการจัดการความรู้ด้วยตัวของเขาเอง มีความสำคัญในการสร้างจิตสำนึกที่ร่วมที่ดี หลังเปลี่ยนแปลงชุมชนให้สามารถปรับตัวได้ในลักษณะกลุ่มเครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายของการวิจัย

- 1) เพื่อสร้างทีมผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของตำบล โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน
- 2) เพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนประเภทวิสาหกิจชุมชนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม
- 3) เพื่อหาแนวทางการปรับบทบาทของพัฒนากรในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนที่สามารถบังเกิดผลต่อการปฏิบัติได้จริง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ทีมงานวิจัยสนาม ทีมงานวิจัยเครือข่าย ผู้สนใจและเข้าร่วมกิจกรรม รวมจำนวน 150 คน ในตำบลประชาพัฒนา อำเภอกวาวีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ใช้การวิจัยและพัฒนา โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การเตรียมทีมและจัดทำแผนแม่บทชุมชน การสร้างจิตสำนึกที่ร่วม การวางแผนแบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติตามแผนและพัฒนา การสะท้อนผล และการประเมินและสรุปผล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามและตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มองค์กรชุมชน และเครือข่ายขององค์กรชุมชน แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง และแบบบันทึกสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เรียบเรียงโดยใช้พรรณนาวิเคราะห์ตามข้อมูล และใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยปรากฏผล ดังนี้

1. ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงเริ่มที่จะตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมกันถักทอทอดความร่วมมือ ในการแก้ไขปัญหาที่ชุมชน และผลประโยชน์ของส่วนรวม สามารถที่จะสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และช่วยลดรายจ่าย นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ ส่งผลให้ได้ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงจำนวน 48 คน ที่ต้องเข้ามาขับเคลื่อนตามประเด็นสาธารณะที่ชุมชนต้องการ ภายใต้แผนแม่บทตำบลประชาพัฒนา มีประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา 18 ประเด็นหลัก ส่งผลให้ได้ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงที่เป็นจริงและมีความมั่นใจ ในการผลักดันแผนแม่บทตำบลไปสู่การปฏิบัติและเข้าสู่เชิงนโยบายการพัฒนาขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น

2. การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน พบว่า เกิดกลุ่มกิจกรรมเครือข่ายองค์กรชุมชนในระดับตำบล ขึ้น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีน กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มปุยชีวภาพ และกลุ่มทอดผ้าพื้นเมือง แต่ละกลุ่มเครือข่ายมีแผนการพัฒนากลุ่มตนเองที่ชัดเจน และแต่ละกลุ่มองค์กรยังมีการถ่ายทอดวิทยากร เชื่อมความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง สมาชิกกลุ่มเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น เน้นกระบวนการร่วมในการทำงาน คือ ร่วมคิดวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมตรวจสอบ ส่งผลให้กลุ่มมีการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เกิดความมั่นใจและมุ่งมั่นในการทำงาน มีการชักชวนความร่วมมือของคนในตำบล เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตผลทางการเกษตร สร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองได้ และชุมชนมีความเข้มแข็ง จะเห็นได้ชัดเจนจากการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่ายองค์กรชุมชน ทั้งโดยรวมและรายมาตรฐาน มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก

3. แนวทางการปรับบทบาทของพัฒนากร พบว่า เจ้าหน้าที่พัฒนากรยังไม่สามารถที่ปรับบทบาทในการทำงานให้เอื้อต่อการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนได้ ทั้งนี้มีปัจจัยมาจากหลายอย่าง เช่น การปรับโยกย้ายตัวบุคคลระหว่างการดำเนินงานโครงการ ทำให้ผู้ที่เข้ามารับหน้าที่ใหม่ไม่สามารถสานต่องานเดิมได้และทัศนคติส่วนตัวและความเคยชินกับระบบการทำงานราชการรูปแบบเก่า ประกอบกับการพัฒนาภายใต้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมยังเป็นเรื่องใหม่ทำให้เจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจที่ดีพอ และภาระในงานประจำมีมากทำให้ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมเรียนรู้กับที่ปรึกษาอย่างต่อเนื่อง ผู้บังคับบัญชาไม่อำนวยความสะดวกในการทำงานเท่าที่ควร รวมถึงการทำงานโครงการไม่สามารถให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นตำแหน่งของเจ้าหน้าที่ จึงทำให้เจ้าหน้าที่ขาดความมุ่งมั่นในการทำงานโครงการ บทบาทของเจ้าหน้าที่พัฒนากรที่จะช่วยเอื้อต่อการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน คือ (1) ต้องพร้อมที่รับเอาองค์ความรู้ใหม่ และเทคนิควิธีการ ในการทำงานร่วมกับชุมชน (2) ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับชุมชน (3) ใช้เวลาในการทำงานในพื้นที่ให้มากขึ้น (4) ต้องยอมรับในความผิดพลาดในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา และพร้อมที่จะเปิดกว้างรับเอาข้อเสนอแนะจากภาคีทีมวิจัยสนามไปปรับปรุง (5) ลดความยึดมั่นถือมั่นขององค์กร หน่วยงาน ใช้หลักการทำงานแบบบูรณาการและตระหนักถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ (6) เข้าร่วมเรียนรู้ในการดำเนินงานโครงการร่วมกับภาคีทีมวิจัยให้มากขึ้น โดยเฉพาะในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ การร่วมวางแผนการดำเนินงาน การร่วมปฏิบัติ / ร่วมกระบวนการ การอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน การร่วมติดตามประเมินผล การร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การร่วมสะท้อนผลและรายงานผล ซึ่งในการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมา พบว่า เจ้าหน้าที่พัฒนากรยังมีจุดอ่อนในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนอยู่ทุกขั้นตอนและได้นำผลการดำเนินงานมาวางแผนใหม่เพื่อปรับปรุงและพัฒนางานของพัฒนากรให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

Title: Creation and Development of Community Organization Network for Self-reliant
Researcher: Chalard Chantarasombat
Institute: Mahasarakham University
Year: 2005

ABSTRACT

For people forming, people started being interested in public issues of participation, and supporting and encouraging to do what they were interested in and wanted by managing knowledge themselves. It was important in creating good common awareness after changing community to be able to adjust themselves as the community organization network for self-reliant. The objective of this research were: 1) to create the transformational leader team of Sub-district through learning process of community model plan, 2) to construct and develop community organization network as community enterprise by participative process, and 3) to search for guidelines in modifying the developer's role in creating and developing the community organization network that would be practical. The sample using in this study included 150 researcher team of network research work, the persons who were interested in and participated in the activities, in Prachapattana Sub-district, Wapeepatum District, Mahasarakham Province. The design was Research and Development by applying the Participatory Action Research as: the team preparation and community model plan establishment, the development of common awareness, the participatory planning, the implementation and development, the reflection, and the evaluation and conclusion. The instrument using for collecting data, included: 1) the Questionnaire and Indicator of Success from community organizational group and community organization network, 2) the Structured Interview, 3) the Camera, 4) the Audiotape Recorder, and 5) the Field Note. Data were analyzed by synthesizing the Triangulation, organizing by Descriptive Analysis, and using statistic as Percentage, Mean, and Standard Deviation.

The research findings were as follows:

1. For transformational leaders, they began to be aware of importance in living Together, building the collaboration in solving problem of community and public benefit. They could create work and income for community people as well as lowering the expenditure leading to self-reliant. Consequently, there were 48 transformational leaders who had to move according to

public issues needed by community. Under the model plan of Prachapattana Sub-district, there were 18 developmental strategic issues. As a result, the transformational leaders were realistic and confident in moving the model plan of Sub-district into practice and developmental policy of Local Administrative Organization.

2. For creation and development of community organization network, found that there were 4 groups of activity group on community organization network in Sub-district level including: 1) the process of rice noodle eaten with curry group, 2) the mushroom growing group, 3) the biological fertilizer group, and 4) the local cloth weaving group. Each network group, had clear self developmental plan. In addition, each organization group, resource transfer was performed. There was continuous relationship building. The group members obtained learning process in working and developing for improvement. Common process in working was emphasized including: the shared thinking for planning, practicing, responsibility, obtaining benefit, and investigating. Consequently, the group had continuous learning, confidence, as well as attempt to work. People in Sub-district developed their collaboration for elevating the agricultural product value, work and income development for them, which led to self-reliant and community strength. It could be obviously seen by the assessment of indicators in success of community organization network both in overall and each standard, the quality was in "Very Good" level.

3. For guidelines in modifying the developer's role, found that the developers were not be able to adjust their roles in working for facilitating the creation and development of community organization network, caused by many factors such as the move of persons during project implementation, those who were new comers couldn't be able to continue the former work. Their personal attitude as well as habit in traditional bureaucratic working system. Besides, the development under Participatory Action Research was a new practice and the officers didn't have clear understanding. Moreover, they had daily work responsibilities until they had no time to regularly participate in learning with the consultants. Furthermore, the super ordinates didn't facilitate working as much as it should be. The project working wasn't be able to provide benefit for their promotion. As a result, the officers lacked of an attempt for project work. The developers' roles in facilitating the creation and development of community organization network were: (1) they had to be ready for receiving new body of knowledge as well as technique in working with community, (2) use the Participatory Action Research in working with community, (3) spend more time working in the area, (4) need to accept the former mistakes in implementation on community

development as well as be ready for open minded in applying suggestions from research team alliance for improvement, (5) alleviate the persistence of organization/work unit, use the working rationale as integration and be aware of community benefit, and (6) participate in learning of process implementation with research team alliance more. Specifically, in the following phases as follows: the collaboration in planning of implementation, practice/process, facilitation in work practice, follow up and evaluation, solving the occurred problems, reflecting and reporting the performance. For the former project implementation, found that the developers still had weak point in conducting Participatory Action Research in creating and developing the community organization network in every phase. So, the findings of implementation was used for planning in order to improve and develop the developers' work with better efficiency.

คำนิยม

โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชนภายใต้การทำงานความร่วมมือของประเทศ ออสเตรเลียกับประเทศไทย โดยผ่านกรมการพัฒนาชุมชนให้มีการส่งเสริมสนับสนุนเครือข่าย องค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองในระดับตำบลให้มีศักยภาพมากขึ้น และตำบลประชาพัฒนา อำเภอ วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ก็เป็น 1 ใน 12 พื้นที่นำร่องทั่วประเทศและได้เริ่มดำเนินงานมา ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 กรกฎาคม – ตุลาคม 2545 ช่วงที่ 2 พฤศจิกายน 2545 – มีนาคม 2546 และช่วงที่ 3 กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547 โดยให้อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เข้าเป็นที่ปรึกษาทีมวิจัย และเป็นผู้วิจัยหลัก ร่วมกับนักวิชาการ นักพัฒนา และนักวิจัยชาวบ้าน (นักวิจัยภาคสนาม) ของตำบลประชา พัฒนา ในการเรียนรู้จากการปฏิบัติและประยุกต์ใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นตัว ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ซึ่งผลการดำเนินงานโครงการทั้งสามระยะที่ผ่านมา มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนและ ส่งเสริมให้กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนได้เรียนรู้การทำงานในการพึ่งพาตนเอง มีการบริหารจัดการ ทีมวิจัยภาคสนามที่เป็นระบบไม่ว่าจะเป็น การศึกษาปัญหา ความต้องการ แผนแม่บทชุมชน การ ปฏิบัติตามแผน การปรับปรุงและพัฒนา การประเมินผล สรุปผล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จน ทำให้หมู่บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม มีการพัฒนางานด้านเอกลักษณ์ชุมชนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ และในรอบปี พ.ศ. 2547 ได้ต้อนรับแขกที่มาจากต่างจังหวัด 4 คณะๆ ละ 50 คน รวม 200 คน นับได้ว่าเป็นจุดแข็งของทีมงานวิจัยภาคสนามที่มีความมุ่งมั่นจะพัฒนางานให้บรรลุ ตามแผนแม่บทชุมชนให้เป็นจริง แต่เพียงขาดโอกาสในการเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับตนเอง

ขอขอบคุณกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ที่เห็นความสำคัญในการใช้ ทรัพยากรบุคคลร่วมกัน และให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินงานการศึกษา และวิจัย วิจัยร่วมกับชุมชน ส่งผลให้ผู้วิจัยหลักซึ่งเป็นที่ปรึกษาโครงการและผู้รับผิดชอบโครงการด้วย คือ อาจารย์ฉลาด จันทรสสมบัติ และผู้ช่วยผู้วิจัยร่วมคือ นายทานตะวัน สิงห์แก้ว ตลอดทั้งตัวแทน ผู้ร่วมวิจัย จาก 4 กระทรวงหลัก และโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา ซึ่งได้ เรียนรู้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยให้บุคคล กลุ่มเครือข่ายเป็นศูนย์กลางในการ พัฒนา ส่งผลให้รู้จริงตามประเด็นที่ตนเองสนใจ และเกิดปัญญาองค์ความรู้ใหม่สู่ตนเอง ตลอดทั้ง กลุ่มองค์กรชุมชนและเครือข่าย ชุมชนใกล้เคียงได้นำผลการวิจัยไปสู่การประยุกต์ใช้ต่อไป

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาธ อิศรปริดา)

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ / ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ

พฤษภาคม 2548

คำนำ

โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน เกิดขึ้นจากความร่วมมือของรัฐบาลไทยและรัฐบาลออสเตรเลีย เพื่อส่งเสริมการทำงานของกรมการพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพมากขึ้น ตำบลประชาพัฒนา ก็เป็น 1 ใน 12 พื้นที่นำร่องทั่วประเทศ และได้เริ่มดำเนินงานมา ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2545 โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 กรกฎาคม – ตุลาคม 2545 ช่วงที่ 2 พฤศจิกายน 2545 – มีนาคม 2546 และช่วงที่ 3 กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547 ซึ่งผลการดำเนินงานโครงการทั้งสามระยะที่ผ่านมา ทำให้ทีมวิจัยภาคสนาม (นักวิจัยชาวบ้าน) ได้รับบทเรียนและประสบการณ์ทั้งที่ประสบผลสำเร็จ และบทเรียนที่ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

รายงานการวิจัยเรื่อง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นของที่ปรึกษานักวิจัยหลัก นักวิชาการ นักพัฒนา และทีมวิจัยภาคสนาม (นักวิจัยชาวบ้าน) ภายใต้การดำเนินงานระยะที่ 3 โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน (สค.อช.) ตำบลประชาพัฒนา อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม จัดทำขึ้นเพื่อสรุปผลการดำเนินงานการวิจัยของทีมวิจัยภาคสนามระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547) สรุปบทเรียนสะท้อน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการดำเนินงานกับพื้นที่อื่นๆ ของโครงการ ข้อเสนอแนะที่ค้นพบของทีมวิจัยภาคสนาม ผลการดำเนินงานในส่วนของการสนับสนุนการทำงานของนักวิจัยภาคสนามของที่ปรึกษา ข้อเสนอแนะของที่ปรึกษา ปัญหาอุปสรรคของทีม บทเรียนสำคัญในการทำงานของภาคีทีมงานวิจัยสนาม แนวทางการขยายผลการดำเนินงาน การถักทอความร่วมมือร่วมกับหน่วยงานภาคีการพัฒนา ในการเสริมต่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน และข้อเสนอแนะในการพัฒนางาน และการวิจัย

ที่ปรึกษา (นักวิจัยหลัก) ของทีมวิจัยภาคสนามตำบลประชาพัฒนา หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานการวิจัย เรื่อง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ฉบับนี้จะเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์สำหรับทีมวิจัยภาคสนามเอง ทั้งนี้เพราะเกิดจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สามารถนำบทเรียนที่ได้ไปประยุกต์ใช้ ปรับปรุงแก้ไข และขยายผลต่อไป ตลอดจนทั้งบุคคลที่สนใจที่จะศึกษากลุ่มองค์กรเครือข่ายชุมชนในลักษณะเดียวกันนี้ ได้ใช้เป็นแนวทางในการนำข้อมูลไปวางแผนปรับปรุงในการพัฒนาต่อไป ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการก่อเกิด การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในระยะแรก

ฉลาด จันทรสัมบัติ

ที่ปรึกษาโครงการ นักวิจัยหลักและผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พฤษภาคม 2548

สารบัญ

บทที่

หน้า

1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 คำถามการวิจัย	3
1.3 ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	4
1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	4
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2 แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 เครือข่าย.....	9
2.2 การพึ่งตนเอง	22
2.3 กระบวนการเรียนรู้	26
2.4 การพัฒนากลุ่มอาชีพ	42
2.5 เทคนิคการทำงานแบบมีส่วนร่วม.....	45
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	67
3 วิธีดำเนินการวิจัย	74
3.1 พื้นที่เป้าหมาย	74
3.2 กลุ่มเป้าหมาย	74
3.3 กลุ่มผู้วิจัย	75
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	75
3.5 วิธีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	76
3.6 ขั้นตอนการวิจัย	78
3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล	84
3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล	85
3.9 สถิติที่ใช้ในการวิจัย	86

4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	87
4.1 การสร้างทีมผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของตำบล โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ แผนแม่บทชุมชน.....	87
4.2 การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ประเภทวิสาหกิจชุมชน ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม	120
แนวทางการปรับบทบาทของพัฒนากรในการสร้างและพัฒนาเครือข่าย องค์กรชุมชน ที่สามารถบังเกิดผลต่อการปฏิบัติได้จริง	122
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	144
5.1 ความมุ่งหมายของการวิจัย	144
5.2 สรุปผล	144
5.3 อภิปรายผล.....	149
5.4 ข้อเสนอแนะ.....	153
บรรณานุกรม.....	156
ภาคผนวก.....	165
ภาคผนวก ก แบบสอบถามข้อมูลรายครัวเรือน	166
ภาคผนวก ข ผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่ายองค์กรชุมชน.....	180
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	191
ภาคผนวก ง แผนยุทธศาสตร์และแผนแม่บทฉบับสรุป	201
ภาคผนวก จ ผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของที่ปรึกษา(ผู้วิจัยหลัก) ผู้ร่วมวิจัย และทีมนักวิจัยสนาม(นักวิจัยชาวบ้าน)	206
ภาคผนวก ฉ ภาพประกอบการจัดกิจกรรม.....	220
ภาคผนวก ช รายชื่อคณะทำงานโครงการวิจัย	237
ประวัติผู้วิจัย	240

บัญชีตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงเกณฑ์การแบ่งประเภทของเครือข่าย	16
2 แสดงวิธีการจัดการเครือข่ายตามขั้นตอนและวงจรชีวิตของเครือข่าย.....	19
3 แสดงผลการปฏิบัติงานของผู้วิจัยหลัก ผู้ช่วยผู้วิจัยร่วมกับทีมวิจัยสนาม	91

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	5
2 กระบวนการเรียนรู้	31
3 วิธีปฏิบัติการเรียนรู้.....	36
4 กระบวนการกลุ่ม.....	43
5 กรอบแนวคิดระบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม.....	45
6 กระบวนการประชุม F.S.C.....	52
7 ความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนา นักวิจัยและชาวบ้าน.....	62
8 แสดงองค์ประกอบของการพึ่งตนเอง	68
9 ช่องทางการตัดสินใจและสื่อสารภายในของเครือข่ายประชาพัฒนา	127
10 รูปแบบการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ตำบลประชาพัฒนา อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม	148

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

สภาพความเป็นอยู่ของคนในปัจจุบัน มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในปัจจุบันนั้นค่อนข้างลำบาก ซึ่งคนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในชนบทและต่างจังหวัดนั้น ยังมีสภาพขาดแคลนทั้งสิ่งที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต และสิ่งที่เอื้ออำนวยให้ชีวิตนั้นสบายยิ่งขึ้น สวัสดิการทางเศรษฐกิจยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ สวัสดิการทางสังคมโดยทั่วไปยังบกพร่องเป็นอันมาก ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีปัญหา สภาพดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากการพัฒนาในประเทศไทยตลอดระยะเวลาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาที่มุ่งด้านเศรษฐกิจและใช้แนวทางทุนนิยมเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดการพัฒนานี้ไม่สมดุล เป็นการพัฒนาที่ทำให้ลายชุมชนฐานรากของสังคมไทยให้อ่อนแอลง มีการไ้วว้างใจซึ่งกันและกันลดลง โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมและชนบทที่ล้าหลัง (ประเวศ วะสี. 2531 : 6) ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชุมชนมีมากขึ้น รายได้และมาตรฐานการครองชีพของคนยากกับคนจนห่างกันมากประมาณ 18 เท่า ทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด และภูมิภาค (อนุก นาคะบุตร . 2531 : 13) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ได้มีนโยบายให้รัฐส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ด้านการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนทั้งกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นได้พึ่งพาตนเอง และตัดสินใจในกิจกรรมของท้องถิ่นได้เอง

โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน (สก.อช.) เป็นอีกโครงการหนึ่งที่ต้องการส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรชุมชนได้ศึกษาวิจัย และเรียนรู้ศักยภาพของตนเองร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ และนักพัฒนาองค์กรเอกชนได้อย่างมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของคนในชุมชน โดยความร่วมมือระหว่างของรัฐบาลไทย และรัฐบาลออสเตรเลีย เพื่อส่งเสริมการทำงานของกรมการพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับการปฏิรูประบบราชการ ตำบลประชาพัฒนา อำวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ก็เป็น 1 ใน 12 พื้นที่นำร่องทั่วประเทศ ได้เริ่มดำเนินงานในระยะที่ 1 ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-กันยายน 2545 ซึ่งผลการดำเนินงานโครงการในระยะที่ 1 เป็นช่วงของการศึกษาสถานการณ์ชุมชน และองค์กรชุมชน

และวางแนวทางการทำงานปรับความเข้าใจร่วมกันของทีมวิจัยสนามที่มาจากภาคีต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาต่อไปในช่วงที่ 2

เพื่อให้การดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ทีมวิจัยภาคสนามตำบลประชาพัฒนา ร่วมกับที่ปรึกษาได้วางแผนการดำเนินงานโครงการต่อในระยะที่ 2 ซึ่งแผนการดำเนินงานในระยะที่ 2 นี้ เป็นกิจกรรมที่ทีมวิจัยจะเน้นเสริมต่อในระยะที่ 1 และนำไปสู่การแก้ไข ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานของทีมวิจัยสนามแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มและเครือข่ายองค์กรชุมชน ตำบลประชาพัฒนา ให้เกิดความตระหนักและรับผิดชอบต่อประโยชน์ของสาธารณะ และผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากไม่ร่วมมือกันและมีการปรับตัวเพื่อเคลื่อนไหวอย่างเป็นขบวนการ คือ ให้รู้จักตนเองมองถึงประโยชน์ส่วนรวม มีการถักทอความร่วมมือเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการทำงานร่วมกันในลักษณะประชาสังคมและภาคีต่าง ๆ เกิดพลังสร้างสรรค์ขึ้นทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ที่เป็นจุดเน้นของการวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นส่งผลให้ทำได้เกินเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลง จำนวน 80 คน ใน 11 หมู่บ้าน โดยพยายามที่จะจัดให้มีแผนแม่บทชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนา และเกิดกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนขึ้น 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร กลุ่มเพาะเห็ด และกลุ่มปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งทั้งสามกลุ่มนี้เกิดขึ้นจากปัญหาและความต้องการของชุมชนที่ต้องการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และพึ่งพาตนเอง เป็นผลพวงจากการจัดเวทีประชาคมตำบลในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นการทดลองสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชน ควบคู่กับการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อใช้เป็นตัวขับเคลื่อนในการสร้างพันธมิตรกิจข้อตกลงในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน

การดำเนินงานระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547) ภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม แบ่งการทำงานให้เป็นจริงอยู่ 2 ส่วนด้วยกัน คือ 1) การจัดทำแผนแม่บททั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลให้เป็นจริง 2) สร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งทั้งสองอย่างต้องทำควบคู่กันไปและผลการดำเนินงานที่ผ่านมาประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในส่วนของกลุ่มเครือข่ายขององค์กรชุมชน ทุกกลุ่มสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างเป็นที่น่าสนใจ มีการพัฒนากลุ่มเครือข่ายขององค์กรชุมชน โดยใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จเพื่อพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ และส่งผลให้ได้แผนแม่บทพัฒนาตำบลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และสภาผู้นำจำนวน 48 คน ที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาและผลักดันให้มีการนำแผนแม่บทไปสู่การใช้จริง ถือว่าเป็นบทเรียนของการพัฒนารูปแบบใหม่ที่ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี แต่หากมองถึงความยั่งยืนยังไม่สามารถบอกได้ว่า กระบวนการในการพัฒนาที่ทีมวิจัยภาคสนามและที่ปรึกษาได้ทดลองใช้กับ

ชุมชนตำบลประชาพัฒนา จะมีความยั่งยืนได้เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลา อาจทำให้ชุมชนยังไม่สามารถสานงานต่อได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้มีที่ปรึกษาคอยให้ความช่วยเหลือปรึกษา แนะนำอีกระยะหนึ่งน่าจะส่งผลถึงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนของตำบลประชาพัฒนาไปสู่ผู้นำในการเปลี่ยนแปลง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้การทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยประชาชนเป็นผู้วิจัยและศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้จริงและเป็นการพัฒนาองค์ความรู้โดยชุมชน และเพื่อชุมชนสามารถพัฒนาองค์กรชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ หรือสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนได้ในที่สุด

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 กระบวนการเรียนรู้เวทีในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและตำบลนำไปสู่การสร้างและพัฒนาได้อย่างไร

1.2.1.1 ความคิด การวางแผน การกระทำ การตรวจสอบ ความรับผิดชอบและผลประโยชน์ในการทำงาน

1.2.1.2 กระบวนการตัดสินใจของชุมชนในเรื่องส่วนร่วม ลักษณะผู้นำในชุมชน การคิดเกี่ยวกับเรื่องส่วนร่วม ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ภาติ และองค์กรชุมชน ความรู้สึกถึงความเป็นชุมชนและความร่วมมือ

1.2.2 กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนประเภทวิสาหกิจชุมชน ตามประเด็นที่ชุมชนสนใจ

1.2.2.1 การเตรียมความพร้อมเพื่อให้กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายสามารถเกิดขึ้นได้

1.2.2.2 กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายที่เปิดกว้างให้้องค์กรชุมชนและเอื้อต่อการเพิ่มพลังอำนาจของประชาชนและชุมชนควรเป็นอย่างไร

1.2.2.3 กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างภาติการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชนที่ก่อให้เกิดความร่วมมือในแนวคิดควรเป็นอย่างไร

1.2.3 ที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และภาติแห่งความร่วมมือการพัฒนาจะมีการเรียนรู้และกลไกพัฒนาที่จะปรับบทบาทเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับการสนับสนุนกระบวนการสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชน ควรเป็นอย่างไร

1.3 ความมุ่งหมายของการวิจัย

1.3.1 เพื่อสร้างทีมผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของตำบล โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน

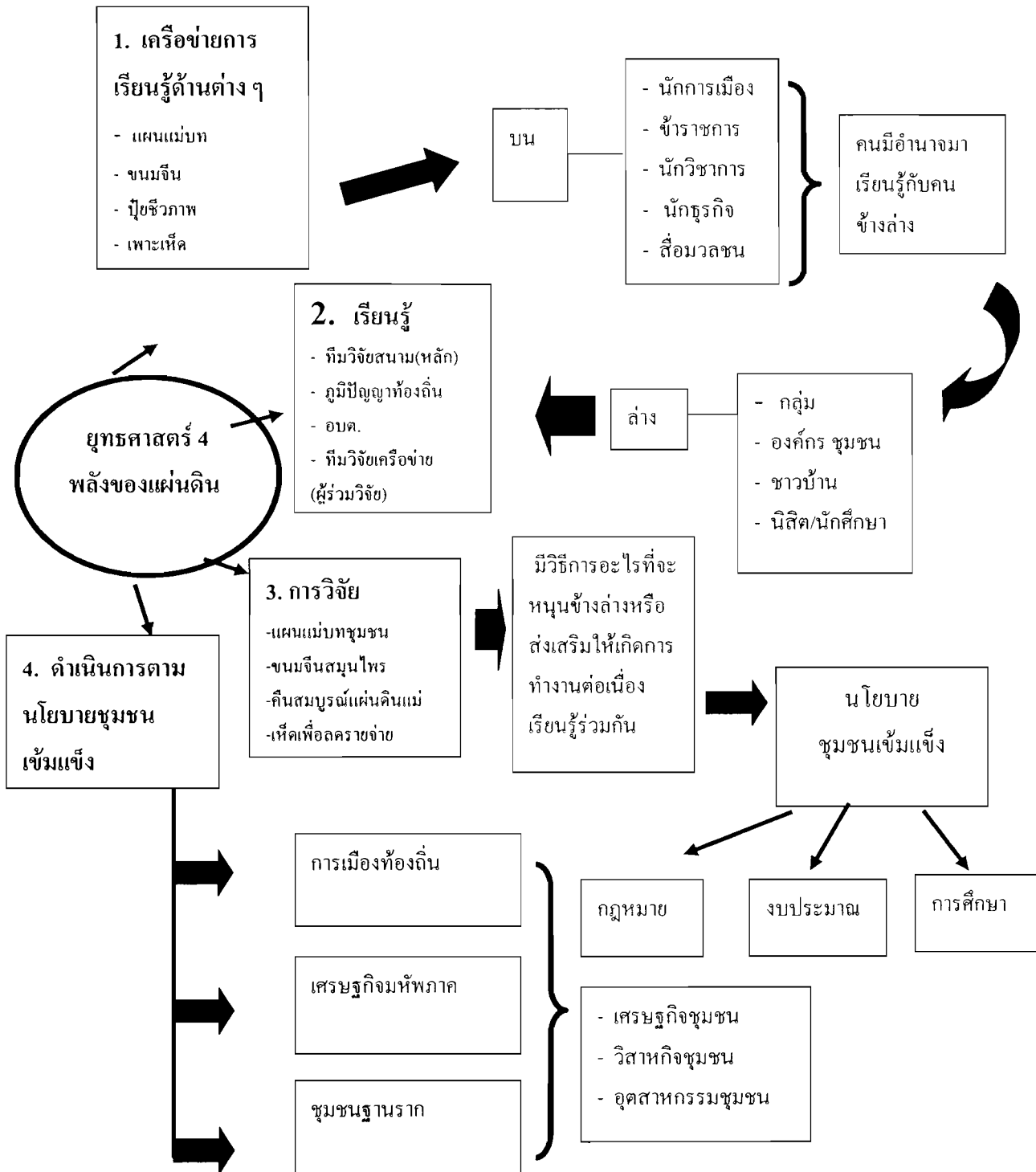
1.3.2 เพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนประเภท วิชากิจชุมชนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม

1.3.3 เพื่อหาแนวทางการปรับบทบาทของพัฒนากรในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ที่สามารถบังเกิดผลต่อการปฏิบัติได้จริง

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ระยะที่ 3 ของตำบลประชาพัฒนา ได้แนวคิดจาก Grundy and Kemmis (1981) Zuber - Skerrit (1991) (อ้างจาก ขนิษฐา กาญจนรังสีนันท์ (2545 : 7) มาปรับปรุงเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย 4 ขั้นตอนคือ การวางแผน (Planning) การกระทำ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผลกลับ (Reflection) และยุทธศาสตร์ 4 พลังแผ่นดิน เป็นกรอบในการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 3 ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.5.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ (Key Informant) จำนวน 69 คน ประกอบด้วย ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนและสภาผู้นำตำบลประชาพัฒนา จำนวน 48 คน ตัวแทนองค์กรปกครองท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่จาก 4 กระทรวงหลัก จำนวน 21 คน

1.5.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ (Key Informant) จำนวน 69 คน ประกอบด้วย ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนและสภาผู้นำตำบลประชาพัฒนา จำนวน 48 คน ตัวแทนองค์กรปกครองท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่จาก 4 กระทรวงหลัก จำนวน 21 คน

1.5.2 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วย กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบล จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร กลุ่มปุยชีวภาพ และกลุ่มเพาะเห็ด

1.5.3 พื้นที่เป้าหมาย

พื้นที่เป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย 1 ตำบล คือ ตำบลประชาพัฒนา อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนทั้งหมด 11 หมู่บ้าน

1.5.4 ระยะเวลาในการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 ปี 9 เดือน คือ กรกฎาคม 2545 – เมษายน 2547

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.6.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การศึกษาชุมชนโดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาวางแผนดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผน ติดตามผลประเมินผล สรุปผลสะท้อนผล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยทุกขั้นตอนมีสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมด้วย โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงพัฒนางานดังนี้

1.6.1.1 การเสริมสร้างพลังอำนาจของผู้มีส่วนร่วม

1.6.1.2 ความร่วมมือผ่านการมีส่วนร่วม

1.6.1.3 การได้มาซึ่งความรู้โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของนักวิจัยหลักและผู้ร่วมวิจัย

1.6.1.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1.6.2 เครือข่ายองค์กรชุมชน หมายถึง การรวมกลุ่มของบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ มีการร่วมมือของการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ คือ ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดยยึดกรอบการทำงานและการวิจัย หลัก พลังแผ่นดิน คือ 1) เครือข่ายการเรียนรู้ด้านต่างๆ 2) ทีมแห่งการเรียนรู้ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4) การดำเนินงานตามนโยบายชุมชนเข้มแข็ง

1.6.3 วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง (SMCE – Small and Micro Community Enterprise) “ทุนชุมชน” ไม่ได้หมายถึงเพียง “เงิน” แต่หมายถึงทรัพยากร ผลผลิต โภคทรัพย์และทุนทางสังคม (ความรู้ ภูมิปัญญา ระบบคุณค่า กฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งร้อยรัดให้ผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นพี่น้อง)

1.6.4 การพึ่งตนเอง หมายถึง (1) ความหมายปัจเจกบุคคลคือ กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกบุคคลและครัวเรือน เพื่อบรรลุหลักประกันของการดำรงชีพของเขา (หมายถึงปัจจัยความจำเป็นพื้นฐาน – ผู้เขียน) (2) ส่วนในความหมายลักษณะกลุ่มแล้ว การพึ่งตนเอง คือ สังคมหรือกลุ่มที่มีการจัดระบบเพื่อให้ชาวบ้านดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง หมายถึงรวมถึงกลุ่มหรือสังคมนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ด้วยความพยายามและกำลังของตนเอง

1.6.5 การพึ่งตนเอง หมายถึง การมีเสรีภาพเต็มที่ในการทำกิจกรรมของตนเองโดยตนเองและชาวบ้านสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองจากภายในชุมชนเองมากกว่าที่จะกำหนดจากพลังภายนอก จะพิจารณาถึงมิติต่างๆ มากน้อยกันไปใน 3 มิติ ดังนี้

1.6.5.1 คุณภาพเฉพาะตัว (Self-Quality) ความพยายามพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นต่อเมื่อชาวบ้านในชุมชนมีอิสระภาพ มีความเสมอภาค ความเป็นไท ศักดิ์ศรีและคำนึงถึงความก้าวหน้าได้ด้วยตนเอง

1.6.5.2 มีการกระทำอย่างต่อเนื่องหรือเป็นกระบวนการ(Continuing Action or Process) ทั้งในด้านความคิดและการตัดสินใจ กระบวนการพึ่งตนเองที่แตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศ

1.6.5.3 ระดับการพึ่งตนเอง การ์ตัง(Galtung) แบ่งการพึ่งตนเองออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล (ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ) ระดับท้องถิ่น (ใช้วิธีให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจ) ระดับประเทศ (สร้างสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท) ระหว่างประเทศ (สร้างสัมพันธ์ระหว่างประเทศและปรับให้มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี)

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

2.1 เครื่องมือ

- 2.1.1 ความหมาย
- 2.1.2 พัฒนาการของเครื่องมือ
- 2.1.3 ประเภทของเครื่องมือ
- 2.1.4 ลักษณะร่วมของเครื่องมือ
- 2.1.5 ประโยชน์ของเครื่องมือ
- 2.1.6 กิจกรรมของเครื่องมือ
- 2.1.7 โครงสร้างของเครื่องมือ
- 2.1.8 ข้อจำกัดและปัญหาของเครื่องมือ
- 2.1.9 ประเภทของเครื่องมือ
- 2.1.10 ก่อตั้งเครื่องมือ
- 2.1.11 การจัดการเครื่องมือ
- 2.1.12 เครื่องมือองค์กรชุมชน

2.2 การพึ่งตนเอง

- 2.2.1 ความหมาย
- 2.2.2 แนวทางการพึ่งตนเอง
- 2.2.3 องค์ประกอบในการพึ่งตนเอง

2.3 กระบวนการเรียนรู้

- 2.3.1 ความหมายการเรียนรู้
- 2.3.2 กระบวนการเรียนรู้
- 2.3.3 หลักการเรียนรู้
- 2.3.4 วิธีปฏิบัติการเรียนรู้
- 2.3.5 องค์ประกอบการเรียนรู้
- 2.3.6 อุปสรรคขัดขวางการเรียนรู้
- 2.3.7 ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

2.4 การพัฒนากลุ่มอาชีพ

2.4.1 ความหมายกลุ่ม

2.4.2 กระบวนการกลุ่ม

2.5 เทคนิคการทำงานแบบมีส่วนร่วม

2.5.1 กรอบแนวคิด และกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม

2.5.2 กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้

2.5.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน

2.5.4 การวางแผนพัฒนากลุ่มอาชีพแบบมีส่วนร่วม

2.5.5 การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง (SWOT Analysis)

2.5.6 การประเมินชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory rural appraisal : PRA)

2.5.7 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

2.5.8 กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 งานวิจัยภายในประเทศ

2.6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

2.1 เครือข่าย

2.1.1 ความหมาย

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 197) ให้ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกันทั้งในชุมชนและกับชุมชนอื่น ๆ มีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายที่แสดงออกทางกิจกรรมที่ทำกันสม่ำเสมอหรือเป็นครั้งคราว ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของชุมชน เพราะแม้มีอำนาจรัฐอยู่แต่ก็ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงวิถีปฏิบัติของชุมชน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 28) ให้ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดหมายเพื่อการดำเนินงานร่วมกัน และมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

เครือข่าย หมายถึง การรวมกลุ่มของบุคคล หรือ องค์กรในชุมชนหลาย ๆ องค์กรที่มีความสัมพันธ์เป็นกลุ่มคล้าย ๆ ชุมชน หรือสมาคม ทั้งนี้โดยองค์กรต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์ หรือ

เป้าหมายการดำเนินร่วมกันในลักษณะประชาสังคม แต่องค์กรยังคงดำเนินงานของตนเองได้อย่างอิสระ

2.1.2 พัฒนาการของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548: 198) มีมุมมองพัฒนาการของเครือข่ายในแวดวงวิชาการ เครือข่ายมาพร้อมกับวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์แขนงต่าง ๆ แต่ปรากฏให้เห็นว่ามีพลังจริง ๆ ในทศวรรษที่ 20 นี้เอง เมื่อมีการปรับกระบวนการทัศน์ ปรับวัฒนธรรมองค์กรในภาคธุรกิจ จนเกิดการ “ปฏิวัติการจัดการธุรกิจ” ขึ้น เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคน ทำงานทั้งในองค์กรตนเองและระหว่างองค์กรต่าง ๆ

ในด้านการพัฒนาเอกชนก็ค่อย ๆ เกิด “ขบวนการ” ดังกล่าวมาตั้งแต่ 2525 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์พัฒนา เปลี่ยนจากการทำโครงการจัดการองค์กรชุมชน ไปสู่การเชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงที่มาจาก “ข้างใน” ชุมชน เพราะมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเองโดยการใช้ทรัพยากรหรือ “ทุนชุมชน” ที่เหลืออยู่

สองทศวรรษมานี้ ทั่วโลกมีการนำแนวคิดเรื่องเครือข่ายไปประยุกต์ใช้ในแวดวงการทำงานของตนเอง ในประเทศไทยมีประสบการณ์ที่หลากหลายเรื่องเครือข่ายที่ได้นำเสนอในหนังสือเล่มนี้มาจากประสบการณ์ของผู้เขียน ผู้เรียบเรียงรวบรวมประสบการณ์เหล่านี้มาเสนอบวกกับประสบการณ์และข้อมูลจากหน่วยงานระดับชาติและนานาชาติจำนวนหนึ่ง ทำให้ได้ข้อสรุปที่สรุปเป็นประเด็นที่น่าจะนำไปใช้ต่อไปดังนี้

2.1.3 ประเภทของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548: 200) กล่าวถึงประเภทของเครือข่ายมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์ และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง โดยมีข้อสังเกตในประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

มีเครือข่ายแนวราบโดยการประสานบุคคลที่อยู่ใน “ระดับ” เดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร (กรณีเครือข่ายท้องถิ่นส่วนใหญ่ในหนังสือเล่มนี้เป็นเครือข่ายประเภทนี้) เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่องหรือประเด็นเดียวกันนั้น

มีเครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมาเป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง องค์กรทุน เป็นต้น

ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือกันโดยเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายนี้มีมากขึ้นวันนี้เพราะการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตช่วยให้คนไม่ว่าอาชีพอะไร ฐานะไหน ระดับใด สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ดีขึ้นง่ายขึ้น และมีการร่วมมือกันในเรื่องต่างๆ ได้สะดวกและดียิ่งขึ้น และอีกบางส่วนทำให้เป็นพลังต่อรองกับอำนาจต่างๆ ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชน องค์กรทุนหรือองค์กรวิชาการ ทำให้ได้รับความสนใจและความช่วยเหลือง่ายขึ้น

เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากร เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น (เครือข่ายยโสธรแลกเปลี่ยนกล้วยและผลผลิตอื่นๆ ของเครือข่ายนครศรีธรรมราช) บางเครือข่ายเน้นการรวมกันเพื่อกดดันทางการเมือง ปรณรงค์เพื่อให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป่าชุมชน การสร้างเขื่อน เป็นต้น

บางเครือข่ายมีวัตถุประสงค์หลากหลาย เช่น นอกจากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแล้วยังมีความร่วมมือในทางปฏิบัติอีกหลายเรื่อง เช่น การวิจัยร่วมกัน ฝึกอบรมร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อส่วนรวมร่วมกัน

ปัจจุบันนี้มีเครือข่ายที่พัฒนารูปแบบมากมายที่มาพร้อมกับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคือ เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ คือการกระจายข้อมูลข่าวสารผ่านทางอีเมล เพื่อให้สมาชิกได้ถกเถียงอภิปรายแสดงความคิดเห็น และเป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (workshop) อีกแบบหนึ่งระบบกลไกอิเล็กทรอนิกส์ทำให้อีเมลจากสมาชิกคนหนึ่งถูกส่งไปถึงสมาชิกทุกคนได้ ซึ่งสมาชิกอาจจะตอบให้ทุกคนได้รับรู้หรือตอบให้คนที่ส่งโดยตรงคนเดียวเพื่อการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

2.1.4 ลักษณะร่วมของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548: 201) องค์กรประกอบหรือลักษณะร่วมของเครือข่ายส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายแบบใด ลักษณะเฉพาะหรือลักษณะร่วมของทุกเครือข่าย คือ

1. เป็นกลุ่มองค์กรและ/หรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
2. เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
3. ดำรงอยู่ได้ยาวนาน (ไม่ใช่เฉพาะกิจ) ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง
4. มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบ

5. มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

2.1.5 ประโยชน์ของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548: 202) เครือข่ายเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะในกรณีที่ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ปัญหาที่ใหญ่โตและซับซ้อนเกินกว่าที่ใครจะเผชิญได้โดยลำพังคนเดียว เช่น เอดส์ ยาเสพติด การค้าเด็ก และสตรีเพื่อการบริการทางเพศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพิทักษ์สิทธิชุมชน เป็นต้น การสร้างเครือข่ายหรือทำงานเป็นเครือข่ายเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดผลกระทบที่มากกว่าในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพราะการทำงานแบบเครือข่ายเป็นการทำงานแบบ “ประสานพลัง” (synergy)

ประโยชน์ของการทำงานเป็นเครือข่ายอธิบายได้อีกนัยหนึ่ง คือ

1. ก่อให้เกิดผลบางอย่างที่ใครคนเดียวทำให้เกิดไม่ได้
2. ทำการรณรงค์ได้กว้างกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า
3. ส่งอิทธิพลต่อคนอื่นในเครือข่ายและนอกเครือข่าย
4. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นหนึ่ง หรือการต่อสู้หนึ่งชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะมีแง่มุมหลายแง่มองจากหลายคนหลายองค์ประกอบ
5. ร่วมมือกันทำ แบ่งงานกันทำ
6. ลดงานที่ซ้ำซ้อนลง และลดการสิ้นเปลืองทรัพยากร
7. ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ และทักษะต่างๆ
8. ทำให้เกิดความสามัคคี ให้กำลังใจกัน และช่วยกันในรูปแบบต่าง ๆ ในบางกรณีช่วยให้สามารถระดมทุนได้ดี

2.1.6 กิจกรรมของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548: 204) เครือข่ายทำได้หลายอย่าง เครือข่ายขององค์กรที่ทำงานเชื่อมประสาน ทรัพยากร ให้การสนับสนุน อย่างกรณีองค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรอิสระต่าง ๆ หรือเครือข่ายลักษณะต่าง ๆ ที่รวมเอาองค์กรของรัฐเข้าไปด้วยในบางครั้ง เน้นที่การทำข้อมูล การวิเคราะห์และแบ่งปันข้อมูล การรณรงค์ การฝึกอบรม การระดมพลังเพื่อให้เกิดความสามัคคี การวางแผนการทำงานร่วมกัน การบูรณาการแผน การดำเนินงานร่วมกันตามแผน และพัฒนาวาระหรือประเด็นบางอย่างร่วมกัน การเรียนรู้ประเด็นต่างๆ หลากหลายรูปแบบและวิธีการตามที่เครือข่ายจะกำหนดร่วมกัน

เครือข่ายในระดับ “รากหญ้า” หรือองค์กรชุมชนก็สามารถทำเช่นที่กล่าวมาได้ รวมทั้งยังสามารถร่วมมือกัน “ลงทุน” และดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ได้ ร่วมกันในการผลิต การจัดการผลผลิต การแปรรูป การตลาด การบริโภค ร่วมกันจัดระบบเศรษฐกิจชุมชน ร่วมกัน จัดระบบวิสาหกิจชุมชน

กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่เครือข่ายองค์กรชุมชนทำร่วมกัน ร่วมกันดำเนินการตั้งแต่ การเรียนรู้ถึงการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันคือ การจัดการป่าไม้ชุมชน จัดการน้ำ จัดการ แหล่งอาหารต่างๆ อนุรักษ์ป่า ดิน น้ำ ปลา สิ่งแวดล้อมโดยรวม

การจัดการประเด็นร่วมของชุมชน เช่น สุขภาพ กองทุน ระบบสวัสดิการ

การจัดการแก้ไขปัญหาสังคม เช่น เอดส์ ยาเสพติด การละเมิดสิทธิเด็ก เป็นต้น

2.1.7 โครงสร้างของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548: 205) โครงสร้างของเครือข่ายเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ก็ได้

ข้อแตกต่างอยู่ที่ว่า เครือข่ายเป็นทางการมีโครงสร้างการประสานงานอย่างเป็นทางการ ขณะที่เครือข่ายไม่เป็นทางการไม่มี โครงสร้างเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับเป้าหมาย ทรัพยากร (เวลา เงิน คน) และขึ้นอยู่กับสมาชิกเครือข่ายว่าต้องการให้มีการจัดองค์กรอย่างไร ถ้าหาก สมาชิกอยากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างเดียวก็น่าจะง่าย แต่เครือข่ายจำนวนมากต้องการมีโครงสร้าง ที่เป็นทางการเพื่อบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะถ้าหากว่าต้องการประสานกิจกรรมของสมาชิกด้วย เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อน

อย่างไรก็ดี เครือข่ายไม่ใช่อะไรที่เคร่งครัดเข้มงวด สามารถเปลี่ยนแปลงได้ บาง เครือข่ายอาจจะเริ่มต้นแบบหลวมๆ นานเข้าก็เริ่มเป็นระบบและเป็นทางการมากขึ้น บางเครือข่าย อาจจะตรงกันข้าม คือเริ่มต้นอย่างเป็นทางการและค่อยๆ เป็นเครือข่ายหลวมๆ และไม่เป็น ทางการในที่สุด ขึ้นอยู่กับสมาชิกว่าต้องการแบบไหน

2.1.8 ข้อจำกัดและปัญหาของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548: 206-207) ปัญหาที่เครือข่ายต่างๆ มักประสบมีดังนี้

1. ขาดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

2. สมาชิกไม่เท่าเทียมกัน ทำให้บางคนบางกลุ่มข่มคนอื่น องค์กรอื่นบางคนเข้า กลุ่มแล้วกลุ่มแตก วงแตก เพราะไปครอบงำคนอื่นหรือยึดถือความคิดเห็นตนเองเป็นหลัก ไม่ฟังใคร

3. การครอบงำ บางองค์กรมีเงินมากกว่า มีผลงานมากกว่า มีอิทธิพลมากกว่า อาจจะครอบงำเครือข่าย องค์กรที่ว่าอาจจะเป็นกลุ่มทางเผ่าพันธุ์ กลุ่มทางการเมืองหรือทาง วิชาการก็ได้ เกิดการแข่งขัน เกิดความอิจฉาริษยาระหว่างสมาชิก ระหว่างบุคคลตัวแทนองค์กร เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์เองก็อาจจะถูกครอบงำโดยบางคนที่ไม่ได้มาให้เห็นในทุกเรื่อง และแสดง ความคิดเห็นที่ข่มคนอื่นตลอดเวลา แบบนี้สมาชิกเริ่มเบื่อ ไม่อยาก “ร่วมวงโซเชียล” ด้วย

4. การรวมศูนย์และความเป็นราชการ การรวมศูนย์เกิดขึ้นเมื่อผู้ประสานสำนัก เลขานุการ คณะกรรมการแกนนำ (steering committee) หรือคณะกรรมการเริ่มจะควบคุมและ ดำเนินงานเครือข่าย “เพื่อตนเอง” ไม่ใช่ประสาน (coordinating) หรือเอื้อกระบวนการ (facilitating) เรียนรู้และการทำงานร่วมกันของสมาชิก เรื่องนี้ไปโยงกับการครอบงำโดยสำนัก เลขานุการคณะกรรมการหรือแกนนำ ทำให้มีการตัดสินใจแบบรวมศูนย์ และการสื่อสารระหว่าง เครือข่ายต้องผ่านศูนย์หรือสำนักเลขานุการแทนที่จะสื่อสารกันโดยตรงระหว่างสมาชิกเครือข่าย ทำให้มีการจัดการแบบคนกลางหรือผู้ดำเนินการ (moderator) อยู่ตลอดเวลาทั้งๆ ที่ไม่จำเป็นเสมอ ไป กลายเป็นการ “รวบอำนาจ” ของผู้ประสาน เลขานุการ (เปรียบเทียบกับปลัดอบต. ที่ทำเกิน หน้าที่) การรวมศูนย์เป็นอันตราย เพราะถ้าเกิดผู้ประสานหรือสำนักเลขานุการเกิดไม่เอาการเอา งานขึ้นมา เครือข่ายก็อาจจะทำอะไรไม่ได้ไปด้วย

5. ความแตกต่างมากเกินไป มีความแตกต่างมากเกินไปในหมู่สมาชิก เช่น สมาชิกที่อยู่ในเมืองกับสมาชิกที่อยู่ในชนบทห่างไกล การคมนาคม การสื่อสารในชนบทลำบาก กว่าในเมือง ประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน คนจากหมู่บ้านไปร่วมเครือข่ายในเมืองใหญ่ กลายเป็นคนแปลกหน้าแปลกถิ่นและเรื่องที่เกิดขึ้นก็ห่างไกลจากความเป็นจริงของสมาชิกที่มาจาก หมู่บ้านอย่างนี้เครือข่ายก็ไปไม่ได้ เพราะที่สุดก็มีแต่สมาชิกบางคนบางกลุ่มที่ยังไปมาหาสู่กัน เครือข่ายหลายแห่งสื่อสารกันโดยอ้อม คนไม่มีคอมพิวเตอร์ก็ไม่สามารถสื่อได้ เป็นต้น

6. ขาดปัจจัยหรือทุน แม้ว่าสมาชิกเครือข่ายอาจจะมีความตั้งใจและความเสียสละ สูง ยอมเสียสละเวลาเพื่อไปร่วมประชุม แต่ถ้าหากขาดปัจจัย ขาดเงินทุนเพื่อการไปมาหาสู่กัน หรือการสื่อสารกัน ก็ยากที่เครือข่ายจะดำเนินการได้ดี เพราะสมาชิกคงควักกระเป๋าตัวเองตลอด ไม่ได้ การทำงานเครือข่ายจึงควรมีกองทุนกลาง อย่างน้อยเพื่อช่วยค่าเดินทางสำหรับสมาชิกที่มา ประชุม ถ้าหากว่าเป็นการเดินทางไกลและต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ส่วนค่าอาหารจะช่วยกันออกก็ได้ ถ้าหากมีไว้เป็นกองกลางก็จะดีกว่า จะได้ไม่ต้องรบกวนสมาชิกทุกครั้งที่มา

7. การใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อประโยชน์ของตนเอง สมาชิกบางคนมีโอกาสมากกว่า มีอำนาจมากกว่า อาจจะใช้ความเป็นเครือข่ายเพื่อประโยชน์ของตนเองมากกว่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หรืออาจจะใช้ทรัพยากรส่วนรวมของเครือข่ายเพื่อประโยชน์ของตนเอง

บางเครือข่ายองค์กรชุมชนได้รับโครงการมา บางองค์กรที่มีอำนาจก็อาจจะครอบงำคนอื่นและเอาส่วนแบ่งมากกว่าคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตนเอง บางคนหรือบางองค์กรได้งบประมาณมาเพื่อส่วนรวมก็อาจจะ “กินหัวคิว” ก็มี แบบนี้ถือว่าการเอาเปรียบเทียบคนอื่น (manipulation of resources)

8. การสื่อสารผิดๆ ในเครือข่าย อาจเกิดขึ้นได้เพราะข้อจำกัดทางภาษา วิธีสื่อสาร เครื่องมือสื่อสาร เชิญประชุม แต่สมาชิกไม่ได้รับ ทำให้ขาดประชุมและทำให้เกิดความเข้าใจผิด คิดว่าเครือข่ายไม่ได้เชิญโดยเจตนาหรืออะไรก็แล้วแต่ อาจเกิดปัญหาคืนมาได้

9. การแข่งขันระหว่างเครือข่าย หมายความว่ามีความเชื่อว่ามีเครือข่ายอื่นที่คล้ายกันเกิดขึ้น และแข่งขันเพราะมีวาระหรือประเด็นเรื่องการทำงานที่คล้ายกันหรือเหมือนกัน เครือข่ายก็อาจได้รับผลกระทบ เพราะอีกเครือข่ายหนึ่งมีปัจจัยและทรัพยากรมากกว่าในบางกรณีอีกเครือข่ายหนึ่ง “หน้าหนา” มากกว่าและสามารถครอบงำและดูดดึงเอาสมาชิกจากเครือข่ายอื่นมาเป็นเครือข่ายของตนเอง เรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นในทุกวงการ แม้วงการพัฒนาเอกชนหรือภาคประชาสังคม

10. การแทรกแซงขององค์กรผู้ให้ทุน เรื่องนี้เกิดขึ้นได้ถ้าหากผู้ให้ทุนมีเงื่อนไขมาก และถือสิทธิการให้ทุนในการแทรกแซงการทำงานของเครือข่าย

11. การติดตามและประเมินผล เป็นประเด็นที่ยุ่งยากสำหรับเครือข่ายแม้เครือข่ายที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด เพราะโครงสร้างเครือข่ายไม่เหมือนโครงสร้างองค์กรธรรมดา และเครือข่ายมักไม่เน้นการเหลียวไปข้างหลังแต่เลหน้ามากกว่า ถ้าหากมีการประเมินผลก็ยากที่จะกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของเครือข่าย โดยเฉพาะการประเมินในเชิงปริมาณ

12. ข้อจำกัดทางการเมือง เครือข่ายระดับชาติและระหว่างชาติจำเป็นต้องดำเนินการภายในขอบเขตของประเทศหนึ่งหรือภูมิภาคหนึ่ง โชคดีถ้าประเทศนั้นเป็นประชาธิปไตยและให้สิทธิในการดำเนินงาน แต่ถ้าหากเป็นเผด็จการหรือประชาธิปไตยไม่เต็มใบก็มักมีปัญหา ในบางประเทศรัฐบาลเพิ่งเล็งการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร บางกรณีรัฐบาลอาจจะวางถึงขนาดควบคุมข้อมูลข่าวสารและตรวจสอบจดหมาย วารสาร สิ่งพิมพ์ การออกไปเยี่ยมโครงการในสนาม การจัดการประชุมสัมมนา การฝึกอบรม ล้วนเป็นที่น่าสงสัยและทำด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะหากเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน

2.1.9 ประเภทของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 45) ได้แบ่งเครือข่ายออกเป็นประเภทต่าง ๆ โดยใช้เกณฑ์บางประการประยุกต์ใช้เพื่อปฏิรูปการศึกษา ดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงเกณฑ์การแบ่งประเภทของเครือข่าย

เกณฑ์การแบ่ง	ประเภทของเครือข่าย
ขนาดของกลุ่ม	- เครือข่ายร่วม (total network) - เครือข่ายย่อย (sub network)
พื้นที่	- เครือข่ายระดับหมู่บ้านในพื้นที่ตำบล - เครือข่ายระดับหมู่บ้านข้ามพื้นที่ตำบล - เครือข่ายระดับตำบลข้ามพื้นที่อำเภอ - เครือข่ายระดับอำเภอในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง - เครือข่ายระดับอำเภอข้ามพรมแดนจังหวัด - เครือข่ายระหว่างจังหวัดในภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง
ประเด็นที่สนใจร่วม	- เครือข่ายประเด็นที่น่าสนใจอาจแบ่งได้หลากหลาย อาทิ เครือข่ายวิจัยทางการศึกษา เครือข่ายผู้สนับสนุนด้านการเงิน เครือข่ายการศึกษาทางเลือก เครือข่ายการเรียนรู้
วิชาชีพของสมาชิกกลุ่ม	- เป็นการแบ่งตามวิชาชีพของสมาชิกในเครือข่าย อาทิ เครือข่ายนักการเมือง เครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายครู อาจารย์ เครือข่ายนักธุรกิจ
บทบาทของกลุ่ม	- เป็นการพิจารณาถึงบทบาทหลักที่เครือข่ายนั้นดำเนินการอยู่ อาทิ เครือข่ายการศึกษาวิจัยเพื่อปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายผู้สนับสนุนด้านการเงิน
ลักษณะภาคีที่ร่วมในเครือข่าย	- เกิดได้สองทางหลัก คือ เครือข่ายแนวนอน และ เครือข่ายแนวตั้ง
ระดับความผูกพัน	การแบ่งด้วยเกณฑ์นี้ ใช้ระดับความผูกพัน ระหว่างบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางของเครือข่ายที่มีความผูกพันใกล้ชิดในระดับสูง ในระดับรองลงไปจนถึงเครือข่ายที่มีความผูกพันในระดับห่างไกล

ในขณะที่สมพันธ์ เตะหะอริก และคณะ (2544: 177) ได้กล่าวถึงลักษณะของเครือข่าย อาจจำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. เครือข่ายความคิด เป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานด้วยความคิด ความรู้ หรือเทคนิค ต่าง ๆ มักจะเป็นเครือข่ายของกลุ่มบุคคลที่อยู่บนสถานภาพที่คล้ายกัน แต่อยู่ต่างถิ่นกัน ได้รวมตัว กันสร้างเครือข่ายขึ้น เพื่อที่จะได้มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น เครือข่ายกลุ่มครู เครือข่าย องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

2. เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่เน้นการช่วยเหลือร่วมมือกันในการทำงานกิจกรรม ส่วนมากมักจะเป็นเครือข่ายภายในชุมชนที่สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือในการ ทำงานกิจกรรมร่วมกัน

3. เครือข่ายสนับสนุน เป็นเครือข่ายที่ให้การสนับสนุนแก่เครือข่ายอื่น ๆ ในการ ดำเนินงาน ซึ่งอาจเป็นทั้งกลุ่มทุนภายในเครือข่ายและมาจากภายนอกเครือข่าย

การเข้าใจถึงสภาพจริงของเครือข่ายจะช่วยให้เราสามารถมองเห็นกระบวนการทำงาน ของเครือข่ายที่มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันไปหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับยุทธศาสตร์แห่งความเป็น เครือข่ายนั้น ๆ สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง และการเพิ่มศักยภาพของตนเอง และเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งและเกิดความยั่งยืน

2.1.10 ก่อตั้งเครือข่าย

(เสรี พงศ์พิศ. 2548 : 202) เครือข่ายองค์กรที่ดำเนินงานเพื่อให้การส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน สนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง เพราะการดำเนินงานเครือข่ายขององค์กรชุมชน มักเริ่มต้นเป็นเครือข่ายหลวมๆ แบบ “ธรรมชาติ” มากกว่า และไม่จำเป็นต้องมีการกำหนด ข้อความเอกสารอะไรให้ดูเป็นทางการและยุ่งยาก แต่องค์กรที่ต้องการทำงานเครือข่ายร่วมกับ องค์กรอื่นๆ เพื่อให้การสนับสนุนชุมชน โดยการทำงานเป็นเครือข่ายควรดำเนินการดังนี้

1. ร่างเป้าประสงค์ (purpose) ให้ชัดเจน เพื่อให้รู้ว่าสาเหตุความเป็นมาของการ ก่อตั้งเครือข่ายคืออะไร ทำไมจึงต้องมีเครือข่ายนี้ ตั้งแล้วจะทำอะไร

2. บอกเป้าหมาย (goals) และวัตถุประสงค์ (objectives)

3. กำหนดแผนการดำเนินงาน (action plan)

4. กำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐาน

5. กำหนดกระบวนการในการตัดสินใจ (define decision making process)

6. เตรียมแผนการสื่อสารระหว่างสมาชิก

7. เลือกโครงสร้างการจัดการองค์กร

8. จัดหาทุนในการดำเนินงาน (secure resources)

2.1.11 การจัดการเครือข่าย

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546 : 13) ได้ศึกษาแนวคิดการจัดการเครือข่ายของพันธมิตรแห่งดวงดาว หรือ “Star Alliances” ว่าเกิดจากความคิดเห็นของแกนนำในกลุ่มสายการบิน ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรม รถเช่า ธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ต้องการเชื่อมโยงกระบวนการทางธุรกิจเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์และผลดีต่อการให้บริการและการจัดการเชิงธุรกิจโดยจัดอันดับความสำคัญของแนวคิด คือ การรวมกลุ่ม จากองค์กรที่เคยเป็นคู่แข่งให้หันหน้าเข้าหากัน ผนวกความร่วมมือ จนเป็นพันธมิตรในเชิงธุรกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน แทนการทุ่มเทในการแข่งขันอย่างเป็นมาในอดีต โดยยึดจุดหมายร่วมและการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างกัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวทำให้เกิดประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ 6 ประการ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายร่วม การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดหากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดมุ่งหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดมุ่งหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น
2. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกกร่วม หรือจิตสำนึกสาธารณะ มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย
3. การเชื่อมโยง การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี
4. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้วทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย
5. การพัฒนาระบบที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อทุกฝ่าย และผู้ที่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย
6. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น (2546 : 144-145) ได้สรุป วิธีการจัดการเครือข่ายผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายจะต้องเลือกใช้เทคนิค วิธีการต่างๆ อย่างเหมาะสม ดังตาราง 2

ตาราง 2 แสดงวิธีการจัดการเครือข่ายตามขั้นตอนและวงจรชีวิตของเครือข่าย

ขั้นก่อตัวของเครือข่าย	ขั้นบริการของเครือข่าย	ขั้นพัฒนาความสัมพันธ์	ขั้นรักษาความต่อเนื่อง
1. ศึกษาข้อมูลและสภาพการณ์ 2. การสร้างสรรฐาและหาแนวร่วม3. การสร้างความตระหนักหรือการเสนอให้เห็นประเด็นปัญหา 4. การแสวงหาข้อมูลและทางเลือก 5. การค้นหาความต้องการและการหาจุดร่วมในการพัฒนาเครือข่าย 6. การแสวงหาทางเลือกในการทำกิจกรรมที่เสริมการสร้างความสัมพันธ์และการแสวงหาแกนนำเครือข่าย 7. การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย	1 กำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วมกัน 2.กำหนดบทบาทหน้าที่และวางผังเครือข่าย3. การส่งเสริมและพัฒนาผู้นำ 4. การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร 5. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง 6. การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม 7. การส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์	1. การทบทวนและสรุปบทเรียน 2. การเสริมสร้างผู้นำและหน่วยนำของเครือข่าย3. การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะและเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4. การขยายกิจกรรมและมโนทัศน์ 5. การสร้างความรู้ใหม่และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง 6. การเสริมสร้างวัฒนธรรมหรือข่ายเพื่อขจัดความขัดแย้ง 7. การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม	1. การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง 2. การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย 3. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ 4. การพัฒนาและสร้างระบบแรงจูงใจในการทำงาน 5. การบริหารจัดการข้อมูลระบบสื่อสารและการจัดการความรู้ที่มีความต่อเนื่อง 6. การให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาในเครือข่าย 7. การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

การจัดการเครือข่ายที่กล่าวข้างต้นนั้น จำเป็นที่ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายควรคำนึงหลักการที่ว่า การจัดการเครือข่ายเพื่อให้เกิดความสมดุลต่อกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในเครือข่ายและผู้นำในสังคม คำนึงถึงบริบทและสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม และเน้นการจัดการตัวเองของเครือข่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

2.1.12 เครือข่ายองค์กรชุมชน

เครือข่ายองค์กรชุมชนถ้าแบ่งตามลักษณะการเกิดขึ้นของเครือข่ายมีอยู่ 3 แบบ คือ 1) เกิดขึ้นเอง “โดยธรรมชาติ” 2) จัดตั้งตามโครงสร้าง 3) โดยการเชื่อมประสานโดยคนหรือองค์กรภายนอกชุมชน (เสรี พงศพิศ. 2548 : 210-213)

แบบที่ 1 นั้นมีน้อยมาก เรียกว่าเป็นกรณียกเว้นสำหรับวันนี้ก็ได้ แบบนี้ต้องมีผู้นำจำนวนหนึ่งที่เป็นแกนนำ หรือ พุศุขยกันมานานจนขยายวงกว้างและเกิดเป็นเครือข่ายในระดับกว้าง เช่น ระดับตำบล หรือเลยออกไปเชื่อมโยงผู้คนที่น่าสนใจร่วมกัน หรืออยู่ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน เช่น เขตป่า เขตเขา เขตลุ่มน้ำ เป็นต้น หรือมีความสนใจทำกลุ่มออมทรัพย์ร่วมกัน ทำอุตสาหกรรมหรือธุรกิจชุมชนร่วมกัน เป็นต้น กรณี “บ้านหลวงหวงป่า” ที่อำเภอบ้านหลวง และกรณีศิลาแลง จังหวัดน่าน กลุ่มฮักเมืองน่านในยุคแรกๆ กรณีเครือข่าย “ไม้เรียง” นครศรีธรรมราช เป็นเครือข่ายในลักษณะเช่นนี้

แบบที่ 1 นี้เป็นเครือข่ายที่มีพลังสูงมาก มีพลังทางปัญญาและทางสังคมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันทำงาน มีเป้าประสงค์ชัดเจน และมีหลักการในการดำเนินแล้วค่อยๆ ขยายออกไปสู่ความร่วมมือในวงกว้าง ให้ชุมชนทุกส่วนทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม โดยให้มีบทบาทหน้าที่ในการร่วมงานกันชัดเจน

แบบที่ 2 เกิดขึ้นโดยการจัดตั้งตามโครงสร้าง เช่น ชมรมขององค์กรหรือบุคคลที่มีอาชีพหรือสถานภาพเดียวกัน เช่น สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาปนกิจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. โดยลักษณะก็เป็นไปตามระบบโครงสร้าง ถ้าหากมีการจัดการที่ดี มีแนวคิดสร้างสรรค์ มีแผนงานที่ชัดเจน มีความโปร่งใสกระจายอำนาจ สมาชิกมีความรู้สึกเป็น “เจ้าของ” เครือข่ายนั้นงานก็จะเดินไปได้ดี ไม่เช่นนั้นก็จะเป็นอย่างที่เหี่ยวแห้งไม่มีชีวิตชีวา ทำไปเพราะหน้าที่เท่านั้น ทำไปเพราะมีผลประโยชน์ที่ต้องรักษาไว้ ไม่ใช่เพื่อเป้าประสงค์ของส่วนร่วมที่ต้องบรรลুর่วมกัน

แบบที่ 3 เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนขององค์กรจากภายนอก นี่เป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่เห็นกันทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ประสานส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายหลังๆ นี้องค์กรของรัฐก็พยายามทำงานส่งเสริมเครือข่ายมากขึ้น เครือข่ายนี้เกิดจากการประสาน

ให้ผู้นำชุมชนได้พบกันและทำงานร่วมกัน อาจจะเป็นเครือข่ายทันทีหรือค่อยๆ เกิดตามประเด็นความสนใจ ปัญหา และความต้องการของสมาชิกที่ร่วมกันกำหนด

จากประสบการณ์การดำเนินงานของเครือข่ายองค์กรชุมชนพบว่าสิ่งที่ทำให้เครือข่ายอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น นอกจากการมีแกนนำที่เข้มแข็งมีความรู้ภูมิปัญญาแล้ว ยังต้องมีการดำเนินงานที่ทำให้สมาชิกอยากเป็นเครือข่ายไปอีกนาน คือ

1. การเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายองค์กรชุมชนมีฐานอยู่ที่ “ความรู้” จึงต้องมีการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการประชุม สัมมนา การฝึกอบรมร่วมกัน ไปศึกษาดูงานด้วยกันหรือไปมาหาสู่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในที่ของสมาชิก การเรียนรู้ต้องทำกันต่อเนื่องและทำให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมเรียนรู้ด้วย ไม่ใช่เรียนรู้แต่ผู้นำเท่านั้น การจัดการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบอย่างต่อเนื่องจึงต้องมีและเครือข่ายจะดำเนินการเรียนรู้ได้ดี ถ้าหากร่วมมือกันแบ่งงานกันทำ

2. การแบ่งปันทรัพยากร เครือข่ายที่สามารถแบ่งปัน แลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ตนเองมีให้คนอื่นได้เป็นการแสดงออกถึงความเป็นสมาชิกเครือข่ายที่ต้องการเอื้ออาทรต่อกัน อาจพัฒนาไปสู่การแลกเปลี่ยนผลผลิตของแต่ละแห่งในเชิงแลกเปลี่ยนข้าวของเหมือนในอดีตหรือในเชิงพาณิชย์ที่เรียกกันว่า ระบบบาร์เตอร์แบบหักบัญชีที่ทำกันระหว่างประเทศ ระหว่างบริษัทและวันนี้กำลังเกิดขึ้นระหว่างอำเภอ จังหวัด และองค์กรต่าง ๆ

3. การทำกิจกรรมร่วม โดยการทำโครงการร่วม ลงทุนร่วม ซึ่งเป็นอีกก้าวหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายได้ทำงานร่วมกัน การลงทุนดังกล่าวกำลังเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากพร้อมกับการเกิดของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นระบบการจัดการเศรษฐกิจของชุมชน เป็นเครือข่ายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะสำเร็จได้โดยอาศัยเครือข่ายทางสังคม ไม่ใช่เพราะเงินอย่างเดียว เพราะเครือข่ายทางสังคมคือจุดแข็งของระบบเศรษฐกิจชุมชน

4. ความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้อง ที่ทำให้อยากทำงานร่วมกัน อยากช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ใช่เพียงเพราะผลประโยชน์ทางวัตถุสิ่งของ แต่เพราะอยากช่วยกันให้ทำงานให้ได้ แก้ปัญหาให้ได้ ข้อนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้เครือข่ายอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะมีรากฐานอยู่ที่ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ทุกแห่ง ซึ่งในอดีตผู้คนก็อยู่กันเป็น “เครือข่าย” มาตลอด เพียงอาศัยกันในรูปแบบที่ “เป็นธรรมชาติ”

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญที่สุด แต่ก็ดูเหมือนว่าจะยากที่สุดด้วย เนื่องจากวิถีชุมชนสมัยใหม่ทำให้ผู้คน “ตัวใครตัวมัน” มากขึ้น ต่างคนต่างอยู่และค้นหาทางเอาตัวรอด การรวมกลุ่ม การเป็นเครือข่ายจึงหมายถึงว่า “จะได้” อะไรที่เป็นรูปธรรมสัมผัสได้เป็นอันดับแรกกว่าจะฟื้นความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้องได้ก็ต้องอาศัยเวลาและการทำกิจกรรมร่วมกันไปนานจนคนเริ่มไว้วางใจกัน

การเริ่มต้นเครือข่ายจึงไม่ควรเริ่มด้วยการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดละเอียดลงไปทุกเรื่อง เพราะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้น ให้มีเพียงกฎเกณฑ์เบื้องต้นร่วมกัน เช่น การกำหนดคุณสมบัติของสมาชิกเครือข่าย บทบาทและหน้าที่บางอย่างเท่านั้น ให้กฎเกณฑ์เกิดขึ้นพร้อมกับวิวัฒนาการของเครือข่ายเป็นผลที่ค่อย ๆ เกิดจากการทำงานร่วมกันกฎเกณฑ์จึงจะมีลักษณะเป็น “ธรรมชาติ” มากกว่า ไม่เช่นนั้นองค์กรที่ส่งเสริมสนับสนุนเครือข่าย ไม่ว่าองค์กรรัฐหรือเอกชนนั้นแหละจะเป็นผู้มีบทบาทนำในการกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมา

2.2 การพึ่งตนเอง

2.2.1 ความหมาย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา ทรงใช้พระอัจฉริยภาพในด้านต่าง ๆ พระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ และนำมาซึ่งความผาสุกแก่ราษฎรอย่างแท้จริง และพระราชทานหลักการทรงงานในส่วนของการพึ่งตนเอง ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. มปป. : 24)

การพึ่งตนเอง หมายถึง “การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นต่อไป”

อุทัย ดุลยเกษม (2529 : 76-77) หมายถึง ความสามารถของประชาชนในสังคม โดยส่วนรวมนี้อาจพึ่งพาอาศัยกัน และเริ่มพึ่งพิงสังคมอื่นน้อยลงก็ต้องจัดการศึกษา ที่มีลักษณะกระตุ้นให้ประชาชนในสังคมมีการพัฒนา ดังนี้

1. มีจิตใจใฝ่รู้
2. มีความสามารถในการเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น และมีความสามารถปฏิเสธหรือปรับปรุงสิ่งที่เรียนรู้จากผู้อื่นให้เหมาะสมกับความต้องการของตน
3. มีความมั่นใจในสภาพความเป็นอยู่หรือฐานะของตนเองว่ามีความอิสระ และมีฐานะความเท่าเทียมกับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543: 69) การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคงสมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้มีทั้งระดับปัจเจกชนและชุมชน คำว่า **ปัจเจกชนพึ่งตนเอง** หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ เช่นสามารถแก้ตัวออกมาอยู่ต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตนเองได้ ตัดสินใจเรื่อง

สำคัญๆ ได้ ส่วน คำว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีการกระทำระหว่างกันและกันอย่างสม่ำเสมอ ตามกฎระเบียบของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนหรือเป้าหมายร่วมกัน ณ พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานพอสมควร ดังนั้น การพึ่งตนเองได้ในระดับชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถในการกระทำร่วมกันใช้ทุนของชุมชนร่วมกัน มักเป็นชุมชนในชนบท มีโครงสร้างทางสังคมไม่ซับซ้อน ประชาชนเป็นผู้นิยมความซื่อสัตย์ เคร่งครัดในระเบียบประเพณี

การพึ่งตนเอง หมายถึง ศักยภาพของบุคคล กลุ่มองค์กรชุมชนที่ต้นตัวเรียนรู้ทั้งระดับปัจเจกชนและระดับชุมชนในการใช้ทุนของชุมชน จนสามารถพึ่งตนเองได้ในปัจจัยพื้นฐาน คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค มีการวิเคราะห์ปัญหา ทางเลือกที่เหมาะสม ลงมือปฏิบัติในลักษณะของการเรียนรู้จากการปฏิบัติทำไปปรับปรุงไป จนถึงแก่ความรู้ สามารถจัดอันดับความสำคัญก่อนหลังในการปฏิบัติ คิดคอกับภายนอกอย่างไร ไม่เสียเปรียบ มีความรักเอื้ออาทรต่อกัน และอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

2.2.2 แนวทางการพึ่งตนเอง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529 : 95-101) ได้เสนอเงื่อนไขการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองไว้ดังนี้

1. การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้านไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่
2. ต้องมีจิตสำนึก มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พื้นฐานก็ คือ การพึ่งตนเอง ขึ้นอยู่กับจิตใจ ความสนใจที่จะกระทำอย่างนั้น (กิจกรรมพัฒนา) ของผู้คน (ชาวบ้าน)
3. จิตสำนึกต้องมีการผลิตซ้ำขึ้นอีกได้ คือ ต้องใช้มันและสร้างขึ้นมาใหม่ให้เข้มแข็งต่อเนื่องมีความยั่งยืน
4. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบการเป็นหุ้นส่วน มีความสัมพันธ์ในแนวราบและแนวดิ่ง โดยเกิดการปฏิสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในทางสร้างสรรค์
5. มีการประสานวัฒนธรรม ซึ่งควรส่งเสริมให้ชาวบ้านมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดีของตนเอง และประสานสัมพันธ์เชื่อมโยงให้เหมาะสมกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วย
6. ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

เสรี พงศ์พิศ (2532 : บทนำ) ได้เสนอรูปแบบหมู่บ้านที่มีการพึ่งตนเองสูงสุด โดยอยู่บนฐานทำความเข้าใจตนเอง และคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาโดยผ่านองค์กรภายในชุมชน ควรมีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1. ประชาชน คือ ศูนย์กลางเจ้าของงานพัฒนา
2. ศักยภาพ คือ พลังภายในของประชาชน ซึ่งกลุ่มประชาชนในแต่ละสังคมจะมีผู้ที่มีสภาพที่รื้อเงื่อนไขการเติบโต
3. เครือข่าย คือ การรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน บุคคลระหว่างชุมชน กลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน ซึ่งการสร้างเครือข่ายคือกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณี และอื่น ๆ ในสังคม
4. กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวจะเหมาะสมกับท้องถิ่นเพราะเกิดจากประชาชนในท้องถิ่น
5. ต้นแบบ คือ ประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมของบุคคล กลุ่มชุมชน และเครือข่าย อันสามารถเป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง
6. องค์ความรู้ใหม่เกิดจากกระบวนการคิดไตร่ตรองและผ่านการปฏิบัติ

2.2.3 องค์ประกอบในการพึ่งตนเอง

นฤมล พรหมวา (2538 : 19) ได้สรุปว่า การพึ่งตนเองของประชาชนจะประสบความสำเร็จ มีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. ประชาชนมีความคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง
2. ประชาชนทุกคนถือว่ามีความศักยภาพในตนเองและจะต้องนำศักยภาพนั้น ๆ ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชน
3. ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ทุกขั้นตอน ซึ่งหมายรวมถึงการร่วมกิจกรรม ใน 3 ด้าน คือ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมมือในการกระทำ และร่วมกันรับผลประโยชน์จากการตัดสินใจในการกระทำนั้น ๆ
4. มีพื้นฐานความคิดความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีค่า และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ คือ มนุษย์ย่อมมีเกียรติ ศักดิ์ศรี และคุณค่าของความเป็นมนุษย์แฝงอยู่ในตัวเอง

เฉลิม ห่อนาค (2531 : 3-4) ได้สรุปว่า องค์ประกอบการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง มักมีองค์ประกอบดังนี้

1. จิตใจคนในชนบท ต้องเป็นไปในลักษณะพึ่งตนเอง คือ สามารถตัดสินใจด้วยตนเองมากที่สุด สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคืออะไร ไม่ใช่ โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยหรือรอการตัดสินใจจากผู้อื่น
2. สังคม ต้องมีการปรับปรุงสังคมให้มีลักษณะเป็นแบบพึ่งตนเอง
3. เทคโนโลยี จึงต้องมีการคิดค้นหาและปรับปรุงเทคโนโลยีมาใช้ให้เหมาะสม

4. เศรษฐกิจ ความเท่าเทียมกันของรายรับรายจ่ายของชาวชนบทโดยจะต้อง
ดำเนินการให้เหมาะสมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

5. ทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนในชนบทจะต้องรู้ข้อมูลทางทรัพยากรธรรมชาติ
สามารถนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ และวางแผนพัฒนาให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้

อนง นาละบุตร (2531 : 25-30) ได้สรุปว่า การพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง ต้องมี
องค์ประกอบที่เกื้อกูลสัมพันธ์กันอย่างน้อย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ระบบความคิด วิธีคิดในการพัฒนาด้านต่าง ๆ จะต้องนำ **พุทธวิธี** มาประยุกต์ใช้
โดยเฉพาะการดำเนินชีวิต พัฒนาตนเอง เกื้อกูลเพื่อนบ้าน ลดอบายมุข ไม่ทำลายตนเอง มอง
ปัญหาอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

2. ระบบการผลิตทางการเกษตร ยึดหลักการผสมผสานระหว่างการผลิตปลูกกับการ
เลี้ยงสัตว์ให้สัมพันธ์กัน ให้เกื้อกูลประโยชน์ต่อกัน ผสานสิ่งเหลือใช้จากพืชและสัตว์อย่างต่อเนื่อง
ครบวงจร ซึ่งจะส่งผลต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศน์วิทยาท้องถิ่นในระดับครัวเรือนและส่งผล
ถึงระดับชุมชน

3. ระบบเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจในระดับครัวเรือนที่มุ่งผลิตเพื่อควมมีอยู่
มีกินที่เหลือขาย และขายอย่างรู้เท่าทัน ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระดับชุมชน โดยการ
ตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโค-กระบือ กองทุนสวัสดิการ ร้านค้า สถาบันการเงินชุมชน เพื่อรองรับ
ระบบเศรษฐกิจภายในหมู่บ้าน หรือชุมชนอื่น ๆ

4. ระบบวัฒนธรรมชุมชน ระบบครอบครัวและสถาบันการเรียนรู้ เครือข่ายองค์กร
ชุมชนของหมู่บ้าน ในชนบทจะมีความเชื่อทางศาสนา วัด พระ ผู้นำอาวุโส เป็นสถาบันหลักของ
หมู่บ้าน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543: 71-72) การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ มีองค์ประกอบสำคัญ
ในการพึ่งตนเอง 5 ด้าน ดังนี้

1. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological Self-Reliance) การมีปริมาณและ
คุณภาพทางเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น รู้จัก
วางแผนงานโครงการ รู้จักการจัดการ มนุษยสัมพันธ์ รวมทั้งของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของ
ท้องถิ่นที่เรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน

2. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self-Reliance) หมายถึง ความสามารถ
ในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ที่มีความมั่นคงสมบูรณ์สุขพอสมควร หรือ
หากมองในแง่ความสมดุลระหว่างอุปสงค์กับอุปทาน จุดสมดุลก็ต้องสูงพอสมควร ถึงขั้น
สมบูรณ์พูนสุข หรือมีฐานะอยู่ดีมีสุข

3. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรทางธรรมชาติ (Natural Resources Self-Reliance) หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชน หรือสามารถหามาได้จากธรรมชาติ การพึ่งตนเองได้ทางธรรมชาติ หมายถึง การมีทรัพยากรธรรมชาติและความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น ได้แก่ ดิน ป่าไม้ สัตว์บกและสัตว์น้ำ รวมทั้งแร่ธาตุต่างๆ ที่มีค่าและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์

4. การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Psychological Self-Reliance) หมายถึง สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิลเลศตณหา ไม่ให้โลภโกรธ หลง หรืออยากได้ อยากมี จนเกินความสามารถคนอื่น

5. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (Social Self-Reliance) หมายถึง สภาพการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ๆ มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ หรืออาจขอความร่วมมือช่วยเหลือจากภายนอกก็ได้ ปกติกลุ่มคนที่หมายถึงนี้ต้องมีขนาดใหญ่พอสมควร เช่น ขนาดหมู่บ้านใหญ่ หรือตำบล ในปัจจุบันของประเทศไทย เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ ความสามารถระดับหนึ่ง ติดต่อสัมพันธ์กันด้วยดีและสม่ำเสมอ

2.3 กระบวนการเรียนรู้

องค์ประกอบของชีวิตที่ขาดไม่ได้เลยคือการเรียนรู้นำมาซึ่งความเข้าใจในเรื่องปลีกย่อยต่าง ๆ บุคคลหนึ่ง ๆ ควรเรียนรู้ที่จะแสวงหาความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญ แต่กระบวนการของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกัน บางคนเรียนรู้จากบิดามารดา และญาติพี่น้องบ้าง จากโรงเรียนบ้าง และจากสิ่งแวดล้อมบ้าง ความรู้ที่เกิดขึ้นย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ ธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ มีหลายชั้นหลายมิติที่ศึกษาไม่รู้จบ ดังนั้นผู้ต้องการจะดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ จึงต้องขยายขอบฟ้าแห่งความรู้เรื่อยไปไม่รู้จบ นั่นคือ การศึกษาตลอดชีวิตในมหาวิทยาลัยชีวิตจริงการศึกษาตามแบบแผนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเพียงเตรียมตัวผู้เรียนให้พร้อมที่จะขยายขอบฟ้าแห่งความรู้ด้วยตนเอง (พระราชมุนี. 2541 : 30) กรอบแนวคิดด้านความรู้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะรู้อะไรบ้าง แต่รวมถึงวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยการเรียนรู้ นับว่าเป็นกรรมวิธีหรือกระบวนการ (Process) อย่างหนึ่ง เกิดขึ้นระหว่างตัวผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม กระบวนการเรียนรู้ เป็นการดำเนินไปตามขั้น

2.3.1 ความหมายการเรียนรู้

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2530 : 469) กล่าวถึง ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่เกิดจากการที่ประสบการณ์ตรง และ หรือประสบการณ์ทางอ้อม กระทำให้อินทรีย์เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร แต่ไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ ความเจ็บป่วย ฤทธิ์ยา สารเคมี ฯลฯ

ประสาธ อิศรปริดา (2538 : 196) กล่าวถึง ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากประสบการณ์

ลักษณะ สรวิวัฒน์ (2530 : 73) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการแสดงออก ซึ่งมีผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด การเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการปรับตัวของมนุษย์ ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาขึ้น

นาริรัตน์ รัทวิจิตรกุล (2540 : 1) กล่าวถึง ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การที่บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติอันเป็นผลเนื่องมาจากการที่บุคคลนั้น ๆ ได้รับประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น มีทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2540 : 77) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง ขบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการปฏิบัติฝึกฝน พฤติกรรมดังกล่าวจะต้องมีความคงทนถาวรพอสมควร ไม่ใช่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจาก วุฒิภาวะ พืชยา หรืออุบัติเหตุต่าง ๆ หรือการเรียนรู้เป็นเรื่องที่สำคัญมากของคนเรา เพราะคนเรามีการเรียนรู้นับแต่เกิดจนกระทั่งตาย

สุชา จันทน์เอม (2541 : 151) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง ขบวนการเจริญงอกงามของอินทรีย์ หรือพัฒนาการของอินทรีย์ ทำให้อินทรีย์สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น หรือปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ผลดี

กันยา สุวรรณแสง (2542 : 155) กล่าวว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ ประสบการณ์ตรง และหรือประสบการณ์ทางอ้อม กระทำให้อินทรีย์เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ที่ค่อนข้างถาวร แต่ไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ ความเจ็บป่วย ฤทธิ์ยา สารเคมี ฯลฯ

Hilgard (1962 : 252) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง ในการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสถานการณ์ แต่มิใช่จากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย

Hilgard และ Bower (1966 : 2) กล่าวถึงการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ วุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราว ของร่างกาย

Travers (1977 : 6) กล่าวว่า การเรียนรู้ คือ ความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวร สภาพแวดล้อมเป็นเงื่อนไขต่อผลลัพธ์ที่นำออกแสดง

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก่อนข้างถาวร ทั้งภายในและภายนอก เป็นผลจากประสบการณ์และการกระทำ ฝึกฝน ปฏิบัติของบุคคล อันเนื่องมาจากแรงจูงใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือการแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง

2.3.2 กระบวนการเรียนรู้

สุโท เจริญสุข (ม.ป.ป. : 90-91) อธิบายว่า การเรียนรู้ นับว่าเป็นกรรมวิธีหรือกระบวนการ (Process) อย่างหนึ่ง เกิดขึ้นระหว่างตัวผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม กระบวนการของการเรียนรู้ เป็นการดำเนินไปตามขั้น คือ

1. ตัวผู้เรียนที่มีแรงจูงใจ (Motive) หมายถึง พลังงานอย่างหนึ่งของชีวิตที่เป็นแรงให้เกิดพฤติกรรมของบุคคลออกมา ชนิดต่าง ๆ ของแรงจูงใจ แบ่งออกได้เป็น 3 อย่าง คือ

1.1 แรงจูงใจทางร่างกาย (Physiological motives) เป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนมีชีวิตไม่ตาย เช่น ความหิว การหลีกเลี่ยงอันตรายความเจ็บปวด ความปรารถนาในการรักษาชีวิต อยู่ในอุณหภูมิพอเหมาะ เป็นต้น

1.2 แรงจูงใจทางจิต (Psychological) บางทีก็เรียกว่า “Ego Motives” อำนาจต่อมนุษย์มาก เช่น ความต้องการความปลอดภัย ต้องการชื่อเสียง ให้คนอื่นยกย่อง แรงจูงใจทางจิตนี้มนุษย์ทำให้สมปรารถนาได้ยากมาก มันจึงมีบทบาทต่อชีวิตมากยิ่งขึ้น

1.3 แรงจูงใจทางนิสัย (Habit Motives) นิสัยให้ประโยชน์มากกับมนุษย์ เช่น การหิวผอม การแปร่งฟัน สูบบุหรี่ การรักษาความสะอาด การวางรูปทรงร่างกายให้สง่างาม การปรับระดับเสียงพูด เป็นต้น

2. ผู้เรียนบังเกิดความมุ่งหมายในการเรียน (Goal) ทุกคนถ้ารู้ว่า ตนเองจะทำอะไรทำไปเพื่ออะไร (คือจุดประสงค์) แน่แน่นอนจะทำให้คน ๆ นั้นสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อันจะขัดขวางต่อชีวิตให้ลุล่วงไปด้วยความมานะ อดทนขยันขันแข็ง และเกิดผลเต็มที่ ดังนั้นนักเรียน จึงต้องมีความมุ่งหมายในการเรียนเป็นของตนเองก่อนแล้ว และอาศัยครูช่วยพัฒนาไปสู่เป้าหมาย ที่มีคุณค่าเหมาะสมจริง ๆ ต่อชีวิตและสังคม ข้อคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายในการเรียน

3. ผู้เรียนประสบอุปสรรคขัดขวางมิให้ไปถึงจุดหมายนั้นได้ง่าย ๆ จำแนกออกได้ 3 อย่าง คือ

- 3.1 ความขัดแย้งกันของแรงจูงใจ
- 3.2 ความไม่พร้อมไม่บริบูรณ์ทางส่วนตัว
- 3.3 สิ่งแวดล้อมไม่อำนวย

บลูม (Benjamin S. Bloom. 1956 : 100) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่ามี 6 ขั้นดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) หลังจากที่ได้เรียนรู้ไปแล้วจะเกิดเป็นความรู้ติดตัวผู้เรียนโดยวัดได้จากการจำได้หรือท่องจำได้ เป็นต้น

2. ความเข้าใจ (Comprehension) ต่อจากขั้นที่ 1 บุคคลจะแปลความหมายหรืออธิบายสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วในขั้นที่ 1 เกิดเป็นความเข้าใจขึ้น

3. การนำไปใช้ (Application) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้มีความรู้ความเข้าใจแล้วจะสามารถนำความรู้และความเข้าใจไปใช้ได้ เช่น เรียนรู้การหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม ใช้สูตรด้านกว้างคูณด้านยาว ผู้เรียนสามารถอธิบายได้ต่อจากนั้นผู้เรียนสามารถนำไปคำนวณหาพื้นที่ของห้องเรียนได้ เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ (Analysis) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 3 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการวิเคราะห์ถึงที่มาของสูตร การคำนวณพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม ว่ามาจากผลรวมของพื้นที่ของหน่วยย่อย ๆ เป็นต้น

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 4 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการสังเคราะห์หรือสร้างสูตรขึ้นมาใหม่ เช่น การนำผลรวมของพื้นที่ในหน่วยย่อย ๆ มารวมกัน จะได้เป็นพื้นที่ของสี่เหลี่ยมใหญ่ จึงได้สูตรว่า พื้นที่สี่เหลี่ยมเป็นผลคูณของด้านกว้างและด้านยาว

6. การประเมินผล (Evaluation) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 5 แล้วบุคคลจะมีความสามารถในการตัดสินใจหรือตีค่า หรือประเมินค่าของสิ่งที่พบเห็น ว่าถูกต้องและดีงามหรือไม่

อาร์ พันธ์มณี (2534 : 96-97; อ้างอิงมาจาก Klausmier and Goodwin) ได้แบ่งกระบวนการเรียนรู้ออกเป็นลำดับดังนี้

1. การจูงใจ หมายถึง ผู้เรียนได้รับการจูงใจให้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด
2. การพิจารณาสถานการณ์ หมายถึง เป็นการพิจารณาถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

3. ผลจากการกระทำ หมายถึง การนำผลจากการกระทำมาพิจารณา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1.1 ถ้าผลที่รับเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ผู้เรียนได้รับความพอใจก็จะเลือกทำซ้ำอีก

3.1.2 ถ้าผลที่ได้รับไม่เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ไม่เป็นที่พอใจก็จะเลิกไม่ทำอีก

4. การประเมินผล หมายถึง การรับรู้ผลจากการประเมินผล ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1.1 รับรู้ด้วยความพอใจ เพราะบรรลุจุดมุ่งหมาย

4.1.2 รับรู้ด้วยความไม่พอใจหรือความผิดหวัง เพราะไม่เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด

5. การสรุปผล หมายถึง การสรุปผลของการเรียน ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ

5.1.1 ความสำเร็จในการเรียน เมื่อสรุปว่ามีความสำเร็จก็จะเลือกและนำไปใช้ในคราวต่อไป

5.1.2 ความล้มเหลวในการเรียนรู้ เมื่อสรุปว่า มีความล้มเหลวก็จะต้องหาทางแก้ไขปรับวิธีใหม่

อาร์ พันธ์มณี (2534 : 98-99; อ้างอิงมาจาก Gagne) ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ออกเป็นชั้นต่างๆ ดังนี้

1. การสนใจ หมายถึง การสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจ อยากเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยเน้นว่าการที่ผู้เรียนตั้งเป้าหมายหรือมีความคาดหวังนั้นจะเป็นแรงจูงใจสำคัญยิ่งในการเรียนรู้ของบุคคล

2. ความสัมพันธ์ของการรับรู้กับการคาดหวัง หมายถึง การรับรู้เรื่องต่างๆ ที่สัมพันธ์กับความคาดหวังของผู้เรียน เช่น ความตั้งใจ ซึ่งผู้เรียนจะเลือกการรับรู้ในสิ่งที่สอดคล้องกับความตั้งใจของตน ซึ่งความตั้งใจเป็นรากฐานที่สำคัญๆ ในการเลือกการรับรู้

3. การปรับขยายการรับรู้ หมายถึง การพยายามจัดสรรปรับแต่งขยายการรับรู้ไว้เป็นความจำ ซึ่งมีทั้งการจำระยะสั้น ซึ่งอาจลืมได้ง่าย และความจำระยะยาว ซึ่งจำได้แม่นยำและยาวนาน

4. การสะสมสิ่งที่เรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการเก็บรักษาหรือสะสมสิ่งที่ได้เรียนรู้ให้คงอยู่ หรือกลายเป็นความจำระยะยาว ซึ่งสิ่งที่ได้เรียนรู้อาจเป็นความจำถาวร หรือบางอย่างอาจเลื่อนหายไปตามกาลเวลาหรือความรู้บางอย่างอาจสับสน เพราะได้รับการรบกวน เป็นต้น

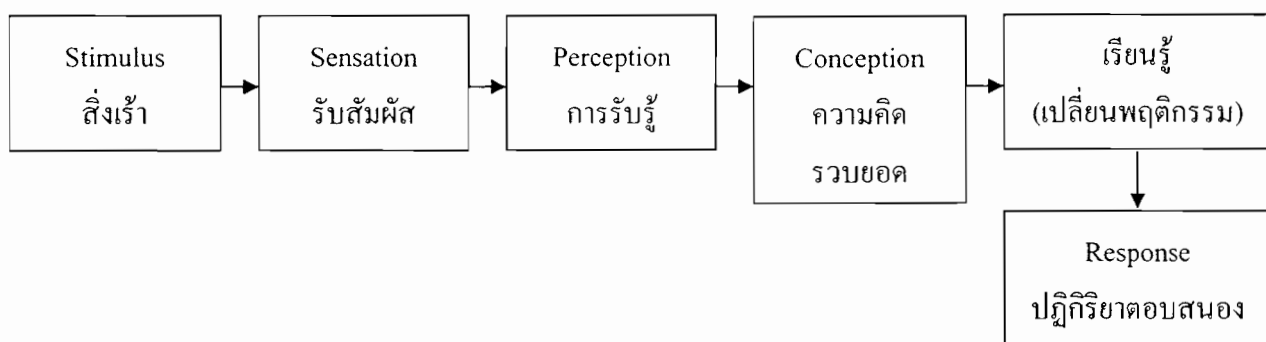
5. การระลึกได้ หมายถึง ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว เช่น กฎของการขยายตัวของวัตถุเมื่อได้รับความร้อน เป็นต้น

6. การประยุกต์ใช้ความรู้ หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้หรือกฎเกณฑ์ที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การเรียนเรื่องสี่เหลี่ยม ก็สามารถนำไปใช้ในการแต่งภาพให้เหมาะสมได้

7. การแสดงพฤติกรรมการตอบสนองการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ที่ผู้เรียนรู้ได้แสดงออก ซึ่งการเรียนรู้ความรู้ความสามารถที่ได้เรียนรู้มา เช่น ผู้เรียนภาษาอังกฤษ ก็สามารถพูดเขียนภาษาอังกฤษได้

8. การแสดงผลย้อนตอบกลับ หมายถึง การแจ้งผลการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ทราบ ทั้งนี้เพื่อผู้เรียนจะได้เกิดกำลังใจหรือปรับปรุงตนให้ดีขึ้น การแจ้งผลย้อนกลับแก่ผู้เรียนพบว่า หากผู้เรียนได้ทราบผลการเรียนรู้เร็วขึ้นเท่าไร ก็จะทำให้การเรียนรู้มีผลดีมากเท่านั้น

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2530 : 486-489) อธิบายกระบวนการเรียนรู้ จากการไม่รู้ไปสู่การเรียนรู้ 5 ขั้นตอนดังนี้ คือ การเรียนรู้เกิดขึ้น เมื่อสิ่งเร้า (Stimulus) มาเร้าอินทรีย์ (Organism) ประสาทที่ตื่นตัวเกิดการรับสัมผัส หรือพัฒนาการ (Sensation) ด้วยประสาททั้ง 5 แล้วส่งกระแสสัมผัสไปยังระบบประสาทส่วนกลาง ทำให้เกิดการแปลความหมายแล้วก็จะมีการสรุปผลของการรับรู้ เป็นความคิดรวบยอด เรียกว่าเกิดสังกะป (Conception) แล้วมีปฏิกิริยาตอบสนอง (Response) อย่างหนึ่งอย่างใดต่อสิ่งเร้าตามที่รับรู้ เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แสดงว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว ประเมินผลที่เกิดจากการตอบสนองสิ่งเร้าได้แล้ว

ภาพประกอบ 2 กระบวนการเรียนรู้

ในกระบวนการเรียนรู้ นั้น บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีเพียงใด มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการรับรู้ การรับรู้มีบทบาทมาก การรับรู้สิ่งเร้าของบุคคลนอกจากจะขึ้นอยู่กับตัวสิ่งเร้า และประสาทสัมผัสของผู้รับรู้แล้ว ยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิม หรือความรู้เดิมของผู้รับรู้ และพื้นฐานความรู้เดิมที่บุคคลมีต่อสิ่งที่เรียนด้วย

Mouley (1976 : 229-232) ได้จัดเตรียมลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้เป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. แรงจูงใจ หมายถึง สภาพที่อินทรีย์เกิดความต้องการหรืออยู่ในภาวะขาดสมดุลก็จะทำให้เกิดแรงขับหรือแรงจูงใจ เพื่อผลักดันให้เกิดแรงจูงใจ เพื่อผลักดันให้เกิดพฤติกรรมทดแทนภาวะขาดดุลหรือทำให้อินทรีย์อยู่ภาวะสมดุล แรงจูงใจ จึงเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นในการเรียนรู้และเป็นสิ่งกำหนดทิศทางและความเข้มของพฤติกรรมให้เกิดขึ้น
2. เป้าหมาย หมายถึง สภาพต่อการที่บุคคลเกิดแรงจูงใจ แล้วบุคคลก็จะกำหนดเป้าหมาย ซึ่งจะก่อให้เกิดความพึงพอใจ เป้าหมายจึงเป็นส่วนผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมและนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ลักษณะเป้าหมายอาจแตกต่างกัน บางคนอาจเป็นเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการทางสรีระ และบางคนอาจกำหนดเป้าหมายตอบสนองความต้องการทางสังคมก็อาจเป็นไปได้
3. ความพร้อม หมายถึง สภาพความพร้อมของอินทรีย์ทางร่างกายจิตใจ อวัยวะต่าง ๆ ในการเรียนรู้ รวมทั้งความเจริญเติบโตของร่างกาย แรงจูงใจ ความสนใจ ประสบการณ์เดิม เป็นต้น ซึ่งความพร้อมดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้จะสามารถช่วยให้บุคคลเรียนรู้ได้แตกต่างกัน บุคคลที่มีความพร้อมมากก็อาจเรียนรู้ได้ดี เป็นต้น
4. อุปสรรค หมายถึง การเผชิญกับสิ่งกีดขวางหรือสิ่งสกัดกั้น ระหว่างพฤติกรรมเป้าหมาย ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมาย บุคคลจึงเกิดความเครียด ก็พยายามหาทางลดความเครียดลงหรือหาวิธีแก้ปัญหา ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ได้
5. การตอบสนองความต้องการ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อแรงจูงใจเป้าหมาย ความพร้อมหรืออุปสรรค ซึ่งอาจเริ่มด้วยการตอบสนองที่เหมาะสมหรือแก้ปัญหาได้ดีที่สุดและการตอบสนองเป็นแนวทางไปสู่เป้าหมาย
6. การเสริมแรง หมายถึง เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมตอบสนองแล้วได้รับผลย้อนกลับในทางที่ดี อาจเป็นรางวัลหรือการเสริมแรงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คำชมเชย ความพอใจ ความสำเร็จ ความก้าวหน้าหรืออื่น ๆ ก็จะทำให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมบ่อยครั้ง และมีความคงทนในการแสดงพฤติกรรม ดังนั้น การเสริมแรงจึงเป็นการให้ภายหลังจากแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และทำให้พฤติกรรมดังกล่าว เกิดขึ้นบ่อยและคงทน

7. การสรุปความเหมือน หมายถึง หลังจากที่ได้บรรลุเป้าหมายแล้วจะสามารถสรุปกฎเกณฑ์หรือสถานการณ์การเรียนรู้ที่ประสบมา แล้วนำไปใช้ในสถานการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้ เป็นการขยายขอบเขตความรู้ให้กว้างขวางขึ้น

ลำดับในการเรียนรู้สามารถแบ่งตามระยะเวลาเป็น 3 ระยะ คือ ช่วงเริ่มต้น ช่วงกลาง และช่วงสุดท้าย ดังนี้

ช่วงเริ่มต้น (Beginning) : การเริ่มเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ช่วงแรกเกี่ยวกับเจตคติ (Attitude) การรับรองการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ การทำให้ประสบการณ์ครั้งแรกของการเรียนหัวข้อใหม่มีความรู้สึกปลอดภัย น่าสนใจและประสบความสำเร็จได้ เพื่อความถูกต้องแม่นยำ ควรเน้นความสำคัญของจำนวนและคุณภาพของความพยายามที่ต้องการเพื่อความสำเร็จในการกิจของการเรียนรู้ก่อนการเริ่มต้นของผู้เรียน การทำให้เกณฑ์การประเมินชัดเจนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การส่งเสริมการตัดสินใจด้วยตนเองของผู้ใหญ่ในประสบการณ์การเรียนรู้และความต้องการ (Need) รู้และเน้นที่ความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียนตลอดกระบวนการเรียนการสอน การวางแผนกิจกรรมที่อนุญาตให้ผู้ใหญ่แลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนได้เรียน

ช่วงกลาง (Middle) เกี่ยวข้องกับการคงไว้ของกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้น (Stimulation) การนำเสนอความหลากหลายในกระบวนการและสื่ออุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการเรียนรู้ การใช้ความไม่สมดุลเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ความรู้สึก (Affect) การทำให้เนื้อหา นามธรรม มีความคุ้นเคยมากยิ่งขึ้น การใช้เป้าหมายแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้บรรลุถึงผลลัพธ์การเรียนรู้

ช่วงสุดท้าย (Ending) การทำให้กระบวนการเรียนรู้เสร็จสมบูรณ์ เน้นที่ความสามารถ (Competence) การให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างสม่ำเสมอและทันที่กับผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับ ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ เมื่อใดก็ตามที่เป็นไปได้ให้ใช้วิธีการประเมินผลงาน การเสริมแรง (Reinforcement) การใช้ตัวเสริมแรงทางบวกเป็นกิจวัตร กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี การสร้างทักษะที่ซับซ้อนและกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ เมื่อการเรียนรู้มีผลที่ตามมาตามธรรมชาติ ช่วยผู้เรียนให้พัฒนาความตระหนักด้วย (นารีรัตน์ รักวิจิตรกุล. 2544 : 93)

ขั้นตอนแห่งการศึกษาตามหลักอนุปสิกขา คือ การเรียนไปตามลำดับ 7 ขั้นของพระพุทธศาสนา ดังนี้ (พระราชมุนี ประยูร ธรรมะจิตโต. 2541 : 21-22)

1. มีศรัทธาแล้วไปหาอาจารย์
2. ศึกษาคำสอนของท่าน
3. จดจำเรื่องที่ศึกษา
4. พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น

5. เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ

6. เกิดฉันทะคือความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้

7. อุตสาหะคือรับไปปฏิบัติ

ลำดับขั้นทั้งเจ็ดนี้ทำให้การศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อชีวิต

จากกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นประการหนึ่งที่เป็นข้อสำคัญมากในการเรียนรู้ คือ แรงจูงใจ หากการเรียนรู้ด้วยการบังคับ ผลลัพธ์คือความรู้ย่อมไม่เต็มที่หรืออาจจะได้ผลตามเกณฑ์ที่คาดหวัง แต่ความรู้นั้นไม่คงทนถาวรหลังจากเรียนรู้แล้วสัปดาห์ความรู้นั้นก็เลยเลื่อนหายไปลืมไปไม่สามารถอธิบายได้ แรงจูงใจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในมโนสำนึกที่มีลักษณะไม่คงที่และไม่สามารถประเมินได้โดยตรง เป็นจำนวนพลังงานเป็นความพยายามที่บุคคลจะใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง (นาริรัตน์ รักจิตรกุล. 2544 : 86) ย่อมทำให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งอาจเกิดขึ้นเพราะมีปัญหา ความคาดหวังของแต่ละบุคคลซึ่งจะทำให้เกิดเป้าหมาย หรือการเรียนรู้และการนำไปใช้

2.3.3 หลักการเรียนรู้

หลักการเรียนรู้หรือวิธีการของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเขาวนปัญญา รูปแบบการคิด และรูปแบบการเรียนรู้ ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ย่อมแตกต่างกัน เช่น เกิดการรับรู้ (รู้จักสิ่งต่าง ๆ) เกิดความเข้าใจ เกิดทักษะ เกิดทัศนคติ เกิดค่านิยม เกิดความนึกคิด เกิดการแก้ปัญหา เกิดความสามารถ และเกิดความรู้ทั่ว ๆ ไป มีหลักการเรียนรู้ ดังนี้ (ทรงพล ภูมิพัฒน์. 2540 : 77-78)

1. การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางเพิ่มพูนงอกงามขึ้น
2. การสร้างสถานการณ์แห่งการเรียนรู้ควรคล้อยตามเจตนาของสังคม เพื่อเกิดทัศนคติที่ดีในชีวิต
3. ประสิทธิภาพการเรียนรู้ควรจัดจากง่าย ๆ ไปสัद्ध เรียนแล้วค่อยขยายไปยาก และไกลตัวผู้เรียน
4. กิจกรรมในการเรียนควรให้เป็นที่น่าสนใจของผู้เรียน
5. ชนิดของการเรียนรู้ย่อมแตกต่างไปตามชนิดของเรื่องและวิชาที่เรียน
6. การเรียนที่ดีควรใช้หลักการเรียนจากส่วนรวมไปส่วนย่อยแล้วพิจารณาจากส่วนย่อยมาประกอบเป็นส่วนรวม
7. การเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมาย มีความหมาย ความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนนับว่าดีที่สุด

8. พิจารณาได้ว่า อินทรีย์มีการพัฒนาสัมพันธ์กันทุกๆ ด้านอย่างแยกไม่ออก การเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อชีวิตอยู่รอด ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข สร้างสรรค์และพัฒนาตนเอง สังคม การกระทำของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่างๆ ในโลกจึงมิได้เกิดขึ้นบนความว่างเปล่า หากแต่ผูกพันอยู่กับความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมถึงเทคนิควิธีการต่างๆ ที่ประมวลขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของมนุษย์มาเป็นความรู้ บางคนเรียนรู้เพื่อคนอื่น เช่น เรียนรู้ยาสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ทั้งนี้เพราะมีเหตุจูงใจทำให้ต้องเรียนรู้เพื่อเป้าหมายที่ตั้งไว้ตามแรงจูงใจ ปัจจุบันคนหันมาให้ความสำคัญสนับสนุนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อที่จะช่วยให้กระบวนการเรียนรู้เติบโตและก้าวหน้าอย่างมั่นคง ดังนั้นการเรียนรู้ (Learning) มีความลึกซึ้งซึ่งมากกว่า การสั่งสอน บอกเล่าให้เข้าใจและจำได้เท่านั้น ไม่ใช่เรื่องของการทำตามแบบ ไม่ได้มีความหมายแต่เพียงการเรียนรู้วิชาต่างๆ เท่านั้น แต่หมายคลุมไปถึง การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการสังเกตพิจารณาไตร่ตรอง แก้ปัญหาทั้งปวง และไม่ชี้ชัดว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปในทางที่สังคมยอมรับ เท่านั้น เด็กโกรธแล้วใช้คำว่า เกลียดครูแล้วหนีโรงเรียน ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเช่นกัน (กันยา สุวรรณแสง. 2542 : 133) การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นทุกขณะของชีวิต

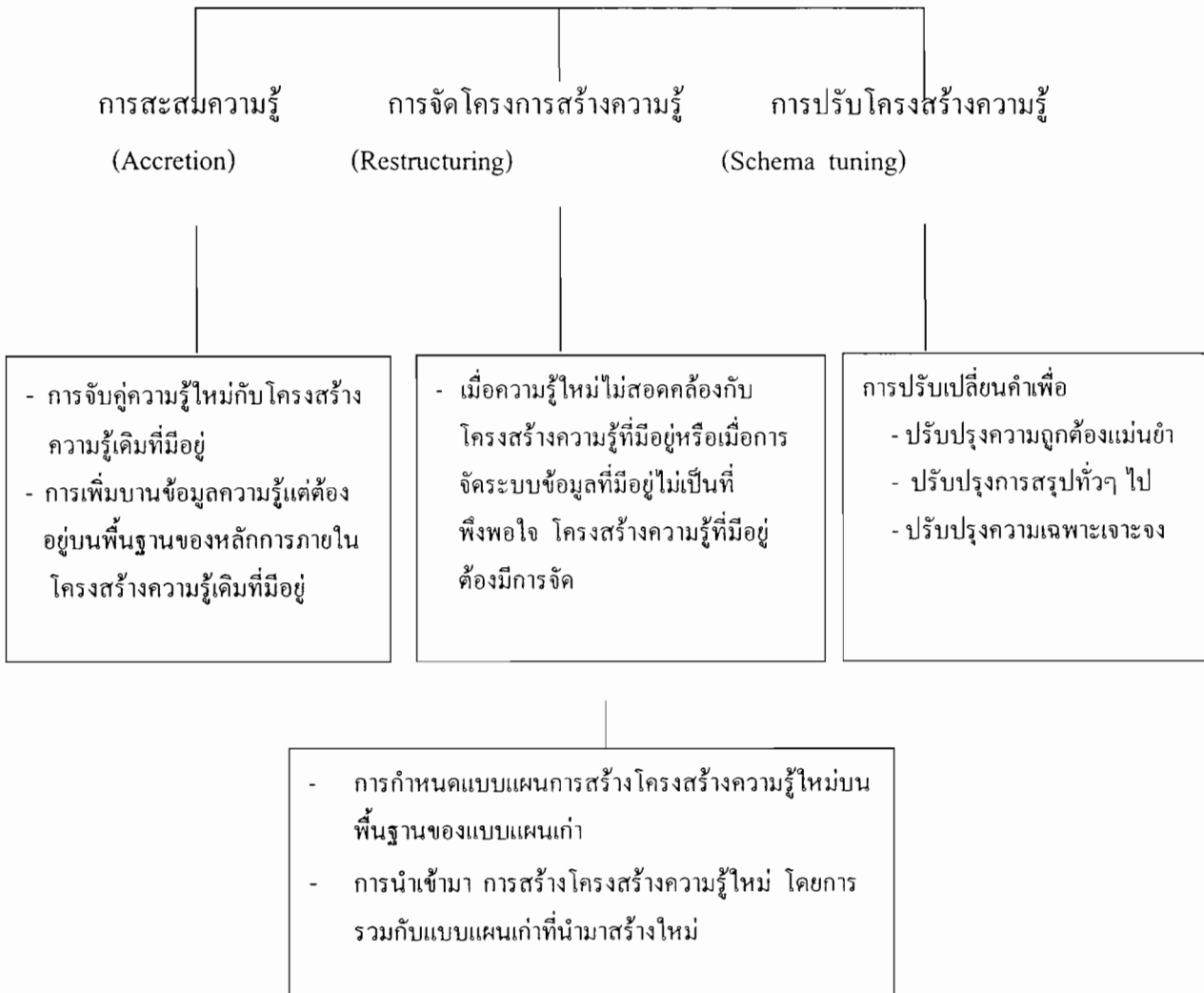
2.3.4 วิธีปฏิบัติการเรียนรู้

นาริรัตน์ รักวิจิตรกุล (2544 : 56-57) เสนอแนะวิธีปฏิบัติการเรียนรู้ 3 แบบ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้ ดังนี้

1. การสะสม (Accretion) หมายถึง การสะสมความรู้ประจำวัน ซึ่งเท่ากับการเรียนรู้ข้อเท็จจริง
2. การปรับ (Tuning) ที่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความรู้อย่างช้า ๆ และค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย
3. การจัดโครงสร้างใหม่ ๆ (Restructuring) เกี่ยวข้องทั้งการจัดโครงสร้างใหม่ และการจัดระบบความรู้ที่เคยถูกจัดเก็บแล้วใหม่ ซึ่งกลไก 3 วิธีที่การเรียนรู้ ดังภาพประกอบ 4

การเรียนรู้ (Learning)

ภาพประกอบ 3 วิธีปฏิบัติการเรียนรู้

จะเห็นว่าข้อที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่มีการสิ้นสุด คือ การปรับ (Tuning) ความรู้เปลี่ยนแปลงตามกระบวนการที่เกิดขึ้น หากไม่มีการปรับแล้วก็ไม่มีการเรียนรู้ แต่รากฐานที่สำคัญของการเรียนรู้ที่มีบทบาทมากในการสร้างกระบวนการเรียนรู้คือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญ มี 3 อย่าง ได้แก่ คน ความรู้ และ ทรัพยากร

2.3.5 องค์ประกอบการเรียนรู้

คน ประกอบด้วยผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนหรือองค์กร และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน

ความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ทางวิชาการ หรือที่มาจากภายนอก และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชน และองค์กรได้สะสมพัฒนาขึ้น

ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

องค์ประกอบทั้งสามนี้ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบกระบวนการ ตลอดจนเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน การศึกษาที่เกิดขึ้นจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตใช้ประโยชน์ได้จริงและเป็นกระบวนการเดียวกันกับการพัฒนาชุมชน (วิชิต นันทสุวรรณและจำนงค์ แรกพินิจ. 2541 : 115) แต่สิ่งที่ขาดไปคือสังคมควรจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้การเรียนรู้สมบูรณ์

อารี พันธุ์ณี (2534 : 89 ; อ้างอิงมาจาก ชูชีพ อ่อนโลกสูง. 2518) กล่าวว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานอย่างน้อยที่สุด 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. แรงจูงใจ (Motive) ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ร่างกายย่อมมีความต้องการต่าง ๆ เมื่อใดร่างกายที่มีความต้องการหรือความไม่สมดุลขึ้น จะมีแรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motive) เกิดภายในอินทรีย์ผลักดันให้สิ่งที่หายไปนั้นมาให้อยู่ภาวะพอดี แรงจูงใจเป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญของการเรียนรู้ เพราะเป็นตัวจักรสำคัญหรือเป็นต้นตอที่แท้จริงของพฤติกรรม

2. สิ่งจูงใจ (Incentive) สิ่งจูงใจเป็นสิ่งที่ลดความเครียดและนำไปสู่ความพอใจ นักจิตวิทยาเชื่อว่า สิ่งจูงใจจะเป็นศูนย์กลางหรือหัวใจของการเรียนรู้เขาถือว่าแรงจูงใจ ซึ่งถือว่าเป็นภาวะภายในของอินทรีย์และกิจกรรมต่าง ๆ ล้วนเกิดขึ้นจากสิ่งจูงใจทั้งสิ้น

3. อุปสรรค (A Barrier or Block) นับเป็นพื้นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนรู้ เพราะอุปสรรคและสิ่งกีดขวางย่อมทำให้เกิดปัญหา การที่ผู้เรียนเกิดปัญหาจะทำให้ผู้เรียนพยายามทำซ้ำ ๆ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อจะฟันฝ่าอุปสรรคนั้นไปสู่เป้าหมายให้ได้

4. กิจกรรม (Activity) กิจกรรมหรือการตอบสนองของอินทรีย์ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เราทราบว่าใครเกิดการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด ช้าหรือเร็วอย่างไร และเป็นสิ่งที่ใช้อ้างอิง (Infer) ไปถึงความรู้นี้เกิดทางจิตใจที่ซ่อนเร้นอยู่ เราจะสังเกตเห็นว่าคนเรามักจะชอบประกอบกิจกรรมที่มีความสำเร็จหรือความพอใจมาให้ซ้ำ ๆ อยู่เสมอ แม้ว่าจะไม่เจอปัญหาใหม่ ๆ ส่วนกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ไม่เคยนำความสำเร็จมาให้ นั่นมักจะหลีกเลี่ยง

สุชา จันทน์เอน (ม.ป.ป. : 12-16) กล่าวถึงองค์ประกอบของขบวนการเรียนรู้
จะเกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. แรงจูงใจ
2. เป้าหมาย
3. ความตั้งใจแน่วแน่
4. การเลือกหาการกระทำที่เหมาะสม
5. การยึดถือการกระทำที่เหมาะสมไว้เป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2530 : 482 ; อ้างอิงมาจาก Monroe กล่าวถึง องค์ประกอบที่
จะทำให้เกิดการเรียนรู้ไว้ 6 ประการ

1. ความต้องการ (Needs) บุคคลย่อมต้องตอบสนองความต้องการ
ความต้องการจึงเป็นต้นเหตุสำคัญของพฤติกรรม นั่นคือ การเรียนรู้เกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการ
2. เครื่องล่อ (Incentives) และสิ่งจูงใจ เป็นสิ่งสำคัญของการเรียนรู้
ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ อย่างมีจุดมุ่งหมาย
3. ศักยภาพในการตอบสนอง และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง การเรียนรู้
จำเป็นต้องมีศักยภาพในการตอบสนอง ซึ่งจะทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป สัตว์ชั้นต่ำศักยภาพต่ำ
ไม่สามารถเรียนรู้ได้กว้างขวาง
4. อุปสรรคที่จะไปสู่เป้าหมาย (Barriers of Goals) พฤติกรรมของผู้เรียน
จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่มีการสร้างเงื่อนไขที่ดีที่จะไปสู่เป้าหมายนั้น เราจะฝ่าฟันอุปสรรค
ไปได้ดีเพียงใด จะต้องวางแนวทางที่จะแก้ไขอุปสรรคเหล่านั้นไว้ดีพอ เพื่อให้การเรียนรู้สัมฤทธิ์ผล
ครูต้องชี้แนวทางดังนี้
 - 4.1 ทำให้นักเรียนมองเห็นว่า อุปสรรคเป็นตัวทำให้เกิดสมรรถภาพ
 - 4.2 แนะนำ ช่วยเหลือ ให้เกิดแรงจูงใจที่จะกระทำต่อไป
 - 4.3 ให้นักเรียนรู้และเข้าใจความก้าวหน้าของความก้าวหน้าของเขา
 เกี่ยวกับการฝ่าฟันอุปสรรค
5. การเลือกและการกำจัดการตอบสนอง ในกระบวนการเรียนรู้
การตอบสนองของแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่ละคนเลือกใช้การตอบสนองที่เหมาะสมกับตัวเอง
6. ผลของการตอบสนอง พฤติกรรมทุกอย่างที่เป็นผลมาจากการเรียนรู้
จะยังไม่สมบูรณ์จนกว่าแต่ละบุคคลจะเกิดความพอใจ “รางวัล ความพอใจ ความสำเร็จ” มีผลให้
อยากเรียนอยากรู้ มีกำลังใจ มีความประทับใจ จดจำไปนาน และมากกว่า “อุปสรรค
ความตั้งใจ ความผิดพลาด”

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2540 : 77) กล่าวถึงองค์ประกอบ 3 อย่างในการเรียนรู้ที่เป็นรากฐานของการเรียนรู้ทั้งหลาย คือ

1. อินทรีย์ (ตัวผู้เรียน) O-Organism
2. สิ่งเร้า S-Stimulus
3. ปฏิกริยาตอบสนองสิ่งเร้า R-Response

สุโท เจริญสุข (ม.ป.ป. : 94-97) กล่าวถึงส่วนประกอบทำให้การเรียนรู้ได้ผลดี ดังนี้

1. จุดหมายในการเรียน
2. การรู้ความก้าวหน้าในการเรียน
3. การรู้จักตัวเอง
4. อบรมของผู้เรียน
5. ทรัพยากรในชุมชน

จากองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ที่กล่าวมาประการหนึ่งที่เป็นตัวร่วมที่สำคัญ คือ อุปสรรค ก่อให้การเรียนรู้ไม่ประสบความสำเร็จก็ได้ และบางครั้งยังเป็นการเพิ่มแรงจูงใจเพื่อจะไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ แต่ยอมไม่มากเกินไปจนถึงภาวะสุดขีดที่จะผ่านพ้นไปได้ตามปรกติธรรมดานั้นเมื่อผู้เรียนบังเกิดมีสภาวะบางอย่างกระตุ้นให้มีความต้องการที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว ถ้าการกระทำบรรลุถึงเป้าหมายที่คิดไว้ได้ ผู้เรียนย่อมจะเกิดความพึงพอใจ แต่ถ้ามีอุปสรรคมาขัดขวางมิให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายได้ในทันทีทันใด ผู้เรียนมักจะมีภาวะท้อถอยท้อถอย ก่อให้เกิดสภาวะตึงเครียดขึ้น ความตึงเครียดนี้จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความแรงกล้าของแรงจูงใจ และชนิดของอุปสรรคที่เกิดขึ้น (สุชา จันทน์เฒ. ม.ป.ป. : 14) อุปสรรคย่อมส่งผลถึงผลลัพธ์ของการเรียนรู้ ก่อให้เกิดวิสัยทัศน์และวิธีคิดอย่างเชื่อมโยงของบุคคลลดลงด้วย

2.3.6 อุปสรรคขัดขวางการเรียนรู้

อุปสรรคขัดขวางการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท (นาริรัตน์ รักวิจิตรกุล. 2544 : 88-89; อ้างอิงมาจาก Cross. 1981)

1. อุปสรรคเกี่ยวกับสถานการณ์ (Situational Barriers) หมายถึง ผู้ใหญ่ต้องรับผิดชอบในงานอาชีพ ครอบครัวยุคใหม่ไม่มีเวลาและเงินเพียงพอที่จะใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

2. อุปสรรคเกี่ยวกับสถานศึกษา (Institutional Barriers) ซึ่งได้แก่ การออกแบบโครงการการศึกษาของสถานศึกษาเป็นอุปสรรค ไม่ว่าจะเป็นตารางการเข้าร่วม กิจกรรม สถานที่ของโครงการ ช่วงระยะเวลาที่จัดโครงการหรือรายวิชา ไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

3. อุปสรรคเกี่ยวกับเจตคติของผู้เรียน (Dispositional Barriers) หมายถึง เจตคติของตนเองในฐานะที่เป็นผู้เรียนเป็นผู้อุปสรรคต่อการเรียนรู้ เช่น เจตคติว่าแก่เกินที่จะเรียน แล้วตนเองไม่มีความสามารถพอที่จะเรียน เรียนผู้อื่นไม่ได้ เรียนไปแล้วก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร รู้สึกอยากหรือรู้สึกขี้เกียจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

สุโท เจริญสุข (ม.ป.ป. : 93-94) กล่าวถึง อุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้ 3 ประการ ดังนี้

1. ความขัดแย้งกันของแรงจูงใจ โดยที่เรามีแรงจูงใจหลายอย่าง แต่เราจำเป็นต้องแก้ปัญหาที่ละประการ
2. ความไม่พร้อมไม่บริบูรณ์ทางส่วนตัว
3. สิ่งแวดล้อมไม่อำนวย

นอกจากนี้ สุโท เจริญสุข ยังกล่าวถึงสภาพภายนอกที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ 6 ประการ ดังนี้

1. สภาพภายนอกที่มีผลต่อขั้นรับ ในการเรียนรู้ขั้นรับอาศัยกระบวนการ 2 อย่าง คือ การตั้งใจและการเลือกการรับรู้
2. สภาพภายนอกที่มีผลต่อขั้นรู้ ขั้นนี้ประกอบด้วยกระบวนการบันทึกความรู้ ข้อมูลและการนำความรู้ไปเก็บสะสมไว้ในหน่วยจำระยะยาว
3. สภาพภายนอกที่มีผลต่อขั้นจำ ความรู้ที่มีความหมายจะถูกเก็บสะสมไว้ในหน่วยจำระยะยาว ซึ่งมีปัจจัยภายนอกบางประการมีผลต่อการจดจำสิ่งที่เรียนรู้
4. สภาพภายนอกที่มีผลต่อขั้นระลึกได้ ในขั้นนี้อาศัยกระบวนการเสาะหาและการระลึกได้ถึงสิ่งที่เรารู้มาแล้วซึ่งสะสมอยู่ในหน่วยจำระยะยาว สิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อกระบวนการทั้ง 2 ได้แก่ การให้ชื่อของประเภทสิ่งของแก่นักเรียนหรือระลึกถึงตัวอย่างของสิ่งของที่จัดอยู่ในประเภทเดียวกัน วิธีการนี้เรียกว่าการให้แนวทาง (Cue) ซึ่งทำได้อีกหลายวิธี เช่น การใช้ตาราง การใช้รูปภาพ
5. สภาพภายนอกที่มีผลต่อขั้นปฏิบัติ เป็นการตอบสนองของผู้เรียน ต่อสิ่งเร้าโดยออกมาในรูปพฤติกรรมที่สังเกตได้

6. สภาพภายนอกที่มีผลต่อกระบวนการควบคุม ในขั้นนี้ประกอบด้วย กระบวนการที่ควบคุมการเข้าและการเลือกการรับรู้ของผู้เรียน การบันทึกความรู้ การระลึกได้และการสร้างความคาดหวัง

2.3.7 ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้อย่อมแตกต่างกัน (ทรงพล ภูมิพัฒน์. 2540 : 78) ดังนี้

1. เกิดการรับรู้ (รู้จากสิ่งต่าง ๆ)
2. เกิดความเข้าใจ
3. เกิดทักษะ
4. เกิดทัศนคติ
5. เกิดค่านิยม
6. เกิดความนึกคิด
7. เกิดการแก้ปัญหา
8. เกิดความสามารถ
9. เกิดความรู้ทั่ว ๆ ไป

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539 : 63) กล่าวถึงผลดีของการเรียนรู้ไว้ว่า ดังนี้

1. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “การพัฒนา”
2. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความปลอดภัย”
3. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความสุข”
4. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความเข้าใจ”
5. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “สติปัญญา”
6. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “การยอมรับ”
7. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความสำเร็จ”
8. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “กำลังและอำนาจ”
9. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความยินดี”

การเรียนรู้ทำให้นักเรียนบรรลุอะไรก็ได้ คือ บรรลุความจริง บรรลุความงาม บรรลุความดี และหากมีความรู้เดิมจะทำให้เรียนรู้ได้เร็วและดีขึ้น ช่วยสร้างจากสิ่งที่ผู้เรียนมีความรู้แล้ว และดำเนินการจากสิ่งที่รู้แล้ว และดำเนินการจากสิ่งที่รู้ไปยังสิ่งที่ไม่รู้ แต่ความรู้เดิมอาจมีความขัดแย้งกับการเรียนรู้ใหม่ก็ได้ เรียกว่าการถ่ายโยงการเรียนรู้

2.4 การพัฒนากลุ่มอาชีพ

2.4.1 ความหมายของกลุ่ม

กลุ่ม (Group) มีความหมายดังนี้

ฉลอม ภิมรัตน์ (2521 : 2) กล่าวว่า กลุ่ม หมายถึงการที่บุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมารวมกัน สนใจประพฤติดิปฏิบัติในสิ่งที่เป็นปทัสถานและจุดมุ่งหมายร่วมกัน โดยที่ต่างก็มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันด้วย

พัฒน์ บุญรัตพันธ์ (2517 : 12) กล่าวว่า กลุ่ม หมายถึง การรวมตัวของคนในหมู่บ้านโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อรวมกันแก้ไขปัญหาของตนเอง ซึ่งการดำเนินกิจกรรม มีขั้นตอนการรวมกลุ่มนับตั้งแต่การรับสมัคร การกำหนดระเบียบ การแต่งตั้งคณะกรรมการและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

วินิจ เกตุขำ (2522 : 2) กล่าวถึงความหมายของกลุ่มว่า หมายถึง การมีคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมารวมกัน ทุกคนมีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน หรือมีปฏิสัมพันธ์กัน มีจุดมุ่งหมายในการทำงานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกคนมีพฤติกรรม บทบาท หรือหน้าที่ของตน

บัวพันธ์ พรรคกระทิง และคนอื่น ๆ (2535 : 11) ให้ความหมายของกลุ่มว่า หมายถึง องค์กรเอกชนที่เป็นสหกรณ์ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มลูกค้าธนาคาร กลุ่มสตรีในหมู่บ้าน กลุ่มพัฒนาอาชีพต่าง ๆ

พงศ์ศักดิ์ ไชยวงศ์วัฒน์ (2540 : 23) ให้ความหมายว่า กลุ่ม หมายถึง กลุ่มในหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยยึดหลักการ อุดมการณ์เหมือนกัน เพื่อให้ความช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของสมาชิกในการครองชีพ นำไปสู่การลงทุนทางเศรษฐกิจ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน

กล่าวโดยสรุป สำหรับผู้ให้ความหมายดังนี้ กลุ่ม หมายถึง กลุ่มในหมู่บ้านที่มีลักษณะการรวมตัวของประชาชนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาทำงานร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวมกันแก้ไขปัญหาของตนที่นำไปสู่การพัฒนาตน และชุมชน ซึ่งกลุ่มในที่นี้หมายถึง กลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย ตำบลนาข่า อำเภอลำปาง จังหวัดมหาสารคาม

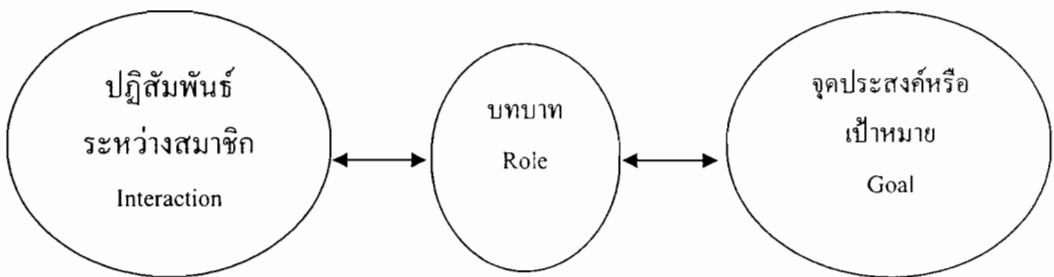

2.4.2 กระบวนการกลุ่ม (Group Process)

กระบวนการกลุ่ม (Group Process) มีความหมายดังนี้

วินิจ เกตุขำ (2522 : 14 ข) กล่าวถึงกระบวนการกลุ่มว่า หมายถึง ที่รวมแห่งประสบการณ์ของบุคคลหลายฝ่ายที่มาพบปะสังสรรค์ หรือมารวมกันด้วยความรู้สึกพึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำให้แต่ละคนเป็นแรงจูงใจให้แก่กันและกันและเอื้ออารีต่อกัน ผลรวมของประสบการณ์เป็นพลังของกลุ่มที่มีทิศทาง

ฉลอง ภิรมรัตน์ (2522 : 8) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่ม หมายถึง เรื่องราวของสัมพันธ์กิริยา (Interaction) ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเป็นไปอย่างเสรีตามธรรมชาติภายใต้อิทธิพลทางจิตวิทยาและทางสังคม ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 4 กระบวนการกลุ่ม

สรุปได้ว่า กระบวนการกลุ่ม หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเป็นไปอย่างเสรีตามธรรมชาติ ภายใต้บทบาทของสมาชิก และจุดประสงค์หรือเป้าหมายของกลุ่ม

1. มุลเหตุสำคัญในการรวมกลุ่ม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวว่า

- 1.1 มุลเหตุสำคัญในการรวมกลุ่มชุมชน คือ
- 1.2 ต้องการรายได้เพิ่มขึ้น เพราะรายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพ
- 1.3 คนในชุมชนมีปัญหาด้านสุขภาพ
- 1.4 ผู้นำชุมชนและคนในชุมชน
- 1.5 ได้รับคำแนะนำส่งเสริมและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
- 1.6 ต้องการเงินทุนและความรู้เพื่อประกอบอาชีพ
- 1.7 สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.8 ต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

1.9 กระแสเปลี่ยนแปลงทางสังคม

และหากจำแนกลักษณะการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

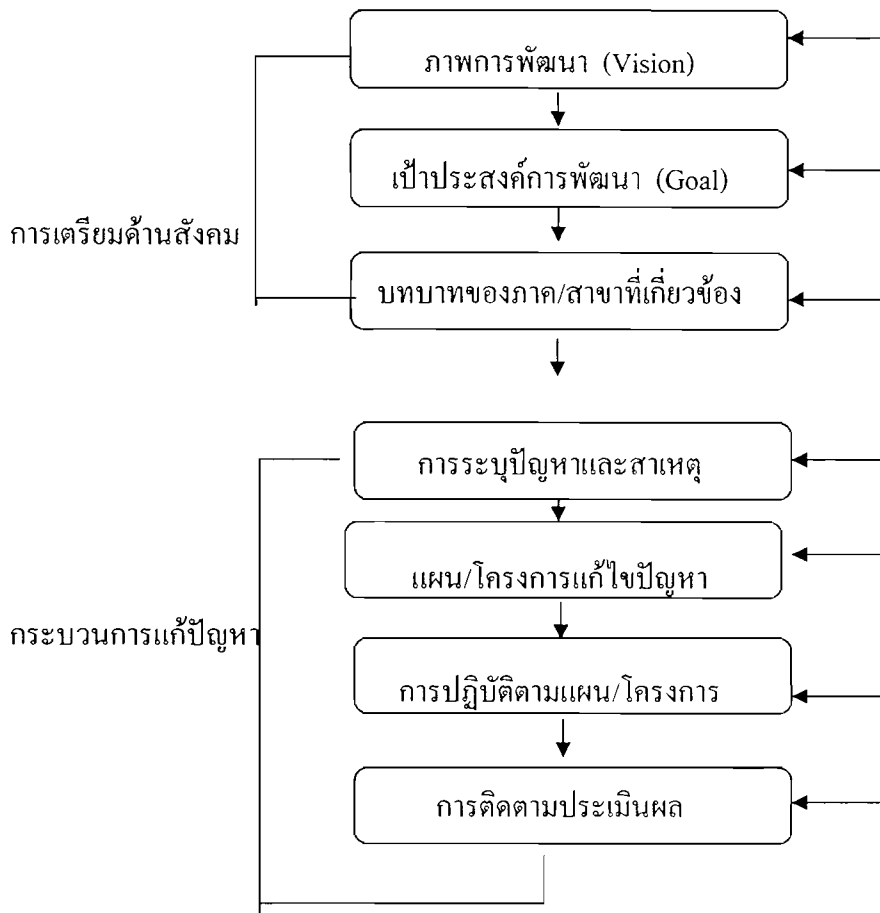
1. การรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือกันในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์สาธิตการตลาดหรือร้านค้าชุมชน ธนาคารข้าว โรงสีข้าว ศูนย์สาธิตการเกษตรหรือศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี
2. การรวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มจักสาน กลุ่มแปรรูปสมุนไพร กลุ่มเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพดั้งเดิมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น เช่น กลุ่มผลิตเซรามิก จังหวัดลำปาง กลุ่มผลิตข้าวซ้อมมือ บ้านเลิงคา อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มผลิตน้ำตาลโดนด ของกลุ่มพัฒนาอาชีพตาลโดนดและออมทรัพย์ ตำบลชิงโค อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา และการปลูกผักปลอดสารพิษของชุมชน ส่วนใหญ่ในภาคกลาง เป็นต้น
3. การรวมกลุ่มเพื่อส่วนรวม เช่น การอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธารและป่าไม้ ที่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดนครสวรรค์ การอนุรักษ์แหล่งน้ำและทรัพยากรทางทะเล ที่ชุมชนบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี การอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544 : 30-35)

2.5 เทคนิคการทำงานแบบมีส่วนร่วม

2.5.1 กรอบแนวคิด และกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม

กรอบแนวคิดของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (อติสรา ชูชาติ และคณะ. 2538 : 5-6 ก) ได้ให้แนวคิดว่าการพัฒนาที่มีส่วนร่วม ต้องเริ่มด้วยการตกลงกำหนดปัญหา หรือจะต้องมีภาพของการพัฒนา (Vision) ที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเป็นอันดับแรก ต่อมาคือการกำหนดเป้าประสงค์ของการพัฒนา (Goal) ร่วมกันของทุกภาค ทุกระดับ ต่อจากนั้นก็กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละภาคที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับของการพัฒนา สุดท้ายก็ต้องตกลงกำหนดกลวิธีแผนงาน / โครงการพัฒนาในระดับภาคอื่น ๆ ตามด้วยการปฏิบัติตามแผนหรือโครงการ การติดตามประเมินผล เพื่อให้ทราบผลที่เกิดขึ้น และสุดท้ายการปรับปรุงโครงการที่อาจต้องกระทำต่อไป ดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 5 กรอบแนวคิดระบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

2.5.2 กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้

อลิศรา ชูชาติ และคณะ กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นประสบการณ์ชั่วชีวิตของบุคคล ดังนั้น ประสบการณ์และกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้ของชุมชนนั้นจะเป็น ดั่ง วงล้อหรือบันไดเวียนที่มีการเรียนรู้ การสะท้อนกลับและนำไปสู่การเรียนรู้ต่อไปไม่สิ้นสุด ขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้ มีดังนี้

1. การได้รับประสบการณ์ (Experiencing)

การมีประสบการณ์จัดเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้และเป็นขั้นตอนแรกของ กระบวนการสะท้อนกลับ ประสบการณ์ที่รวบรวมทุกสิ่งทุกอย่างที่เราได้ประสบมาทุกอย่างที่ เราเป็น ทุกอย่างที่เราทำ ทุกอย่างที่เรารู้สึก ที่เราเห็น ที่เราได้ยิน ประสบการณ์ที่เป็นจริงหรือ อาจจะเป็นประสบการณ์จำลองโดยการใช้ภาพยนตร์ บทบาทสมมติ ตลอดจนการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ต่างก็เสริมประสบการณ์ชีวิตให้แก่เรา เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้

2. การระบุประสบการณ์ (Naming Experience)

การระบุประสบการณ์จัดเป็นขั้นที่ 2 ของการเรียนรู้ กล่าวคือ เป็นการอธิบายเหตุการณ์ว่าเกิดอะไรขึ้น เราได้ทำอะไรไป เราได้ทำอะไรลงไป เราารู้สึกอย่างไร คนอื่นพูดอย่างไร แล้วคนอื่นทำอะไร รู้สึกอย่างไร แล้วทำไมเหตุการณ์นี้จึงมีความสำคัญ และอะไรเป็นสิ่งที่เราไม่เข้าใจ ในกระบวนการเรียนรู้ของการศึกษาเพื่อปวงชนจะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้สึก ค่านิยมของเราต่อสิ่งต่างๆ และพยายามที่จะเชื่อมโยงสิ่งนั้นกับชีวิตของเรา

3. การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of An Experience)

การวิเคราะห์ประสบการณ์ เป็นขั้นตอนที่พยายามทำความเข้าใจกับประสบการณ์อย่างลึกซึ้งโดยละเอียด เช่น ใครคือผู้มีพลังอำนาจในสถานการณ์ดังกล่าว ใครเป็นผู้ที่มีเสียงดังหรือมีอิทธิพลมากกว่าคนอื่น ใครเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ ใครเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ประสบการณ์ที่กำลังวิเคราะห์อยู่นั้นมีอะไรบ้าง คล้ายคลึงกับสถานการณ์อื่นที่เคยประสบมาก่อน

4. การวางแผน (Planning)

การวางแผนเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดขั้นตอนหนึ่ง เมื่อผู้เรียนเริ่มที่จะกำหนดกลยุทธ์สำหรับสิ่งที่เขาต้องการกระทำและนำไปสู่ความเชี่ยวชาญและขาดประสิทธิผล ดังนั้นในขั้นตอนการพัฒนากลยุทธ์ที่จะนำไปสู่การปฏิบัตินั้น ผู้วางแผนกิจกรรมจะต้องกระตุ้นให้เกิดคำถามต่อตัวเองของแต่ละคนว่า อะไรคือสิ่งที่เขาปรารถนาและต้องการจะดำเนินการปฏิบัติ และผู้เรียนจะนำ ประสบการณ์การเรียนรู้นั้นไปใช้ในการพัฒนากลยุทธ์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไร

5. การปฏิบัติ (Doing)

การลงมือปฏิบัติจะเป็นขั้นตอนต่อไป ซึ่งการปฏิบัตินั้นนอกจากจะรวมพลังทดสอบ การค้นหา การทดลอง และการปฏิบัติแล้ว ยังอาจหมายถึงการรอคอย การฟัง การเฝ้าดู ทั้งนี้เพราะการลงมือปฏิบัติจะเป็นประสบการณ์ใหม่ที่กำลังจะเกิดขึ้น และประสบการณ์ใหม่จะเป็นเป้าหมายใหม่ของการเรียนรู้ใหม่ของเรา (อติศรา ชูชาติ และคณะ. 2538 : 9-12)

2.5.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2527 : 29) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนสรุปดังนี้ หมายถึง การที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้กับประชาชนในชุมชนทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน

สนธยา พลศรี (2535 : 56) ได้ให้คำจำกัดความสรุปว่า หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีกิจกรรมทุกอย่างมากที่สุดเท่าที่ทำได้ เพื่อให้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานได้ ลงมือทำงานตามที่ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นการทำให้ได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขาในการที่เขาเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนั้น จะทำให้เขามีโอกาสพัฒนาตนเองยิ่งขึ้น

ชูศักดิ์ สุทธิสา (2539 : 1-3) ได้สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน เกิดขึ้นบนพื้นฐานของปัญหาและความล้มเหลวในการดำเนินการพัฒนาในอดีตที่มุ่งเน้นบทบาทของภายนอกชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาของความล้มเหลวของงานพัฒนาโครงการต่าง ๆ ที่ไม่สามารถตอบสนองและแก้ไขปัญหามุมชนได้ จึงได้มีการทบทวนประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ทำมาและประชาชนน่าจะเป็นผู้มีส่วนในการกำหนดเป้าหมายในการวิเคราะห์ปัญหาในการตัดสินใจรวมไปถึงการประเมินผลว่าดีหรือไม่ดีในการพัฒนา

จากความหมายและคำอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชน การทำงานต่าง ๆ เพื่อพัฒนาหมู่บ้าน หรือชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายความว่ารวมถึงกระบวนการที่ประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่ในชุมชน ได้มีพฤติกรรมออกมา มีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อให้รัฐบาลหรือบุคคลภายนอกสังคมได้เห็นถึงความต้องการและความตั้งใจที่จะร่วมพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อปรับปรุงหมู่บ้านชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น

2. รูปแบบขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

โลเวอร์มิล และไลทอส (Lowdermilk and Laitos. 1980 : 694-700) ได้เสนอขั้นตอนของยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชนบทไว้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสำรวจขั้นต้น
2. การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
3. การแสวงหาแนวทางแก้ไข
4. การกำหนดแนวทางแก้ไข

5. การปฏิบัติตามโครงการ

6. การประเมินผลโครงการ

7. การพิจารณาทบทวนโครงการเพื่อดำเนินการให้เสร็จสมบูรณ์

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2523 : 272-273) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและประเมินผลงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

กรรณิกา ชมดี (2524 : 13 ก) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

ฉอ้าน วุฒนกรรมรักษา (2526 : 16 ข) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมออกเป็นร่วมประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมออกแรง ร่วมออกเงินวัสดุ อุปกรณ์ ร่วมเป็นกรรมการ

ไพรัตน์ เจริญรินทร์ (2527 : 6-7) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นหาปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน

2. ร่วมคิดหา และสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัด แก้ไข และสนองความต้องการของชุมชน

4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และหน่วยงานร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

7. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

จากรูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมดังกล่าว พอสรุปเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา และหาสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามผล

2.5.4 การวางแผนพัฒนากลุ่มอาชีพแบบมีส่วนร่วม

สำหรับประเทศที่เจริญและพัฒนาแล้วจะใช้กระบวนการสร้างทักษะชีวิตด้วยการปฏิบัติด้วยตนเองให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมานานกว่า 40 ปีแล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้นำเทคนิคที่มีผู้นิยมใช้บางส่วน ที่เห็นว่าสามารถนำมาใช้เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มอาชีพ 3 เทคนิค ดังนี้

1. การประชุมเพื่อระดมความคิดเชิงสร้างสรรค์ (AIC : Appreciation Influence control) เป็นวิธีการประชุมทำงานร่วมกันทำแผนอีกวิธีหนึ่งที่มีความนิยมมากเพราะมีขั้นตอน 3 ขั้นให้คิด-วิเคราะห์-เลือกตัดสินใจ ให้ผู้ร่วมประชุมเกิดทักษะชีวิตของการเป็นคนพัฒนา หลักการจะเหมือนกับกระบวนการอื่น ๆ แต่ที่เด่นก็คือ

ประโยชน์ของการใช้เทคนิค AIC มีดังนี้

- ผู้เข้าร่วมประชุมมีความหลากหลายได้ โดยจะมีขั้นตอนการกระตุ้นให้ทำงานร่วมกันได้

- เริ่มต้นการประชุมด้วยการกระตุ้นให้คิด และแสดงความคิดเห็นออกเป็นภาพหรือสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายให้มุ่งสู่อนาคตที่คาดหวัง ตามประเด็นของเรื่องที่จะประชุมพิจารณา ปรัชญาของการแสดงความคิด ผ่านภาพมีความลึกซึ้งถึง 5 ขั้นตอนคือ รู้สาระเขียนเป็นประโยคสั้นหรือย่อ โดยเป็นบทนิยาย กลอน ละครพูด เขียนเป็นภาพ วัสดุคนเขียนเป็นสัญลักษณ์ (โลโก้) หรือรูปกลม เหลี่ยม ที่สื่อความหมายอธิบายข้อความได้ ให้สื่ออารมณ์และความหมาย จึงถึงขั้นแสดงแทนข้อความได้ ดังนั้นการให้แสดงความคิดออกมาเป็นภาพจึงต้องผ่านขั้นตอนคิดหลายขั้น เป็นการแสดงความคิดลึกซึ้งของคนที่นั้น ซึ่งตามหลักทางการแพทย์สมองซีกซ้ายทำหน้าที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายอย่างหยาบ ๆ สมองซีกขวาทำหน้าที่คิดสร้างอารมณ์ที่ละเอียดอ่อน หากฝึกให้ใช้ทั้ง 2 ซีก จะมีการทำงานที่มีศิลป์, สร้างสรรค์, ประชูกดี, มีวิสัยทัศน์ เป็นผู้นำที่ดี

- การกระทำหรือกิจกรรมที่แต่ละคนเขียนแสดงแลกเปลี่ยนจะร่วมกันเลือก จะมีทั้งเรื่องเดิม ๆ ให้ผู้อื่นที่ยังไม่รู้ได้เข้าใจและซักถามได้ อีกทั้งมีเรื่องแปลกใหม่ที่แปลกและผ่านการกระทำที่ได้ผลมาแล้วของบุคคลอื่น ๆ มาให้เลือก

- การประชุมด้วยรูปแบบนี้จะได้รายละเอียด กิจกรรมที่ทำเพื่ออนาคตวิธีการดำเนินงานที่ได้ผลมาแล้ว ผู้รับผิดชอบกิจกรรม เวลาและสถานที่ ซึ่งภายหลังการประชุมจะได้สัญญาประชาคมร่วมกันรู้เห็น เพื่อการติดตาม กำกับ ประเมินเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มได้

- ประธานจะได้ความคิดเห็นร่วมกัน และแบ่งกันปฏิบัติรับผิดชอบ

2. วัตถุประสงค์ของการใช้เทคนิค AIC

เพื่อระดมความคิดสร้างสรรค์เสริมสร้างพลังของคน (ได้ทุกระดับ) และสนับสนุนให้เป็นไปได้เมื่อแต่ละคนตั้งใจทำ (Empower, Enabling)

3. ขั้นตอนในการใช้เทคนิค AIC มีดังนี้

A-1 กำหนดประเด็นที่จะให้ร่วมคิดว่าอยากให้เป็นไปได้ที่สุด ควรเป็นอย่างไร ทุกคนเขียนภาพสัญลักษณ์ เช่น หมู่บ้านนี้อยากให้เด็กทุกคนสมบูรณ์ต้องมีลักษณะอย่างไร ผู้สนับสนุนการเรียนรู้ (Facilitator) สรุปสถานการณ์ปัญหา แนวทางแก้ไขให้ทุกคนได้เห็นภาพรวมของประเด็น

A-2 กลุ่มเล็ก (5-8 คน) นำภาพสัญลักษณ์มารวมเป็นภาพเดียว อาจนำมาต่อกันหรือนำมาผนวกกันแล้ว ร่วมกันคิดขมต่อเติม เพื่อสร้างอารมณ์และสนุกกับความใฝ่ฝัน

I-1 ทุกคนเขียน 1-2 กิจกรรมลงบนกระดาษแผ่นเล็กประโยคเดียวว่าต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง จึงจะได้ผลตามภาพที่ร่วมกันเลือกไว้ กลุ่มเลืกรวมข้อที่เหมือนกันและต่างนำมาเสนอในที่ประชุมใหญ่ให้วิจารณ์และถกเถียงกัน

I-2 ตัวแทนจากกลุ่มเลืกร่วมกันเลือกข้อเสนอจากทุกกลุ่มให้เป็นมติข้อตกลงโดยปรับแก้ไปตามที่มีการวิจารณ์จากที่ประชุมแล้ว

C-1 ทุกคนหรือทุกกลุ่มที่ทำงานอย่างเดียวกัน เลือกข้อเสนอจากขั้นตอน 1-2 มาแบ่งเป็น 3 ประเภท

- กิจกรรมที่จะทำเอง
- กิจกรรมที่ต้องขอให้ผู้อื่นช่วยด้วย
- กิจกรรมที่ต้องขอให้ผู้อื่นทำให้

C-2 ทุกคนหรือกลุ่มที่จะทำงานร่วมกันเขียนชัดเจนว่ากิจกรรมนั้น ๆ ต้องทำอย่างไร ทำที่ไหน ทำเมื่อใด ต้องการอะไรจากใคร แล้วลงนามส่งเอกสารนั้น 1 ชุดให้ผู้สนับสนุนการเรียนรู้ไปประสานการช่วยเหลือที่ร้องขอ และติดตามกำกับ สนับสนุนตามแผนอีก 1 ชุด ให้เจ้าหน้าที่นำกลับไปทำโครงการ ขออนุมัติหรือดำเนินการเอง ประเมินผล ปรับปรุงแผนและกิจกรรมจนกว่าจะได้ผล

ทุกกระบวนการต้องลงมือปฏิบัติเอง เรียนรู้เอง ลองถูก ลองผิดเอง ปรับปรุงตนเองและกลุ่มไปเรื่อยและนำไปใช้ได้กับทุกกลุ่ม ทุกเรื่องที่ยากให้เป็นงานร่วมกัน สมาชิกจะได้รับการเสริมสร้างพลังและมีความเชื่อมั่น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้เอง และได้สิทธิแสดงความคิดเห็นเป็นลายลักษณ์อักษร โดยไม่ต้องแสดงตนไม่มีการถกเถียง ไม่มีใครจูงผู้อื่นได้ สร้างความเป็นประชาธิปไตย ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยการสำนึกตนเอง หรือถกเถียงความคิดเห็นของตนเองได้เห็นว่าตนเขียนได้ดีกว่าผู้อื่น

ภายหลังการประชุม ได้สัญญาประชาคมว่า ผู้ใดต้องปฏิบัติอะไร และมีหลักฐานในการติดตามสนับสนุนให้ทำได้จนกว่าจะบรรลุวิสัยทัศน์ร่วมกันของขั้นตอน A-2

4. เทคนิคค้นหาอนาคต (Future Search Conference-F.S.C)

เทคนิค F.S.C เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้กลุ่มช่วยกันค้นหาแนวทางในการทำงาน โดยทีมดำเนินการจะคอยกระตุ้น เพื่อผู้ร่วมประชุมมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น/ประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างทั่วถึง ข้อมูลที่ได้จากการประชุมจะมีความหลากหลาย และจะถูกนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดวิสัยทัศน์ เพื่อช่วยกันปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ต่อไป ซึ่งเป็นการสู้อนาคตร่วมกันของชุมชน

4.1 หลักการของการใช้เทคนิคค้นหาอนาคต คือ

- เป็นการร่วมคิดจัดทำแผน หรือโครงการระหว่างผู้มีประสบการณ์ทำงานที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน ทั้งประชาชน องค์กร สมาคม ผู้นำราชการ
- นำประสบการณ์ของคนมาเป็นข้อมูลในการวางแผน (Soft approach)
- ทบทวนประสบการณ์จากอดีต ปัจจุบันสู่อนาคต (Back to futures)

4.2 กระบวนการประชุม F.S.C

ภาพประกอบ 6 กระบวนการประชุม F.S.C

4.3 ขั้นตอนการใช้เทคนิคค้นหาอนาคต มีดังนี้

- แส่นแบ่งเวลา ทุกคนเขียนประสบการณ์ช่วงเวลา 10-20 ปี ก่อนเกี่ยวกับประเด็นของเรื่องที่จะร่วมกันคิดว่าตนประสบเหตุการณ์หรือเคยทำอะไรมาบ้าง เขียน
- เข้าใจอดีต วิเคราะห์จากข้อเขียนของทุกคนว่าทำไมเขาจึงทำกันอย่างนั้นดีหรือไม่ กระทบกันเรื่องใดบ้าง ทำไปด้านเดียวหรือมองรอบด้านด้วย
- หยั่งเห็น แยกกลุ่มละ 5-6 คน เขียนร่วมกันเข้าใจอดีตหรือหยั่งเห็นเขียนเรื่องที่เรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและของผู้อื่นว่าเหตุการณ์ต่างๆ นั้นควรทำเช่นใดจึงจะดีที่สุด
- แผนที่จิตใจ (ผั่งโยงปัญหา) เขียนประเด็นของเรื่องที่จะทำ (เรื่องของขั้นตอนที่ 1) ไว้ตรงกลางกระดาษ (ตัวโต) ทุกคนผลัดกันนำข้อเขียนของขั้นตอนที่ 2-3 หรือที่ตนคิดได้ใหม่ไปเขียนโยงกับประเด็นหลักที่ตั้งไว้ในขั้นตอนที่ 1

- ความภูมิใจและความเสียใจ ประเมินกันว่าเรื่องที่เลือกมานั้นคนได้เคยประสบมาและได้กระทำไปแล้ว รู้สึกภูมิใจ เสียใจ หรือละเลยไปอย่างน่าเสียดายโอกาสเพื่อแลกเปลี่ยนและรู้ข้อเด่นหรือข้อด้อย

- สังเคราะห์ใช้และจินตนาการ ทุกคนในกลุ่มเลือกอ่านรับมาสะท้อนการเรียนรู้และประเมินตนเอง นำมาเขียนถึงอนาคตว่าปรารถนาให้ได้ผลดีที่สุด ควรจะเป็นภาพอย่างไรใน 10-20 ปีข้างหน้า (เหตุการณ์ที่น่าจะเป็นไปได้ในอนาคต) เขียนเป็นบทความ นิยาย บทสัมภาษณ์ ละคร ข่าว ภาพ เอะให้เห็น ดังนี้

1. ต้องทำอะไร
2. แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงไปถึง 10 ปีข้างหน้า
3. แสดงความน่าจะเป็นไปได้ในอนาคต นำเสนอให้ที่ประชุมรวมได้เห็น

- ความคิดร่วม

1. กลุ่มผสมรวมเลือกจินตนาการของแต่ละกลุ่มจากขั้นตอน 7 นำมา 2-3 เรื่อง เขียนลงบนบันทึกของตน แบ่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีสถานะและการทำงานเหมือนกัน
2. เลือกเรื่องที่กลุ่มนำมาเสนอไว้มาเขียนเป็นของกลุ่ม ว่าเรื่องใดที่สมาชิกคิดและเขียนเหมือนกัน แยกไว้เป็นชุดเอกฉันท์เรื่องใดที่เห็นไม่เหมือนกันทุกคนแยกไว้เป็นชุดน่าสนใจ

3. กลุ่ม (ย่อย) 1 นำไปพิจารณาร่วมกับกลุ่ม 2 นำข้อที่เหมือนกันเป็นชุดที่ 1 ที่ไม่เหมือนกันเป็นชุดที่ 2 กลุ่ม 3, 4, 5 และกลุ่ม 6 ทำเหมือนกัน

4. ร่วมกันเลือกเรื่อง ๆ จนเหลือกลุ่มเดียว นำเรื่องชุดที่ 1 และชุดที่ 2 เสนอในที่ประชุมให้วิจารณ์และรับเป็นมติในที่ประชุม

- มติที่ได้นำกลับไปเข้ากลุ่มทำงานเดียวกัน หรือจะรวมกันทำงานนำไปทำโครงการ / กิจกรรมของงบประมาณดำเนินการ ประเมินผลปรับแผนเป็นระยะ ๆ คิดร่วมกันก่อนให้ได้อนาคตที่คาดหวังร่วมกันก่อนให้ได้อนาคตที่คาดหวังร่วมกัน แล้วแยกกันไปทำโครงการ / กิจกรรมตามศักยภาพของตนเอง คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง จนโครงการสำเร็จในส่วนที่ตนรับผิดชอบ กลับกันกับวิธีทำงานในอดีตที่มีคนคิด เขียนแผนโครงการ / กิจกรรมมาให้ แล้วให้ผู้ปฏิบัตินำมาประสานกันเองภายหลัง ซึ่งล้มเหลวตลอดมา (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2543 : 53-55 ก)

5. การวางแผนแบบมีส่วนร่วมด้านเทคนิค Metaplan

Metaplan หมายถึง กระบวนการที่ดำเนินการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้ แสดงความคิดเห็นร่วมกันก่อนที่จะได้แผนที่เกิดจากการนำแนวคิดของสมาชิกกลุ่มไปจัดทำแผนปฏิบัติการ

5.1 ควรใช้วิธี Metaplan เมื่อใด

- เมื่อกลุ่มบุคคลหรือองค์กรต้องการแก้ปัญหาที่ทุกคนเห็นว่าเป็นปัญหาของคนใดคนหนึ่ง หากไม่แก้ปัญหานั้นจะส่งผลกระทบไปถึงสภาวะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงต้องการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางแก้ปัญหา อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงได้

- เมื่อต้องการได้แผนที่มาจากความคิดเห็นใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์จากบุคคลที่แตกต่างกันหลากหลายแต่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมเดียวกัน

5.2 วิธี Metaplan ต้องมีทีมผู้ดำเนินการอย่างน้อย 3-4 คน เพื่อทำหน้าที่ดังต่อไปนี้

- จัดกลุ่มคำตอบที่ผู้เข้าร่วมประชุมเขียนและติดบนกระดาษให้เป็น กลุ่มคำตอบเดียวกัน

- เขียนข้อสรุปประเด็นที่ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นสรุปประเด็นคำตอบของผู้เข้าร่วมประชุม

- ตัดกระดาษคำตอบสีต่าง ๆ เพื่อใช้ติดกระดาษชาร์ต และติดกระดาษคำถามของผู้เข้าร่วมประชุมไว้ให้พร้อมและเพียงพอ

- เตรียมกระดาษคำตอบสีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เขียนแสดงความคิดเห็น

- ติดตามข้อมูลคำถาม-คำตอบ ผู้เข้าร่วมประชุมทุกแผ่นในห้องประชุม

- ผู้ดำเนินการ

1. เขียนคำถามบนกระดาษแผ่นละ 1 คำถาม

2. เขียนตัวใด ๆ ชัดเจน อ่านแล้วเข้าใจไม่ต้องอธิบาย

- ผู้ตอบ

1. เขียนตัวใด ๆ อ่านออกชัดเจน

2. เขียนคำตอบแผ่นละ 1 คำตอบ เพื่อให้ดำเนินการนำคำตอบนั้นไปจัดกลุ่มที่มีคำตอบในลักษณะเดียวกันได้

- ใช้ภาษาง่าย ๆ ไม่ต้องอธิบาย
- เขียนบนกระดาษที่มีสีเดียวกับคำถาม
- ไม่สนใจการเขียนคำถูก ผิด แต่ให้อ่านแล้วสื่อสารความหมายได้

5.3 อุปกรณ์ในการประชุม

- กระดาษสีประมาณ 4-5 สี
- กระดาษชาร์ต หรือกระดาษปรีฟติดบนกระดาษหน้าห้องประชุมเพื่อ

ให้ผู้เข้าร่วมประชุมเขียนคำตอบบนกระดาษสี แล้วนำมาติดบนกระดาษแผ่นใหญ่ เพื่อสะดวกในการปลดไปติดตามฝาผนังรอบห้องต่อไป

- กระดาษสี จำนวน 4-5 สี ควรเป็นสีอ่อน ไม่ควรเป็นสีทึบหรือสีสะท้อนแสง เพราะจะทำให้เขียนคำตอบแล้วมองไม่ชัดเจน และไม่จำเป็นต้องเป็นกระดาษราคาแพง
- ปากกาเขียนกระดาษขนาดใหญ่แจกผู้เข้าร่วมประชุม เขียนข้อความ ลงในกระดาษ
- กรรไกรเพื่อตัดกระดาษขาว
- เข็มหมุด ในกรณีที่กระดานเป็นกระดานชั้นอ่อน
- กระดาษขาว (กรมการพัฒนาชุมชน. 2545 : 28-29)

2.5.5 การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง (SWOT Analysis)

พิสิฏฐ์ บุญไชย (2545 : 8-9) ได้อธิบายการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง วิธีการวิเคราะห์แบบ SWOT ดังนี้

S	=	Strength	คือ จุดแข็งของชุมชน หมู่บ้าน
W	=	Weakness	คือ จุดอ่อนของชุมชน หมู่บ้าน
O	=	Opportunity	คือ โอกาส
T	=	Threat	คือ ภาวะคุกคามหรือข้อจำกัด

จุดแข็ง หมายถึง สิ่งที่มีความโดดเด่นหรือศักยภาพความสามารถในการส่งเสริมสนับสนุนความสามารถที่มีอยู่แล้วในชุมชนหรือหมู่บ้าน เช่น ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นต้น

จุดอ่อน หมายถึง สิ่งที่เป็นปัญหาหรือขาดแคลน ชุมชนหรือหมู่บ้านยังไม่สามารถนำมาเป็นปัจจัยในการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านได้ เช่น ชาวบ้านขาดเงิน ขาดความรู้ในการบริหารการเงิน เป็นต้น

โอกาส หมายถึง ช่วงหรือกาลเวลาที่เหมาะสมที่สุด เป็นโอกาสที่
 กระจบเหมาะหรือเวลาที่หับไปแล้วคืบขึ้นมามีแรงมีพลัง หากดำเนินการพัฒนาโครงการนี้
 จะมีความสำเร็จอย่างแน่นอน

ภาวะคุกคาม หมายถึง ภาวะที่อาจจะทำให้เกิดปัญหาแทรกซ้อน กระทบ
 กระเทือนต่อโครงการ ควรระมัดระวังในการทำงานหรือการพัฒนา

การวิเคราะห์แบบ SWOT นี้เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ปัญหา
 และวิกฤติสังคมเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนชุมชนหรือหมู่บ้าน

2.5.6 การประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory rural appraisal - PRA)

ขนิษฐา กาญจนรังษินันท์ (2544 : 14-19) ได้อธิบายว่า PRA มีวัตถุประสงค์
 เพื่อให้คนในชุมชนวิเคราะห์ชุมชนของตนเองในลักษณะที่เป็นการให้และแลกเปลี่ยนความหลัก
 แผลมในกระบวนการพัฒนาของตนซึ่งกันและกัน PRA มีวิธีคิดและประพฤติกัลกับกับการ
 ทำงานพัฒนาหรือศึกษาชุมชนแบบดั้งเดิม กล่าวคือ แทนที่จะต้องรอให้ผู้เชี่ยวชาญบอกชาวบ้านว่า
 ทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาและปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ PRA จะให้คนที่มา
 จากภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือนักพัฒนาก็ตาม ต้องมาร่วมในกระบวนการเรียนรู้
 กับชาวบ้านตั้งแต่เริ่มจนถึงการประเมินกิจกรรม

การทำงานตามกระบวนการ PRA จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทและ
 ทบทวนการคิดเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้และการแสดงต่อกันระหว่างนักพัฒนา นักวิชาการ ชาวบ้าน
 PRA มุ่งที่ผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น และการพัฒนาศักยภาพเชิงวิเคราะห์ อำนาจการ
 ตัดสินใจ และศักยภาพในการแก้ปัญหา PRA จึงนับได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาจากล่างขึ้นบน
 (Bottom up approach)

หัวใจของ PRA ไม่ได้อยู่ที่วิธีการในการทำงาน แต่อยู่ที่พฤติกรรม ทักษะ
 ค่านิยมและความเชื่อของนักพัฒนา ซึ่งจะมิบทบาทเป็นเพียง ผู้อำนวยการความสะดวก (Facilitator)
 ผู้ฟัง ผู้สังเกต มากกว่าผู้จัดการหรือผู้ลงมือทำงานพัฒนาเสียเอง

ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการใช้เทคนิค PRA

1. คนในชุมชนที่เข้าร่วมในกระบวนการ ควรเป็นคนที่มาจากทุกกลุ่มทุกเพศ
 ทุกสถานภาพ โดยเฉพาะหญิง คนยากจน คนด้อยการศึกษา และคนด้อยโอกาส
2. ทักษะที่ดีของทีมงาน สมาชิกในทีมงานต้องวิเคราะห์วิพากษ์ตนเองว่ามี
 ความพร้อมเพียงใด ในการทำงานกับเพื่อนร่วมทีมและชาวบ้าน ทั้งนี้รวมไปถึงการปรับทัศนคติ
 และพฤติกรรมขอให้รู้จักยอมรับความคิดของคนอื่น พร้อมทั้งจะแก้ไขตนเอง และปลดบทบาท
 ผู้เชี่ยวชาญออกจากตัวเองก่อนเข้าไปในชุมชน

3. ทีมงานที่เหมาะสม ควรมีผู้ประสานงานที่มีประสบการณ์เพียงพอในการประสานงานการทำงานของทีม สมาชิกทุกคนต้องมีความยินดี ที่จะทุ่มเททักษะและความรู้ให้กับการทำงานร่วมกัน รวมทั้งต้องมีความเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน

4. มีการเตรียมการที่ดี จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและทัศนคติของทีมงาน รวมทั้งต้องการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และทบทวนหน้าที่ของแต่ละคน ให้ชัดเจน ก่อนที่จะเข้าไปทำงานในชุมชน นอกจากนี้ ควรมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนที่จะเข้าไปทำงานด้วยก่อน ทำการศึกษาชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านมีการคุ้นเคย ไว้เนื้อเชื่อใจ และต้องการเข้าร่วมในกระบวนการศึกษาชุมชนด้วยความยินดี

5. เลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม วิธีการที่ใช้ในการศึกษาชุมชน ต้องเหมาะกับทีมงานและคนในชุมชนในแง่ของวัฒนธรรม ประสบการณ์ ระดับการศึกษา เป็นต้น เครื่องมือและวิธีการที่ดี ต้องเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านและทีมงานมีความเพลิดเพลินในขณะที่เรียนรู้ชุมชน สามารถก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ไม่สร้างปัญหาเสียเอง

6. การพัฒนาสถาบันของชุมชน ศักยภาพของชาวบ้านขึ้นอยู่กับสถาบันในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การวางแผนและการทำงานในสนามจึงควรทำร่วมกับองค์กรท้องถิ่นและพัฒนา ศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นจากการเรียนรู้การทำงานของนักพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน

สรุป หลักการและเทคนิคของ PRA เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ที่จะช่วยให้ชุมชนและประชาชนในชนบทสามารถร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ของตนเอง และกำหนดแนวทางเลือกเพื่อการปรับปรุงพัฒนา รวมทั้งจัดลำดับกิจกรรมและแบ่งหน้าที่ โดยบุคคลภายนอกชุมชนเป็นผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการดังกล่าว นอกจากนี้ PRA ยังมีเครื่องมือที่หลากหลายที่สามารถใช้ได้ตั้งแต่เริ่มศึกษาชนบท ต่อเนื่องไปจนถึงการทำงานและการประเมินผลที่เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชน

2.5.7 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ชนัญญา กาญจนรังษิณันท์ (2544 : 16-19) ได้อธิบายว่า พื้นฐานความเป็นมาของ PAR ในช่วงเวลาที่ผ่านมาความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ ได้มีความก้าวหน้าอย่างมากมา ความรู้เป็นจำนวนมากได้ถูกนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายทางสังคมและการพัฒนาในหลายประเทศ แต่การค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ ดังกล่าวดำเนินการโดยบรรดานักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญหรือสถาบันทางวิชาการ ความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นดังกล่าวจึงมุ่งเพื่อรักษาสถานภาพเดิมในสังคมให้คงเดิม หรือไม่เกิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือด้อยโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้หรือเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาการในด้านต่าง ๆ ในระยะไม่นานมานี้ นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงาน

จำนวนหนึ่งได้เข้าไปทำงานในสลัมของชนบทในประเทศโลกที่สาม ได้เริ่มตั้ง ข้อสงสัยเกี่ยวกับความคิดเบื้องหลังของกระบวนการวิจัยที่ใช้กันอยู่ ข้อสงสัยดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดและหลักการในเรื่องการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระยะต่อมารวมทั้งในช่วงที่ผ่านมา นักวิชาการและนักพัฒนาในหลายพื้นที่ได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบ ประสบการณ์จากการดำเนินการดังกล่าว ได้พัฒนาขึ้นเป็นทฤษฎีและหลักการของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ในกระบวนการดังกล่าวไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตามได้กลายเป็นรากฐานของการต่อสู้เพื่อการมีชีวิตรอด และการมีชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนเป็นจำนวนมาก การวิจัยแบบมีส่วนร่วมจึงได้กลายเป็นความพยายามของผู้ที่เสียเปรียบและผู้ที่ด้อยโอกาสในสังคมในการดำเนินงานเพื่อ

- 1) เข้าใจบทบาทของความรู้ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญของอำนาจและการต่อสู้
- 2) เห็นคุณค่าของประสบการณ์ทั้งที่เป็นส่วนตัว และของกลุ่มกับความรู้อื่นที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีความหมายน่าเชื่อถือ
- 3) สามารถที่จะปรับใช้ความรู้ที่ผู้อื่นผลิตขึ้นให้เหมาะสมกับพื้นฐานของตนเอง
- 4) มีความเชื่อมั่นและมีเครื่องมือในการผลิตความรู้ด้วยตนเอง
- 5) ประยุกต์ใช้ความรู้เหล่านี้เพื่อความสนใจร่วมของทุกคนโดยการปฏิบัติการร่วมกัน

จากหลักการและแนวทางดังกล่าวทั้งการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นกระบวนการทางการศึกษาและการพัฒนาที่จะช่วยผู้ที่เสียเปรียบและผู้ที่ยากไร้ในการจัดกระทำกับความรู้ต่าง ๆ จากแนวทางและจุดยืนของตนเอง

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมจึงมีความคิดความเชื่อเฉพาะที่แตกต่างไปจากการวิจัยที่รู้จักกันทั่วไป ดังนี้

1. กระบวนการวิจัยสามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนโดยตรงทันทีตรงข้ามกับการสร้างผลงานทางวิชาการและการวิเคราะห์เชิงนโยบายที่ไกลตัว
2. กระบวนการวิจัยควรเปิดโอกาสให้ชุมชนหรือประชาชนเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทั้งหมด นับตั้งแต่การกำหนดปัญหาไปจนถึงการอภิปรายแนวทางในการแก้ปัญหาและการตีความผลการศึกษา
3. กระบวนการวิจัยควรจะเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ทางการศึกษาทั้งหมด

เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน สร้างความรู้สึกระหนักและผูกพันในการแก้ปัญหาในชุมชน

4. กระบวนการวิจัย ควรจะเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนกัน เป็นการตอบโต้กันอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ใช่เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเฉพาะช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

5. เนื้อหาของกระบวนการวิจัย คล้ายกับเนื้อหาของการศึกษา ที่ควรจะทำให้มนุษย์มีศักยภาพในเชิงสร้างสรรค์ และเป็นการระดมทรัพยากรมนุษย์เพื่อแก้ปัญหาทางสังคม

6. กระบวนการวิจัยมีนัยทางอุดมการณ์ (ทางการเมือง) เกี่ยวข้องด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนามระดับของการมีส่วนร่วมในการวิจัยอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประการ โดยเรียงจากน้อยไปหามากได้ ดังนี้

1. ในระดับต่ำที่สุด เรียกว่า Participant observation จะมีลักษณะสำคัญ 3 ประการดังนี้

1.1 เน้นการศึกษาชุมชน โดยมองคนในฐานะสมาชิกของชุมชนและพฤติกรรมของคนจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง

1.2 เน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง นักวิจัยมีโอกาสดักถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาด้วยการเปลี่ยนคำถามและหรือ ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ

1.3 เน้นการใช้เวลาที่ยาวนานในการเก็บข้อมูลเพื่อให้สามารถแน่ใจว่านักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน ชาวบ้านมีโอกาสให้คำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติ ตามขนบธรรมเนียมประเพณี และพฤติกรรมที่ปฏิบัติกันจริง ๆ รวมทั้งแน่ใจว่าชาวบ้านไม่ได้พยายามเอาใจนักวิจัยโดยให้ข้อมูลที่คาดว่าผู้วิจัยอยากได้

2. ในระดับสูงขึ้นมาเรียกว่า Participatory Persearch จะมีลักษณะต่อไปนี้เพิ่มขึ้นมา ได้แก่ เน้นการให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดของชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารเป็นแบบการสนทนาโต้ตอบ และการสัมภาษณ์อยู่ในลักษณะพูดคุยแลกเปลี่ยนในลักษณะของการเสวนากัน นักวิจัยและชาวบ้านศึกษาสภาพชุมชนร่วมกัน ชาวบ้านมีความรับผิดชอบในการวิจัยมากขึ้น

3. ในระดับ Participatory Action Research ซึ่งเป็นระดับสูงสุดจะเพิ่มลักษณะต่อไปนี้เพิ่มขึ้นอีก 3 ประการ คือ

3.1 เน้นการวางแผนทางแก้ไขปัญหาโดยประชาชนมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ปัญหา ชุมชนและศึกษาว่าทรัพยากรท้องถิ่นมีอะไรบ้างที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

3.2 เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ

3.3 เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหาและสามารถทำต่อไปได้หลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว

ความหมาย และลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Stephen Kenmis และ Patricia Weeks (1998 : 70) ได้ให้ความหมายของวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการวิจัยที่มีจุดประสงค์เพื่อช่วยเหลือบุคคลในการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ให้ดีขึ้น โดยเฉพาะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมและการศึกษาของบุคคลเหล่านั้น ในวงการศึกษานิยามการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร หรือแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ในการทำงาน ซึ่งต้องอาศัยผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานทุกขั้นตอน

Deshler และ Ewert (อ้างถึงใน เฉิดศักดิ์ ชุมนุช : 2540 : 43) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัยที่มุ่งเน้นให้มีการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาในขณะปฏิบัติการที่มีการค้นหาความจำเป็นและความต้องการวิธีการ และการยอมรับในกระบวนการแก้ปัญหาจากทุกคนที่มีส่วนร่วมได้เสีย

พันธุ์ทิพย์ รามสูต (2540 : 39) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง กระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง ที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตนเอง ดังนั้น PAR จึงเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัย กลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัยนั่นเอง โดยการมีส่วนร่วมนี้จะต้องมีตลอดกระบวนการวิจัย

รัตนะ บัวสนธิ์ (2541 : 20) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยที่มุ่งแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานของหน่วยงาน องค์กร หรือชุมชนตามแนวทางที่บุคคลหลายฝ่ายซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมในกิจกรรมการวิจัยทุกขั้นตอน นับตั้งแต่ขั้นตอนแรกเริ่มจนกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินงานวิจัย

สุภางศ์ จันทวานิช (2542 : 65) ได้ให้ความหมายของวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่ระบุปัญหาการดำเนินการ การติดตามผล จนถึงขั้นการประเมินผล

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง รูปแบบการสังเกต รวบรวม ประสพการณ์ข้อมูลและพิจารณาข้อมูลเหล่านั้นอย่างเป็นกลางในฐานะนักปฏิบัติการคนหนึ่ง นอกจากนั้นยังทำความเข้าใจผลการปฏิบัติในแต่ละสถานการณ์เพื่อปรับแผนการดำเนินงานให้ได้ผลสำเร็จตามที่คาดหวัง กลุ่มดำเนินการอาจเป็นครู นักเรียน ผู้บริหารโรงเรียนและสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน

จากที่นักวิชาการได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปความหมายได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรหรือหน่วยงาน หรือเป็นการพัฒนาศักยภาพที่มีในตัวบุคคลแต่ละคน โดยให้บุคคลเหล่านั้นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดปัญหา จนถึงสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการแบ่งส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่ระบุปัญหา การดำเนินการ การติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล ปฏิบัติการ (action) หมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยต้องการจะดำเนินการอาจเป็นเรื่องพัฒนาแหล่งน้ำ พลังงานหรือภาวะโภชนาการ ฯลฯ ส่วนใหญ่แล้วปฏิบัติการมักเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง การมีส่วนร่วม (participatory) หมายถึง การมีส่วนเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่ร่วมกิจกรรมการวิจัย ในการวิเคราะห์ สภาพปัญหา หรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินการจนถึงสิ้นสุดการวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การนำแนวคิด 2 ประการนี้ มาผสมผสานกัน

โดยปกติ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) หมายถึง กระบวนการที่ผู้วิจัยได้เลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งว่าดี เหมาะสม ตามความรู้ความเข้าใจของผู้วิจัย มาดำเนินการปฏิบัติเพื่อทดลองว่าใช้ได้หรือไม่ ประเมินดูความเหมาะสมในความเป็นจริง ควบคุมแนวทางปฏิบัติการ แล้วนำผลมาปรับทดลองว่า ใช้ได้หรือไม่ ประเมินดูความเหมาะสมในความเป็นจริง ควบคุมแนวทางปฏิบัติการ แล้วนำผลมาปรับปรุงปฏิบัติการเพื่อนำไปทดลองใหม่จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ นำไปใช้และเผยแพร่ได้ การวิจัยยืดหยุ่นได้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอาจเป็นแบบมีส่วนร่วมหรือไม่ก็ได้ (สุภาภักดิ์ จันทวานิช. 2542 : 68) ส่วนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory research) ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือชาวบ้านร่วมรับรู้ และใช้ประโยชน์ด้วย ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และสู่ทางแก้ไขปัญหาชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจและยืนยันเจตนารมณ์ที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้น กระบวนการวิจัยดำเนินไปใน

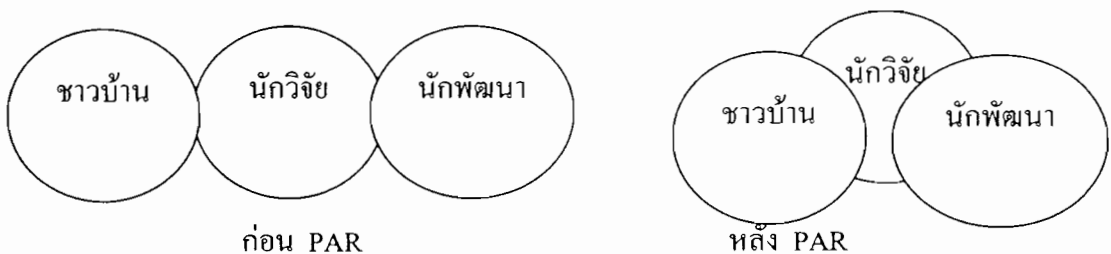
ลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ อาจกล่าวได้ว่าขบวนการสังเคราะห์ข้อสรุปมีลักษณะเชิงวิภาษวิธี (dialectic) ชาวบ้านจะค่อย ๆ พัฒนาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ ข้อมูลที่ได้จะมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านของชาวบ้านตลอดจนนิสัยใจ ความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขาอย่างไรก็ตามข้อมูลเหล่านี้อาจไม่ได้นำไปสู่ปฏิบัติการโดยตรงก็ได้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางวิจัยที่ต่างไปจากการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เพราะเน้นการยอมรับหรือความเห็นพ้องจากฝ่ายชาวบ้าน ในการวิจัยชนิดนี้นักวิจัยจะต้อง

1. ประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา
2. ทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้อง

กับความเห็นของชาวบ้านอันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ในการวิจัยแบบ PAR ผู้วิจัยถือว่าชาวบ้านเป็นผู้รู้ดีเท่า ๆ กับนักวิจัยหรือพัฒนา ในการกำหนดปัญหา และการเลือกปฏิบัติการใด ๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปัญหาของการวิจัยจึงเริ่มจากชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียว จะเห็นว่าทั้งสองฝ่ายคือ ชาวบ้าน นักวิจัยและนักพัฒนา ต่างก็มีบทบาทเท่าเทียมกันในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางปฏิบัติการ การวิจัยนี้จะเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัยเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา และความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนา นักวิจัยและชาวบ้านก่อนและหลังการวิจัยแบบ PAR(สุรางค์ จันทวานิช.2542 : 70 และรัตนะ บัวสนธ์. 2541 : 22-23)

จากภาพดังกล่าว วงกลมแต่ละวง คือ โลกทัศน์หรือวิธีมองปัญหาของแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่ตนยึดถือหลังจากที่ได้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว คนทั้งสามกลุ่มจะมี “โลกทัศน์ร่วม” และความเข้าใจร่วมกันในเรื่องของการพัฒนาในสิ่งนี้เป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการวิจัยและเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ องค์การเอกชนและโครงการขนาดเล็กได้ใช้วิธีการเช่นนี้ได้ผลมาแล้ว

2.5.8 กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ โดยย่อ ดังนี้ (พันธุ์ทิพย์ รามสูต. 2540 : 42-43)

1. เลือกพื้นที่เป้าหมาย โดยเลือกพื้นที่ที่มีสภาพปัญหาที่ต้องแก้ไข หรือพัฒนาอย่างเร่งด่วนที่สุด
2. การวิเคราะห์ปัญหา โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาหรือความจำเป็น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ
3. เสนอผลการค้นพบปัญหากับชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้จากข้อที่ 2 เสนอต่อชุมชนให้มีโอกาสตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้อง
4. การวางแผนเพื่อพัฒนาหรือการเขียนแผนพัฒนา โดยการเตรียมทรัพยากร กำหนดจุดประสงค์ กำหนดการใช้เวลาในการทำงาน และกำหนดกิจกรรม
5. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติงาน เป็นขั้นตอนที่ลงมือปฏิบัติตามแผนงาน อาจมีการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง เมื่อมีปัญหาคืออุปสรรค
6. การติดตาม และประเมินผล เป็นการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนว่าประสบผลสำเร็จเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง
7. การเผยแพร่ผลงานและเตรียมการถอนตัว เมื่อตรวจสอบแน่ใจแล้วว่าชุมชนสามารถใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาได้แล้ว

ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทางการศึกษา เป็นการประยุกต์ตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งเป็นแนวคิดของ เคมมิส และ แม็ค แทกการ์ด (Kemmis และ Mc Taggart. 1991 : 169-170) สตีเฟนและวิลคินสัน (Stephen and Mervyn Wilkinson. 1998 : 21-24) และอิลเลียต (Elliott. 1991 : 69-76) ซึ่งได้เสนอ ขั้นตอนที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Planing) คือ การที่ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยร่วมกันกำหนดโครงสร้างของกิจกรรมหรือขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติและติดตามผล (Action and Monitor) หมายถึง การนำแผนงานที่กำหนดไว้ไปทำการปฏิบัติจริงในขณะปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติจะทำการติดตามผลอย่างใกล้ชิดและรอบคอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการปรับปรุงการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 3 การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Reflection) เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติและติดตามผลให้กับผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิจัยแล้วร่วมกันพิจารณาว่าผลที่ได้จากการปฏิบัติเป็นไปตามความต้องการหรือไม่ แล้วนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนใหม่

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปเป็นขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้เป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติตามแผน

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามและประเมินผล

ทั้งนี้ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะมีลักษณะเป็นกระบวนการพลวัตร (Dynamics) โดยผู้วิจัยสามารถดำเนินการตามขั้นตอนนั้นซ้ำกันหลาย ๆ รอบ ได้จนกว่าจะได้ผลการปฏิบัติงานอันเป็นที่น่าพอใจ

การประยุกต์การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการพัฒนา

1. การประยุกต์ PAR ในการพัฒนาชนบท

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้านซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน นักวิจัยซึ่งเป็นตัวแทนของนักวิชาการที่สนใจเรื่องการพัฒนา และนักพัฒนาซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐบาล (องค์กรพัฒนา) สองฝ่ายหลังนี้อาจนับรวม ๆ กันเป็นฝ่าย คนนอก ส่วนชาวบ้านเป็นคนในการกำหนดปัญหาในการวิจัยจำเป็นจะต้องรู้สภาพอันแท้จริงของ ชุมชนอย่างชัดเจน เช่น ในเรื่องพลังงานที่เกี่ยวกับระบบการเกษตรที่ชาวบ้านปฏิบัติอยู่นักวิจัย จะต้องรู้ว่าถ้าเพิ่มเวลา เงิน หรือปัจจัยอื่น ๆ แล้วชาวบ้านจะเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้พลังงานอย่างไร หรือไม่ ถ้ามีการพัฒนาพลังงานในระดับชุมชน นักวิจัยก็ต้องรู้เรื่ององค์กรของชุมชน และการถือกรรมสิทธิ์ร่วมข้อมูลเหล่านี้ ชาวบ้านจะเป็นผู้ที่ดีที่สุดที่นักวิจัยและนักพัฒนาซึ่งเป็น คนนอก มีแต่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องพลังงานและเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการพัฒนาพลังงาน

ทำอย่างไรทั้ง 3 ฝ่ายนี้ จึงจะนำคุณภาพของคนมาเอื้อแก่กันได้ โดยปกตินักวิจัยและนักพัฒนา ซึ่งเป็นผู้ที่มีข้อมูลทางวิชาการมักไม่ใช่ผู้ที่มาใช้ชีวิตอยู่ในชนบทอยู่ได้ตลอดปี และการถ่ายทอดข้อมูลก็อาจจะถูกรวบงำ โดยความเชื่อมั่นในเชิงวิชาการจนทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใจได้ดั่งแท้ จึงจำเป็นจะต้องมีตัวเชื่อมหรือสื่อกลางระหว่างคนนอกกับคนใน สื่อกลางนี้จะช่วยสื่อสารและสร้างความเข้าใจระหว่าง 2 ฝ่าย สื่อกลางที่ดีควรจะเป็นนักพัฒนาในชุมชนหรือเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการประจำชุมชน เช่น พัฒนาคำบาล เกษตรคำบาล นักพัฒนาในชุมชน หรือ เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการประจำชุมชน เช่น พัฒนาคำบาล เกษตรคำบาล นักพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน ครู สื่อกลางนี้จะเป็นผู้ที่รู้ความต้องการ ความชอบไม่ชอบ ศักยภาพของชาวบ้าน รู้จุดอ่อนจุดแข็งของการจัดองค์กรในชุมชน รู้เรื่องความแตกแยกในชุมชน (ถ้ามี) และไม่เป็นเครื่องมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ในขณะเดียวกัน สื่อกลางจะต้องมีสายสัมพันธ์กับนักวิจัยและนักพัฒนาจะต้องรับเอาวิชาการต่าง ๆ ไปถ่ายทอดให้เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจ และนำไปสู่การปฏิบัติได้ เราไม่ถือว่าผู้ทำหน้าที่สื่อกลางเป็นตัวแทนของนักวิจัยและนักพัฒนา แต่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ที่มีความพร้อมที่จะสื่อสารกับคนนอกเพื่อรับเอาความรู้ ความเชี่ยวชาญไปพัฒนาหมู่บ้าน ที่สำคัญก็คือชาวบ้านจะต้องไม่ยึดสื่อกลางเป็นหลักตลอดไป เมื่อนักวิจัยและนักพัฒนาหมู่บ้านเข้าถึงชาวบ้านได้แล้ว สื่อกลางควรจะสลายตัวไป (สุภาวศ์ จันทวานิช. 2542 : 71-72)

พศิน แดงจวง (2538 : 71) ได้นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนการศึกษานอกระบบในชนบท โดยนำผู้ที่มิบทบาทหน้าที่ในลักษณะผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในงานการศึกษานอกระบบ หรืองานพัฒนาในระดับหมู่บ้าน มาร่วมกันวางแผนการศึกษา โดยเน้นที่ใช้ชุมชนเป็นหน่วยในการศึกษา ซึ่งทำให้สามารถจัดการศึกษานอกระบบได้ตรงตามความต้องการของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จังหวัดกระบี่ ที่นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการศึกษาจังหวัดกระบี่ โดยใช้ตัวแทนชุมชนในจังหวัดกระบี่ จำนวน 32 คน (ในกลุ่มนี้มีผู้นำชุมชน 10-15 คน) มาร่วมกันวางแผนการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการจัดทำหลักสูตรวิชาชีพสำหรับกลุ่มคนด้อยโอกาสที่อยู่ในวัยแรงงาน เพื่อยกระดับความรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพที่ทำอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ และดำเนินการพัฒนาการศึกษาไปสู่ชุมชนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาอย่างแท้จริงและเมื่อนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในโรงเรียน เพื่อแก้ไขปัญหและพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ผู้ที่จะมีส่วนร่วมคือ ครูกับนักวิจัยหรือนักพัฒนา ผู้ที่จะทำการวิจัยหรือพัฒนา

อาจจะเป็นศึกษานิเทศก์ นิสิต นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาหรือนักวิจัยอิสระที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นคนนอก ส่วนคนในคือ ครูผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนการกำหนดปัญหาในการวิจัย จำเป็นที่จะต้องทราบสภาพปัญหา ที่แท้จริงในการจัดการเรียนการสอน เช่น นักเรียนที่เป็นชนกลุ่มน้อยอ่านและเขียนภาษาไทยไม่คล่อง นักเรียนชาวเขามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ต่ำ นักเรียนในชุมชนแออัดมีปัญหาเรื่อง สุขภาพ หรือต้องเพิ่มปัจจัยหรือองค์ประกอบใด ถึงจะทำให้ครูเปลี่ยนพฤติกรรมกรเรียนการสอนจากครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นการเรียนการสอนแบบให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางได้ ซึ่งครูจะเป็นผู้ทราบข้อมูลนี้มากที่สุด ส่วนนักวิจัยหรือนักพัฒนาเป็นเพียงคนนอกที่มีความรู้ในกระบวนการวิจัย (กระบวนการแก้ปัญหา) ซึ่งในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา จะต้องนำบุคคลทั้งสองฝ่ายนี้มาร่วมมือกัน ครูมีเนื้อหา (ปัญหา) ส่วนนักวิจัยหรือนักพัฒนามีวิธีการในการแก้ปัญหา ซึ่งเมื่อ แก้ปัญหา ส่วนหนึ่งส่วนใดแล้ว ครูจะเกิดการเรียนรู้ในกระบวนการหรือวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งสามารถที่ขยายผลไปยังครูคนอื่นๆ ได้และสามารถที่จะแก้ปัญหาเองได้เมื่อนักวิจัยถอนตัวแล้ว

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ของชุมชนควรที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ ก็ควรที่จะให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัย ซึ่งจะเป็นอย่างนี้ได้ ก็ต่อเมื่อมีการนำเอาระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมเข้ามาประยุกต์ใช้ ซึ่งระเบียบวิธีวิจัยดังกล่าวก็คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 งานวิจัยในประเทศ

ฉลาด จันทรมบัติและคณะ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาองค์กรทางสังคมและพัฒนาการความเป็นประชาคม : กรณีศึกษา ประชาคมตำบลนาข่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดประชาคม คือ มีประวัติศาสตร์การตั้งชุมชนที่ยาวนานร่วมกันเป็นเมืองและความเป็นเครือญาติที่เหนียวแน่น วัฒนธรรมประเพณีเป็นพลังสำคัญของชุมชนที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชน ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการรวบรวมสมาชิกมาร่วมกิจกรรมในชุมชนได้ดี การมีช่องทางการสื่อสารในชุมชน เช่น การประชุม การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน จากหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน มีกิจกรรมทบทวนภายในกลุ่ม เกิดการก่อตั้งในกิจกรรมใหม่ๆ ที่มีประโยชน์และตอบสนองความต้องการ

ของกลุ่มกระบวนการทำงานของกลุ่มที่มีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการแต่ละฝ่ายชัดเจน มีการเรียนรู้ปัญหาาร่วมกัน

ศูนย์ข้อมูลการเมืองท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2543 : สรุปสาระสำคัญ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย : กรณีศึกษาประชาคมจังหวัดมหาสารคาม พบว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการแก่ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent :CA) ผู้นำชุมชนระดับตำบล สามารถใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมในการวางแผน ได้ประสบการณ์และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายร่วมกัน สามารถเขียนโครงการ เพื่อขอรับการสนับสนุน จากแหล่งเงินทุนได้ สามารถนำเอาโครงการที่ได้เขียนไว้ เสนอต่อชุมชนหรือกลุ่มของตนเอง โดยใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมในการวางแผน ผู้นำการเปลี่ยนแปลง(Change Agent :CA) เกิดการเรียนรู้และสามารถใช้เทคนิคการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมได้

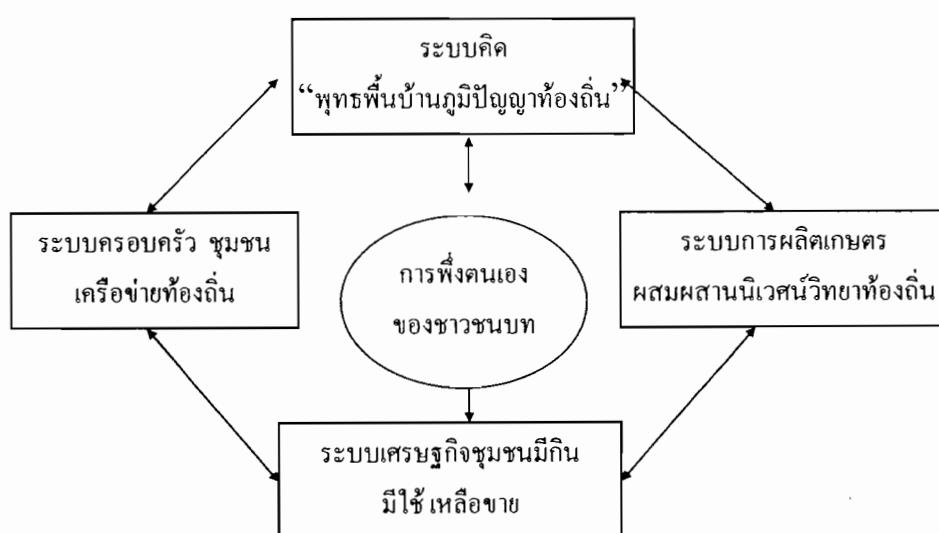
การประชุมเชิงปฏิบัติการให้แก่ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent :CA) พบว่าได้เกิดผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายมาจากชุมชนหลายชุมชน และมีพื้นฐานของวิถีคิดรูปแบบการทำกิจกรรมที่เหมือนและแตกต่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เชื่อมโยง วิถีคิด ประสบการณ์ การแก้ปัญหา ช่องทางของการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ตลอดจนช่วยเหลือกันในระดับล่าง ผูกโยงสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ กับชุมชนต่าง ๆ ในเรื่องทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง การใช้ฐานทรัพยากรร่วมกันในชุมชน และในท้องถิ่น เชิงกลุ่มอาชีพ กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ (2544 : 99) พบว่า เศรษฐกิจชุมชนกับการพึ่งตนเอง คือครอบครัวของชาวบ้านในหมู่บ้านสามารถทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการเรื่องปากท้องของตนเอง หรือหากยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ แล้วยังสามารถอาศัยการรวมกลุ่มของชาวบ้านในรูปแบบของกลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ เพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการทางเศรษฐกิจในชุมชน และดูแลด้านสวัสดิการให้แก่สมาชิก ซึ่งกิจกรรมหรือระบบเศรษฐกิจที่กลุ่มดำเนินการนั้น ต้องเป็นเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทำนุบำรุงพื้นฐานของคนให้เข้มแข็ง ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ องค์กรชาวบ้านต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของกรรมการและสมาชิก โดยอาศัยความเสียสละอดทน และซื่อสัตย์ของผู้นำ และการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งทางด้านวิชาการ และทรัพยากร

เอนก นากะบุตร (2531 : 25-30) ได้ศึกษา ชนบทไทย สามทศวรรษที่ผ่านมา กับบทเรียนของภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ทิศทางการพึ่งตนเองของชนบทในอนาคต พบว่าการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง ต้องมีองค์ประกอบที่เกื้อกูลสัมพันธ์กันอย่างน้อย 4 องค์ประกอบคือ

1. องค์ประกอบด้านระบบความคิด วิธีคิดในการพัฒนาด้านต่าง ๆ จะต้องนำ “พุทธวิธี” มาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะในการดำเนินชีวิต พัฒนาตนเอง เกื้อกูลเพื่อนบ้าน ลดละอบายมุข ไม่ทำลายตนเอง มองปัญหาอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เช่น มองการรักษาทั้งด้านจิต-กาย ที่สัมพันธ์กับระบบเครือญาติและชุมชน
2. องค์ประกอบด้านระบบการผลิตทางการเกษตร ยึดหลักการผสมผสานระหว่าง การเพาะปลูกกับการเลี้ยงสัตว์ให้สัมพันธ์กัน ให้เกื้อกูลประโยชน์ต่อกัน ผสมผสานสิ่งเหลือใช้จากพืช และสัตว์อย่างต่อเนื่องครบวงจร ซึ่งจะส่งผลต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศน์วิทยาท้องถิ่นในระดับ ครัวเรือนและจะส่งผลถึงระดับชุมชนได้
3. องค์ประกอบระบบเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจในระดับครอบครัว ที่มุ่งผลิตเพื่อความมีอยู่มีกินที่เหลือขาย และขายอย่างรู้เท่าทัน ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในระดับชุมชน โดยการจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโค-กระบือ ธนาคารปุย กองทุนร้านค้า เอนกประสงค์ มีสถาบันการเงินภายในหมู่บ้าน เพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจภายในหมู่บ้าน หรือชุมชนอื่น ๆ
4. องค์ประกอบด้านระบบวัฒนธรรมชุมชน ระบบครอบครัว และสถาบัน เครือข่ายของหมู่บ้านสังคมในชนบทจะมีความเชื่อทางศาสนา วัด พระ ผู้นำอาวุโส เป็นสถาบันหลักของ หมู่บ้านเป็นหลักยึดเหนี่ยวไม่ให้หมู่บ้านแตกสลาย การพัฒนาน่าจะเป็นการนำเอา ศักยภาพของชุมชนในชนบทมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แทนการพัฒนาจากองค์กรของรัฐหรือองค์กร เอกชน องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง สามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 8 แสดงองค์ประกอบของการพึ่งตนเอง

พิเชียน ลิ้มปี่หวังอยู่ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพึ่งพาตนเองของประชาชนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเองของประชาชนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มี 4 ปัจจัย ซึ่งแต่ละปัจจัยมีองค์ประกอบย่อย ดังนี้

1. ปัจจัยทางการเมือง มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ความสามารถในการรับข่าวสารการมีส่วนร่วม การรู้จักแก้ปัญหา

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ มีองค์ประกอบ คือ การมีปัจจัยพื้นฐานเพียงพอต่อการดำรงชีพ ความสมดุลระหว่างรายได้และรายจ่ายและการใช้ทรัพยากร

3. ปัจจัยทางจิตวิทยา มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ความมั่นใจในตนเอง ความรับผิดชอบความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือ และความพอใจภูมิใจในตัวเอง

4. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ประชากรเหมาะสมกับการผลิต มีสถาบันแก้ปัญหาาร่วมกัน และความสามารถปรับประสานกับภายนอก

กล่าวโดยสรุปแล้วปัจจัยในการพึ่งพาตนเองประกอบไปด้วย ปัจจัยทางจิตใจของประชาชน ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางเทคโนโลยีแบบแผนการผลิต ปัจจัยทางธรรมชาติแวดล้อม ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

สุธรรม รัตนโชติ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประเมินผลโครงการพัฒนาองค์กรประชาชน : ศึกษาเจาะลึกเฉพาะกรณีผู้ยากจน พบว่า โครงการพัฒนาองค์กรประชาชนก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปและกลุ่มยากจนและด้อยโอกาส ดังนี้

1. ผลกระทบต่อกลุ่มประชาชนทั่วไป คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เช่น การบริหารองค์กร ความต่อเนื่องขององค์กรประชาชน การได้รับข่าวสารข้อมูลทันต่อเหตุการณ์ภายนอกมากขึ้น

2. ผลกระทบต่อกลุ่มผู้ยากจนและผู้ด้อยโอกาส ทำให้กลุ่มสตรี เด็กก่อนวัยเรียน วัยรุ่น ผู้มีที่ดินทำกินน้อยกว่า 10 ไร่ ผู้เช่าที่ดินทำกิน ผู้รับจ้าง มีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากกลุ่มพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน กองทุนศูนย์สาธิตการตลาด โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือกลุ่มสัจจะออมทรัพย์แทบจะเป็นกลุ่มของผู้ด้อยโอกาสเลยทีเดียว

อรทัย อาจอ่ำ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาชุมชนเข้มแข็ง : วิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง พบว่า ชุมชนมีศักยภาพและขีดความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาพื้นฐานของชุมชนร่วมกัน โดยการรวมตัวกันเป็นองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมายและทำงานร่วมกับ

สถาบันสนับสนุนหลัก มีการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่อผลักดันให้เกิดการจัดตั้งองค์กรของชุมชนสำหรับเป็นองค์กรในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อบรรลุสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชน กิจกรรมที่เป็นเครื่องมือในการรวมตัวประชาชน คือ การออมทรัพย์กองทุนชุมชน กองทุนการศึกษา ร้านขายสินค้าราคาถูก จะเห็นว่ากลุ่มผู้มีรายได้น้อยหรือคนในชุมชนมีศักยภาพและความสามารถในการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมของตนเองให้ดีขึ้นได้ ถ้ามีการเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความสามารถ

เมธี ชัยมาโย (2536 : 170-178) ได้ศึกษาการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง : ศึกษากรณีบ้านดงเค็ง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การพึ่งตนเองในระดับชุมชนมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม และองค์ประกอบด้านจิตใจ ซึ่งผลการพัฒนาแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย รายรับรายจ่ายสมดุล ผลิตเพื่ออยู่ เพื่อกินที่เหลือขาย ไม่ขาดทุน ไม่มีหนี้สิน ประหยัด สร้างองค์กรทางเศรษฐกิจ
2. องค์ประกอบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การสร้างหรือฟื้นฟูทรัพยากรขึ้นใหม่ สามารถจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ การสร้างระเบียบวินัยในการใช้ทรัพยากร ร่วมรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
3. องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วย ความรู้ทางด้านเทคโนโลยี การซ่อมแซมปรับปรุง คัดแปลงเทคโนโลยีได้ภายในชุมชน สามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีได้
4. องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม ประกอบด้วย ความเอื้อเฟื้อ การช่วยเหลือ เกื้อกูลสถาบันครอบครัวที่มั่นคง การนับถือผู้อาวุโสในชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การรวมตัวเป็นองค์กร ประชาชนสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่น
5. องค์ประกอบด้านจิตใจ ประกอบด้วย ขยัน มุ่งมั่น ไม่โลภ ไม่ฟุ้งเฟ้อ การตัดสินใจด้วยตนเอง การเลือกแนวทางการดำรงชีวิตด้วยตนเอง

ฉลาด จันทรมบัติ (2545: 142-163) ได้วิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนบ้านน้ำเกลี้ยงเวียงชัย ตำบลนาข่า อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ในการวิจัย คือ บ้านน้ำเกลี้ยง หมู่ 8 และบ้านเวียงชัย หมู่ 11 กลุ่มผู้ร่วมวิจัย คือ ผู้วิจัยหลัก (นักวิชาการ) คือ ผู้วิจัย จำนวน 1 คน ส่วนผู้ร่วมวิจัย คือ 1) เจ้าหน้าที่ภาคสนาม (นักพัฒนา) จำนวน 1 คน 2) ตัวแทนกลุ่มเป้าหมายคือ สมาชิกกลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนบ้านน้ำเกลี้ยงเวียงชัย จากทั้งหมดจำนวน 24 คน คือ ผู้ปฏิบัติงานกลุ่ม พิจารณาคัดเลือกจากผู้อาสาสมัครเข้าร่วม

กิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง รวมจำนวน 10 คน ระเบียบวิธีวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา โดยประยุกต์ใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชนประเภทเครื่องคั้มและอาหาร พบว่า ทั้งกลุ่มองค์กรชุมชนและองค์กรประชาสังคมที่ปรึกษา จะต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และพยายามกระตุ้นติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านสื่อการประชุมประจำเดือน การประชุมครึ่งปี และการประชุมสิ้นปี โดยกระบวนการเสริมประสบการณ์ ในลักษณะการพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มองค์กรชุมชน ให้เป็นไปตามความต้องการและแผนธุรกิจ อุดมการณ์ และเป้าหมายร่วม ซึ่งกลุ่มอาชีพด้านอุตสาหกรรมชุมชนที่ดีและมีประสิทธิภาพมักมี 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบภายในและองค์ประกอบภายนอกกลุ่ม ที่จะเชื่อมโยงให้เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบ มีเครือข่ายรวมพลังเชิงสร้างสรรค์ องค์ประกอบภายในกลุ่มที่สำคัญ คือ 1) การบริหารจัดการที่โปร่งใส 2) การทำงานเป็นทีม 3) การวางแผนแบบมีส่วนร่วม องค์ประกอบภายนอกกลุ่มที่สำคัญ คือ 1) การประชาสัมพันธ์ สื่อสารและการถ่ายทอด 2) การพัฒนาชุมชนและเครือข่าย 3) เทคนิคการผลิต คุณภาพการผลิต การตลาด 4) การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 5) เศรษฐกิจพึ่งตนเอง 6) เทคนิคเฉพาะเรื่อง การเขียนโครงการ

2. ผลการศึกษาจากการพัฒนาองค์ความรู้สู่การเป็นหลักสูตรสำหรับศูนย์การเรียนรู้ พบว่า การส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรชุมชนได้วิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา รู้จักตนเอง นำไปสู่การจัดทำแผนงาน ปฏิบัติงาน ปรับปรุงพัฒนา ติดตามตรวจสอบ สรุปบทเรียนอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การรู้จริง การเกิดปัญญา ส่งผลให้มีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แก่ผู้สนใจ ถือเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียนของประชาชนในรูปแบบหนึ่ง ที่เน้นการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นองค์ความรู้จริงของสภาพสังคมไทยชุมชนชนบท มีการถอดองค์ความรู้ความสามารถเป็นขั้นตอนวิธีการที่จะบริการสังคมได้ทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยในกิจกรรมการเรียนรู้การผลิตชาใบหม่อน ข้าวเกรียบ กะหรี่ปั๊บ น้ำผลไม้และไวน์ผลไม้ มีการพัฒนาองค์ความรู้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับชาใบหม่อน น้ำผลไม้และไวน์ผลไม้ไว้สืบทอดแก่บุคคลที่สนใจทั่วไป

3. ผลการศึกษาด้านองค์กรประชาสังคมที่ปรึกษาให้สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้องค์กรอุตสาหกรรมสู่วงกว้าง พบว่า กลุ่มองค์กรชุมชนมีบทเรียนจากการพัฒนาที่ภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นผู้จัดการให้ส่วนใหญ่ แต่โครงการนี้ได้ปรับแนวคิดใหม่ให้กับองค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา จำเป็นต้องกำหนดความต้องการปฏิบัติงานตามที่ตนสนใจ และนำไปสู่การพัฒนางานให้เป็นไปตามเกณฑ์ ตัวชี้วัด ทั้งในส่วนของกลุ่มองค์กรชุมชนและองค์กร

ประชาสังคมที่ปรึกษา เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ต้องเรียนรู้ ลองผิดลองถูก ดังนั้น บทบาทขององค์กรประชาสังคมที่ปรึกษาจำเป็นต้องเรียนรู้ เสนอแนะ กระตุ้น และแสวงหาทางเลือกให้กลุ่มองค์กรชุมชนได้คิดวางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ รับผิดชอบ และรับผลประโยชน์ เกิดเป็นการทำงานที่เชื่อมโยงโดยอัตโนมัติ หากที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่ภาคสนาม และกลุ่มองค์กรชุมชน มีเป้าหมายที่ท้าทาย จับมือกัน ให้นำไปสู่การถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้อุตสาหกรรมชุมชนที่เป็นรูปธรรม วิทยุศาสตร์พลังของแผ่นดิน คือ 1) การรวมกลุ่มประชาสังคมให้เกิดการทำงานร่วมกันตามประเด็นการเรียนรู้ที่ตนสนใจ 2) การเรียนรู้ร่วมกันทั้งในส่วนกลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรที่ปรึกษา และผู้เข้าร่วมกิจกรรม 3) ส่งเสริมให้เกิดการวิจัยในกลุ่มองค์กรชุมชน ได้ทดลอง ค้นหาความรู้ ความจริง นำไปสู่การสรุปบทเรียนที่เป็นรากเหง้าของชุมชน 4) การดำเนินงานตามแผนงานและนโยบาย การเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ในที่สุด

2.6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

โรเบิร์ต ดี พัทนัม (Robert Putnam, D. 2000 : 137, 151) ได้วิจัยเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายทางสังคม ซึ่งได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีคุณค่าควรกระทำอย่างไร การวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถกระทำได้ไม่ยากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเอื้ออำนวยให้เกิดทุนทางสังคมยังคงมีอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในอีกแง่มุมหนึ่งนั้นทุนทางสังคมจะทำให้ชุมชนมีพลังเพียงพอที่จะทำเรื่องต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมนั้นเปรียบเสมือนทุนทางทรัพยากรทางศีลธรรม และเป็นทรัพยากรประเภทใช้ไม่มีวันหมด อย่างไรก็ตามทรัพยากรประเภทนี้จะไม่มีประโยชน์อะไรเลยถ้าไม่ถูกนำมาใช้ ซึ่งต่างไปจากทุนทางกายภาพและทุนอื่นๆ ทั่วไปที่เคยมีมา เพราะทุนเหล่านี้จะหมดไปเมื่อถูกนำมาใช้ และความเป็นเครือข่ายของสังคมได้ช่วยสร้างทุนทางสังคมที่เอื้ออำนวยด้านการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกัน แต่การติดต่อสื่อสารดังกล่าวก็ไม่ใช่ว่าเป้าหมายสุดท้าย เพราะการสื่อสารที่ดีต้องมีข้อมูลที่ดีด้วย ทุนทางสังคมได้ช่วยสร้างกระบวนการที่เกี่ยวกับด้านชีวิตและจิตใจ เป็นทางเลือกใหม่ที่จะปรับปรุงและพัฒนาชีวิตส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม การติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นจะทำให้ตัวผู้ติดต่อเองเกิดความตระหนักในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้อื่นมากขึ้น คนที่ทำงานและไว้วางใจในการติดต่อสื่อสารกับคนอื่น เช่น สมาชิกในครอบครัว และเพื่อร่วมชมรม กลุ่มองค์กรชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เขารู้สึกเกิดการพัฒนาและเกิดความรู้สึกร่วมกันกับผู้อื่นด้วย ในสังคมนั้นด้วย ในทางตรงกันข้าม เมื่อคนอื่นขาดการติดต่อกับผู้อื่น เขาก็ไม่สามารถตรวจสอบความเป็นจริงของตัวเองได้

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่าหลักการสำคัญยิ่งของการพัฒนาชุมชนก็คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ โดยยึดการทำงานอย่างมีระบบ คือ การรับรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกันกำหนดปัญหา การดำเนินการแก้ไขปัญหาและการร่วมกันติดตามประเมินผล เพื่อให้ชุมชนได้รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระดมทุนสร้างสวัสดิการให้ประชาชนในสังคมมีความสามารถ มีศักยภาพพร้อมพลังเพื่อมีอำนาจต่อรองกับองค์กรภายนอก และเพื่อการพึ่งตนเองในระดับชุมชนได้ ดังนั้นการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการพึ่งตนเอง มีการประสานงานจากองค์กรภายนอกมาส่งเสริมสนับสนุน กลุ่มองค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในลักษณะประชาคมหรือ พหุภาคี แนวทางการพึ่งตนเองโดยจัดตั้งองค์กรประชาชนและส่งเสริมให้องค์กรชุมชน ได้ดำเนินงานตามกิจกรรมที่เป็นไปตามความต้องการและเป็นไปตามข้อตกลงอย่างเต็มศักยภาพ เป็นสำคัญ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

- 3.1 พื้นที่เป้าหมาย
- 3.2 กลุ่มเป้าหมาย
- 3.3 กลุ่มผู้วิจัย
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 วิธีการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 ขั้นตอนการวิจัย
- 3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.9 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.1 พื้นที่เป้าหมาย

พื้นที่เป้าหมาย

พื้นที่เป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย 16 ตำบล ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา คือ คัดเลือกโดยการอาสาสมัคร เปิดเวทีการสนทนาและการพิจารณาคัดเลือกตามข้อเสนอแนะของพัฒนาการอำเภอลำทะเมนชัย มีการพิจารณาคัดเลือกได้ ตำบลประจักษ์พัฒนา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา มีหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน

3.2 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วย กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบล จำนวน 3 กลุ่ม ที่อาสาสมัครเข้าร่วม ได้แก่ กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร บ้านเหล่าราษฎร์พัฒนา หมู่ที่ 11 และกลุ่มปฏิตะวาฬ และกลุ่มเพาะเห็ด บ้านหนองเหล่า หมู่ที่ 1 ตำบลประจักษ์พัฒนา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ถือเป็นกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้ร่วมวิจัย

3.3 กลุ่มผู้วิจัย

กลุ่มผู้วิจัย รวมจำนวน 32 คน ครั้งนี้ประกอบด้วยผู้วิจัย คือ ผู้วิจัยหลัก (ที่ปรึกษาโครงการ) ผู้วิจัยร่วม คือ นักวิชาการ นักพัฒนา และนักวิจัยชาวบ้าน (นักวิจัยภาคสนาม) จำแนกได้ดังนี้

3.1 ผู้วิจัย คือ ผู้วิจัยหลักและเป็นทั้งผู้ประสานงานโครงการและที่ปรึกษาโครงการ จำนวน 1 คน

3.2 ผู้ร่วมวิจัย คือ 1) นักวิชาการ คือ อาจารย์มหาวิทยาลัยและนักพัฒนาชุมชนที่อาสาสมัครเข้าร่วมโครงการ และปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา รวมจำนวน 4 คน 2) นักพัฒนา คือ ผู้ช่วยนักวิจัย เป็นเจ้าหน้าที่ภาคสนาม และตัวแทน 4 กระทรวงหลัก ได้แก่ ตัวแทนเจ้าหน้าที่พัฒนาการประจำตำบล ตัวแทนเจ้าหน้าที่เกษตรประจำตำบล ครูตัวแทนกระทรวงศึกษาธิการ และตัวแทนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบล รวมจำนวน 5 คน 3) นักวิจัยชาวบ้าน คือ ผู้นำ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองเหล่า หมู่ที่ 4 และบ้านเหล่าราษฎร์พัฒนา หมู่ที่ 11 รวมจำนวน 23 คน

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 แบบสอบถามข้อมูลรายครัวเรือน

3.4.2 แบบสัมภาษณ์

3.4.2.1 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

3.4.2.2 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

3.4.3 แบบสังเกต

3.4.3.1 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3.4.3.2 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

3.4.4 แบบประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จการดำเนินงานกลุ่มองค์กรชุมชน

3.4.5 สื่อด้านการประชุม ฝึกอบรมและศึกษาดูงาน

3.4.5.1 การบริหารจัดการกลุ่ม การผลิต การตลาด การเงินและบัญชี

3.4.5.2 ศึกษาดูงานกลุ่มอาชีพทางการเกษตรแบบยั่งยืน และการแปรรูป

ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร

3.4.5.3 ศึกษาฐานเกษตรเพื่อชีวิต

3.4.5.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการ

3.4.5.4.1 สถานการณ์ปัญหาของตำบลประชาพัฒนาโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แผนภูมิต้นไม้ (Problem Tree)

3.4.5.4.2 สถานการณ์ชุมชนตำบลประชาพัฒนาวันก่อน วันนี้และวันหน้า โดยใช้เทคนิคการสร้างอนาคตร่วม (Future Search Conference)

3.4.5.4.3 ฝึกอบรมผู้นำในการเปลี่ยนแปลงกับการบริหารจัดการกลุ่ม โดยใช้เทคนิคการบริหารคุณภาพแบบครบวงจร (Total Quality Management)

3.4.5.4.4 การเขียนโครงการและวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการ โดยใช้เทคนิคการสร้างแผนภาพความคิด (Mind Mapping)

3.4.5.4.5 การสร้างกฎกติกากลุ่ม โดยใช้เทคนิคการสร้างแผนภาพความคิด

3.4.5.4.6 บทเรียนการดำเนินงานโครงการกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชน โดยเทคนิคการประชุมเสนอผลการดำเนินงานต่อที่ประชุมใหญ่ และประเมินผลการดำเนินงานโดยใช้ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้เทคนิคการสร้างแผนภาพความคิด

3.4.5.4.7 ขอบข่ายส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยใช้เทคนิคกรณีศึกษา

3.4.5.4.8 ฝึกอบรมเกษตรเพื่อชีวิตเพิ่มศักยภาพของชุมชน

3.4.6 กล้องถ่ายรูป

3.4.7 เครื่องบันทึกเสียง

3.4.8 สมุดจดบันทึก และบันทึกการประชุม

3.5 วิธีการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบสำรวจทั่วไป มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาตำรา เอกสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาไทย ของรุ่ง แก้วแดง (2543) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ยุทธศาสตร์แก้วิกฤติชาติ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (TDRI) ประเวศ วะสีและคณะ (ม.ป.ป.) ระเบียบวาระแห่งชาติปฏิรูปสังคมไทย “สังคมไทยไม่สามารถฝ่าวิกฤติได้ในรูปเดิมจำเป็นต้องปฏิรูปสังคมโดยรอบด้าน” ประเวศ วะสี (2543) สำนักพลเมือง

ยุทธนา วรณปิติกุลและคณะ (2542) จากปัจเจกชนสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ของเดวิด แมททิวส์ (จิรวุฒิ เสนาคำแปลและเรียบเรียง) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (TDRI) (2540) เสริมความเข้มแข็งให้ตำบลจากวิถีชีวิตวิถีปฏิบัติ ของอุทัย ดุลยเกษมและเอนก นาเคบุตร (2541) ประชาสังคม : ความคิดและความหมาย ของอนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิจารณ์กุล (2540) นักวางแผนวิจัยปฏิบัติการ ส.ว.สนา ประมวลพฤกษ์ (2538) เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และรูปแบบการวิจัย

2. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยองค์กรทางสังคมและพัฒนาความเป็นประชาคม : กรณีศึกษาประชาคม ตำบลนาข่า อำเภอลำปำ จัหวัดมหาสารคาม ของฉลาด จันทรมบัติและคณะ (2543) รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยเศรษฐกิจชุมชน : โอกาสในการแก้ไขวิกฤตท้องถิ่น โดยประชาคมจังหวัดมหาสารคาม (2543) รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โครงการสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับตำบล โดยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2542) รายงานผลการปฏิบัติงานโครงการพัฒนาศักยภาพในการเสริมสร้างอุตสาหกรรมชุมชน โครงการอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย (ธันวาคม 2543 และพฤษภาคม 2544) โครงการพัฒนาศักยภาพในการเสริมสร้างอุตสาหกรรมชุมชน โครงการพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นเมืองชุมชนวังจาน (มีนาคม 2544) และรายงานการวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนบ้านน้ำเกลี้ยงเวียงชัย ตำบลนาข่า อำเภอลำปำ จัหวัดมหาสารคาม เพื่อใช้เป็นแนวทางในสร้างและพัฒนาเครื่องและปรับ ใช้เป็นเครื่องมือการวิจัย คือ ตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มองค์กรชุมชน

3. ศึกษาหลักเกณฑ์ในการสร้างเครื่องมือ สือ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต

แบบสำรวจ จากหนังสือ การประเมินผลการเรียน ของ ผศ. ภัทรา นิคมานนท์ (2538) จากวัดผลการศึกษาของชวาล แพร่ดกุล (2518) จากเครื่องมือวิจัยเชิงปฏิบัติการ โครงการวิจัยองค์กรทางสังคมและพัฒนาความเป็นประชาคม : กรณีศึกษาประชาคมตำบลนาข่า อำเภอลำปำ จัหวัดมหาสารคาม (2543) การระดมพลังสมองแบบ AIC และเทคนิควิธีการวางแผนแบบ TQM ของฉลาด จันทรมบัติ (2540) เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ และปรับปรุงเครื่องมือการวิจัย

4. นำแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสำรวจ ที่ปรับปรุงและพัฒนาขึ้นเสนอ

คณะทำงานวิจัยได้พิจารณาและผ่านผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม 3 ท่าน คือ รศ.ดร.บุญชม ศรีสะอาด อาจารย์ดร.วิรัตน์ ปานศิลา และดร.นิราศ จันทจร เกี่ยวกับความเที่ยงตรงของเนื้อหาและโครงสร้างแล้วนำมาปรับปรุง แก้ไขและนำไปทดลองใช้ที่ชุมชน

วังจันทน์และชุมชนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย ตำบลนาข่า อำเภอกาบัง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครอบคลุม และเป็นไปตามประเด็นบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

5. นำตัวชี้วัดกลุ่มอาชีพของโครงการพัฒนาศักยภาพในการส่งเสริมอุตสาหกรรมชุมชนตามโครงการพัฒนาศักยภาพในการส่งเสริมอุตสาหกรรมชุมชน ซึ่งได้ผ่านการเข้ามาแล้ว และมีลักษณะใกล้เคียงกับโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ ตามประเภทของกิจกรรม คือ ตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานกลุ่มองค์กรชุมชน เป็นเครื่องมือการวิจัยและตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน โดยการใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาตัวชี้วัดทั้งสองร่วมกับทีมนักวิจัยภาคสนาม จนได้เครื่องมือในการพัฒนาร่วมของทั้งผู้ร่วมวิจัยที่สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมใกล้เคียงกับวิถีชีวิตชุมชน

6. จัดพิมพ์เครื่องมือที่กล่าวข้างต้น ในข้อ 4 และข้อ 5 เพื่อเตรียมดำเนินการวิจัยตามแผนปฏิบัติการวิจัย

7. คัดเลือกเทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการทำงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทางคณะวิจัยมีประสบการณ์ และชำนาญในเทคนิคต่าง ๆ เช่น เทคนิคการระดมพลังสมองแบบ FSC แบบสร้างอนาคตร่วมแบบ AIC พลังสร้างสรรค์ เทคนิคการประเมินชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA) เทคนิคการสร้างแผนภาพความคิด เทคนิคปฏิสัมพันธ์ในการวางแผนร่วมกันแบบแผนภูมิต้นไม้ เทคนิคการบริหารคุณภาพแบบครบวงจร ในระยะที่ 1-2

8. สำรวจสถานที่ศึกษาดูงาน และติดต่อประสานงาน พากกลุ่มผู้นำและสมาชิกกลุ่มอาชีพไปศึกษาดูงานตามประเด็นสาธารณะทางชุมชน และกลุ่มที่สอดคล้องกับความต้องการ ท้นกับสภาพทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป

3.6 ขั้นตอนการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการทำงานตั้งแต่เดือน กรกฎาคม 2546- มีนาคม 2547 นี้ เป็นเวลา 1 ปี 9 เดือน ในประเด็นการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง และเตรียมพร้อมต่อการเรียนรู้ชุมชนเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือกมีกลยุทธ์ในการดำเนินงานที่ส่งผลต่อการปฏิบัติให้เป็นจริง ดังนี้

1. การลงพื้นที่และสร้างทีม ขั้นตอนการสร้างทีมเป็นช่วงการทำงานของทีมงานวิจัยภาคสนามในระยะที่ 1 เป็นดัมมา ส่งผลให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรในแต่ละหมู่บ้านที่เป็นจริง และมีตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนเข้าร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานของทีมงานวิจัยมากขึ้น

2. เตรียมความพร้อม กระบวนการดำเนินโครงการที่มุ่งหมายเพื่อสร้างและ

พัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนสู่กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของประชาชนในท้องถิ่นผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายองค์กรชุมชน จำเป็นจะต้องมีการเตรียมข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐานรองรับอยู่หลายประการ ดังนี้

2.1 การทำความเข้าใจต่อโครงการ ทำให้เห็นว่ามีจริง เกิดศูนย์การเรียนรู้ มีการพบปะสื่อสาร แลกเปลี่ยนประชุมเสวนาในโอกาสอันควร โดยใช้สถานที่หมู่บ้านเป้าหมายหลัก 4 หมู่บ้าน เป็นเวทีเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงานของทิววิชัยสนามระยะที่ 2 ได้แก่ หมู่ที่ 8 วันที่ 26 มกราคม 2546 หมู่ที่ 5.11 วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2546 และหมู่ที่ 4 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2546 ทำให้ได้กลุ่มองค์กรชุมชนที่มีการดำเนินงานและเคลื่อนไหวเป็นประจำ 3 กลุ่มเครือข่ายได้แก่ กลุ่มแปรรูปขนมจีน กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มเพาะเห็ด

2.2 คณะทำงานประกอบด้วย ทิววิชัยภาคสนาม จำนวน 22 คน ทีมที่ปรึกษาทิววิชัยภาคสนาม จำนวน 5 คน และทีมวิจัยรวมทั้งคัดเลือกตัวแทนกลุ่มคน อันแตกต่างหลากหลายในแต่ละชุมชนภายในตำบลเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยร่วมขึ้นมาจำนวน 80 คน

2.3 รวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งเป็นการดำเนินงานมาตั้งแต่การดำเนินงานของทีมระยะที่ 1 เพื่อนำไปเป็นฐานข้อมูลในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นใด ๆ ย่อมต้องการรับรู้บริบทชีวิตและสถานการณ์ การตั้งถิ่นฐานโดยรอบด้าน จัดหา ศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลท้องถิ่นในระดับอำเภอ ตำบล และชุมชน เพื่อให้ได้ฐานข้อมูลที่สมบูรณ์ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นเป้าหมายปลายทางส่วนหนึ่งของโครงการ

2.4 สร้างความเข้าใจและทักษะของผู้นำในการเปลี่ยนแปลงร่วมกับวิทยาการตลอดทั้งกระบวนการ คนทำงาน และคนที่ร่วมงานในท้องถิ่นในอนาคต ซึ่งในขั้นตอนนี้ทีมได้คัดเลือกผู้วิจัยร่วม จำนวน 80 คน เพื่อเข้าร่วมการศึกษาดูงานและฝึกอบรมในการสร้างผู้นำในการเปลี่ยนแปลง เมื่อวันที่ 19-21 กุมภาพันธ์ 2546 ณ สถาบันวิจัยและฝึกอบรมเกษตรกร อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร เพื่อเป็นตัวแทนในการจัดเก็บข้อมูลที่จำเป็นในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ซึ่งมีความเป็นอย่างยิ่งที่ทีมวิจัยร่วม ต้องมีจิตสำนึก มีความรู้ความเข้าใจ และทักษะความชำนาญเฉพาะทาง ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตลอดทั้งการแสวงหาความร่วมมือจากภายในและภายนอกชุมชน เป้าหมายขั้นที่ 2 นี้ เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เกิดกระบวนการดำเนินโครงการที่มุ่งหมายเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของประชาชนในท้องถิ่น จำเป็นจะต้องมีการเตรียมข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐานรองรับอยู่

3. เปิดตัวสร้างแรงจูงใจและสร้างความเข้าใจของสาธารณชนต่อโครงการเป็นการจัดเวทีเพื่อระดมพลังสมองในการสร้างอุดมการณ์ร่วมและวิสัยทัศน์ของกลุ่มองค์กรชุมชนเป้าหมาย เมื่อวันที่ 5.20 มีนาคม 2546 ทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนมีแผนการดำเนินงาน มีการจัดตั้งกรรมการ

บริหารกลุ่มร่างกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มร่วมกันที่เป็นจริงและมีการระดมทุนภายในชุมชน

4. การดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมให้เป็นจริง จัดให้มีการดำเนินกิจกรรม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกตระหนักและให้ความสนใจในกิจกรรมของกลุ่ม โดยการจัดให้มีการประชุมสมาชิกทุกเดือนและจัดให้มีการศึกษาดูงานและฝึกอบรมตามประเด็นและความสนใจของกลุ่ม

5. การดำเนินงานกิจกรรมกลุ่มให้เป็นจริงดำเนินการตามแผนงานโครงการ ทดลองศึกษาเพื่อพัฒนางานให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยการสังเกต จดบันทึก นำไปสู่การประชุมพูดคุยในแต่ละกิจกรรมหรือการปรับปรุงแผนเพื่อนำไปสู่การพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพตามข้อจำกัดและศักยภาพของชุมชน ซึ่งพิจารณาผลการปฏิบัติหรือผลการกระทำตามเกณฑ์ตัวชี้วัดความสำเร็จ

6. ขั้นการสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาตัวเองและการถ่ายทอดองค์ความรู้ โครงการนี้เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน (สค.อช.) โครงการย่อยสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนภายในตำบลประชาพัฒนาให้มีความยั่งยืน เกิดการสร้างเสริมประสบการณ์และถ่ายทอดองค์ความรู้ว่าด้วยกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้วิสาหกิจชุมชนเป็นฐานในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งถือเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ สิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่ระดับท้องถิ่น หลังจากดำเนินการโครงการและสังสมประสบการณ์มาตลอดในช่วงท้ายของโครงการจึงจำเป็นต้องเรียบเรียงวิเคราะห์สังเคราะห์ ประสบการณ์ทั้งหมดให้เป็นระบบ สามารถสร้างความเข้าใจ ถ่ายทอด และริเริ่มทำโครงการทำนองเดียวกันในพื้นที่อื่นอีกต่อไป สามารถถอดและนำประสบการณ์ องค์ความรู้ไปเผยแพร่ ขยายผลให้กว้างขวางและงายยิ่งขึ้น ขั้นสุดท้ายนี้จะเห็นและคาดหวังว่านอกจากประโยชน์ที่ได้แก่กลุ่มเครือข่ายแล้ว กลุ่มยังสามารถพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งในโอกาสต่อไป

7. เตรียมพัฒนาศักยภาพบุคลากรของทิมวิจัยสนาม ทิมงานวิจัยเครือข่ายโดยผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้ สถาบันชุมชน การเก็บข้อมูลรายรับรายจ่าย หมู่บ้านชุมชนเป้าหมาย การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเป็นรายกรณีศึกษาให้ชุมชนในตำบลได้เรียนรู้ ค้นพบเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเอง

8. สร้างจิตสำนึกร่วมของทิมผู้นำในการเปลี่ยนแปลงเพื่อแสวงหาความร่วมมือของคนในตำบลในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ เกิดการก่อตัวการพัฒนาเครือข่ายในระดับตำบล ตามความสนใจ และความต้องการของชุมชน ค้นพบจุดอ่อน จุดแข็งสร้างแรงจูงใจในสิ่งที่สามารถกระทำ

ร่วมกันได้ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร สร้างงานสร้างรายได้เกิดการพึ่งพาตนเอง เสริมสร้างสิ่งแวดล้อม และเป็นการตั้งคำถาม การตั้งโจทย์และหาคำตอบโดยชุมชน เพื่อชุมชนใน 3 ประเด็นร่วม คือ คำนึงความสมบูรณ์แก่แผ่นดินแม่ ขนบเงินสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และเห็นคุณค่าของรายจ่าย และการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เป็นแผนงานร่วมที่ทุกคนได้ร่วมกันสร้างขึ้นถือเป็นสัญญาที่ต้องร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมเรียนรู้ ตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบและใช้ประโยชน์จากบทเรียนของชีวิต

9. สร้างความร่วมมือจากภาคีภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลประจักษ์พัฒนาในการปรับปรุงแผนเพื่อเสริมปัจจัยป้อนในส่วนของสถานประกอบการเครื่องมือที่จำเป็นแก่กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนที่จะหาความรู้ความจริงและหาคำตอบ โดยผ่านการจัดการความรู้และความเป็นไปได้ของท้องถิ่นในปลายปีงบประมาณ 2546 คือ เครือข่ายสุขภาพ และวางแผนต่อเนื่องเกี่ยวกับปัจจัยของสถานประกอบการ เครื่องมือวัสดุ อุปกรณ์ในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างงานสร้างรายได้พึ่งพาตนเองตามอุดมการณ์ในปีงบประมาณ 2547 จำนวน 2 เครือข่าย คือ เครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร และเครือข่ายเพาะเห็ดลดรายจ่าย

10. ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของทีมงานวิจัยภาคสนามและเครือข่ายองค์กรชุมชน ได้เพิ่มเติมพัฒนาศักยภาพของตนเองและทีมงานในส่วนที่ยังขาด และลงมือปฏิบัติตามแผนการดำเนินงาน ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการศึกษาวิจัยและพัฒนา ค้นหาคำถาม ความจริง รู้จริง เกิดปัญญา และขยายผลให้ครอบคลุมตามประเด็นต่างๆ ที่ชุมชนสนใจและต้องการ สร้างความมั่นใจในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

11. ขั้นการสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาตนเองและเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ โครงการดังกล่าวนี้เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน (สค.อช.) ซึ่งในระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 - มีนาคม 2547) ตำบลประจักษ์พัฒนาเพื่อตอบคำถามการวิจัย โครงการย่อย คือ การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ในวันที่ 1-5 ธันวาคม 2546 ณ ที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม โดยการจัดประชุมทางวิชาการและเผยแพร่สื่อสารมวลชนในรูปแบบต่างๆ

12. พัฒนาการเรียนรู้ของคนในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่าน 3 สถาบัน หลัก คือ บ้าน วัด โรงเรียน และสถาบันในชุมชนเป็นการจัดการความรู้แบบบูรณาการ และองค์รวมที่ไม่แยกส่วนที่อยู่ในโลกของความเป็นจริง มีการปรับตัวที่เหมาะสมเกิดความสุขตลอดทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี

วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัยเป็นชุมชนที่อยู่ดีมีสุข โดยกลไกแห่งความร่วมมือ เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วม รักเอื้ออาทรต่อกัน มีวัฒนธรรมของความเป็นชุมชน ส่งผลให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่โปร่งใสและธรรมรัฐในที่สุด

13. ในขั้นสุดท้ายจะเห็นความคาดหวังว่านอกจากประโยชน์ที่ได้จากกลุ่มเครือข่าย แล้วเมื่อสิ้นแผนงานวิจัยและพัฒนาในระยะที่ 3 กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนจะมีแนวโน้มที่สามารถพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ สถาบันชุมชนแห่งการเรียนรู้หรือโรงเรียนของประชาชนตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้เพื่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนสิ้น อายุขัยในลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต คือทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเพิ่มช่องทางและขยายโอกาสในการเรียนรู้ของคน กลุ่มเครือข่าย องค์กรชุมชน โดยผ่านภาคีแห่งความร่วมมือของคณาภครัฐ ภาคเอกชนทั้งภายในชุมชนและ ภายนอกชุมชน เพื่อสร้างให้เกิดชุมชนอยู่ดีมีสุข เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและพัฒนาที่ยั่งยืน คน กลุ่ม องค์กรชุมชนที่มีศักยภาพ และคุณภาพเป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุขได้ในที่สุด

กรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จระยะที่ 3

1. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
2. ปัญหาของชุมชนและเวทีชุมชน
3. ศึกษาฐานพื้นที่ต้นแบบ
4. เก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน / เวทีชุมชน
5. ขอร่างกิจกรรมโครงการแผนงาน / เวทีชุมชน
6. มีกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลายในระดับตำบล
7. มีแผนธุรกิจของเครือข่าย
8. กลุ่มกิจกรรมเครือข่ายมีการวิจัยและพัฒนา เกี่ยวกับการรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และจัดการทรัพยากรให้เป็นจริง โดยเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร ฟื้นฟูสภาพแวดล้อม สามารถสร้าง งานสร้างรายได้ และพึ่งพาตนเอง
9. มีกิจกรรมเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร
10. มีการเกื้อหนุนถ่ายโอนความร่วมมือในการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรของตำบล
11. การเตรียมความพร้อมของคน และศักยภาพของทีมีวิจัยสนามและนักวิจัยชาวบ้าน และการจัดการคน ทีมงาน
12. การสร้างความตระหนัก ความรู้สู่สังคมต่อความเป็นชุมชนและความร่วมมือ
13. การคิด วางแผน ร่วมกระทำ ตรวจสอบ รับผิดชอบและรับผลประโยชน์โดยการ เรียนรู้ด้วยการกระทำค้นหาความรู้ความจริงตาม ประเด็นที่ตนเองสนใจ

14. สรุปบทเรียนสะท้อนผล นำไปสู่การปรับปรุงแผน และพัฒนางานให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

15. มีการประเมินผลความสำเร็จก่อนดำเนินการ และหลังดำเนินการในรูปแบบที่หลากหลาย

ขอบเขตงานของที่ปรึกษาในระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 - มีนาคม 2547)

1. ให้คำปรึกษาแก่ทีมวิจัยสนามในการวางแผนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมองค์การชุมชนในการสร้างและพัฒนาเครือข่าย

2. ร่วมวางแผนกับทีมวิจัยสนามของพื้นที่ ศึกษากระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนและบทบาทของกรมพัฒนาชุมชนและภาคีร่วมต่างๆ ในการสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการดังกล่าว โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3. ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ทีมวิจัยสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูล จัดบันทึกข้อมูลสนามและเขียนรายงานในส่วนที่รับผิดชอบจากการแบ่งงานกันทำภายในทีม

4. ช่วยทีมวิจัยสนามในการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏการณ์สนามเพื่อตอบคำถามวิจัยที่โครงการกำหนด

5. จัดให้มีการสรุปบทเรียนหลังจากการปฏิบัติงานในชุมชนทุกครั้งและใช้การสรุปบทเรียนเป็นข้อมูลประกอบการปรับวิธีการทำงานในครั้งต่อไป

6. จัดให้มีการรายงานการวิจัยของทีม โดยประมวลข้อมูลและรายงานของสมาชิกทีมมาเป็นส่วนประกอบของรายงานด้วย

7. ร่วมให้คำแนะนำทีมวิจัยในการทำเอกสารรายงาน มีรายละเอียด ดังนี้

7.1 รายงานงวดที่ 1 ภายในเดือนกันยายน 2545 เนื้อหาประกอบด้วย สถานการณ์ของชุมชน และองค์กรชุมชน

7.2 รายงานงวดที่ 2 ภายในเดือนมีนาคม 2546 เนื้อหาประกอบด้วย กระบวนการสนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน โครงสร้าง วัตถุประสงค์ เป้าหมายระบบงานกิจกรรม และดัชนีวัดความสำเร็จเครือข่ายขององค์กรชุมชน ที่องค์กรร่วมกันออกแบบ

7.3 รายงานงวดที่ 3 ภายในเดือนมีนาคม 2547 เนื้อหาประกอบด้วย ผลของการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน ต่อความเข้มแข็งของชุมชน และสถานการณ์ของชุมชน และองค์กรชุมชน รวมทั้งข้อวิเคราะห์ บทเรียนเด่นของทีม และข้อเสนอเบื้องต้นเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการสร้างพัฒนาเครือข่าย การพัฒนาทักษะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง บทบาทและระบบงานของกรมพัฒนาชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน

8. พบปะและประชุมทีมวิจัยสนาม สังเกตการณ์ทำงานของทีมในสนามในช่วง 9 เดือน ในการวิจัยระยะที่ 3 เป็นเวลาทั้งสิ้น 30 วัน

9. จัดทำรายงานการดำเนินงานของที่ปรึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

9.1 รายงานประจำเดือน ที่มีเนื้อหาครอบคลุมกิจกรรมการให้คำปรึกษาในรอบเดือน และผลที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยในเชิงการเรียนรู้ และการพัฒนาศักยภาพของทีม

9.2 รายงานเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินงานตามสัญญา โดยครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

9.2.1 รายละเอียดการปฏิบัติงานและการให้คำปรึกษา ของที่ปรึกษาในรอบ 5 เดือน และผลการปฏิบัติงานในแต่ละครั้ง

9.2.2 ข้อสังเกตของที่ปรึกษากับทีมวิจัยสนาม และผลการปฏิบัติงานของทีมในรอบการรายงาน ตามประเด็นดังนี้

9.2.2.1 การทำงานร่วมกันแบบพหุภาคี บทบาทของภาคี แต่ละฝ่ายในทีม ระดับความร่วมมือ ความเข้มแข็ง จุดเด่น จุดที่ควรแก้ไข ปัญหาสนับสนุน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และวิธีการแก้ไขปัญหาของทีม

9.2.2.2 การทำงานร่วมกับชุมชนเป้าหมายทักษะในการทำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิธีการที่ใช้ ผลที่เกิดขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมาย ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและกีดกันการวิจัย ของทีมงานร่วมกับชุมชน และวิธีการที่ทีมวิจัยใช้ในการแก้ไขปัญหาอุปสรรค

3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1 แหล่งที่ศึกษาค้นคว้าข้อมูลมือสอง

1.1.1 สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ ภาควิชาบริหารการศึกษา

1.1.2 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1.1.3 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

1.1.4 ศูนย์ศึกษานอกโรงเรียนอำเภอลำทะเมนชัย

1.1.5 รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการชุมชนน้ำเกลี้ยงเวียงชัยวันก่อน วันที่ 10 ธันวาคม 2543 ของฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1.1.6 รายงานโครงการพัฒนาศักยภาพอุตสาหกรรมชุมชนกลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย ปี พ.ศ. 2543 – 2545

2. ภาคสนาม (Field Study) จะเป็นการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายทั้งนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยอาสาสมัคร นักวิจัยชาวบ้านผู้รู้ในชุมชนและตำบล ตามประเด็นคำถามและประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลรวมตำบล ข้อมูลหมู่บ้านที่เลือกไว้ ข้อมูลกลุ่มอาชีพและอื่น ๆ ประกอบ

2.1 การสำรวจสภาพทั่วไปของตำบลพัฒนาโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง

2.2 ใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคล ผู้รู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามประเด็นคำถาม โดยใช้เทคนิคการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal : RRA) และอื่นๆ

2.3 ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมทั้งคณะวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย

2.4 สทนากลุ่ม (Small Group Interview) ในแต่ละกลุ่มย่อยในหมู่บ้านหรือในสถาบันในระดับตำบล ตามประเด็นที่ศึกษาเพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูล ในการดำเนินการวิจัยและวางแผนงานโครงการ

2.5 ประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมวางแผนกับชุมชนและกลุ่มอาชีพ คัดเลือกแนวทางแก้ปัญหาลงมือปฏิบัติแก้ปัญหา มีการสังเกตและสะท้อนกลับข้อมูล นำไปวางแผนปรับปรุง

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จากเครื่องมือทุกประเภท ทั้งแบบสัมภาษณ์แบบสังเกต แบบสำรวจสภาพทั่วไป ตัวชี้วัดองค์กรชุมชน สมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง

2. จำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยและประเด็นที่ศึกษา

3. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดระบบการทำงานของกลุ่มองค์กรชุมชนเป็นประเด็น โดยวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมาย และประเด็นที่ศึกษา และตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลโดยประยุกต์ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

4. นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

3.9 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. สถิติที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

1.1 สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 99)

1.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลปริมาณ ได้แก่ แบบประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานกลุ่มองค์กรชุมชน และตัวชี้วัดการดำเนินงาน สร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน ได้แก่ หาค่าอำนาจจำแนกรายข้อแบบที (t-test) และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) (บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 99)

2. เกณฑ์ในการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 102-103)

2.1 การตรวจให้คะแนน

ระดับการปฏิบัติเหมาะสมดีมาก	ตรวจให้ 5 คะแนน
ระดับการปฏิบัติเหมาะสมดี	ตรวจให้ 4 คะแนน
ระดับการปฏิบัติเหมาะสมปานกลาง	ตรวจให้ 3 คะแนน
ระดับการปฏิบัติเหมาะสมน้อย	ตรวจให้ 2 คะแนน
ระดับการปฏิบัติเหมาะสมน้อยที่สุด	ตรวจให้ 1 คะแนน

2.2 การแปลความหมาย จากค่าเฉลี่ยของกลุ่มดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00	แปลความว่า ระดับการปฏิบัติเหมาะสมดีมาก
ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50	แปลความว่า ระดับการปฏิบัติเหมาะสมดี
ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50	แปลความว่า ระดับการปฏิบัติเหมาะสมปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50	แปลความว่า ระดับการปฏิบัติเหมาะสมน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50	แปลความว่า ระดับการปฏิบัติเหมาะสมน้อยที่สุด

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของ ทีมที่ปรึกษาทีมวิจัยภาคสนาม ตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

4.1 การสร้างทีมผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของตำบล โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ แผนแม่บทชุมชน

4.2 การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนประเภท วิชากิจชุมชนด้วย กระบวนการแบบมีส่วนร่วม

4.3 แนวทางการปรับบทบาทของพัฒนาการในการสร้างและพัฒนาเครือข่าย องค์กรชุมชน ที่สามารถบังเกิดผลต่อการปฏิบัติได้จริง

4.1 การสร้างทีมผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของตำบล โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน

การดำเนินงานการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ภาย ได้การดำเนินงานระยะที่ 3 ซึ่งที่ปรึกษาให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือใน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมงานวิจัยภาคสนาม และทีมงานวิจัยเครือข่าย ส่งผลให้กิจกรรมตาม แผนได้ส่งผลถึงการปฏิบัติ มีบทเรียนที่น่าสนใจ เกิดความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกัน ใน ลักษณะเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบล โดยดำเนินการตามยุทธศาสตร์ และแผนกลยุทธ์ จำนวน 7 องค์ประกอบ แยกเป็นประเด็นตามขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย ได้ดังนี้

4.1.1 การเตรียมศักยภาพบุคคลกรของทีมงานวิจัยภาคสนามและทีมงานวิจัยเครือข่าย ได้ดำเนินการดังนี้ (1) ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำร่างแผนงานโครงการวิจัยระยะที่ 3 วันที่ 5-6 มิถุนายน 2546 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา (2) ร่วมจัดทำร่างแผนการดำเนินงาน ทีมวิจัยระยะที่ 3 ในวันที่ 7-9 มิถุนายน 2546 ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม (3) ประชุมพิจารณาแผนการดำเนินงานระยะที่ 3 และปรับโครงสร้างการบริหารของ ทีม ในวันที่ 11 มิถุนายน 2546 ณ ถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัย มหาสารคาม (4) จัดทำเอกสารแผนการดำเนินงานและคู่มือการดำเนินงานระยะที่ 3 ในวันที่ 10-12 กรกฎาคม 2546 ณ ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (5) ประชุมทีม วิจัยสนามทุกวันที่ 16 ของเดือน เพื่อรายงานความก้าวหน้าการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและติดตาม

ผลการดำเนินงานเครือข่าย วันที่ 16 ของเดือนกรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547 ณ องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาพัฒนา (6) จัดประชุมเตรียมการพัฒนาศักยภาพสภาผู้นำชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมไปฝึกอบรมและศึกษาดูงานที่ชุมชนต้นแบบในการพึ่งตนเองสิริชะอโศก ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในวันที่ 10 มกราคม 2547 ณ บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 8 บ้านหนองข่า ตำบลประชาพัฒนา

1. การสร้างจิตสำนึกร่วมของทีมผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ได้ดำเนินการดังนี้

(1) เวทีนำเสนอผลการเก็บข้อมูลการรู้จักตนเองของแต่ละชุมชน (รายรับรายจ่าย) และวางแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง วันที่ 30 กรกฎาคม 2546 ศาลาวัดบ้านหนองข่า (2) ประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ในวันที่ 8 สิงหาคม 2546 ณ สถาบันวิจัยฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (3) ฝึกอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและวางแผนในการจัดเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน ในวันที่ 9 สิงหาคม 2546 ณ ศาลาวัดบ้านหนองข่า (4) เวทีทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนแต่ละหมู่บ้าน ในวันที่ 21 กันยายน - 5 ตุลาคม 2546 ณ ศาลาประชาคมแต่ละหมู่บ้าน (5) เวทีประชาคมจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลเพื่อการพึ่งตนเอง ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา (6) เวทีประชาคมทบทวนจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลเพื่อการพึ่งตนเอง ในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา (7) ประชุมยกร่างแผนแม่บทชุมชนตำบลประชาพัฒนา และวางแผนต่อเนื่องพัฒนาศักยภาพสภาผู้นำโดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบในการพึ่งตนเองสิริชะอโศก ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในวันที่ 6 มกราคม 2547 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา (8) จัดกิจกรรมให้สภาผู้นำชุมชนและเครือข่ายดักศิลาประพัฒน์ไปฝึกอบรมและศึกษาดูงาน หลักสูตรสังฆกรรมนำชีวิต ในวันที่ 11-15 มกราคม 2547 ณ ชุมชนวัฒนธรรมบุญนิยมสิริชะอโศก ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

3. การสร้างความร่วมมือจากภาคีภาครัฐ และเอกชน ได้ดำเนินการดังนี้ (1)

จัดกิจกรรมเสริมเพื่อติดตามผลงานและเผยแพร่กิจกรรมให้ผู้บริหารระดับจังหวัดได้รับรู้กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการวิจัยของกลุ่มองค์กรชุมชน คือ กิจกรรมลงแขกเกี่ยวข้าวเจ้าแดงปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นผลการทดลองร่วมกันระหว่าง กลุ่มแปรรูปขนมจีน และกลุ่มนุ้ยชีวภาพ ในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 ณ บ้านเหล่าราษฎร์พัฒนา ตำบลประชาพัฒนา

4. การสนับสนุนการดำเนินงานของทีมงานวิจัยภาคสนาม และเครือข่ายองค์กร

ชุมชน ได้ดำเนินการดังนี้ (1) กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน อบรมการบริหารจัดการกลุ่ม การเงินบัญชีและการตลาดและประเมินผล วันที่ 26 - 27 สิงหาคม 2546 ณ

โรงเรียนบ้านหนองเหล่า (2) ติดตามผลการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาศักยภาพกลุ่มองค์กรชุมชน กลุ่มแปรรูปขนมจีน ในวันที่ 29 – 30 กันยายน 2546 และ ในวันที่ 6 – 7 ตุลาคม 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มฯ กลุ่มปุยชีวภาพ ในวันที่ 8 – 9 ตุลาคม 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มฯ และกลุ่มเพาะเห็ด ในวันที่ 29 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มฯ (3) ส่งเสริมให้ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้นด้วยการศึกษาดูงาน ในวันที่ 26 – 27 ตุลาคม 2546 ณ จังหวัดมุกดาหาร (4) ฝึกอบรมเทคนิคการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ณ ที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม (5) ประชุมทบทวนแผนการดำเนินงานกลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร ในวันที่ 23 มกราคม 2547 ณ ที่ทำการกลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพรตำบลประชาพัฒนา

5. การสรุปและสะท้อนผลการดำเนินงาน ได้ดำเนินการดังนี้ (1) เวิร์กช็อปความก้าวหน้าการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามและเครือข่ายองค์กรชุมชนรอบครึ่งปี ในวันที่ 28 สิงหาคม 2546 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม (2) ทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ในวันที่ 11 – 12 กันยายน 2546 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม (3) ติดตามความก้าวหน้าของกลุ่มองค์กรชุมชนหลังการอบรม ในวันที่ 30 ตุลาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า (4) ประชุมทีมวิจัยภาคสนามเพื่อทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมาและวางแผนในดำเนินงานต่อเนื่อง วันที่ 4 พฤศจิกายน 2546 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา (5) เข้าร่วมสะท้อนผลข้อมูลกับทีมงานติดตามและประเมินผลโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน จากกรมการพัฒนาชุมชน ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า (6) ร่วมให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการถ่ายทำ VCD ร่วมกับเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในวันที่ 27 – 28 พฤศจิกายน 2546 ณ พื้นที่ตำบลประชาพัฒนา (7) สะท้อนผลข้อมูลคณะที่ปรึกษาด้านวิชาการ โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน (สค.อช.) ในวันที่ 12 – 13 ธันวาคม 2546 ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และศาลาวัดบ้านหนองเหล่า (8) ประชุมสรุปผลการศึกษาดูงานสภาผู้นำ และวางแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง ในวันที่ 18 มกราคม 2547 ณ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองชุมชนหนองข่า ตำบลประชาพัฒนา (9) ประชุมสรุปบทเรียนกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน ในวันที่ 15 – 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา (10) ประชุมสรุปบทเรียนทีมวิจัยภาคสนาม ระยะที่ 3 วันที่ 20 มีนาคม 2547 ณ สถาบันวิจัยฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (11) เขียนรายงานการวิจัยระยะที่ 3 วันที่ 19 – 25 เมษายน 2547 ณ ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

6. พัฒนาการเรียนรู้ของคนในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ได้ดำเนินการจัดทำโครงการเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนกับการศึกษาทางเลือก ร่วมกับ ครู นักเรียน ผู้นำกลุ่มอาชีพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะหลักสูตรท้องถิ่นและโครงการในพื้นที่ บ้านหนองเหล่าและบ้านเหล่าราษฎร์พัฒนา

7. การเชื่อมโยงกลุ่มเครือข่ายขององค์กรชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ ห้องปฏิบัติการชุมชน สถาบันการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ได้ดำเนินการดังนี้

(1) ประชุมเตรียมจัดโครงการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและชุมชนเข้มแข็ง วันที่ 16 พฤศจิกายน 2546 ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (2) ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างกรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการและเตรียมความพร้อมเครือข่ายองค์กรชุมชนในการถ่ายทำ VCD ร่วมกับเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า (3) ประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าโครงการสัมมนาทางวิชาการ วันที่ 6 ธันวาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา (4) ติดตามทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบล และประชุมเตรียมความพร้อมจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและชุมชนเข้มแข็ง วันที่ 18 ธันวาคม 2546 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา (5) จัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและชุมชนเข้มแข็ง และศึกษาดูงานกลุ่มองค์กรชุมชนต้นแบบ ในวันที่ 24-25 ธันวาคม 2546 ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พื้นที่ตำบลประชาพัฒนา และตำบลนาข่า อำเภอกว๊านพะเยา จังหวัดมหาสารคาม

1. ผลการปฏิบัติงานของที่ปรึกษาหรือผู้วิจัยหลักร่วมกับทีมนักวิจัยภาคสนาม

การปฏิบัติงานของที่ปรึกษาได้ให้คำปรึกษา และร่วมดำเนินงานตามกิจกรรมตามแผนปฏิบัติงานร่วมทีมวิจัยภาคสนาม(นักวิจัยชาวบ้าน) ในการปฏิบัติงานระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547) ภายได้โครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งที่ปรึกษานำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกลไกในการขับเคลื่อนงาน และมีการทดลองปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานบางกิจกรรมไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ อาจมีการเพิ่มเวลาในการทำงานในบางกิจกรรมมากขึ้น เพื่อให้บรรลุตามแผนงานที่วางไว้ ซึ่งสามารถสรุปผลการดำเนินงานในส่วนของที่ปรึกษาหรือผู้วิจัยหลักได้ ดังตาราง 3

ตาราง 3 แสดงผลการปฏิบัติงานของผู้วิจัยหลัก ผู้ช่วยผู้วิจัยร่วมกับทีมวิจัยสนาม

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
1. เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำร่างแผนงานโครงการวิจัยระยะที่ 3 วันที่ 5-6 มิถุนายน 2546 ณ ห้องจัดการบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา	- เป็นการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างทีมที่ปรึกษาและ ทีมวิจัยภาคสนาม 26 คน ส่งผลให้ทีมวิจัยภาคสนามและทีมวิจัยร่วมมีร่างแผนการทำงานระยะที่ 3
2. ร่วมกับเจ้าหน้าที่พัฒนากรจัดทำร่างแผนการดำเนินงานทีมวิจัยระยะที่ 3 ติดต่อกันที่ประชุม วันที่ 7-9 มิถุนายน 2546 ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ มมส.	- เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ มีผู้เข้าร่วมประกอบไปด้วยทีมที่ปรึกษา และเจ้าหน้าที่พัฒนากรรวม 5 คน ทำให้ทีมมีเอกสารร่างแผนการดำเนินงานระยะที่ 3 ที่ชัดเจนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้
3. เข้าร่วมประชุมพิจารณาแผนการดำเนินงานระยะที่ 3 และปรับโครงสร้างการบริหารของทีม วันที่ 11 มิถุนายน 2546 ที่สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	- เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ มีผู้เข้าร่วมได้แก่ ทีมวิจัยภาคสนามทีมวิจัยร่วม และทีมที่ปรึกษา จำนวน 32 คน ผลการจัดกิจกรรมทำให้ทีมวิจัยภาคสนามได้มีการทำความเข้าใจและปรับปรุงแผนการดำเนินงานระยะที่ 3 ให้เกิดความสมบูรณ์และสามารถนำมาปฏิบัติได้
4. จัดทำเอกสารแผนการดำเนินงานและคู่มือการดำเนินงานระยะที่ 3 ฉบับสมบูรณ์ วันที่ 10-12 กรกฎาคม 2546 ณ ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ มมส	- จัดประชุมเพื่อทำเอกสารรูปเล่มเพื่อใช้เป็นเครื่องมือปฏิบัติงานของทีมงานวิจัยภาคสนาม โดยมีผู้เข้าร่วมได้แก่ ทีมที่ปรึกษาและเจ้าหน้าที่พัฒนากร จำนวน 5 คน ส่งผลให้ทีมวิจัยภาคสนามมีคู่มือการปฏิบัติงานระยะที่ 3
5. เข้าร่วมสังเกตการณ์และประสานงานกับเจ้าหน้าที่พัฒนากรเพื่อเตรียมความพร้อมในการประชุมทีมวิจัยสนามทุกวันที่ 16 ของเดือน เพื่อรายงานความก้าวหน้าการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและติดตามผลการดำเนินงานเครือข่าย วันที่ 16 ของเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2546 ณ อบต.ประชาพัฒนา	- ประชุมเชิงปฏิบัติการ ตามแผนงานผู้เข้าร่วมจะประกอบไปด้วย ทีมวิจัยภาคสนามและทีมที่ปรึกษา 26 คน และทีมวิจัยร่วมหมู่บ้านละ 1 คน รวม 37 คน แต่ในทางปฏิบัติจริงยังไม่สามารถดำเนินงานจัดกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ได้ โดยเฉพาะในเรื่องของวันเวลา ทีมจึงมีการแก้ปัญหาโดยเลื่อนเวลาไปตามสถานการณ์ที่เหมาะสม ซึ่งอาจจะไม่ใช่วันที่ 16 ของเดือนก็ได้

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
6. เข้าร่วมสังเกตการณ์เวทีนำเสนอผลการเก็บข้อมูลการรู้จักตนเองของแต่ละชุมชน (รายรับรายจ่าย) และวางแผนการดำเนินงานขั้นต่อไป วันที่ 30 กรกฎาคม 2546 ศาลาวัลบ้านหนองข่า	- โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมวิจัยภาคสนามและทีมที่ปรึกษา 26 คน ทีมวิจัยร่วมหมู่บ้านละ 3 คน รวม 59 คน แต่เมื่อพิจารณาในการปฏิบัติจริง พบว่าหลายหมู่บ้านยังไม่สามารถจัดเก็บข้อมูลได้อย่างสมบูรณ์ เช่น หมู่ที่ 4.5.6.9 และ หมู่ที่ 11 ส่งผลให้การดำเนินงานของทีมไม่ปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ จึงจำเป็นต้องมีการประชุมวางแผนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมอบหมายให้ทีมงานวิจัยเป็นตัวประสานในการจัดเก็บข้อมูล ประจำแต่ละหมู่บ้าน
7. ประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในด้าน สถานที่ ผู้เข้าร่วม เอกสารวิทยากร วันที่ 8 สิงหาคม 2546 ณ สถาบันวิจัยฯ มมส.	- โดยการประชุมวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมของทีมงานวิจัยภาคสนาม มีผู้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยและทีมวิจัยร่วม 18 คน ผลของการจัดกิจกรรมทำให้ทีมได้ทราบแนวทางในการจัดกิจกรรมที่ตรงกันและมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน ที่ปรึกษาได้มีการหารือร่วมกับทีมวิจัยภาคสนาม ถึงการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ เนื่องจากในระหว่างที่ผ่านมาการดำเนินงานไม่ปฏิบัติตามแผน ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากการอนุมัติงบประมาณที่ล่าช้าของส่วนกลาง ประกอบกับเป็นช่วงฤดูทำนาของชาวบ้าน จึงทำให้งิจกรรมหลายๆ กิจกรรมต้องเลื่อนระยะเวลาออกไป
8. เข้าร่วมเป็นวิทยากรฝึกอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและวางแผนในการจัดเก็บข้อมูลให้ได้สมบูรณ์และสังเกตการณ์ 9 สิงหาคม 2546 ณ ศาลาวัลบ้านหนองข่า	- ประชุมเชิงปฏิบัติการ ตามแผนการดำเนินงานที่วางไว้ มีผู้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยภาคสนามทีมที่ปรึกษาทีมวิจัยภาคสนาม 26 คนและทีมวิจัยร่วม 33 คน แต่ผลการปฏิบัติงานจริงๆ ไม่ได้เป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ เนื่องจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพียง 19 คน เพราะช่วงที่ฝนลงพอดี จึงทำให้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมน้อย

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	ข้อมูลรายรับรายจ่าย มาสังเคราะห์เป็นข้อมูลของตำบลได้ ที่ปรึกษาจึงได้มีการวางแผนการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น โดยมอบหมายให้อาสาสมัครที่สนใจ ซึ่งอาจจะไม่ใช่คนในหมู่บ้านนั้น เข้ามาเป็นผู้ช่วยประสานงานอีกแรงหนึ่ง และได้มีการนัดหมายในการจัดเก็บข้อมูลให้แล้วเสร็จภายในวันที่ 20 สิงหาคม 2546
9. เข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน อบรมการบริหารจัดการกลุ่ม การเงินบัญชี และการตลาดและประเมินผล วันที่ 26 - 27 สิงหาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า	- บทบาทของทีมที่ปรึกษา คือ ประสานความร่วมมือจัดหาวิทยากรและเอกสารประกอบการอบรมร่วมกับเจ้าหน้าที่พัฒนากร โดยมีผู้เข้าร่วมได้แก่ คณะกรรมการบริหารกลุ่ม 3 กลุ่มๆละ 10 คน และที่ปรึกษากลุ่มละ 1 คน รวม 33 คน ผลการดำเนินกิจกรรมโดยการสังเกตและประเมินผลระหว่างการอบรมและภายหลังการอบรม พบว่า กลุ่มองค์กรเครือข่ายองค์กรชุมชนสามารถดำเนินงานในด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การเงินบัญชีและการตลาด ได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น
10. เข้าร่วมเวทีรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามและเครือข่ายองค์กรชุมชนรอบครึ่งปี เพื่อสังเกตการณ์และสะท้อนผล วันที่ 28 สิงหาคม 2546 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม	- เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมประชุมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสนอแนะแนวทางการทำงานในรูปแบบที่หลากหลาย โดยการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มองค์กรที่ทีมที่ปรึกษาได้เข้าไปทดลองวิจัยและพัฒนารูปแบบการทำงานจนประสบผลสำเร็จมาแล้ว คือ กลุ่มสหกรณ์ประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย และการสร้างกรอบประเด็นตัวชี้วัดของกลุ่มองค์กรชุมชนร่วมกันทีมวิจัยภาคสนามและตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน ผลการดำเนินงานมีผู้เข้าร่วมจริง 50 คน และยังส่งผลให้ทีมที่ปรึกษาได้ทราบความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	ภาคสนามซึ่งทราบว่ามีหมู่บ้านที่เก็บข้อมูลรายรับรายจ่ายแล้วเสร็จสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ได้แก่ หมู่ที่ 6 และ 11 คงเหลือเพียง หมู่ที่ 4.5 และ 9 ที่ปรึกษาจึงได้นัดหมายในการจัดกิจกรรมทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนอีกครั้งในวันที่ 11 - 12 กันยายน 2546 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม
11. ทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนระดับหมู่บ้าน วันที่ 11 - 12 กันยายน 2546 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม	- ประชุมเชิงปฏิบัติการ มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 62 คน ผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทำให้คนในชุมชนและทีมงานวิจัยมีการตื่นตัวมากขึ้น ส่งผลให้ทุกหมู่บ้านมีการจัดเก็บข้อมูลรายรับรายจ่ายได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และนำไปสู่การวางแผนในการจัดทำเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อเป็นเวทีประชาพิจารณ์ ก่อนจะนำข้อมูลที่ได้ไปจัดเวทีในระดับตำบลต่อไป ในวันที่ 9 ตุลาคม 2546 ที่หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา โดยตามแผนการทำงานเดิมเป็นช่วงที่ชาวบ้านกำลังทำนา จึงไม่สามารถกิจกรรมได้ จึงมีการเลื่อนกำหนดการที่จะจัดเวทีประชาคมแต่ละหมู่บ้านขึ้นใหม่ ดังนี้ หมู่ที่ 1,2,3 วันที่ 24 - 25 กันยายน 2546 ณ โรงเรียนประชาพัฒนา หมู่ที่ 4 วันที่ 4 ตุลาคม 2546 ณ วัดบ้านหนองอิหมัน หมู่ที่ 5.11 วันที่ 5 ตุลาคม 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า หมู่ที่ 6 วันที่ 27 - 28 กันยายน 2546 ณ ศาลากลางบ้าน หมู่ที่ 7 วันที่ 20.21 กันยายน 2546 ณ ศาลาวัด หมู่ที่ 8 วันที่ 21 กันยายน 2546 ณ ศาลาวัด หมู่ที่ 9 และ 10 วันที่ 27 - 28 กันยายน 2546 ณ ศาลาวัดบ้านน้ำเกลี้ยง นอกจากนี้ที่ปรึกษายังได้ทบทวนเทคนิคการจัดเวทีประชาคมและวางกรอบการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นแนวทางเดียวกัน

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
12. เข้าร่วมสังเกตการณ์ทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนแต่ละหมู่บ้าน หมู่ที่ 7 วันที่ 20,21 กันยายน 2546 ณ ศาลาวัด หมู่ที่ 8 วันที่ 21 กันยายน	- เวทีประชาคมหมู่บ้าน โดยมีผู้เข้าร่วมหมู่บ้านละ 50 คน ผลจากการจัดเวทิดังกล่าวทำให้เกิดวิทยากรกระบวนการในแต่ละหมู่บ้านที่สามารถถ่ายทอดเทคนิควิธีการในการค้นหาศักยภาพของชุมชน จุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค โอกาส ตามประเด็นต่างๆ ที่ทีมวิจัยช่วยกันออกแบบไว้ได้เป็นอย่างดี ทำให้บางหมู่บ้าน เช่น หมู่ที่ 7 บ้านประชาอาสา สามารถจัดทำเป็นรูปเล่มแผนแม่บทชุมชนที่สมบูรณ์ได้ ในส่วนของหมู่บ้านอื่นๆ
2546 ณ ศาลาวัด หมู่ที่ 1,2,3 วันที่ 24 – 25 กันยายน 2546 ณ โรงเรียนประชาพัฒนา หมู่ที่ 6 วันที่ 27 – 28 กันยายน 2546 ณ ศาลากลางบ้าน หมู่ที่ 9 และ 10 วันที่ 27 – 28 กันยายน 2546 ณ ศาลาวัดบ้านน้ำเกลี้ยง หมู่ที่ 4 วันที่ 4 ตุลาคม 2546 ณ วัดบ้านหนองอิหมัน หมู่ที่ 5,11 วันที่ 5 ตุลาคม 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า	ยังไม่สามารถจัดพิมพ์เป็นเอกสารที่สมบูรณ์ได้เนื่องจากยังขาด งบประมาณในการจ้างพิมพ์ แต่ในส่วน of ข้อมูลศักยภาพของ ชุมชนทุกหมู่บ้านมีข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ และจากการสังเกตของที่ปรึกษาพบว่าในแต่ละหมู่บ้านจะมีความสนใจในประเด็นที่คล้ายกัน คือ ต้องการให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามาเป็นที่ปรึกษา ส่งเสริมในการดำเนินงานของชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนยังไม่มั่นใจหรือกล้าคิดกล้าทำ ยังมีความต้องการที่จะพึ่งพิงภายนอกอยู่มาก แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงมีความ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการที่ปรึกษาคอยให้คำปรึกษาด้านวิชาการ
13. เข้าร่วมติดตามผลการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาศักยภาพกลุ่มองค์กรชุมชน กลุ่มแปรรูปขนมจีน วันที่ 29 – 30 กันยายน 2546 และ วันที่ 6 – 7 ตุลาคม 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มฯ กลุ่มปุยชีวภาพ วันที่ 8 – 9 ตุลาคม 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มฯ และกลุ่มเพาะเห็ด วันที่ 29 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มฯ	- อบรมเชิงปฏิบัติการ โดยแต่ละกลุ่มองค์กรมีสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มละ 11 คน ซึ่งมาจากหมู่บ้านละหนึ่งคน ผลที่ได้จากการ อบรมสรุปได้ดังนี้ 1) กลุ่มแปรรูปขนมจีนมีการอบรม 2 หลักสูตร คือ อบรมการผลิตขนมจีนสูตรโบราณ เมื่อวันที่ 29 – 30 กันยายน 2546 และอบรมการทำน้ำยาขนมจีน วันที่ 6 – 7 ตุลาคม 2546 ผลที่ได้จากการอบรมทำให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ความเข้าใจในการผลิตขนมจีนสูตรโบราณและ

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	การทำน้ายาชนิดต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นและนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น และจากการติดตามประเมินผลการอบรมภายหลัง โดยที่ปรึกษาด้วยการ สอบถามจากลูกค้าประจำ พบว่า ทุกให้ข้อมูลที่ตรงกันคือ เส้นขนมจีนมีความเหนียวและมีรสชาติอร่อยกว่าเดิม นอกจากนี้จากการสอบถามสมาชิกที่ทำการผลิตหลังจากได้รับการอบรม ข้อสังเกตที่เห็นชัดเจนคือ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสามารถเก็บไว้ได้นานขึ้นและไม่มีปัญหาในเรื่องของเส้นขนมจีนเปลี่ยน และเส้นขาด 2) กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ ได้มีการจัดกิจกรรมฝึกอบรม 2 หลักสูตร คือ การพัฒนาคุณภาพดินและน้ำ การฝึกอบรมทดลองทำสูตรปุ๋ยชีวภาพที่มาตรฐาน เมื่อวันที่ 8 – 9 ตุลาคม 2546 ผลจากการอบรมทำให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้เกี่ยวกับการตรวจหาความเป็นกรดเป็นด่างของดินและสามารถใช้เครื่องมือเป็น นำไปสู่การเปรียบเทียบสูตรปุ๋ยชีวภาพแต่ละประเภทมาปรับปรุงแก้ไขให้ได้สูตรที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ดินภายในตำบลมากขึ้น จากการติดตามผลภายหลังการอบรมโดยที่ปรึกษา พบว่า กลุ่มมีแผนที่จะขยายผลการวิจัยจากกลุ่มเป้าหมายเดิม 5 จุด ไปยังพื้นที่อื่นๆ เพิ่มขึ้นและในปี 2547 กลุ่มต้องการให้ตำบลประชาพัฒนาปลอดจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตร 3) กลุ่มเพาะเห็ด ได้จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพสมาชิก 2 หลักสูตร คือ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเชื้อเห็ดชนิดต่างๆ และอบรมทดลองหาสูตรการเพาะเห็ดที่มาตรฐาน เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2546 ผลการอบรมทำให้กลุ่มได้สูตรการเพาะเห็ดที่ต้นทุนต่ำ

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	คือ การเพาะเห็ดฟางโดยใช้ผักตบชวาเป็นวัสดุคืบ ซึ่ง เป็นวัสดุคืบที่หาได้ง่ายและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้เกิด ประโยชน์จากสิ่งปฏิกูล และการนำ ขี้เลื่อยจากไม้ มะขามมาเป็นวัสดุคืบในการเพาะเห็ดนางฟ้าแทนการขี้ เลื่อยไม้ยางพารา ซึ่งมีราคาแพงและหาซื้อได้ยากและไม่ สามารถหาได้ในท้องถิ่น ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงการ
14. ส่งเสริมให้ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการทำงาน มากขึ้น ด้วยการศึกษาดูงาน วันที่ 26 – 27 ตุลาคม 2546 ณ จังหวัดมุกดาหาร	ทดลองวิจัยของกลุ่มหากประสบผลสำเร็จจะสามารถทำ ให้กลุ่มลดต้นทุนในการผลิตได้เป็นอย่างดี - ศึกษาดูงาน มีตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนเข้าร่วม กิจกรรม 40 คน กลุ่มองค์กรชุมชนมีความสนใจที่จะ พัฒนางานกิจกรรมของกลุ่มให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น กลุ่มแปรรูปขนมจีนที่มีตัวแทนกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมใน ครั้งนี้จำนวน 5 คน มีความสนใจที่จะพัฒนาคุณภาพ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้สามารถเก็บไว้ได้นานมากขึ้น โดย การอบแห้ง กลุ่มปุ๋ยชีวภาพและกลุ่มเพาะเห็ด มีความ ต้องการให้ทางโรงเรียนส่งเสริมให้เด็กเข้าร่วม กิจกรรมของกลุ่ม เพื่อต้องการให้มีการถอดองค์ความรู้ และจัดทำเป็น หลักสูตรท้องถิ่น นอกจากนี้ผู้เข้าร่วม กิจกรรมยังให้ความสนใจ การทอดผ้าพื้นเมืองของศูนย์ การเรียนรู้ต้นแบบที่มีการออกแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ของท้องถิ่น จึงมีแผนที่จะฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอดผ้าของ ชุมชน ซึ่งในแต่ละชุมชนมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและ ทอดผ้าไหมอยู่แล้ว ผลที่ได้จากการศึกษาดูงานในครั้งนี้ สามารถทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ เกิดจิตสำนึกที่จะ พัฒนา กิจกรรมของกลุ่มให้มีประสิทธิภาพเป็นอย่างดี

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
15. ติดตามความก้าวหน้าของกลุ่มองค์กรชุมชนหลังการอบรม วันที่ 30 ตุลาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า	- ประชุมกลุ่มย่อย โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มแปรรูปขนมจีนและกลุ่มปุ๋ยชีวภาพ 15 คน ซึ่งทำให้ที่ปรึกษาได้ทราบผลการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนดังนี้ 1) กลุ่มปุ๋ยชีวภาพกำลังอยู่ในช่วงการทดลองวิจัยปุ๋ยในแต่ละสูตร ซึ่งกลุ่มมีพื้นที่ทดลองอยู่ 5 จุด ได้แก่ นายว่อง จำห่วยวัง นายคิเรก บัวภูมิ นายประเสริฐ แปนเมือง นายปรีชา มุลธิยะ นางปริญญา สืบสำราญ มีการบันทึกข้อมูลอย่างต่อเนื่อง และได้มีการอบรมไปแล้ว คือ การอบรมพัฒนาคุณภาพดินและน้ำ และจากการตรวจสอบเบื้องต้นพบว่า สูตรปุ๋ยขึ้นอยู่กับส่วนผสมไม่เกี่ยวกับน้ำหมัก แผนการดำเนินงานของกลุ่มจะแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ 1) การตรวจสอบดินก่อนการดำเนินการ 2) การตรวจสอบระหว่างดำเนินการ 3) การตรวจสอบภายหลังดำเนินการ และแผนระยะยาวของกลุ่มคือ กลุ่มจะผลิตปุ๋ย ชีวภาพให้ได้ 1 ตัน เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 2 ธันวาคม 2546 ปัญหาอุปสรรคของกลุ่มที่พบในการดำเนินงาน คือ ขาดวัสดุสำนักงานในการจัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่และจัดเก็บข้อมูล และผลกระทบที่กลุ่มได้รับคือ สมาชิกกลุ่มสามารถลดรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยและยังเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกอีกทางหนึ่งอีกด้วย และคืนความสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติอีกด้วย นอกจากนี้กลุ่มได้มีการวางแผนร่วมกันที่จะแสดงผลการวิจัยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ คือ จัดให้มีวันลงแขกเกี่ยวข้าวเจ้าแดงปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นผลงานการทดลองวิจัยร่วมกับกลุ่มโดยจัดขึ้นวันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 ณ แปลงทดลองของ นายชูทร วาริยันต์

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	2) กลุ่มแปรรูปขนมจีน ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2546 ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมายังถือได้ว่าเป็น การลองถูกลองผิดมาโดยตลอด จนมาถึงปัจจุบันกลุ่มเริ่ม มีความชำนาญมากขึ้นและสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มี คุณภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากทางกลุ่มได้รับงบประมาณ จากโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน ในการ พัฒนาศักยภาพสมาชิกกลุ่มโดย การอบรม ซึ่งกลุ่มได้จัด ให้มีการอบรมไปแล้ว 2 ครั้ง คือ อบรมการผลิต ขนมจีนสูตรโบราณ 2 วัน และอบรมการทำ น้ำยา ขนมจีน 2 วัน มีผู้เข้าร่วมหลักสูตรละ 11 คน ผลจาก การอบรมดังกล่าวทำให้กลุ่มมีการพัฒนาคุณภาพ ผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง จากผลกำไรที่ได้จากการ ดำเนินงานกลุ่มได้มีการจัด สักส่วนในการแบ่งปัน ผลประโยชน์แก่สมาชิกดังนี้ ฝ่ายผลิต 35% หักไว้ปันผล 15% สวัสดิการกลุ่ม 15% ผู้รับส่ง 20% ผู้รับขาย 10% สถานที่ 5% ปัญหาของกลุ่มที่ผ่านมา คือ ขนมจีน เสี่ยง่าย ซึ่งเป็นปัญหาของกลุ่มอย่างมาก และจากการ ทดลองของกลุ่มระหว่างการผลิต 2 สูตร คือ สูตร โบราณ และสูตรใช้แป้งโรงงาน พบว่า สูตรโบราณ เส้น จะเหนียวกลืนหอมและดีง่าย ส่วนสูตรแป้งสำเร็จรูป จะมี รสชาติเค็มไม่เหนียวและแข็ง และข้อสังเกตที่กลุ่มได้จากการ จำหน่ายคือ ขนมจีนที่มีขนาดเส้นเล็กจะขายดีกว่า ขนมจีนเส้นใหญ่และยังได้รับคำชมจากลูกค้าประจำว่ามี รสชาติดีขึ้นกว่าเดิม แผนงานระยะยาวทางกลุ่มมีแผนที่จะ ทดลองถนอมอาหารโดยการทำให้แห้ง 2 วิธี โดยวิธีที่ หนึ่ง นางบุปผา ชุมมุง สมาชิกกลุ่มเป็นผู้ทดลองด้วยการ ตากแดดให้แห้งโดยใช้เวลา 3 วัน และ 7 วัน วิธีที่สอง

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
16. ประชุมทีมวิจัยสนามเพื่อทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมาและวางแผนในดำเนินงานต่อเนื่อง วันที่ 4 พฤศจิกายน 2546 ณ องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาพัฒนา	ทดลองโดยนางเทียมวิฑูรย์ บุตรสิงห์ ด้วยการอบให้แห้งโดยใช้เตาอบไฟฟ้า แล้วจะนำวิธีการทั้งสองมาสรุปใน วันที่ 15 พฤศจิกายน 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มฯ - ประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยมีทีมวิจัยภาคสนามและทีมวิจัยเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 32 คน ผลจากการประชุมทำให้ทีมงานวิจัยทุกคนได้รับทราบผลการดำเนินงานของทีมที่ผ่านมา พบว่าแต่ละกิจกรรมไม่ค่อยเป็นไปตามแผนที่วางไว้ทั้งนี้เนื่องจากทีมวิจัย ที่มาจากหลายภาคี หาเวลาที่ตรงกันได้ยากมากแต่ทั้งนี้ทีมก็มีการปรับแผนการดำเนินงานให้มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด และในส่วนของการดำเนินงานที่ผ่านมามีความจำเป็นจะต้องนำมาปรับใช้ในกิจกรรมต่อไป คือ การจัดทำแผนแม่บทในระดับหมู่บ้านจากการรายงานของทีมวิจัยร่วมแต่ละหมู่บ้านพบว่าทุกหมู่บ้านมีความพร้อมในเรื่องของข้อมูล ที่จะนำมาใช้ในการวางแผนจัดทำแผนแม่บทในระดับตำบล และ ที่ประชุมได้มีการวางแผนวันเวลาสถานที่ในการดำเนินงานตามแผนงานกิจกรรมที่เหลือ ซึ่งสรุปได้ดังนี้ เวทีจัดทำแผนแม่บทตำบล เรื่อง ประชาพัฒนา วันก่อน วันนี้และวันหน้า ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2546 ณ โรงเรียนประชาพัฒนา โดยก่อนหน้านี้นี้ คือ วันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ทางทีมที่ปรึกษาจะจัดอบรมให้ทีมวิจัยก่อน เพื่อให้ทีมวิจัยมีความเข้าใจในการจัดทำแผน แม่บทชุมชนที่ตรงกันและสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการได้ และกิจกรรมการจัดนิทรรศการกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน ในวันที่ 24 – 25 ธันวาคม 2546 ณ ที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม ซึ่งทำให้ทีมวิจัยภาคสนามได้รับทราบแผนการดำเนินงานร่วมกันที่ชัดเจน

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
17. จัดกิจกรรมเสริมเพื่อติดตามผลงาน และเผยแพร่กิจกรรมให้ผู้บริหารระดับ จังหวัดได้รับรู้ กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการ วิจัยของกลุ่มองค์กรชุมชน คือ กิจกรรม ลงแขกเกี่ยวข้าวเจ้าแดงปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นผลการทดลองร่วมกันระหว่าง กลุ่มแปรรูปขนมจีน และกลุ่มปุยชีวภาพ วันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 เวลา 10.00-18.00 น. ณ บ้านเหล่าราษฎร์พัฒนา	- การลงแขกเกี่ยวข้าว โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 150 คน ซึ่ง กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมเสริมที่เกิดขึ้นจากผลพวงจาก การทดลองวิจัยของกลุ่มแปรรูปขนมจีนและกลุ่มปุยชีวภาพ และยังเป็น การประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงาน โครงการให้กับประชาชนทั่วไปได้รับทราบผลการดำเนินงานของทีมงานและกลุ่มเครือข่าย องค์กรชุมชนที่ เข้าร่วมโครงการ โดยได้รับเกียรติจากท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม นายปราณีต บุญมี เป็น ประธานในพิธีและต้องการที่จะฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรม การลงแขกเกี่ยวข้าวซึ่งเป็นประเพณีที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต แต่ในปัจจุบันเริ่มที่จะเลือนหายไป และจากการจัด กิจกรรมดังกล่าวทำให้หลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและ เอกชน ในชุมชนและนอกชุมชนให้ความสนใจที่จะเข้ามา เรียนรู้การทำงานในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมมากขึ้น สืบเกิดได้จากสถาบันการศึกษาทั้งใน ระดับประถมและมัธยม ให้นักเรียนและบุคลากรเข้าร่วม กิจกรรมเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาแบบ บูรณาการโดยมี บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นตัว ขับเคลื่อนการพัฒนา น่าจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ต่อไป และเสริมต่อไปเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม
18. อบรมเทคนิคการจัดทำแผนแม่บท ชุมชน วันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ณ ที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม	- มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นทีมวิจัยภาคสนามและทีมวิจัย ร่วมจำนวน 21 คน โดยใช้เทคนิคการอบรมเชิง ปฏิบัติการ โดยทีมที่ปรึกษาเป็นวิทยากร ถ่ายทอด กระบวนการเทคนิควิธีการ ทีมที่ปรึกษามีวัตถุประสงค์ เพื่อเน้นสร้างวิทยากรกระบวนการโดยการจำลอง สถานการณ์ให้เหมือนจริงโดยแบ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรม ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มสังคมวัฒนธรรมและ

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	ศาสนา 2) กลุ่มเศรษฐกิจ 3) กลุ่มการเมืองการปกครอง 4) กลุ่มการศึกษา 5) กลุ่มสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละกลุ่มจะร่วมทำกิจกรรมอยู่ 6 กิจกรรม ได้แก่ 1) ความภูมิใจสภาพอดีตและปัจจุบันของคนในชุมชน 2) เสียหายหรือปัญหาอุปสรรคในปัจจุบัน 3) ความมั่งหวังหรือความฝันในอนาคตของคนในชุมชน 4) นำเสนอผลงานกลุ่ม 5) สร้างชุมชนพัฒนาในอนาคต (อยากเห็นอะไร) จะทำเพื่อแก้ไขปัญหของท้องถิ่นตนเอง 6) แสวงหาผู้รับผิดชอบและแสวงหาแนวทางการดำเนินงานต่อไป เพื่อต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละกลุ่มย่อย เป็นวิทยากรกระบวนการในวันทำจริง คือ วันที่ 14 พฤศจิกายน 2546 โดยที่ปรึกษาและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนจะคอยเป็นที่ปรึกษาอยู่ห่างๆ เน้นให้ทีมวิจัยภาคสนามเป็นตัวแสดงให้มากที่สุด
19. เวทีประชาคมจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลเพื่อการพึ่งตนเอง วันที่ 14 พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา	- มีทีมวิจัยและทีมวิจัยร่วมของแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วม 40 คน โดยใช้เทคนิคเวทีประชาคมประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดเวทีจริง ไม่เป็นไปตามแผนที่ทางที่ปรึกษาได้วางไว้ เนื่องจากวิทยากรกระบวนการไม่สามารถดำเนินรายการให้เป็นไปตามแผนได้เพราะบางท่านยังไม่เข้าใจกระบวนการและเทคนิควิธีการที่ดีพอ ประกอบการเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างผู้เป็นวิทยากรกระบวนการและผู้เข้าร่วม ส่งผลให้การจัดทำแผนมีความล่าช้าไม่เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด ที่ปรึกษาต้องเข้าไปแก้ไขสถานการณ์โดยการอธิบายเทคนิคอีกครั้งหนึ่ง แล้วให้แต่ละกลุ่มทำไปพร้อมกันโดยมีทีมที่ปรึกษาและเจ้าหน้าที่พัฒนาการควบคุมอย่างใกล้ชิด จนทำให้การ

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	ดำเนินจัดทำแผนดำเนินไปได้เป็นอย่างดี แต่ด้วยความ ซึ่งล่าช้าในช่วงแรกทำให้ไม่สามารถจัดทำแผนแม่บทชุมชนเสร็จทันตามเวลาที่กำหนดได้ ทำได้เพียงกิจกรรมที่ 2 คือ เสียหายหรือปัญหาอุปสรรคในปัจจุบันและการวัดระดับความรุนแรงของปัญหา ที่ปรึกษาและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน จึงวางแผนต่อเนื่องที่จะทำแผนให้แล้วเสร็จ โดยทางสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม ได้รับนโยบายจากกรม ให้จัดทำแผนแม่บทชุมชนให้ครบ 16 ตำบลภายในเดือนธันวาคม 2546 โดยจะใช้ตำบลประจักษ์พัฒนาเป็นพื้นที่นำร่อง และจะนำแผนที่ทำยังไม่เสร็จในวันนี้ ไปบูรณาการให้เป็นโครงการเดียวกัน โดยได้นัดหมายผู้เข้าร่วมกิจกรรมว่า เราจะมาร่วมกันจัดทำแผนต่อ ในวันที่ 27 - 28 พฤศจิกายน 2546 ณ โรงเรียนประจักษ์พัฒนาเหมือนเดิมโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจะแจ้งอีกครั้งหนึ่ง
20. ประชุมเตรียมจัดโครงการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและชุมชนเข้มแข็ง วันที่ 16 พฤศจิกายน 2546 ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	- มีตัวแทนทีมวิจัยภาคสนาม กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน และตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม 28 คน ผลที่เกิดขึ้น ทำให้เข้าร่วมประชุมทุกคนเข้าใจวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมโครงการที่ตรงกัน และที่ประชุมได้มีการวางแผนการดำเนินงานกิจกรรมโครงการร่วมกันให้เป็นจริงมากขึ้น โดยมีการหารือถึงจำนวนผู้ที่คาดว่าจะเข้าร่วมของแต่ละหน่วยงานดังนี้ 1) ทีมวิจัยตำบลประจักษ์พัฒนา จำนวน 26 คน 2) ตัวแทนกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลประจักษ์พัฒนา 4 กลุ่มๆ ละ 5 คน รวม จำนวน 20 คน 3) ตัวแทนกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลนาข่า จำนวน 2 กลุ่มๆ ละ 5 คน รวมจำนวน 10 คน 4) ตัวแทนทีมวิจัยภาคสนามจังหวัดสกลนคร จำนวน 10

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	คน 5) ตัวแทนทีมวิจัยภาคสนามจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 10 คน นิสิตปริญญาโทสาขาการศึกษาอกระบบ จำนวน 13 คน 7) คณะครูโรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา จำนวน 7 คน 8) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม จำนวน 8 คน 9) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนาจำนวน 12 คน 10) เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอวาปีปทุม จำนวน 12 คน 11) เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำนวน 10 คน 12) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า จำนวน 10 คน 13) แก่ผู้มีเกียรติจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน รวมจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งสิ้น 150 คน นอกจากนี้ที่ประชุมยัง ได้หารือถึงการให้ความร่วมมือสนับสนุนงบประมาณจาก หน่วยงานภาคี โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ คือ 1) โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน จำนวน 6,500 บาท 2) องค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา 5,000 บาท 3) องค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า 5,000 บาท 4) โครงการเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ฯ 5,000 บาท 5) สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดมหาสารคาม 7,000 บาท 6) ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ มมส. 6,000 บาท 7) กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน 3 กลุ่ม ได้แก่ เพาะเห็ด , ปลูกชีวภาพ , ขนมหิน กลุ่มละ 500 บาท รวม 1,500 บาท 8) สำนักงานเกษตรอำเภอวาปีปทุม สมทบเครื่องดื่ม 9) สำนักเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 สมทบบอร์ด จัดนิทรรศการ 10) โครงการอยู่ดีมีสุขฯ ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ 12,000

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	บาทและประชุมได้หารือถึงกำหนดการ คือ กำหนดเอาวันที่ 24 – 25 ธันวาคม 2546 ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และให้หน่วยงานต่างแจ้งรายชื่อผู้ที่เข้าร่วมมาให้เจ้าหน้าที่ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ ภายในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2546 เพื่อจะได้ทำหนังสือถึงหน่วยงานต้นสังกัดอีกครั้งหนึ่ง และที่ประชุมได้นัดให้มีการประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าโครงการอีกครั้ง ในวันที่ 6 ธันวาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา โดยมอบหมายให้ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ รับเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
21. เข้าร่วมให้ข้อมูลกับทีมงานติดตามและประเมินผลโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน จากกรมการพัฒนาชุมชน วันที่ 19 พฤศจิกายน 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า	- เวทีสัมมนาพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ และมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นทีมวิจัยสนามและตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน จำนวน 37 คน ผลที่เกิดขึ้น ทำให้ทีมงานวิจัยสนามตำบลประชาพัฒนา ได้รับทราบแนวทางและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน จากเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางกรมการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนได้ฝึกการพูดเพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการประเมินผล
22. ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างกรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการและเตรียมความพร้อมเครือข่ายองค์กรชุมชนในการถ่ายทำ VCD ร่วมกับเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 23 พฤศจิกายน 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า	- การประชุมเชิงปฏิบัติการและหารือ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 11 คน ผลที่เกิดขึ้นทำให้ทีมวิจัยสนามและกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนได้กรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการ และเป็นที่เข้าใจร่วมกัน นอกจากนี้ได้มีการเตรียมกลุ่มองค์กรร่วมกันในการถ่ายทำ VCD ผลการดำเนินงานโครงการของทีม ซึ่งที่ปรึกษาได้รับการประสานงานจาก เจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น กำหนดจะมีการถ่ายทำ ในวันที่ 27 – 28 พฤศจิกายน 2546

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
23. เข้าร่วมให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการถ่ายทำ VCD ร่วมกับเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 27 – 28 พฤศจิกายน 2546 ณ พื้นที่ตำบลประชาพัฒนา	- ผลจากการดำเนินกิจกรรมได้รับทราบจากคณะเจ้าหน้าที่ผู้ถ่ายทำว่าแต่ละกลุ่มองค์กรให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และมีการเตรียมความพร้อมเป็นไปตามสคริปการถ่ายทำที่เตรียมไว้ทุกประเด็น
24. เวทีประชาคมจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลเพื่อการพึ่งตนเอง วันที่ 28 พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา	- มีตัวแทนทีมวิจัยภาคสนาม และทีมวิจัยร่วมหรือผู้นำในการเปลี่ยนแปลง เข้าร่วมประชุม 32 คน การจัดกิจกรรมในครั้งนี้เป็นการจัดเวทีที่ต่อเนื่องจาก วันที่ 14 พฤศจิกายน 2546 ที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ผลการจัดเวทีที่เกิดขึ้นทำให้ได้แผนการพัฒนาวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และโครงการพัฒนาตำบล 3 ปี ที่ชัดเจนโดยให้ผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการกลับไปเขียนโครงการ ซึ่งที่ประชุมได้นัดหมายให้มีการประชุมเพื่อและเขียนโครงการในแต่ละแผนงานเพื่อเสนอเข้าไว้ในแผนแม่บทตำบล วันที่ 19 ธันวาคม 2546 ณ ห้องประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา เพื่อจัดให้มีเวทีข่างแผนแม่บทตำบล และทำเวทีประชาพิจารณ์ต่อไป
25. ประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าโครงการสัมมนาทางวิชาการ วันที่ 6 ธันวาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา	- มีตัวแทนทีมวิจัยภาคสนาม กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน และตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม 21 คน เป็นการประชุมที่สืบเนื่องจากวันที่ 16 พฤศจิกายน 2546 เพื่อติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานและผลักดันให้งานสามารถดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ ที่ประชุมได้ทบทวนผลการเตรียมงานและมีการหารือเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกำหนดการขั้นตอนต่างๆเพื่อให้มีความเป็นจริงมากขึ้น โดยที่ประชุมได้มีการปรับเปลี่ยนกำหนดการต่างๆ ในส่วนของจำนวนผู้เข้าร่วมยังเหมือนเดิม

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	1) ทีมวิจัยตำบลประชาพัฒนา จำนวน 20 คน 2) ตัวแทนกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลประชาพัฒนา 4 กลุ่มๆ ละ 5 คน รวม จำนวน 10 คน 3) ตัวแทนกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลนาข่า จำนวน 5 คน 4) ตัวแทนทีมวิจัยภาคสนามจังหวัดสกลนคร จำนวน 10 คน 5) ตัวแทนทีมวิจัยภาคสนามจังหวัดสรีสะเกษ จำนวน 10 คน 6) นิสิตปริญญาโทสาขาการศึกษาอกระบบ จำนวน 5 คน 7) คณะครูโรงเรียนบ้านหนองเหล่า จำนวน 7 คน 8) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ จำนวน 5 คน 9) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนาจำนวน 11 คน 10) เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอลำปลายมาศ จำนวน 5 คน เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำนวน 5 คน 11) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า จำนวน 5 คน แขกผู้มีเกียรติจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คนรวม จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งสิ้น 93 คน นอกจากนี้ที่ประชุมยังได้หารือถึงการให้ความร่วมมือสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาคีที่เป็นจริง ดังนี้ 1) โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชนจำนวน 11,200 บาท 2) องค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา 5,000 บาท 3) องค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า 5,000 บาท 4) โครงการเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ฯ 6,000 บาท 5) สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดมหาสารคาม 7,000 บาท 6) ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 6,000 บาท 7) กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน 3 กลุ่ม ได้แก่ เพาะเห็ด , ปลูกชีวภาพ , ขนมหิน กลุ่มละ 500 บาท รวม 1,500 บาท

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	ชุมชนกลุ่มเป้าหมายสหพบแรงงานจัดเวทีการแสดงพื้นเมือง9) สำนักงานเกษตรอำเภอวาปีปทุม สหพบเครื่องคืม 10) สำนักเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 สหพบบอร์ดจัดนิทรรศการ ผลการปฏิบัติในการเตรียมงานดังกล่าวแสดงออกถึงความร่วมมือของภาคี ขององค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อย่างชัดเจนมีการบูรณาการงบประมาณในการดำเนินงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และสามารถถ่ายทอดขยายผลเครือข่ายพันธมิตรในระดับตำบล และจังหวัดต่อไป
26. เข้าร่วมให้ข้อมูลคณะที่ปรึกษาด้านวิชาการ โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน (สค.อช.) วันที่ 12 – 13 ธันวาคม 2546 ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และศาลาวัดบ้านหนองเหล่า	- การสัมมนาแลกเปลี่ยน โดยในวันแรกมีการจัดกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการและตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน และในวันที่สองลงพื้นที่เป้าหมายมีผู้ที่เกี่ยวข้องจากองค์กรต่างๆ เข้าร่วมจำนวน 62 คน ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม ทีมวิจัยสนามได้รับทราบผลการสะท้อนข้อมูลกลับในการดำเนินงานตามโครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน จากเจ้าหน้าที่คณะที่ปรึกษาด้านวิชาการของโครงการนำมาสู่การปรับปรุงแก้ไขและขยายผลการดำเนินงานให้มีความสอดคล้องและเอื้อต่อการดำเนินงานโครงการมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการถ่ายโอนงานสิ้นสุดโครงการทีมงานวิจัยสนามและกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนเกิดความมั่นใจในแนวทางการทำงานของทีมมากขึ้น ที่ปรึกษาจึงได้พยายามที่จะถ่ายโอนแผนงานให้มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ และแหล่งทุนอื่นๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล ได้ขับเคลื่อนสานงานต่อไปให้มีความยั่งยืน

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
27. ติดตามทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบล และประชุมเตรียมความพร้อมจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและชุมชนเข้มแข็ง วันที่ 18 ธันวาคม 2546 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา	- การประชุมเชิงปฏิบัติการ มีทีมงานวิจัยสนามและทีมวิจัยร่วมแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วม 27 คน ผลจากการจัดกิจกรรมทำให้ทีมเพื่อเสนอต่อจังหวัดเข้ากับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ ภายในวันที่ 15 มกราคม 2547 ต่อไป นอกจากนี้ที่ประชุมยังได้หารือเกี่ยวกับประเด็นการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและชุมชนเข้มแข็ง ในวันที่ 24 – 25 ธันวาคม 2546 โดยมีการมอบหมายและแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบฝ่ายต่างๆ ดังนี้ ที่ปรึกษารับผิดชอบการจัดทำเอกสาร
28. เข้าร่วมให้ข้อมูลกับทีมงานติดตามและประเมินผลโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 19 ธันวาคม 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า	ประกอบการสัมมนาและประสานงานกับแขกผู้มีเกียรติที่มาจากต่างจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณและประสานงานในพื้นที่ทุกอย่าง ชุมชนรับผิดชอบในการจัดอาหารและสถานที่ในการจัดกิจกรรมและการแสดงโดยมีโรงเรียนทุกโรงในตำบลเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ - การสัมมนาแลกเปลี่ยนแบบไม่เป็นทางการ มีตัวแทนกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้าร่วมจำนวน 15 คน ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ ทำให้ทีมงานวิจัยสนามตำบลประชาพัฒนานำเสนอผลการดำเนินงานโครงการต่อคณะผู้ติดตามประเมินผลจากภายนอก สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับทราบและยังได้รับการสะท้อนผลการดำเนินงาน ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการดำเนินงาน จากนักวิชาการที่มีประสบการณ์ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นข้อเสนอแนะและเทคนิควิธีการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
29. จัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์กร ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและชุมชนเข้มแข็ง และศึกษาดูงานกลุ่มองค์กร ชุมชนต้นแบบวันที่ 24-25 ธันวาคม 2546 ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลประจักษ์พัฒนาและตำบลนาข่า อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม	- การประชุมสัมมนาทางวิชาการและศึกษาดูงานในพื้นที่เป้าหมาย โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ประมาณ 300 คน ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม ส่งผลกระทบกับหลายภาคส่วน องค์กร โดยเฉพาะในส่วนของผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงที่เกี่ยวข้อง โดยในการจัดงานในครั้งนี้ได้รับเกียรติอย่างสูงจากผู้บริหารของกรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม รวมทั้งทีมวิจัยเครือข่ายพันธมิตรจากจังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์และผู้เข้าร่วมที่มาจากหน่วยงานอื่นๆ ให้ความสนใจเข้าร่วมในการสัมมนาครั้งนี้เป็นอย่างมาก นำมาสู่การแลกเปลี่ยนรู้จากบุคคลหลากหลายสาขาอาชีพทำให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาเกิดแนวคิดเทคนิคและองค์ความรู้ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง และนำไปประยุกต์ใช้ได้
	นอกจากนี้ในส่วนของทีมวิจัยสนามและชาวพื้นเมืองตำบลประจักษ์พัฒนาเอง ได้รับผลกระทบจากการจัดงานครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยสามารถทำให้ผู้บริหารระดับสูงของกรมที่รับผิดชอบในการพัฒนาได้รับทราบความเคลื่อนไหวการดำเนินงานโครงการตลอดจนสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ นอกจากนี้ยังได้รับการแนะนำแนวทางเทคนิควิธีการและนโยบายการส่งเสริมสนับสนุนจากส่วนราชการในการทำงานที่นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นทำให้ทีมวิจัยสนามและกลุ่มองค์กรชุมชนเกิดความมั่นใจ และกำลังใจที่ขับเคลื่อนการทำงานเพื่อส่วนรวมและสังคมต่อไป

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
30. จัดประชุมทบทวนแผนแม่บทชุมชนตำบลประจักษ์พัฒนาแก่สภาผู้นำชุมชนตำบลประจักษ์พัฒนาและวางแผนต่อเนื่องพัฒนาศักยภาพสภาผู้นำโดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบในการพึ่งตนเองสีเขียว อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ ในวันที่ 6 มกราคม 2547 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลประจักษ์พัฒนา	- ประชุมเชิงปฏิบัติการ มีสภาผู้นำและทีมวิจัยภาคสนามเข้าร่วมประชุมจำนวน 33 คน โดยเป้าหมายของการประชุมครั้งนี้เพื่อให้แกนนำที่รับผิดชอบในการเขียนแผนงานโครงการในแต่ละประเด็นได้นำแผนมาเสนอต่อสภาผู้นำ แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการประชุมในครั้งนี้ พบว่า แกนนำส่วนมากไม่สามารถเขียนแผนการดำเนินงาน โครงโครงการได้อย่างถูกต้องและครอบคลุม จึงมีการตั้งเป้าหมายผลการดำเนินงานโครงการในแต่ละประเด็น และที่ประชุมจึงได้มีการวางแผนแก้ไขปัญหาคือต่อเนื่องโดยให้จัดกิจกรรมเสริมเพื่อพัฒนาศักยภาพสภาผู้นำตำบลประจักษ์พัฒนาด้วยการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน ในวันที่ 11 – 15 มกราคม 2547 ณ ชุมชนต้นแบบในการพึ่งตนเองสีเขียว อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ และให้ที่ประชุมสมัครใจและเสนอชื่อผู้ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ โดยได้จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 50 คน
31. จัดประชุมเตรียมการพัฒนาศักยภาพสภาผู้นำชุมชน ก่อนไปฝึกอบรมและศึกษาดูงานที่ชุมชนต้นแบบในการพึ่งตนเองสีเขียว อ.กันทรลักษ์ จ. ศรีสะเกษ ณ บ้านเลขที่ 39 หมู่ 8 ที่ปรึกษาและนิสิตอาสาสมัครของมหาวิทยาลัยมหาสารคามเข้าร่วมกิจกรรม	- ประชุมหารือ มีแกนนำแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 10 คน ผลที่เกิดขึ้นจากการประชุมทำให้ที่ประชุมได้ข้อตกลงและรายละเอียดจำนวนผู้ที่จะเข้าร่วมศึกษาดูงานในครั้งนี้จริงๆ และนัดหมายเวลาในการเดินทางที่แน่นอน คือ เวลา 09.30 น. วันที่ 11 มกราคม 2547 ออกเดินทางจากตำบลประจักษ์พัฒนา โดยรถจะจอดรับ 3 จุด คือ หมู่ที่ 8, 6, 11, 5 ตามลำดับ จำนวนผู้เข้าที่แน่นอน 45 คน นอกจากนี้ที่ปรึกษายังได้ทราบถึงสาเหตุที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ไม่ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้เนื่องจาก หลายฝ่ายเห็นว่าในการอบรมในครั้งนี้เป็นการอบรมระยะยาว 5 วัน ทำให้ไม่มีเวลาพอที่จะเข้าร่วมได้และบางคนเห็นว่าการอบรมในครั้งนี้ไม่มีผลดีต่อตัวเองเพราะไม่ทราบวัตถุประสงค์ของโครงการอบรมที่แท้จริง เพราะที่ปรึกษาเป็นผู้ดำเนินงานฝ่ายเดียว ทั้งนี้เนื่องจากขาดการติดต่อประสานงานที่ดี

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
32. ส่งเสริมสนับสนุนให้สภาผู้นำชุมชนและเครือข่ายตักศิลาประพัฒน์ไปฝึกอบรมและศึกษาดูงาน หลักสูตร สังจ ธรรมนำชีวิต ใน วันที่ 11-15 มกราคม 2547 ณ ชุมชนต้นแบบสีเขียว อ.โสภ ค.กระแซงใหญ่ อ.กันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ	- การฝึกอบรมและศึกษาดูงาน มีสภาผู้นำเครือข่ายตักศิลาประพัฒน์และผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ จำนวน 45 คน จากการสังเกต พบว่า ทุกคนให้ความสนใจและให้ความร่วมมือในทุกกิจกรรมตลอดระยะเวลาการอบรม เนื่องจากทุกคนเห็นว่าน่าจะสามารถนำหลักการและวิธีการดำเนินชีวิตในลักษณะนี้กลับไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชน น่าจะนำไปสู่ความเป็นอยู่แบบพอเพียงพึ่งตนเองได้และชุมชนมีความเข้มแข็งต่อไป นอกจากนี้ที่ปรึกษายังได้ใช้ช่วงเวลาที่ว่างเพิ่มทักษะแก่ผู้นำในการเขียนโครงการ ทำให้ได้แผนงานโครงการที่สมบูรณ์ถูกต้อง
33. ประชุมสรุปผลการศึกษาดูงานสภาผู้นำ และวางแผนการดำเนินงาน ต่อเนื่อง วันที่ 18 มกราคม 2547 ณ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองชุมชนหนองข่า ตำบลประชาพัฒนา	- ประชุมเชิงปฏิบัติการ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 15 คน ผลจากการจัดกิจกรรมที่ประชุมได้สรุปสิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงาน พบว่า หากมีการนำแนวปฏิบัติจากชุมชนสีเขียวอ.โสภมาใช้จะสามารถทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้จริง แต่เมื่อมองถึงสภาพความเป็นจริงและสอดคล้องกับชุมชนทำให้ไม่สามารถนำมาปฏิบัติจริงกับตำบลได้ ที่ประชุมจึงได้หารือถึงแผนการดำเนินงานต่อของสภาผู้นำในการขับเคลื่อนแผนพัฒนาตำบลให้เป็นจริง และแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบให้เป็นจริง ในการดำเนินการพัฒนาภายใต้แผนแม่บทตำบล ภายในปี 2547 นี้ มีประเด็นเร่งด่วน 8 ประเด็นจากทั้งหมด 14 ประเด็น คือ 1) ขนมหินสมุนไพร ผู้รับผิดชอบ นายยุทธ วาริยันต์ 2) ปุ๋ยชีวภาพ ผู้รับผิดชอบ นางเทียมวิฑูรย์ บุตรสิงห์ 3) เพาะเห็ด ผู้รับผิดชอบ นางปริญญา สืบสำราญ 4) ทอผ้าพื้นเมือง ผู้รับผิดชอบ นางบานเย็น เขาวนารอด 5) หลักสูตรท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบ คณะครูโรงเรียนหนองเหล่า 6) กองทุนข้าวเจ้าแดง ผู้รับผิดชอบ นางพุดศรี วัฒนราช 7) ผักปลอดสารพิษ ผู้รับผิดชอบ นายสม จันดา 8) ข้าวไร่สารพิษ ผู้รับผิดชอบ นายทอง จำทุ่งวัง

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	9) วัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบ นายดิเรก บัวภูมิ 10) หลักสูตรท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบนายสงวน บุญเพชร 11) ผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้รับผิดชอบ นายกุศลศักดิ์ ชินภักดิ์ 12) ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้รับผิดชอบ นายสม จันดา 13) ปลุกกล้วย ผู้รับผิดชอบนางสังวาล จันทะพิมพ์ 14) ทุนประกันข้าวเจ้าแดง ผู้รับผิดชอบ นางพุทธิศรี วัฒนราช
34. ประชุมทบทวนแผนการดำเนินงานกลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร วันที่ 23 มกราคม 2547 ณ ที่ทำการกลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพรตำบลประชาพัฒนา	- การประชุมปรึกษาหารือ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 19 คน ประธานกลุ่มได้รายงานผลการดำเนินงานต่อที่ประชุม และได้วางแผนในการจัดทำกองทุนข้าวเจ้าแดงให้เป็นจริง ซึ่งในปัจจุบัน พบว่า คนที่ปลูกข้าวเจ้าแดงมีจำนวน 14 คน และรวมจำนวน 1,339 ถัง และที่ประชุมจึงได้หารือในการกำหนดราคาซื้อจากสมาชิก โดยการทดลองนำมาแปรรูปเป็นขนมจีนก่อนว่าจะมีต้นทุนและกำไรเท่าไร จึงจะมีการประกันราคาที่แน่นอนอีก ครั้งหนึ่ง นอกจากนี้เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่ปรึกษาจึงได้ นัดหมายกับสมาชิกในการประชุมสรุปบทเรียนปลายปี โดยที่ประชุมได้กำหนดเอาวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า เวลา 09.00 น. เป็นต้นไป
35. ประชุมสรุปบทเรียนกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน วันที่ 15 – 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา	- ประชุมเชิงปฏิบัติการ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 21 คน ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมที่ประชุมได้ให้แต่ละกลุ่มองค์กรรายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินงานในแต่ละกลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกจำนวน 162 คน ทุน 248 รวมเป็นเงิน 24,800 บาท ด้านโครงสร้างการบริหารกลุ่ม มีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม 31

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	คน แบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย และสมาชิกฝ่ายผลิต 8 คน ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทำให้กลุ่มมีกำไร 12,000 บาท นอกจากนี้ ด้านการพัฒนาศักยภาพสมาชิกกลุ่มได้ส่งเสริมให้มีกิจกรรมฝึกอบรมและศึกษาดูงาน จำนวน 5 ครั้ง และได้มีโอกาสออกร้านแสดงสินค้าในงานเทศกาลต่างๆ ทั้งในและต่างจังหวัดจำนวน 8 ครั้ง ซึ่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง และเกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่มเป็นอย่างดี กลุ่มมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายเป็นไปตามความต้องการของตลาด ผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มผลิตในปัจจุบันได้แก่ ขนมน้ำสมุนไพรดอกอัญชัน ขนมน้ำสมุนไพรฟักทอง ขนมน้ำสมุนไพรใบเตย ขนมน้ำสมุนไพรกระชายดำ ขนมน้ำสมุนไพรข้าวกล้อง และขนมน้ำสมุนไพรคาวา ที่ประชุมได้ประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จ องค์กรชุมชน 5 ประเด็นในส่วนของกลุ่มแปรรูปขนมน้ำ พบว่า ผลการดำเนินงานอยู่ในระดับดี (รายละเอียดภาคผนวก ก.) 2) กลุ่มเพาะเห็ด ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกจำนวน 87 คน 130 หุ่น รวมเป็นเงิน 13,000 บาท ด้านโครงสร้างการบริหารกลุ่ม มีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม 10 คน แบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย และสมาชิกฝ่ายผลิต 5 คน ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทำให้กลุ่มมีกำไร 4,800 บาท นอกจากนี้ ด้านการพัฒนาศักยภาพสมาชิกกลุ่มได้ส่งเสริมให้มีกิจกรรมฝึกอบรมและศึกษาดูงาน จำนวน 3 ครั้ง และได้มีโอกาสออกร้านแสดงสินค้าในงานเทศกาลต่างๆ จำนวน 2 ครั้ง ซึ่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง และเกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่มเป็นอย่างดี มีการทดลองพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถลด

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	ต้นทุนในการผลิต เช่น การเพาะเห็ดฟางโดยใช้ผักตบชวา แทนถากมันสำปะหลัง และการเพาะเห็ดนางฟ้า โดยการใช้ จี๋เลื่อยไม้มะขาม แทนจี๋เลื่อยไม้ยางพารา ปัจจุบันกลุ่มมี ผลิตภัณฑ์หลักๆ คือ เห็ดฟาง เห็ดนางฟ้า และมีการแปร รูปผลิตภัณฑ์จากเห็ดในรูปของเห็ดนมเห็ด จุดเด่นของกลุ่ม ที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ คือ ลงทุนต่ำจึงทำให้กลุ่มมี กำไรและไม่เสี่ยงต่อการขาดทุน จุดด้อย คือ สมาชิกต้อง ให้ความเอาใจใส่มากขึ้น ประกอบกับข้อจำกัดในเรื่องของ ฤดูกาลและสภาพอากาศ โดยเฉพาะในช่วงฤดูที่มีเห็ดป่า ออกมาก ราคาผลผลิตของกลุ่มจะ ตกต่ำ และอีกอย่างหนึ่ง คือ การทำงานในลักษณะกลุ่มยังมีน้อย ส่วนมากจะเป็น ประธานกลุ่ม (นางปริญญา สืบสำราญ) รับผิดชอบเป็น หลักในทุกเรื่อง ที่ประชุมได้ประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จ องค์กรชุมชน 5 ประเด็นในส่วนของกลุ่มเพาะเห็ด พบว่า ผลการดำเนินงานอยู่ในระดับดี (รายละเอียดภาคผนวก ก.) 3) กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกจำนวน 292 คน หุ่น 292 รวมเป็นเงิน 29.200 บาท ด้านโครงสร้างการ บริหารกลุ่ม มีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม 10 คน ลักษณะ การดำเนินงานของกลุ่มปุ๋ยชีวภาพ จะมีความแตกต่างจาก ทั้งสองกลุ่ม เนื่องจากวัตถุประสงค์ของกลุ่มจะเน้นการผลิต เพื่อลดรายจ่ายในการขึ้นปุ๋ยเคมีและใช้เองในครอบครัว โดยไม่ได้มุ่งผลกำไรทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้น ลักษณะการ ผลิตไม่ได้รวมกันเป็นกลุ่มในระดับตำบล แต่จะมีการ รวมกลุ่มย่อยผลิตในแต่ละหมู่บ้าน กลุ่มเครือข่ายในระดับ ตำบลจะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการให้คำปรึกษา และช่วย อำนวยความสะดวกในการจัดหาวัตถุดิบ และจัดให้มี กิจกรรมพัฒนาศักยภาพสมาชิก ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มเครือข่าย

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	ได้จัดให้มีกิจกรรมการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน จำนวน 3 ครั้ง ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงความสำคัญในการทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันภายในตำบลใช้ปุ๋ยชีวภาพประมาณ 90 % และในปี 2547 นี้ กลุ่มเครือข่ายจะรณรงค์ให้ตำบลทำการเกษตรปลอดสารเคมี 100 % ซึ่งเป็นอุดมการณ์ร่วมในการทำงานของเครือข่าย และนอกจากนี้ที่ประชุมได้มีการ ที่ประชุมได้ประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จองค์กรชุมชน 4 ประเด็นในส่วนของกลุ่มปุ๋ยชีวภาพพบว่า ผลการดำเนินงานอยู่ในระดับดี (รายละเอียดภาคผนวก ก.) นอกจากนี้ ที่ปรึกษาได้ผลักดันรูปแบบการดำเนินงานของทีมเข้าสู่ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) ซึ่งเมื่อวันที่ 3 – 6 มีนาคม 2547 ที่ปรึกษาและทีมวิจัยภาคสนาม จึงได้เข้าร่วมทำงานในคณะกรรมการคณะทำงานยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยได้ยิ่รูปแบบการทำงานการสรวและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ของทีมวิจัยภาคสนามตำบลประชาพัฒนา มาเป็นหลักสูตรเพื่อนำไปขยายผลต่อไปยัง 133 หมู่บ้าน ในปี 2547 ของจังหวัดมหาสารคาม
36. ประชุมสรุปบทเรียนทีมวิจัยภาคสนาม ระยะที่ 3 วันที่ 20 มีนาคม 2547 ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	- ประชุมเชิงปฏิบัติการ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 21 คน ซึ่งการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ ถือเป็นการสรุปบทเรียนโครงการของทีมวิจัยภาคสนามตลอดระยะการดำเนินงานระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547) ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ส่วนกลางจากสำนักงานโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน คุณวไลทัศน์ วรกุล เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ด้วย ผลจากการจัดกิจกรรม ทำให้ที่ประชุมได้รับทราบผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมาของแต่ละกลุ่มองค์กร

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	1) โดยเฉพาะทีมวิจัยหลัก ซึ่งมีการดำเนินงานอยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การจัดทำแผนแม่บทชุมชน การจัดทำแผนแม่บทพัฒนาดำบลถือเป็นเป้าหมายหลักในการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 3 ซึ่งผลจากการพยายามผลักดันให้เกิดแผนพัฒนาดำบล และแผนการพัฒนาตำบลที่เป็นจริงมี 18 ประเด็น ประเด็นหลักในการพัฒนาในระยะ 3 ปี (2547 - 2549) (รายละเอียดในภาคผนวก ข.) นอกจากนี้ยังเกิดสภาพผู้นำที่ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เป็นไปตามแผนและผลักดันให้มีการนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติจริง จำนวน 48 คน นอกจากนี้ในการดำเนินงานระยะที่ 3 การเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานภาคี เพื่อให้การดำเนินงานในระยะที่ 3 เห็นการเชื่อมต่อและเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยที่ปรึกษาได้ร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ คือ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น 3 หลักสูตร ได้แก่ การแปรรูปขนมจีน การเพาะเห็ด และเกษตรอินทรีย์ครบวงจร ซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการร่างหลักสูตร และแผนการสอนเพื่อนำไปทดลองใช้และสอนจริง ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 นี้ นอกจากนี้ที่ปรึกษาได้พยายามที่จะกระตุ้นให้ที่ประชุมร่วมกันออกแบบกรอบประเด็นการเขียนรายงานการวิจัยระยะที่ 3 และแต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ 1 ชุด จำนวน 10 คน คือ 1. นางเทียมวิฑูรย์ บุตรสิงห์ ตัวแทนนักวิจัยท้องถิ่น 2. นางพุดศรี วัฒนราช ตัวแทนนักวิจัยท้องถิ่น 3) นายวิเชียร เป้าหนองบัว ตัวแทนนักวิชาการพัฒนา

ตาราง 3 (ต่อ)

แผนงานกิจกรรม / วันเวลา / สถานที่	วิธีการ / ผลการปฏิบัติ
	4) นางเบญจมาศ ไชยเกตุ ตัวแทนข้าราชการครู 5) นายสังวาร์ ปะติเพนัง ตัวแทนข้าราชการครู 6) นายมงคล แสงแก้ว ตัวแทนนักวิชาการการเกษตร 7) นายสฤษฎ์ ปัญญาสิทธิ์ ตัวแทนสาธิตสุข 8) จ.ส.ต. เฉลิมชัย ประทุมรุ่ง ตัวแทนปกครอง 9) นางนันทะเนตร ปะวะเส ตัวแทนพัฒนากร 10) นายสม จันดา ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
37. เขียนรายงานการวิจัยระยะที่ 3 วันที่ 19 – 25 เมษายน 2547 ณ ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม และเผยแพร่ผลงานการวิจัย แลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานการวิจัย กับเครือข่ายต่างจังหวัดในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	โดยที่ประชุมได้กำหนดให้มีการเขียนรายงานการวิจัย ร่วมกัน ระหว่างวันที่ 19 - 25 เมษายน 2547 ณ ศูนย์ เครือข่ายการเรียนรู้ฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม นอกจากนี้ทีมวิจัยได้มีการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จ ใน ส่วนของการดำเนินของทีมงานวิจัยภาคสนาม ซึ่งสรุปได้ ว่าการผลการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นไปตามตัวชี้วัดและ อยู่ในระดับดีมาก (รายละเอียดในภาคผนวก ข.) - การสนทนากลุ่มย่อย และลงมือปฏิบัติเขียนรายงาน มี ตัวแทนทีมวิจัยภาคีเข้าร่วม 11 คน ผลการปฏิบัติงานที่ เกิดขึ้น ส่งผลให้ทีมงานวิจัยภาคสนาม นอกจากนี้เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ทีมวิจัยภาคสนามได้ นัดประชุมทบทวนข้อมูลและแบ่งบทบาทความรับผิดชอบ ในวันที่ 2 พฤษภาคม 2547 ณ ห้องประชุมที่ว่าการ อำเภอวาปีปทุม เพื่อเตรียมความพร้อมและไปนำเสนอผล การดำเนินงานระยะที่ 3 ในวันที่ 4 – 6 พฤษภาคม 2547 ณ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

4.1.2 ความสอดคล้องของการดำเนินงานกับกรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จ

การจัดทำแผนแม่บทตำบล ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ (1) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การดำเนินงานของทีมงานวิจัยสนามระยะที่ 3 ทีมวิจัยภาคสนามได้นำข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ที่ได้จากการดำเนินงานระยะที่ 1 และ 2 มาทบทวนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากขึ้น โดยมีขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูล 3 ลักษณะคือ การนำเอาข้อมูลมือสองที่มีอยู่ เช่น จปฐ. การเก็บข้อมูลใหม่โดยทีมวิจัยภาคสนามและทีมวิจัยร่วม การศึกษาข้อมูลเชิงลึกโดยนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการพัฒนาชุมชน และนิสิตปริญญาโท สาขาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม แล้วนำข้อมูลทั้ง 3 แหล่ง มาเปรียบเทียบความถูกต้อง แล้วนำมาเป็นฐานข้อมูลประกอบในการวางแผนพัฒนาต่อไป (2) ปัญหาชุมชนเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชนและเวทีชุมชน ซึ่งทีมวิจัยภาคสนามได้ดำเนินการในระยะที่ 2 โดยได้ทดลองเก็บในพื้นที่หมู่บ้านต้นแบบก่อน จำนวน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองอิหมัน หมู่ที่ 4 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ศาลาวัดบ้านหนองอิหมัน บ้านหนองเหล่า หมู่ที่ 5 และบ้านเหล่าราษฎร์พัฒนา หมู่ที่ 11 วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ศาลาวัดบ้านหนองเหล่า บ้านหนองข่า หมู่ที่ 8 วันที่ 26 มกราคม 2546 ศาลาวัดบ้านหนองข่า แล้วนำมาทบทวนเพื่อวางแผนขยายผลต่ออีกในระยะที่ 3 จนครบทุกหมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1,2,3 วันที่ 24-25 กันยายน 2546 ณ โรงเรียนประชาพัฒนา หมู่ที่ 4 วันที่ 4 ตุลาคม 2546 ณ วัดบ้านหนองอิหมัน หมู่ที่ 5,11 วันที่ 5 ตุลาคม 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า หมู่ที่ 6 วันที่ 27-28 กันยายน 2546 ณ ศาลากลางบ้าน หมู่ที่ 7 วันที่ 20,21 กันยายน 2546 ณ ศาลาวัด หมู่ที่ 8 วันที่ 21 กันยายน 2546 ณ ศาลาวัด หมู่ที่ 9 และ 10 วันที่ 27-28 กันยายน 2546 ณ ศาลาวัดบ้านน้ำเกลือ ส่งผลให้ทีมได้ข้อมูลชุมชน เกี่ยวกับประเด็นศักยภาพของชุมชนที่เป็นจริง ที่สามารถนำไปสู่กระบวนการยกร่างแผนได้ (3) ศึกษาฐานพื้นที่ต้นแบบขั้นตอนการศึกษาดูงานของทีมวิจัยสนาม ตั้งแต่ระยะที่ 1-3 จำนวน 6 ครั้ง คือ การศึกษาดูงานการพึ่งตนเอง ณ กลุ่มเครือข่ายอินแปลง อำเภอกุดบาก จ.สกลนคร วันที่ 20 กันยายน 2545 การศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่มองค์กรชุมชนเพิ่มความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชน วันที่ 19-21 กุมภาพันธ์ 2546 ณ สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตอำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร การศึกษาดูงานการแปรรูปขนมจีนเพื่อการส่งออก วันที่ 7-8 พฤษภาคม 2546 ณ จังหวัดระยอง การศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์ วันที่ 16-17 พฤษภาคม 2546 ณ ชุมชนวัฒนธรรมบุญนิยมสิริชะเอโสภิต ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ การศึกษาดูงานการเพาะเห็ดเชิงธุรกิจ วันที่ 30 พฤษภาคม 2546 ณ อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม การศึกษาดูงานและฝึกอบรมหลักสูตรสังฆกรรมนำชีวิต วันที่ 11-15 มกราคม

2547 ส่งผลให้ทีมวิจัยเกิดกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ในด้านการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน เกิดกลุ่มเครือข่ายระดับตำบล 4 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีน กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มปุยชีวภาพ และกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง นอกจากนี้ในด้านการจัดทำแผนแม่บทตำบล เกิดอาสาสมัครผู้นำในการเปลี่ยนแปลง จำนวน 33 คน จาก 11 หมู่บ้าน (4) การยกวางกิจกรรมโครงการแผนงาน / เวทีชุมชน ซึ่งในขั้นนี้ทีมวิจัยภาคสนามได้นำข้อมูลที่ได้จากการเตรียมการมาตั้งแต่การดำเนินงานระยะที่ 1 เป็นต้นมา มายกวางกิจกรรมโครงการตามประเด็นที่ชุมชนสนใจ โดยได้จัดเวทีประชาคมจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลเพื่อการพึ่งตนเอง เมื่อวันที่ 14 และ 28 พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา ส่งผลให้ในการดำเนินงานระยะที่ 3 ทีมวิจัยภาคสนามได้แผนแม่บทตำบลที่สมบูรณ์เป็นไปตามแผนการดำเนินงาน โดยแผนแม่บทตำบลที่ได้มียุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่การพัฒนา 18 ประเด็นหลัก และมีสภาผู้นำเป็นผู้รับผิดชอบในการขับเคลื่อนงานแต่ละประเด็น จำนวน 48 คน

4.2 การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนประเภท วิสาหกิจชุมชนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม

การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทีมวิจัยภาคสนามได้ตระหนัก เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างกรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จ และผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นของทีมงานวิจัยภาคสนามทั้ง 3 ระยะ พบว่า ก่อนข้างที่จะประสบผลสำเร็จอย่างเป็นที่น่าพอใจ จากการดำเนินงานในระยะที่ 1 เป็นการศึกษาชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชน ส่งผลมาสู่การดำเนินงานในระยะที่ 2 ที่ปรึกษาได้กระตุ้นให้กลุ่มองค์กรและชุมชนค้นหาศักยภาพของตนเองโดยการเรียนรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และจัดการทรัพยากรได้ จากบทเรียนดังกล่าวนำมาสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการสำรวจรายรับรายจ่าย พบว่า กลุ่มมีรายจ่ายในหมวดค่าอาหารเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน นำไปสู่เวทีการหาทางออกร่วมกันเพื่อจะอุดรอยรั่วดังกล่าว จึงเกิดกลุ่มกิจกรรมเครือข่ายองค์กรชุมชนในระดับตำบล ขึ้น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีน กลุ่มเพาะเห็ด และยังพบอีกว่าค่าใช้จ่ายรองลงมา คือ การลงทุนในการทำการเกษตร (ปุยเคมี) และหมวดค่าของใช้โดยเฉพาะเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม จึงนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา โดยมีกลุ่มกิจกรรม จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปุยชีวภาพ และกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง แต่ละกลุ่มเครือข่ายมีแผนการพัฒนากลุ่มตนเองที่ชัดเจน และแต่ละกลุ่มองค์กรยังมีการถ่ายโอนทรัพยากร เชื่อม

ความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มปฏีชีวภาพผลิตข้าวปลอดสารพิษ (ข้าวเจ้าแดง) แล้วนำมาแปรรูปเป็นขนมจีน นำหมักแป้งขนมจีนนำไปใช้ในการหมักจุลินทรีย์ในการย่อยสลายเพื่อทำปุ๋ยชีวภาพอีกรอบหนึ่ง นอกจากนี้ฟางข้าวที่ได้จากการทำข้าวปลอดสารพิษของกลุ่มปฏีชีวภาพยังสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ด และผลผลิตเห็ดยังมีการนำไปทำเป็นน้ำยาขนมจีนได้ด้วย แล้วก้อนเห็ดที่หมดอายุไม่ให้ผลผลิตแล้ว ยังนำไปหมักเป็นปุ๋ยชีวภาพได้อีกทางหนึ่งด้วย ส่วนกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ ในด้านสมาชิก เช่น สมาชิกกลุ่มแปรรูปขนมจีนมีการแบ่งสมาชิกฝ่ายผลิตออกเป็น 3 กลุ่ม และจะเวียนกันมาทำงานในแต่ละวัน หากวันใดที่ไม่ได้มาทำงานก็จะหันไปทอผ้า ซึ่งเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับสมาชิกอีกทางหนึ่งอีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบทอด องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากบรรพบุรุษไว้เป็นอย่างดี กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะมองเห็นความเชื่อมโยงและการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านกิจกรรม วัตถุดิบ และทรัพยากรในด้านต่างๆ มีการถักทอความร่วมมือของคนในตำบล เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตผลทางการเกษตร สร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน น่าจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ และชุมชนมีความเข้มแข็ง ในอนาคตอันใกล้

การสร้างและพัฒนาผู้นำในการเปลี่ยนแปลง จากผลการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนาม ตลอดระยะเวลา 1 ปีเศษ (กรกฎาคม 2545 – มีนาคม 2547) เป้าหมายการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนาม จากบทเรียนในการทำงานมาแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือระยะที่ 1 กรกฎาคม – ตุลาคม 2545 เป็นช่วงของการปรับแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยภาคสนามที่มาจากภาคีต่างๆ และเป็นการศึกษาบริบทของชุมชน ส่วนระยะที่ 2 พฤศจิกายน 2545 – เมษายน 2546 เน้นการสร้างและพัฒนาผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ผ่านกระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน เป็นเป้าหมายหลักในการดำเนินงาน คือ พัฒนาศักยภาพกลุ่มองค์กรชุมชนเพิ่มความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชน วันที่ 19 – 21 กุมภาพันธ์ 2546 สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรจังหวัดสกลนคร ผลการดำเนินงานทำให้ทีมงานวิจัยสนามได้อาสาสมัครผู้นำในการเปลี่ยนเข้ามารับผิดชอบ ในการสำรวจข้อมูลรายรับรายจ่าย จำนวน 33 คน และในระยะที่ 3 กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547 ได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ต่อจากการดำเนินงานระยะที่ 2 ซึ่งผลการดำเนินงานในระยะที่ 3 ทีมที่ปรึกษาได้พยายามจัดให้มีเวทีการเรียนรู้และเพิ่มทักษะเกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้กับผู้นำในการเปลี่ยนแปลง จำนวน 10 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) จัดเวทีนำเสนอผลการเก็บข้อมูลรายรับรายจ่าย วันที่ 30 กรกฎาคม 2546 ศาลาวัดบ้านหนองข่า (2) ประชุมเพื่อเตรียมความ

พร้อมในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชน วันที่ 8 สิงหาคม 2546 ณ สถาบันวิจัยฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (3) ฝึกอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและวางแผนในการจัดเก็บข้อมูลให้ได้สมบูรณ์ วันที่ 9 สิงหาคม 2546 ณ ศาลาวัดบ้านหนองข่า (4) เวิร์กช็อปรายงานความก้าวหน้าการจัดเก็บข้อมูลรายรับรายจ่าย วันที่ 28 สิงหาคม 2546 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม (5) ทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนระดับหมู่บ้าน วันที่ 11 – 12 กันยายน 2546 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม (6) ส่งเสริมให้ทีมงานวิจัยสนามทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนแต่ละหมู่บ้าน วันที่ 20 กันยายน – 5 ตุลาคม 2546 ณ ศาลาวัดของแต่ละหมู่บ้าน (7) ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในส่วนที่ชุมชนเป้าหมายต้องทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม วันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ณ ที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม (8) เวิร์กช็อปจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลเพื่อการพึ่งตนเอง วันที่ 14 พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา (9) เวิร์กช็อปพิจารณาแผนแม่บทชุมชนและแสวงหาผู้รับผิดชอบ วันที่ 18 ธันวาคม 2546 ส่งผลให้ได้นักนำในการเปลี่ยนแปลงจำนวน 48 คน ที่ต้องเข้ามาขับเคลื่อนตามประเด็นสาธารณะที่ชุมชนต้องการ ภายใต้แผนแม่บทตำบลประชาพัฒนา มีประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา 18 ประเด็นหลัก (ภาคผนวก ก.) และที่ปรึกษาได้จัดกิจกรรมเสริมในการพัฒนาศักยภาพผู้นำในการเปลี่ยนแปลง (สภาผู้นำตำบล) 1 ครั้ง เมื่อวันที่ 11 – 15 มกราคม 2547 ณ ชุมชนวัฒนธรรมบุญนิยมสิริระโสภี ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ส่งผลให้ได้นักนำในการเปลี่ยนแปลงที่เป็นจริงและมีความมั่นใจ ในการผลักดันแผนแม่บทตำบลไปสู่การปฏิบัติและเข้าสู่เชิงนโยบายการพัฒนาขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.)

4.3 แนวทางการปรับบทบาทของพัฒนากรในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนที่สามารถบังเกิดผลต่อการปฏิบัติได้จริง

เพื่อให้การดำเนินงานในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน เกิดความต่อเนื่องและเป็นการขยายผลสำเร็จของการดำเนินงานให้นำไปสู่การนำเข้าแผนการพัฒนาเชิงนโยบายที่ปรึกษาจึงได้ผลักดันยุทธศาสตร์การทำงานของทีมนักวิจัยสนามตำบลประชาพัฒนา ให้มีการนำมாதลองใช้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) ของจังหวัดมหาสารคาม ภายใต้ยุทธศาสตร์การสร้างและพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งจะได้มีการนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ขยายผลในพื้นที่ 133 หมู่บ้าน ในปี 2547 และเพื่อเป็นการหนุนเสริมให้การดำเนินงานของเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องและยั่งยืน ที่ปรึกษาจัดทำข้อเสนอโครงการพัฒนากลุ่มองค์กร

ชุมชน ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการจำนวน 2 โครงการ คือ โครงการหมู่บ้านเครือข่ายต้นแบบเพื่อการพึ่งตนเองและอยู่ดีมีสุข และโครงการพัฒนาเครือข่ายหมู่บ้านอุตสาหกรรมชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หากได้รับการพิจารณาสนับสนุนตามแผนที่วางไว้ว่าจะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้การดำเนินงานมีการพัฒนาและขยายผลไปสู่วงกว้างมากขึ้น นอกจากนี้ก็มีการเชื่อมกิจกรรมการพัฒนางานให้กับกลุ่มองค์กรที่สนใจ โดยร่วมกับหน่วยงานแหล่งทุนภาคการพัฒนา 2 หน่วยงาน คือ (1) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. ภาค) จำนวน 1 โครงการ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มปลูกข้าวปลอดสารพิษตำบลประจักษ์พัฒนา มีพื้นที่ทดลองนำร่องได้แก่ บ้านหนองข่า หมู่ที่ 8 (2) กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม จำนวน 3 โครงการ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มเครือข่ายทอผ้าพื้นเมือง กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเฉพาะโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะดำเนินการในวันที่ 22 – 23 พฤษภาคม 2547 นี้ โดยความร่วมมือของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และรองผู้ว่าราชการจังหวัด ที่รับผิดชอบยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็ง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งทั้งหมดล้วนแต่เป็นโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์แผนแม่บทชุมชนตำบลประจักษ์พัฒนา ที่สภาผู้นำและทีมวิจัยภาคสนามได้ร่วมกันจัดทำขึ้น ถือเป็นผลสำเร็จในการดำเนินงานโครงการที่สามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาคการพัฒนา ให้มีการถ่ายทอดและสานต่อขยายผลที่เป็นจริง

4.3.1 บทเรียนสำคัญในการทำงานร่วมกับภาคี

จากการดำเนินงานโครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นเวลา 1 ปี 9 เดือนเต็ม ที่ปรึกษาได้ค้นพบบทเรียนสำคัญในการดำเนินงานร่วมกับภาคีการทำงาน ในลักษณะการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่สามารถนำไปขยายผลได้ ดังนี้

4.3.1.1 บรรยากาศที่เอื้อให้การทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพข้อค้นพบ / ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำงานของทีมงานวิจัยพหุภาคี จากผลการดำเนินงานตลอดระยะเวลา 1 ปีครึ่งที่ผ่านมา ทำให้ทีมงานได้ค้นพบรูปแบบการทำงานที่จะนำไปสู่การสร้างบรรยากาศการทำงานในลักษณะภาคีจากหลายหน่วยงานให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบไปด้วยหลายปัจจัย คือ 1) การสร้างเงื่อนไขในการทำงานร่วมกันเพื่อให้ทีมงานได้ทราบแนวทางการดำเนินงานที่ทีมงานต้องการจะทำ เช่น มีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน มีคู่มือหรือแผนการทำงานของทีมงานที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดช่วงระยะเวลาที่จะมีการทำงานของทีม โดยเฉพาะทีมงานที่แต่ละคนมีหน้าที่ประจำอยู่ก็จะทำให้ทีมงานใช้คู่มือในการวางแผนเข้าร่วมกิจกรรมกับทีมงานได้ 2) ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งควรมีการกระตุ้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งในส่วนของการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติให้มากที่สุดและควรมีการมอบหมายงานให้ทุกคนหรือหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจะ

เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ทุกคนในทีมงานเห็นว่าเขาก็มีความสำคัญในการทำงานในครั้งนี้ 3) มีการทบทวนหรือติดตามผลความก้าวหน้างานที่มอบหมายให้ทีมงานอย่างต่อเนื่อง

4.3.1.2 การแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในทีมงาน การนำบทเรียนที่ล้มเหลวหรือปัญหาอุปสรรคของทีมงาน มาเป็นโจทย์ในการทำงานเป็นวิธีการหนึ่งที่ทีมงานวิจัยสนามตำบลประชาพัฒนา ใช้ในการทำงาน จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของทีมปัญหาหลักๆ ที่ทีมพบมาตลอดคือการดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนงานโครงการที่วางไว้ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาที่ทางโครงการกำหนด จึงทำให้บางครั้งไม่สามารถสรุปการทำงานได้ตามระยะเวลาที่กำหนด ทางทีมงานต้องใช้วิธีการทำงานนอกแผนและปรับแผนการดำเนินงานให้มีความยืดหยุ่น จากบทเรียนครั้งนี้เองจึงทำให้ทีมงานพบว่าเมื่อชาวบ้านเห็นความสำคัญว่าการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งส่งผลกระทบต่อตัวเองไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงินเป็นค่าตอบแทนในการเข้าร่วมกิจกรรม เช่นการจัดทำแผนแม่บทชุมชน พบว่าจากแผนการดำเนินงานที่ทีมงานกำหนดไว้นั้นไม่สามารถทำให้แล้วเสร็จ แต่เมื่อชาวบ้านเริ่มเล็งเห็นว่ามีความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา เริ่มมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งเป็นจำนวนมากโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ

4.3.2 ขั้นตอนการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายองค์กรชุมชน

4.3.2.1 ทีมงานวิจัยสนามวิเคราะห์สถานการณ์ในตำบล ขั้นตอนการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายองค์กรชุมชนของทีมงานวิจัยสนามตำบลประชาพัฒนา จะมีความแตกต่างจากที่อื่น เราแบ่งระยะเวลาในการทำงานออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ช่วงการศึกษาข้อมูลศักยภาพของชุมชน ซึ่งในระหว่างนี้เราได้มีการทดลองสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนไปด้วย ซึ่งมีกลุ่มที่เริ่มทดลอง 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มแปรรูปขนมจีน กลุ่มเพาะเห็ด และกลุ่มปุยชีวภาพ 2) ช่วงของการนำข้อมูลศักยภาพของชุมชนมาวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคที่จะเอื้อต่อการสร้างและพัฒนากลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน ซึ่งปรากฏว่า เกิดแผนงานโครงการที่ชุมชนสนใจขึ้น 15 โครงการ ทั้งนี้สืบเนื่องจากในระหว่างทดลองสร้างเครือข่ายนั้นทีมงานวิจัยสนามและชุมชนเห็นว่ากิจกรรมโครงการที่ได้เกิดขึ้นก่อน สามารถดำเนินไปได้อย่างดี จึงทำให้เกิดกลุ่มแกนนำอาสาสมัครที่จะเข้ามาทำงานในลักษณะเดียวกันอย่างจริงจังเพิ่มมากขึ้น

4.3.2.2 จัดให้มีแกนนำของกลุ่มต่างๆ ได้พบกันโดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ

4.3.2.2.1 บอกเล่าเรื่องราว แลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ในการทำงานของแต่ละกลุ่ม สร้างความตระหนัก

4.3.2.2.1 กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความเห็นเกี่ยวกับประโยชน์และความเสียหายในการทำงานลักษณะเครือข่ายองค์กรชุมชน และประเมินความสนใจเบื้องต้น

จากการจัดเวที / การพูดคุยต่อเนื่องอาจทำได้หลายลักษณะ เช่น

รูปแบบที่ 1 เวทีสำหรับกลุ่ม / องค์กรที่มีความสนใจตรงกัน ทีมวิจัยสนามได้มีการทดลองใช้ในหมู่บ้านต้นแบบ ในการดำเนินงานระยะที่ 2 (พฤศจิกายน 2545 – มีนาคม 2546) โดยมีการจัดเวทีประชาคมใน 3 หมู่บ้าน คือ วันที่ 26 มกราคม 2546 ศาลาวัดบ้านหนองข้าหมูที่ 8 วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ศาลาวัดบ้านหนองเหล่า หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 11 และวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2546 ลานวัดบ้านหนองอีหมัน หมู่ที่ 4 ภายหลังจากการจัดกิจกรรมทำให้เกิดกลุ่มคนที่สนใจและมีอุดมการณ์ร่วมกันที่จะสร้างงานสร้างรายได้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง ในระยะแรกจึงเกิดกลุ่มองค์กรในระดับตำบลขึ้นมา 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีน จนถึงปัจจุบันทำให้กลุ่มองค์กรทั้ง 3 กลุ่มมีการเรียนรู้และพัฒนากิจกรรมกลุ่มจนมีการยกระดับกลุ่มองค์กรขึ้นมาได้ในระดับหนึ่ง

รูปแบบที่ 2 เวทีรวมทุกองค์กร จากที่ทีมวิจัยได้มีการจัดเวทีประชาคมในระดับตำบล ในการดำเนินงานในระยะที่ 1 เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2545 ณ โรงเรียนประชาพัฒนา และมีการสำรวจข้อมูลองค์กรชุมชนเพิ่มเติมในการดำเนินงานในระยะที่ 2 จึงมีการเลือกตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนที่มีอยู่เดิมจำนวน 80 คน ไปพัฒนาศักยภาพเพื่อเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงและเป็นทีมแกนนำในการพัฒนาตำบล ด้วยการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน ณ สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตอําเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร วันที่ 19 – 21 กุมภาพันธ์ 2546 ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมอบรมเกิดแนวคิดและมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่มีอยู่เดิม และยกระดับให้เป็นเครือข่ายในระดับตำบล จึงนำมาสู่การเกิดกลุ่มองค์กรใหม่ขึ้นอีก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเพาะเห็ด และกลุ่มญี่ปุ่นชีวภาพ แต่ทั้งสองกลุ่มเป็นกลุ่มที่มีอยู่แล้วแต่มีการดำเนินการในระดับหมู่บ้าน

รูปแบบที่ 3 เวทีที่ทีมวิจัยร่วมกับผู้แทนองค์กรต่างๆ ช่วยกันวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน เวทีนี้เพิ่งเกิดขึ้นในเห็นเป็นรูปธรรมในข่วงของการดำเนินงานในระยะที่ 3 โดยทีมวิจัยได้หาแนวร่วมในการทำงานขึ้นมา 1 ชุด (สภาผู้นำ) เพื่อเข้ามามีส่วนอย่างจริงจังในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน หลังจากเกิดทีมงานชุดนี้ขึ้นมาส่งผลให้ตำบลมีแผนพัฒนาที่ชัดเจนขึ้นที่สามารถนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบลประชาพัฒนาในช่วง 3 – 5 ปี ข้างหน้าได้

4.3.2.3 เมื่อชุมชนเกิดความพร้อมที่จะสร้างเครือข่ายแล้ว ทีมวิจัยสนามจะเป็นผู้อำนวยการให้องค์กรช่วยกันกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย โครงสร้าง วิธีการทำงาน วิธีการสื่อสารระหว่างกลุ่มต่างๆ ในเครือข่ายแผนการทำงานและแนวทางการระดมทุนเพื่อสนับสนุนการ

ทำงานของเครือข่ายมีหลายรูปแบบ แต่จะเน้นเครือข่ายกิจกรรมย่อยหลายเครือข่ายที่มีเครือข่ายเป็น ศูนย์ประสานงาน / สนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการทำงานกิจกรรมร่วม

4.3.3 บทเรียนเกี่ยวกับการก่อเกิดเครือข่ายองค์กรชุมชน

เครือข่ายองค์กรชุมชนของตำบลประชาพัฒนา สามารถแบ่งประเภทได้ 3 แบบ คือ

4.3.3.1 เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มักจะเกิดขึ้นจากกลุ่มผู้นำจำนวน หนึ่งเป็นแกนนำ หรือพูดคุยและเกิดดวงกว้างเกิดเป็นเครือข่ายกว้างขึ้นในระดับตำบล มีความสนใจ ร่วมคือเขตชายแดนที่มีการปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิ และใช้ปุ๋ยชีวภาพ เช่น ตำบลประชาพัฒนา ติด กับเขตอำเภอปทุมรัตน์ เกิดการรวมกลุ่มปลูกข้าวปลอดสารเคมี และมีคอนปุ๋ยคอกส่งผลให้เกิดการ รวมกลุ่มด้านประเพณีวัฒนธรรม

4.3.3.2 เครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นตามโครงสร้าง เช่น องค์กรของคนที่มื่ออาชีพ เดียวกัน ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร ชมรมสัตว์ ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน

4.3.3.3 เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการเชื่อมประสานงานโครงการ เช่น เครือข่าย องค์กรชุมชนในพื้นที่นำร่องของโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน หรือ เครือข่ายองค์กร อุดสาหกรรมชุมชน ในพื้นที่นำร่องของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมชุมชน ซึ่งทีมวิจัยสนามและ เจ้าหน้าที่จะต้องมีบทบาทช่วยให้้องค์กรสมาชิกเครือข่ายมีความเข้าใจตรงกันและชัดเจนในเรื่อง ต่อไปนี้

4.3.3.3.1 เป้าประสงค์ของการมีเครือข่าย ทำให้ต้องมีเครือข่ายนี้เพื่อทำ อะไร

4.3.3.3.2 เป้าหมายที่เครือข่ายต้องการไปให้ถึงคืออะไร (แนวทางจะเชื่อม ในรูปวิสัยทัศน์เครือข่าย) และวัตถุประสงค์ของเครือข่ายในแต่ละระยะคืออะไร

4.3.3.3.3 เครือข่ายจะทำอะไรบ้างเมื่อไร (แผนการดำเนินงานแผน กิจกรรม)

4.3.3.3.4 ข้อตกลง กฎ กติการ่วม ของเครือข่ายคืออะไร

4.3.3.3.5 ใครบ้างมีส่วนตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย กิจกรรมหรือวิธีการ ดำเนินงานต่าง ๆ ของเครือข่าย

4.3.3.3.6 จะมีแนวทางแผนการสื่อสารกันอย่างไรระหว่างสมาชิก

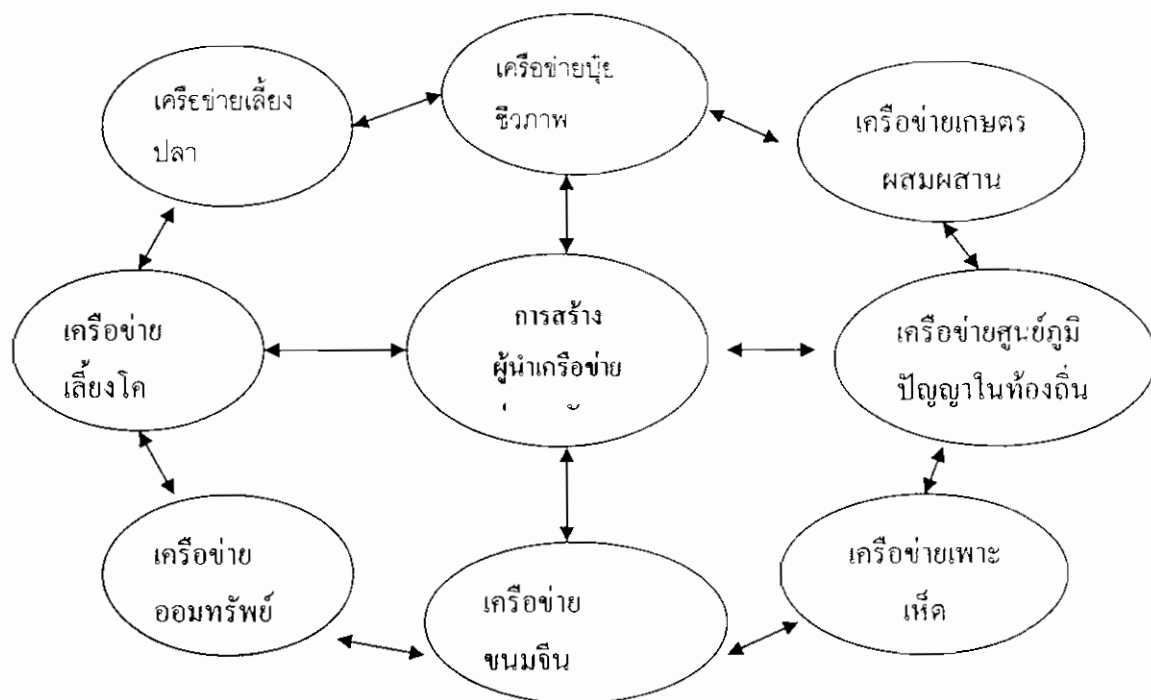
4.3.3.3.7 จะจัดหาหรือระดมทุนมาดำเนินงานร่วมกันอย่างไร

4.3.3.3.8 จะรู้ได้อย่างไรว่าเครือข่ายจะมีความก้าวหน้าในการดำเนินงาน หรือปัญหาอุปสรรคในการทำงานอย่างไร (วิธีการติดตามผล ตัวชี้วัดความก้าวหน้าและความสำเร็จ)

4.3.4 องค์กรสมาชิกที่จะทำให้เครือข่ายมีความร่วมมือที่จะดำเนินการได้ควรเป็น องค์กรที่มีความเคลื่อนไหว มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

4.3.5 เครือข่ายที่เข้มแข็งไม่ได้หมายถึงเครือข่ายที่มีคณะกรรมการที่เข้มแข็ง แต่ หมายถึงเครือข่ายที่สมาชิกมีความเข้มแข็งเพราะองค์กรและสมาชิกองค์กรถือเป็นฐานที่ก่อให้เกิดพลังร่วมดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 9 ช่องทางการตัดสินใจและสื่อสารภายในของเครือข่ายตำบลประชาพัฒนา

แนวคิดเรื่องการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่เริ่มต้นจากต้นทุนภายในชุมชน ทำให้เกิดผล เป็นรูปธรรม โดยการศึกษาวิจัย ราชจ่าย การลดรายจ่าย สร้างงานสร้างรายได้ เพิ่มมูลค่าทางการเกษตร ฯลฯ กระตุ้นให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการมีเพื่อนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ โดยการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้จากกันและกัน มองเห็นทางออกในการแก้ไขปัญหาได้หลากหลายมากขึ้น เกิดปัญญารู้จริง และความเชื่อมั่นในความสามัคคีที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเองมากขึ้น และค่อยๆลดการพึ่งพาผู้อื่นลง

4.3.6 ขั้นการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายองค์กรชุมชน (ระยะที่ 3)

4.3.6.1 เครือข่ายองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในระยะที่ 2 ได้มีการทบทวน

วัตถุประสงค์ของเครือข่าย แนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกเครือข่าย และการจัดทำแผนการทำงานร่วมกัน โดยแต่ละเครือข่ายมีกิจกรรมที่ดำเนินงานแตกต่างกันไป เช่น

4.3.6.1.1 การจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองโดยเริ่มจากชุมชนต้นแบบ แล้วนำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์แผนงานร่วมในระดับตำบล

4.3.6.1.2 กิจกรรมเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการผลิตและบริโภค

4.3.6.1.3 การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและอุตสาหกรรมชุมชน เป็นการจัดการที่มีระบบ

4.3.6.1.4 การปรับปรุงการผลิตและเทคโนโลยีที่ไม่เป็นผลต่อสิ่งแวดล้อม

4.3.6.1.5 การพัฒนาเครือข่ายให้สามารถเป็นกลไกของชุมชนในการเจรจาต่อรองกับบุคคลภายนอก เพื่อรักษาผลประโยชน์ที่รอบธรรมของชุมชน

4.3.6.1.6 การพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการของเครือข่าย

4.3.6.1.7 การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างองค์กรสมาชิก

4.3.6.1.8 การส่งเสริมการมีส่วนร่วม บทบาทของสตรีและเยาวชนในการดำเนินงานของเครือข่าย

4.3.6.2 ทีมงานวิจัยสนามจัดทำแผนของทีมเพื่อสนับสนุนการทำงานของเครือข่าย โดยเน้นการเพิ่มความสามารถในการดำเนินงานในรูปแบบต่างๆ เช่นการให้คำปรึกษา การเชื่อมโยงเครือข่ายกับแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน การให้บริการตามภารกิจหลักของแต่ละหน่วยงาน เช่น เครือข่ายมีกิจกรรมทำขนมจีนบริโภคและขายในชุมชน และต้องปลูกข้าวเจ้าแดง ซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมืองที่เหมาะสมสำหรับการทำแป้งขนมจีน แต่ไม่มีพันธุ์ข้าวชนิดนี้ในหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรช่วยจัดหาพันธุ์ข้าวมาจากแหล่งอื่น และอบรมวิธีการปลูกให้สมาชิกเครือข่าย ส่วนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขให้คำแนะนำในการกำจัดน้ำเสียจากโรงงานทำเส้นขนมจีน และนำน้ำเสียจากโรงงานทำขนมจีนไปทำปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งใช้ในการปลูกข้าวเจ้าแดง ส่วนครูที่อยู่ในชุมชนได้นำเอาองค์ความรู้ที่ผ่านการทดลองใช้จนมีความเชื่อมั่น เกิดปัญญามาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ให้นักเรียนเยาวชนได้เรียนรู้องค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน

4.3.6.3 เรื่องที่เครือข่ายส่วนใหญ่ต้องการจะพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการ การวิเคราะห์และพัฒนางาน การสนับสนุนและแก้ปัญหากิจกรรมให้สมาชิก

การแสวงหาแหล่งทุน การแสวงหาแหล่งสนับสนุนด้านวิชาการ ซึ่งทีมวิจัยสนามได้ช่วยเหลือโดยการฝึกอบรม จัดดูงาน จัดประชุมร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา อบต. ร่วมเป็นทีมวิจัยหรือสมาชิกเครือข่าย ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในการเข้าถึงปัญหาความต้องการของชุมชนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น มีการจัดทำแผนงานจัดสรรงบประมาณสนับสนุน เช่นการสร้างโรงเรียนกลุ่มปฏีชีวภาพเป็นเงิน 60,000 บาท เครื่องมือในการทำขนมจีนครบชุด เป็นเงิน 60,000 บาท กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองชุมชนหนองข่า ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. ในการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ในการทอผ้า และภาคีภาครัฐ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ในการสนับสนุนงบประมาณในการฝึกอบรม และศึกษาดูงาน พัฒนาศักยภาพสมาชิก ให้มีการบริหารจัดการกลุ่มองค์กร ได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นต้น

4.3.6.4 คณะทำงานส่วนกลางจัดให้มีกิจกรรมเสริมทักษะ โครงการฝึกอบรมภาวะผู้นำคิดปะการถ่ายทอดจิตวิทยาเส้นทางสู่ความเป็นเลิศของผู้บริหารให้กับผู้นำชุมชน

4.3.6.5 ในส่วนของการพัฒนาขีดความสามารถของทีมวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการพัฒนาศักยภาพทีมตามความจำเป็นที่เกิดขึ้นเช่น การพัฒนาทักษะเป็นวิทยากรกระบวนการ การประชุมกลุ่ม การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัย การแก้ไขปัญหาขัดแย้งในชุมชน

4.3.6.6 ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุน ในส่วนของทีมงานวิจัยเครือข่าย และทีมงานวิจัยสนาม เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนในระดับตำบล โดยส่งเสริมให้ อบต. เข้ามาเป็นเจ้าภาพในการดำเนินงานที่ไม่ได้ระบุไว้ในแผนการปฏิบัติงานของทีมวิจัย

4.3.7 ขั้นการจัดทำตัวชี้วัดความก้าวหน้าและความเข้มแข็งของเครือข่าย

ที่ปรึกษาและทีมงานวิจัยสนามได้ตระหนักถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีมาตรฐานการขับเคลื่อนของเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าการดำเนินงาน และมีเป้าหมายร่วมของชุมชนในระดับตำบล ได้แก่

4.3.7.1 วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเครือข่าย 1) พึ่งตนเอง 2) วิสาหกิจชุมชน 3) เพิ่มมูลค่าทางการเกษตร 4) สร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบล

4.3.7.2 เป้าหมายในการพัฒนา “พึ่งพาตนเอง วิสาหกิจชุมชน และเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร”

4.3.4 ระยะการพัฒนาเครือข่าย

ระยะที่ 1 ขั้นเตรียมความพร้อม คือระยะการศึกษาชุมชน กลุ่มองค์กรในชุมชน และเริ่มมีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ศึกษาดูงาน สรุปแนวทางการดำเนินงาน

ระยะที่ 2 ทดลองขึ้นกลุ่ม ขึ้นเครือข่าย คือขึ้นกลุ่มต่างๆ ที่ชุมชนต้นแบบ เป็นเครือข่ายย่อย มีการกำหนดกติกา ข้อตกลง การจัดทำแผนการดำเนินงาน ปฏิบัติตามแผน สรุปบทเรียนและศึกษาดูงาน

ระยะที่ 3 ทบทวนบทเรียน จัดทำแผนงาน กำหนดยุทธศาสตร์ในระดับตำบล ส่งเสริมให้เครือข่ายขององค์กรชุมชนได้ดำเนินงานตามแผน สรุปบทเรียน การปรับปรุงแผนขยายพันธมิตรจากภายนอกตำบล และจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการของเครือข่ายในประเด็น ยุทธศาสตร์เครือข่ายขององค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง และชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเครือข่ายต่างๆ เริ่มมองหาช่องทางการบูรณาการขยายต่างๆเข้าด้วยกัน

ระยะที่ 4 เติบโต คือ เครือข่ายต่างๆดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเกิดผลลัพธ์จากการดำเนินกิจกรรมบ้าง ขณะเดียวกันก็มีการเชื่อมโยงกิจกรรมระหว่างข่ายย่อย โดยมีแม่ข่ายเป็นช่องทางการประสาน

ระยะที่ 5 เข้มแข็ง เป็นขั้นที่เครือข่ายเริ่มมีความมั่นคงในการดำเนินกิจกรรม ขั้นตอนนี้เป็นการรักษาระดับ และหรือยกระดับการทำงานของเครือข่ายให้นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นผู้นำด้านการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง กิจกรรม เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การออมทรัพย์ตั้งจะ การทำขนมจีนสมุนไพร การเพาะเห็ด การทำเฟอร์นิเจอร์เพื่อการส่งออก ฯลฯ

4.3.5 ตัวชี้วัดความก้าวหน้า / ความสำเร็จของการดำเนินงาน

กรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง แยกเป็น 3 ส่วน คือ 1) การดำเนินงานโครงการของทีมวิจัยภาคสนามระยะที่ 3 2) ตัวชี้วัดกลุ่มเครือข่ายขององค์กรชุมชน 3) ตัวชี้วัดผลสำเร็จของการดำเนินงานสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนของทีมที่ปรึกษาและทีมงานวิจัยภาคสนาม

1. กรอบประเด็นตัวชี้วัดผลการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามระยะที่ 3

- 1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
- 1.2 ปัญหาของชุมชนและเวทีชุมชน
- 1.3 ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ
- 1.4 เก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน / เวทีชุมชน

1.5 ขอร่างกิจกรรมโครงการแผนงาน / เวทีชุมชน

1.6 มีกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลายในระดับตำบล

1.7 มีแผนธุรกิจของเครือข่าย

1.8 กลุ่มกิจกรรมเครือข่ายมีการวิจัยและพัฒนาเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร พื้นฟูสภาพแวดล้อม สร้างงานสร้างรายได้ พึ่งพาตนเอง

1.9 มีกิจกรรมเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร

1.10 มีการเกื้อหนุนถ่ายโอนความร่วมมือในการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรของตำบล

1.11 การเตรียมความพร้อมของคน และศักยภาพของพื้นที่วิจัยสนามและนักวิจัยชาวบ้านและการจัดการคน ที่มงาน

1.12. การสร้างความตระหนัก ความรู้สึกร่วมกันเป็นชุมชนและความร่วมมือ

1.13 การคิด วางแผน ร่วมกระทำ ตรวจสอบ รับผิดชอบและรับผลประโยชน์ โดยการเรียนรู้ด้วยการกระทำค้นหาความรู้ความจริงตามที่ตนสนใจ

1.14 สรุปบทเรียนสะท้อนผล นำไปสู่การปรับปรุงแผน เพื่อพัฒนางานให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

1.15 การประเมินผลความสำเร็จก่อนดำเนินการและหลังดำเนินการในรูปแบบที่หลากหลาย

2. ตัวชี้วัดกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน

2.1 กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร

2.1.1 ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต

1) มีการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นและสมุนไพร(ฟักทอง,ใบเตย,ดอกอัญชัญ, ผลหม่อน)

2) กลุ่มมีความรู้ทักษะด้านการผลิตดีขึ้น

3) การเพิ่มปริมาณการผลิตโดยใช้เครื่องมือที่ทันสมัย

4) ลดต้นทุนการผลิต

2.1.2 ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

1) มีโครงสร้างคณะกรรมการองค์กรที่ชัดเจนและปฏิบัติงานตามหน้าที่

2) มีกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มที่ชัดเจน

3) มีการประชุมสมาชิกและคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอทุก

วันที่ 5 ของเดือน

- 4) มีระบบบัญชีและการเงินที่ตรวจสอบได้
- 5) มีการระดมทุนกลุ่มและการระดมทุนจากภายนอก
- 6) บุคคลภายนอกเข้าร่วมลงทุนเพิ่มมากขึ้น
- 7) มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นและสมาชิกมีความสามารถในการ

การถ่ายทอดสู่สมาชิกใหม่

8. มีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย

2.1.3 ด้านการตลาด

- 1) มีตลาดจำหน่ายสินค้ามากขึ้นทั้งในชุมชนและนอกชุมชน
- 2) มีการประชาสัมพันธ์สินค้า
- 3) มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น / ชุมชน

2.1.4 ด้านเศรษฐกิจ

สมาชิกกลุ่มมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

2.1.5 ด้านสังคม / สิ่งแวดล้อม

- 1) มีผู้คนในชุมชนที่มาจากหลากหลายสาขาอาชีพเข้ามาแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ร่วมกัน

- 2) มีการขยายกิจกรรมกลุ่มเครือข่ายครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบล
- 3) มีความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน / ตำบล
- 4) กลุ่มสามารถถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้กับองค์กรภายนอก
- 5) กลุ่มสามารถคืนกำไรสู่สังคม / ชุมชน
- 6) มีเครือข่ายที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 7) มีกิจกรรมด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 8) มีการลดการใช้พลังงานหรือใช้พลังงานทดแทนในการผลิต
- 9) มีการจัดการไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม อันเกิดจาก

กระบวนการผลิต

- 10) มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน
- 11) องค์กรมีระบบสวัสดิการแก่สมาชิก

2.2 ตัวชี้วัดกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน (กลุ่มเพาะเห็ด)

2.2.1 ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต

- 1) มีการใช้วัตถุดิบในห้องถิ่นเพิ่มมูลค่าวัตถุดิบ (ผักบชะวา, ฟางข้าว)
- 2) กลุ่มมีความรู้ทักษะด้านการผลิตดีขึ้นโดยการอบรมอย่างต่อเนื่อง
- 3) การเพิ่มปริมาณการผลิต จัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุน(อบต.)
- 4) ลดต้นทุนการผลิตด้วยการทดลองหาสูตรที่ให้ผลผลิตสูง

2.2.2 ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

- 1) มีโครงสร้างคณะกรรมการองค์กรที่ชัดเจนและปฏิบัติตามหน้าที่
- 1) มีกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม
- 2) มีการประชุมสมาชิกและคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอ
- 3) มีระบบบัญชีและการเงินที่ตรวจสอบได้
- 4) มีการระดมทุนกลุ่มและการระดมทุนจากภายนอก
- 5) บุคคลภายนอกเข้าร่วมลงทุนเพิ่มมากขึ้น
- 6) มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นและสมาชิกมีความสามารถในการ

การถ่ายทอดสู่สมาชิกใหม่

- 7) มีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย

2.2.3 ด้านการตลาด

- 1) มีตลาดจำหน่ายสินค้ามากขึ้นทั้งในชุมชนและนอกชุมชน
- 2) มีการประชาสัมพันธ์สินค้า
- 3) มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น / ชุมชน
- 4) มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย

2.2.4 ด้านเศรษฐกิจ

- 1) สมาชิกกลุ่มมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม
- 2) สมาชิกสามารถลดรายจ่ายในการซื้ออาหารได้
- 3) สมาชิกมีอาหารประเภทเห็ดที่ปลอดภัยและมีบริโภคตลอดปี

2.2.5 ด้านสังคม / สิ่งแวดล้อม

- 1) มีผู้คนในชุมชนที่มาจากหลากหลายสาขาอาชีพเข้ามาแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ร่วมกัน

- 2) มีการขยายกิจกรรมกลุ่มเครือข่ายครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบล
- 3) มีความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน / ตำบล
- 4) กลุ่มสามารถถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้กับองค์กรภายนอก

- 5) กลุ่มสามารถคืนกำไรสู่สังคม / ชุมชน
- 6) มีเครือข่ายที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 7) มีกิจกรรมด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 8) มีการลดการใช้พลังงานหรือใช้พลังงานทดแทนในการผลิต
- 8) มีการจัดการไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม อันเกิดจาก

กระบวนการผลิต

- 9) มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน
- 10) องค์กรมีระบบสวัสดิการแก่สมาชิก

2.3 ตัวชี้วัดกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน (กลุ่มปฎิชีวิภาพ)

2.3.1 ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต

- 1) มีการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น
- 2) กลุ่มมีความรู้ทักษะด้านการผลิตดีขึ้น
- 3) การเพิ่มปริมาณการผลิต
- 4) ลดต้นทุนการผลิตการทำการเกษตร
- 5) สมาชิกกลุ่มผลิตปฎิชีวิภาพใช้เองได้

2.3.2 ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

- 1) มีโครงสร้างคณะกรรมการองค์กรที่ชัดเจนและปฏิบัติตามหน้าที่
- 2) มีกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม
- 3) มีการประชุมสมาชิกและคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอ
- 4) มีระบบบัญชีและการเงินที่ตรวจสอบได้
- 5) มีการระดมทุนกลุ่มและการระดมทุนจากภายนอก
- 6) บุคคลภายนอกเข้าร่วมลงทุนเพิ่มมากขึ้น
- 7) มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นและสมาชิกมีความสามารถในการ

ถ่ายทอดสู่สมาชิกใหม่

- 8) มีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย

2.3.3 ด้านเศรษฐกิจ

- 1) สมาชิกกลุ่มมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม
- 2) สมาชิกกลุ่มสามารถลดต้นทุนในการผลิตได้ เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

กรรมของกลุ่ม

2.3.4 ด้านสังคม / สิ่งแวดล้อม

1) มีผู้คนในชุมชนที่มาจากหลากหลายสาขาอาชีพเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

- 2) มีการขยายกิจกรรมกลุ่มเครือข่ายครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบล
- 3) มีความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน / ตำบล
- 4) กลุ่มสามารถถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้กับองค์กรภายนอก
- 5) กลุ่มสามารถคืนกำไรสู่สังคม / ชุมชน
- 6) มีเครือข่ายที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 7) มีกิจกรรมด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 8) มีการลดการใช้พลังงานหรือใช้พลังงานทดแทนในการผลิต
- 9) มีการจัดการไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากกระบวนการผลิต

การผลิต

- 10) มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน
- 11) มีการใช้ปุ๋ยชีวภาพในการทำการเกษตรแทนการใช้สารเคมีมากขึ้น
- 12) มีการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรน้อยลง
- 13) สภาพแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์และปลอดภัย

2. ขั้นการนำผลวิจัยไปใช้ในการปรับนโยบาย แนวปฏิบัติระบบการบริหารจัดการ และระบบสนับสนุนด้านวิชาการ ระดับจังหวัด ในระหว่างที่ทำการวิจัยในพื้นที่นำร่องตำบล ประชาพัฒนา ได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ทีมศึกษาได้ทำการสรุปบทเรียนและความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นระยะ และนำเสนอต่อทีมวิจัยสนาม หรือคณะติดตามผลจากส่วนกลาง และสื่อสารมวลชนในระดับท้องถิ่น ทั้ง VCD. และหนังสือพิมพ์ ส่งผลให้การดำเนินงานของทีมงานมีใจมากขึ้น มีผู้สนใจจากตำบลอื่นไปศึกษาดูงาน และรองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม นายประณีต บุญมี ไปร่วมในกิจกรรมลงแขกเกี่ยวข้าว ได้นำเรื่องราวไปบอกเล่าในระดับจังหวัด โดยจัดทำเป็น 1) รายงานผลการดำเนินงาน โครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง 2) แผนแม่บทชุมชนตำบลประชาพัฒนา

ตัวอย่างข้อมูลจากการวิจัยของทีมงานวิจัยสนามไปใช้ในการขยายผล

1. การจัดทำยุทธศาสตร์ และเป้าหมายด้านการสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยสอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัดมหาสารคาม ในการจัดการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการ
2. การทบทวนแนวทางการดำเนินงานเรื่อง เครือข่ายองค์กรชุมชน

3. การทบทวนวิธีการทำงานของสังคม องค์กรพันธมิตรที่ทำงานร่วมกับ
กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และสถาบันพัฒนาชุมชน (พอช.) ภาาอื่น ๆ เช่น
สมาคม กลุ่มผู้นำสตรี กลุ่มอาชีพ สมาคมผู้นำ องค์กรประชาสังคม

4. ส่งเสริมให้มีการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการในทุกระดับ เพื่อพัฒนาองค์
ความรู้ใหม่ๆ ในเรื่องการพัฒนาชุมชน

5. การจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แก่บุคลากร
ของกรมพัฒนาชุมชน ภาาที่ร่วมพัฒนาและผู้สนใจ

6. การส่งเสริมให้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการ ระหว่างบุคคล
ของกรมพัฒนาชุมชนในระดับตำบล และสถาบันวิชาการ

7. การจัดทำระบบและมาตรฐานการดำเนินงานการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ
ตัวชี้วัดเครือข่ายขององค์กรชุมชนและกลุ่มเครือข่ายขององค์กรชุมชน โดยทีมงานวิจัยสนามและทีม
งานวิจัยเครือข่าย เพื่อการพัฒนาตนเองสำหรับผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน เครือข่ายขององค์กรชุมชน
และชุมชนส่งผลต่อการดำเนินงานที่ต่อเนื่องยั่งยืนในระยะยาว ตลอดจนเป็นแนวทางให้ชุมชนที่
สนใจ นำไปประยุกต์ใช้

4.3.5 ข้อสังเกตของที่ปรึกษาหรือผู้วิจัยหลัก

จากการดำเนินงานโครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน เป็นเวลา 1 ปี
9 เดือนเต็ม ที่ปรึกษามีข้อสังเกตในการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนาม ทั้งที่เป็นผลสำเร็จและ
บทเรียนที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถนำไป
เป็นบทเรียนขยายผลได้ ดังนี้

4.3.5.1 การทำงานร่วมกันแบบพหุภาคี

4.3.5.1.1 บทบาทของภาา การดำเนินงานระยะที่ 3 ทีมวิจัยภาคสนามที่มา
จากหลายภาาเริ่มที่จะมีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ ในการทำงานร่วมกับทีมไปจากเดิมในหลาย
ประเด็น ทั้งนี้ เนื่องจากอาจเป็นเพราะการบริหารระบบราชการที่เปลี่ยนไปจากเดิม จึงทำให้แต่ละ
ภาาปรับเปลี่ยนระบบการทำงานตามไปด้วย ซึ่งสามารถสรุปบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาาแยกเป็น
ประเด็นได้ ดังนี้

1) การร่วมวางแผนการดำเนินงาน ขั้นตอนการร่วมวางแผนดำเนินงาน
ของภาา พบว่า ทุกภาาที่ทีมวิจัยภาคสนามให้ความร่วมมือเข้าร่วมและเสนอรูปแบบ แนวทางการ
วิจัยเป็นอย่างดีทั้งนี้อาจเป็นเพราะที่ปรึกษาและทีมวิจัย เน้นการทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วม
ของทุกภาคส่วน โดยทีมวิจัยที่เป็นตัวแทนนักวิจัยท้องถิ่นหรือตัวแทนกลุ่มองค์กรเพราะท่าน

เหล่านี้จะมีความเข้าใจถึงปัญหาอุปสรรค และความต้องการของชุมชนเป็นอย่างดี ซึ่งจะแตกต่างอย่างชัดเจนจากการดำเนินงานระยะที่ 1 และ 2 จากเดิมที่ในขั้นตอนการวางแผนส่วนมากจะเป็นหน้าที่ของภาคีทีมวิจัย โดยมีที่ปรึกษาคอยให้ความช่วยเหลือปรับแก้ให้สอดคล้องตามหลักวิชาการ แต่แผนการดำเนินงานระยะที่ 3 ส่วนมากจะเกิดขึ้นจากกลุ่มเครือข่ายขององค์กรชุมชนเอง จึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บทบาทหน้าที่ของภาคีทีมวิจัยในส่วนส่วนนี้เริ่มลดลง

2) การร่วมปฏิบัติ /ร่วมกระบวนการ ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานระยะที่ 3 ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งที่เป็นอุปสรรคมาตั้งแต่ระยะที่ 1 และยังไม่สามารถแก้ไขให้ดีขึ้นได้ แต่ก็ไม่ได้ถือว่าเป็นปัญหาหนักในการดำเนินงานเท่าที่ควร เพราะการดำเนินงานในระยะที่ 3 ส่วนมากการขับเคลื่อนการดำเนินงานจะมีการถ่ายโอนไปยังเครือข่ายต่างๆ ทำให้บทบาทการทำงานของภาคีทีมวิจัยมีน้อยลง สาเหตุที่ทำให้ทีมวิจัยเข้าร่วมกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง เพราะทุกคนต่างมีงานประจำมากอยู่แล้วทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วม ประกอบกับหลายท่านยังมองว่าไม่มีความสำคัญต่อตนเองและงานประจำ

3) การอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน ขั้นตอนการอำนวยความสะดวก ถือว่าเป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งของภาคีทีมวิจัยสนาม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะภาคีต่างๆ ที่เข้าร่วมดำเนินงานวิจัยล้วนแล้วแต่มีงานประจำที่ต้องเกี่ยวข้องกับชุมชนและพื้นที่เป้าหมาย จึงทำให้การประสานงานและอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานเกิดความคล่องตัวมากขึ้น

4) การร่วมติดตามประเมินผล ขั้นตอนการติดตามประเมินผลการทำงานทีมวิจัยจากภาคีต่างๆ ยังให้ความร่วมมืออยู่ในระดับน้อยโดยเฉพาะ ภาคีที่เป็นตัวแทนจาก 4 กระทรวงหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทีมวิจัยไม่ค่อยมีเวลาเนื่องจากงานประจำก็มากอยู่แล้ว ส่วนมากจะเป็นที่ปรึกษาและทีมวิจัยที่เป็นตัวแทนกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ทำงานในส่วนนี้จึงทำให้ได้ทราบความเคลื่อนไหวในการดำเนินงานของทีมอย่างต่อเนื่อง

5) การร่วมแก้ไขปัญหาคือเป็นจุดแข็งของทีมอีกอย่างหนึ่งที่ทุกภาคีให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทีมวิจัยทุกภาคีล้วนแล้วแต่มีองค์ความรู้ที่หลากหลายเมื่อมีการบูรณาการเข้าด้วยกัน จึงทำให้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในทีมได้รับการแก้ไข จะสังเกตเห็นได้ชัดเจน คือ กลุ่มชนมจีนประสบปัญหาในเรื่องของการปรับปรุงสถานประกอบการให้เป็นไปตามหลักการผลิตอาหารและยาที่ดี (GMP) ก็มีภาคีสาธารณสุขเข้ามาให้ความช่วยเหลือในส่วนนี้ กลุ่มปฎิชีวภาพ ประสบปัญหาเกี่ยวกับขั้นตอนการนำน้ำหมักชีวภาพ ก็มีภาคีจากเกษตรเข้ามาให้ความรู้เพิ่มเติม และภาคีกระทรวงศึกษาธิการ ก็ให้ความช่วยเหลือในเรื่องการจัดทำระบบบัญชีและการบริหารจัดการกลุ่ม เป็นต้น

6) การร่วมสะท้อนผลและรายงานผล ในการดำเนินงานระยะที่ 3 ของภาคีทีมวิจัยสนาม พบว่า ทีมวิจัยสนามเริ่มที่จะมีความรู้เกี่ยวกับการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากการดำเนินงานระยะที่ 1 และ 2 โดยเฉพาะการขั้นตอนการสะท้อนผลการดำเนินงานและเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งจากเดิมที่ปรึกษาจะเป็นผู้เขียนรายงานเป็นส่วนใหญ่ แต่การเขียนรายงานในระยะที่ 3 นี้ ทีมวิจัยจากภาคีเข้ามามีส่วนร่วมในการเขียนรายงานการวิจัยมากขึ้น ที่ปรึกษาเพียงแต่เป็นผู้ช่วยแนะนำและปรับให้เป็นไปตามหลักวิชาการเท่านั้น

4.3.5.1.2 ระดับความร่วมมือ เมื่อเปรียบเทียบการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามทั้ง 3 ช่วงที่ผ่านมา พบว่า การดำเนินงานระยะที่ 1 และ 2 ทีมวิจัยภาคสนามยังอยู่ในช่วงของการปรับและพัฒนาศักยภาพของทีมงานวิจัยสนามให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงส่งผลให้การดำเนินงานในระยะนี้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับที่น้อยและไม่ต่อเนื่อง พอเข้าสู่การดำเนินงานระยะที่ 3 กิจกรรมการดำเนินงานส่วนใหญ่ถูกถ่ายโอนไปยังชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน ทำให้ภารกิจของทีมงานวิจัยสนามมีน้อยลง ทำให้ระดับความร่วมมือระหว่างทีมวิจัยและเครือข่ายองค์กรชุมชนมากขึ้น

1) ความเข้มแข็งของทีม การทำงานแบบมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาคีต่างๆ และการกระตุ้นให้ทีมวิจัยได้ร่วมออกแบบในการทำงานวิจัยของทีม ส่งผลให้ทีมงานได้ค้นพบรูปแบบวิธีการที่เหมาะสม ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน จึงส่งผลให้การดำเนินงานของทีมบรรลุตามวัตถุประสงค์ และเกิดประสิทธิภาพในการทำงานต่อเครือข่ายองค์กรชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นความเข้มแข็งของทีมงานวิจัยภาคสนาม

2) จุดเด่นของทีม ในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547) ถือว่าทีมเริ่มที่จะมีความรู้ความเข้าใจ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เข้าใจเป้าหมายและอุดมการณ์ในการดำเนินงานสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนตรงกัน และได้แกนนำในการทำงานที่เป็นจริง หลังจากที่ได้มีการดำเนินงานระยะที่ 1 – 2 ซึ่งเป็นการสร้างทีมงานที่มาจากภาคีต่างๆ ให้มีเป้าหมายในการทำงานร่วมกันและค้นหาทีมวิจัยที่เข้ามาขับเคลื่อนงานอย่างจริงจัง จุดเด่นของทีมอีกอย่างหนึ่ง คือ เกิดผู้นำทางธรรมชาติเข้ามาขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของตนเอง

3) จุดที่ควรแก้ไข จุดด้อยในการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคี หลายประเด็นยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ที่เห็นได้เด่นชัดในการดำเนินงานระยะที่ 3 นี้ คือทีมยังไม่สามารถปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนงานได้ ส่งผลให้การดำเนินงานขาดความต่อเนื่อง ในการดำเนินการจัดเวทีแต่ละครั้งทีมวิจัยยังไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ และ

ไม่มีผู้รับผิดชอบในการจัดบันทึกข้อมูลในการดำเนินงานแต่ละกิจกรรม ทำให้ที่ปรึกษาดังช่วยแก้ไขปัญหาค่อนข้างมาก จุดที่ควรแก้ไขในการดำเนินงานของทีมอีกอย่างหนึ่ง คือ การบริหารจัดการงบประมาณของทีมขาดความชัดเจน ไม่มีการชี้แจงให้ทีมงานภาทวิชัยทราบทำให้ทีมและที่ปรึกษาไม่สามารถวางแผนพัฒนาทีมได้

4) ปัจจัยสนับสนุน ให้การดำเนินงานของทีมประสบผลสำเร็จและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่สังเกตได้อย่างเด่นชัด คือ ความร่วมมือของทีมงานภาทวิชัยสนาม ส่งผลให้เป็นแบบอย่างแก่คนในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญในการดำเนินงานของทีม และให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมของทีมงานวิชัยสนามที่จัดขึ้น ประกอบกับกิจกรรมการดำเนินงานโครงการมีความสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน

5) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ตลอดจนระยะการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมา 1 ปีเศษ ภายได้เงื่อนไขการทำงานร่วมกันของทีมวิชัยสนามที่มาจากหลายหน่วยงานภาทวิพัฒนา ส่งผลให้การดำเนินงานมีทั้งปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนา และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ ภายได้ข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลาเป็นกรอบในการดำเนินงาน และภาระงานประจำของทีมวิชัยแต่ละภาทวิทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมขาดความต่อเนื่อง

6) วิธีการแก้ไขปัญหของทีม เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามแผนที่วางไว้ที่ปรึกษาได้พยายามกระตุ้นให้มีสภาผู้นำและอาสาสมัคร (ผู้วิชัยร่วม) และดึงผู้นำกลุ่มองค์กร ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานภายในชุมชน ส่งผลให้ปัญหาการเข้าร่วมกิจกรรมของทีมวิชัยได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง และได้ปรับแผนการดำเนินงานให้มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสถานการณ์ และปรากฏการทางสังคมที่เปลี่ยนไป

4.3.5.2 การทำงานร่วมกับชุมชนเป้าหมาย การทำงานร่วมทีมวิชัยภาคสนามและชุมชน ที่ปรึกษาเน้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นหลักในการทำงานส่งผลให้การดำเนินงานที่เกิดขึ้น มีทั้งบทเรียนที่ประสบผลสำเร็จและบทเรียนที่ต้องนำมาปรับและวางแผนในการพัฒนาต่อ ซึ่งแยกเป็นประเด็นพิจารณาได้ ดังนี้

4.3.5.2.1 วิธีการที่ใช้ในการทำงานร่วมกับชุมชน ที่ปรึกษาได้พยายามที่จะทดลองใช้เทคนิค วิธีการต่างๆ ในการทำงานร่วมกับชุมชนเป้าหมาย เพื่อให้ได้รูปแบบการทำงานที่เหมาะสม และเอื้อต่อการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานในทุกขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนการวางแผน 2) ขั้นตอนการปฏิบัติ 3) ขั้นตอนการติดตามประเมินผล และ 4) ขั้นสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินงาน

4.3.5.2.2 ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนเป้าหมาย จากผลการทำงานร่วมกับชุมชน โดยการมีส่วนร่วม ส่งผลให้ชุมชนได้เกิดบทเรียนและกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ในลักษณะการทดลองวิจัยควบคู่กับการปฏิบัติจริง ทำให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น เกิดกลุ่มกิจกรรมเครือข่ายในระดับตำบล 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ และกลุ่มเพาะเห็ด นอกจากนี้ทำให้เกิดเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อหาทางออกแก้ไขปัญหาของชุมชนและวางแผนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นจริง ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบลผ่านแผนแม่บทตำบล และมีอาสาสมัครสภาผู้นำ จำนวน 48 คน เป็นผู้ขับเคลื่อน ให้การพัฒนาเป็นไปตามแผนและผลักดันให้มีการนำแผนไปสู่เชิงนโยบายและมีการปฏิบัติจริง

4.3.5.2.3 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลาในการดำเนินงานประกอบกับการพัฒนาในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน จึงทำให้การดำเนินงานประสบปัญหาอยู่บ้าง นอกจากนี้อีกปัจจัยหนึ่ง คือคนในชุมชนมีภาระต้องหาเลี้ยงครอบครัว ทำให้มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมน้อยและไม่ต่อเนื่อง การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้

4.3.5.2.4 วิธีการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาอุปสรรค ที่ปรึกษาใช้เทคนิคในการแก้ไขปัญหาในการทำงานร่วมกับชุมชน โดยการทบทวนชี้ให้ชุมชนมองเห็นเป้าหมายที่ต้องการจะพัฒนา และสร้างอุดมการณ์ร่วมในการทำงาน มองเห็นผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยจัดให้มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการทำงาน 3 ขั้นตอน คือ รู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และจัดการทรัพยากรภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อจะทำให้ชุมชนได้เกิดความมั่นใจในการทำงานและมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชน

4.3.6 ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานของที่ปรึกษา(ผู้วิจัยหลัก)

4.3.6.1 ทีมวิจัยยังขาดความตระหนักที่จะรับผิดชอบ และสานต่องานจากทีมที่ปรึกษามอบหมายให้ เช่น การจัดเก็บข้อมูลรายรับรายจ่าย ซึ่งทีมวิจัยยังขาดผู้ที่เข้ามารับผิดชอบอย่างจริงจังต้องอาศัยที่ปรึกษา กอปรให้ความช่วยเหลือค่อนข้างมาก เช่น การบันทึกผลการดำเนินงานกิจกรรมและเขียนรายงานการวิจัย

4.3.6.2 การดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามไม่สามารถทำให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ เนื่องจากบางกิจกรรมไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ตามแผนการดำเนินงานที่เสนอต่อโครงการ จึงมีความจำเป็นมีการติดตามและจัดกิจกรรมเสริมแต่ติดขัดในเรื่องของงบประมาณมีจำกัด จึงทำ

ให้การดำเนินงานไม่บรรลุวัตถุประสงค์สูงสุด ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของที่ปรึกษาและทีมงานวิจัยเป็นอย่างมาก

4.3.6.3 ในส่วนของการทำงานร่วมกับชุมชนและองค์กรชุมชน พบว่าถ้าจัดกิจกรรมในช่วงฤดูการทำนาจะไม่ก่อนมีคนสนใจเข้าร่วมกิจกรรม และกลุ่มองค์กรชุมชนยังมิได้สนใจเข้ามาขับเคลื่อนงานจริงๆ น้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละกลุ่มองค์กรยังมิได้มีการจัดระบบการบริหารจัดการที่ดีพอ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการจัดให้มีกิจกรรมพัฒนาศักยภาพกลุ่มองค์กรชุมชนโดยการจัดให้มีการอบรมหลักสูตรเข้มระยะยาว โดยที่ปรึกษาเป็นผู้ดำเนินการซึ่งมีประสบการณ์ตรงในการพัฒนากลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนมาก่อน เนื่องจากที่ผ่านมาดำเนินการโดยทีมงานวิจัยสนาม ซึ่งไม่มีประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าวทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

4.3.6.4 ทีมวิจัยภาคสนามยังขาดความมั่นใจและองค์ความรู้ในการทำกรวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้ขาดวิทยากรกระบวนการในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง

4.3.7 แนวทางการแก้ไขปัญหของที่ปรึกษา

4.3.7.1 ที่ปรึกษาดึงลงพื้นที่ เพื่อติดตามกระตุ้นให้ทีมวิจัยภาคสนามมีการทำงานที่ต่อเนื่องและให้นิสิตปริญญาโท สาขาการศึกษานอกระบบ และนิสิตปริญญาตรี สาขาการพัฒนาชุมชน วิชาโท การศึกษาผู้ใหญ่ เข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนรู้ในการเก็บข้อมูลรายรับรายจ่ายอีกทางหนึ่ง และพยายามจัดให้ทีมวิจัยได้พบปะแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น

4.3.7.2 ปัญหาในเรื่องการดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนงาน ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหโดยการปรับแผนการทำงานให้มีความยืดหยุ่น และพยายามส่งเสริมให้หน่วยงานในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะโรงเรียนที่ปรึกษาจึงได้ร่วมกับโรงเรียนบ้านหนองเหล่าจัดทำโครงการเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนกับการศึกษาทางเลือก เพื่อให้งานเกิดความต่อเนื่องและสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง

4.3.7.3 ปัญหาในส่วนของชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชน ทีมที่ปรึกษาได้ติดตามผลการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง และส่งเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มเป็นประจำ เช่น ศึกษาฐานข้อมูลการเรียนรู้ต้นแบบ เมื่อวันที่ 26 – 27 ตุลาคม 2546 ณ จังหวัดมุกดาหาร โดยไม่ได้ใช้งบประมาณของทีมวิจัยและของกลุ่มองค์กร ในขณะที่ตัวกันที่ปรึกษาก็ได้ประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นในการสนับสนุนงบประมาณ ได้แก่ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม องค์การบริหารส่วนตำบลประจักษ์พัฒนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) เพื่อที่จะทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนได้พัฒนาศักยภาพของกลุ่มและมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องยั่งยืน

4.3.7.4 ที่ปรึกษามีแผนเพื่อที่จะปรับแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัด ตามรูปแบบการพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) ภายหลังโครงการสิ้นสุดลง โดยจัดเวทีสรุปให้มีแผนแม่บทชุมชนระดับตำบล ในระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2547 - 2549) จากความร่วมมือร่วมของคนในชุมชนและทุกภาคส่วนในท้องถิ่นภายในช่วงการดำเนินงานระยะที่ 3 นี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้รับช่วงต่อการพัฒนาซึ่งก็ได้การตอบรับจากจังหวัดโดยพัฒนาชุมชนอำเภอ และปกครองอำเภอวาปีปทุม ได้ส่งแผนงานโครงการตามแผนแม่บทชุมชนตำบลประชาพัฒนา เข้าร่วมในยุทธศาสตร์จังหวัดในประเด็นผลิตภัณฑ์ชั้นนำชุมชน และยุทธศาสตร์สังคมแห่งการเรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.3.7.5 ผู้วิจัยหลักและผู้ร่วมวิจัยทีมงานวิจัยสนาม(นักวิจัยชาวบ้าน)ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้มีสภาผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ขับเคลื่อน และรับผิดชอบสานต่องานในอนาคต โดยมีเป้าหมายร่วมและแผนงานกิจกรรมร่วมในระดับตำบล รวม 18 กิจกรรม ในปี พ.ศ. 2547 - 2549 ซึ่งบางกิจกรรมสามารถดำเนินการได้ โดยไม่ต้องรอรับการช่วยเหลือจากภายนอก เช่น การขยายผลกิจกรรมปฐวีภาพให้ครบทุกตำบล ตลอดทั้งได้มีการประสานงานจากภาคีภาครัฐมาร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นจริง คือ พัฒนาชุมชนอำเภอ ปกครองอำเภอ และศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4.3.7.6 จัดเวทีทบทวนประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่ายองค์กรชุมชน ในวันที่ 20 มีนาคม 2547 ร่วมกับทีมงานวิจัยภาคสนามตำบลประชาพัฒนา พบว่า ทุกคนมีความเห็นตรงกันว่าตัวชี้วัดเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยรวม 7 มาตรฐาน และ 22 ตัวชี้วัด มีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นร้อยละ 90 และเมื่อพิจารณาเป็นรายมาตรฐาน ทั้ง 7 มาตรฐาน คือ กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดบทเรียน การบริหารจัดการองค์กรและเครือข่าย การสร้างและพัฒนาเครือข่าย การเชื่อมโยงและขยายเครือข่าย การมีส่วนร่วมของชุมชนภาคี การขยายผลและผลกระทบ มีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับดีมากทุกมาตรฐาน เช่นกัน รูปแบบการดำเนินงานสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนของทีมงานวิจัยสนามตำบลประชาพัฒนา มีผลในการแพร่ระบาดสร้างพลังขับเคลื่อน กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนและผลกระทบต่อชุมชนที่ชัดเจน คือ 1) เศรษฐกิจในลักษณะวิสาหกิจชุมชน 2) สังคมจิตใจและจิตสำนึกร่วมในการทำงาน เพื่อส่วนร่วมทั้งประโยชน์ต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ต่อสาธารณะ 3) สิ่งแวดล้อม สังเกตเห็นได้

ชัดเจนที่คนในชุมชนได้ลุกขึ้นมา ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของดินโดยร่วมกันผลิตปุ๋ยชีวภาพ การแสวงหาพันธุ์ข้าวเจ้าแดงมาเป็นวัตถุดิบในการแปรรูปขนมจีน เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนในระยะยาวต่อไป คือ กองทุนข้าวเจ้าแดง

4.3.8 ข้อเสนอแนะของที่ปรึกษา ทีมงานวิจัยภาคสนามยังขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมที่ปรึกษาที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ส่งผลให้ขาดความมั่นใจในการทำงาน ดังนั้นจำนวนวันในการทำงานของทีมที่ปรึกษาควรยืดหยุ่นตามความเหมาะสมและเพิ่มจำนวนวันในการทำงานของทีมที่ปรึกษาให้มากขึ้น และควรให้มีเจ้าหน้าที่พัฒนากรไม่น้อยกว่า 1 คน เข้าร่วมฝึกสอนและร่วมเรียนรู้กับที่ปรึกษาโดยตรง อันจะนำไปสู่การพัฒนาและปรับบทบาทของพัฒนากรในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

4.3.9 ข้อค้นพบความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านต้นแบบ ตามแผนแม่บทชุมชน ในช่วงดำเนินการวิจัย เปรียบเทียบก่อนและหลังดำเนินงานโครงการ โดยใช้ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน 6 องค์ประกอบ คือ โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมวัฒนธรรมประเพณี การศึกษา สิ่งแวดล้อม ศาสนา และสุขภาพอนามัย กระบวนการคิดตัดสินใจในเรื่องส่วนรวม ลักษณะของผู้นำชุมชน รูปแบบการคิดเกี่ยวกับเรื่องของประชาชน ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนกับหน่วยงาน และความรู้สึกรักของความเป็นชุมชน หลังการดำเนินงานโครงการมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางบวก คือ มีการรวมกลุ่มเครือข่าย มีการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร เพื่อลดรายจ่าย มีผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้นในลักษณะแนวราบ คือ ผู้นำชุมชน มีอำนาจต่อรองเชื่อมต่อกับองค์กรบริหารส่วนตำบล ในส่วนของงบประมาณและการฝึกฝนของภาคีในชุมชน เพื่อกำหนดเป้าหมายร่วมคือพึ่งตนเอง วิสาหกิจชุมชน และสร้างงานสร้างรายได้ มีการเรียนรู้เรื่องปุ๋ยที่จะนำเอาองค์ความรู้ไปปรับปรุงคุณภาพดินและพืช ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมที่ดีกลับคืนมา และด้านสุขภาพคนชุมชนหันมาสนใจปรับปรุงคุณภาพดิน เพื่อปลูกข้าวโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ และแก้ปัญหาเรื่องโรคเบาหวานตลอดทั้งสนใจสมุนไพร ใช้ประกอบกับขนมจีนและน้ำผลไม้เพื่อลดรายจ่ายในการซื้อน้ำตาล

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ตามลำดับดังนี้

5.1 ความมุ่งหมายของการวิจัย

5.2 สรุปผล

5.3 อภิปรายผล

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.1 ความมุ่งหมายของการวิจัย

5.1.1 เพื่อสร้างทีมผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของตำบล โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน

5.1.2 เพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนประเภท วิชาภารกิจชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม

5.1.3 เพื่อหาแนวทางการปรับบทบาทของพัฒนากรในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ที่สามารถบังเกิดผลต่อการปฏิบัติได้จริง

5.2 สรุปผล

5.2.1 ผลการปฏิบัติงานของที่ปรึกษาระยะที่ 1 (กรกฎาคม - ตุลาคม 2545) ในการดำเนินงานสนับสนุนการทำงานของทีมภาคีวิจัยภาคสนามตลอดระยะการดำเนินงานระยะที่ 1 ที่ปรึกษาได้ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับทีมวิจัยภาคสนามและชุมชนเป้าหมาย 9 กิจกรรม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ 1) การร่วมวางแผนและกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ 2) การร่วมลงมือปฏิบัติให้เป็นไปตามแผน 3) ร่วมสะท้อนบทเรียนและรายงานผลการดำเนินงานและแบ่งลักษณะกิจกรรมออก 4 รูปแบบ คือ การจัดเวทีการเรียนรู้เวทีประชาคม การศึกษาดูงาน การประชุมทีมงาน เวทีการสรุปบทเรียน ในการดำเนินงานระยะที่ 1 มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานเพื่อสำรวจสถานการณ์ของชุมชน องค์กรและเครือข่ายองค์กรในชุมชน ผลการวิจัยที่ได้คือ ทำให้ทีมงานวิจัยได้ทราบถึงข้อมูลชุมชน และสถานการณ์ขององค์กรชุมชนที่เป็นจริง ทราบ

ไปกับการพัฒนาศักยภาพและปรับบทบาททีมงานวิจัยสนาม เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะได้นำฐานข้อมูลสถานการณ์ชุมชนและองค์กรชุมชน มาวางแผนพัฒนาไปสู่การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ต่อในระบะที่ 2

5.2.2 ผลการปฏิบัติงานของที่ปักษ์ระยะที่ 2 (พฤศจิกายน 2545 – เมษายน 2546) ในการดำเนินงานสนับสนุนการทำงานของทีมภาควิชาการศึกษาศาสตร์ตลอดระยะการดำเนินงานระยะที่ 2 ที่ปักษ์ได้ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับทีมวิจัยภาคสนามและชุมชนเป้าหมาย 19 กิจกรรม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การกระทำ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผลกลับ (Reflection) การวางแผน (Planning) การกระทำ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผลกลับ (Reflection) และแบ่งลักษณะกิจกรรมออก 4 รูปแบบ คือ การจัดเวทีการเรียนรู้ การฝึกอบรมและศึกษาดูงาน การลงมือปฏิบัติไปตามแผน เวทีการสรุปบทเรียน การดำเนินงานระยะที่ 2 ของทีมงานวิจัยสนามภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาผู้นำในการเปลี่ยนแปลง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน และการสนับสนุนภาคีการพัฒนาภาครัฐและเอกชน ควบคู่กับพัฒนาผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ผลการวิจัยที่ได้ คือ ทีมวิจัยภาคสนามได้นำผลการสำรวจสถานการณ์ชุมชนและองค์กรชุมชนในการดำเนินงานระยะที่ 1 และได้ทดลองสร้างกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน ทำให้เกิดกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนขึ้น 3 กลุ่มหลักได้แก่ กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร กลุ่มเพาะเห็ด และกลุ่มปุยชีวภาพ นอกจากนี้ที่ปักษ์ยังได้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน ในการค้นหาศักยภาพของตนเองเกี่ยวกับ การรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และจัดการทรัพยากรได้ ทำให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน คือ การสำรวจข้อมูลรายรับรายจ่าย โดยมีอาสาสมัครผู้นำในการเปลี่ยนแปลงหมู่บ้านละ 3 คน รวมจำนวน 33 คน เพื่อเข้ามาขับเคลื่อนการดำเนินงานและนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเป็นแผนแม่บทพัฒนาตำบล

5.2.3 ผลการปฏิบัติงานของที่ปักษ์ระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547) ในการดำเนินงานสนับสนุนการทำงานของทีมภาควิชาการศึกษาศาสตร์ตลอดระยะการดำเนินงานระยะที่ 3 ที่ปักษ์ได้ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับทีมวิจัยภาคสนามและชุมชนเป้าหมาย 37 กิจกรรม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน คือ 1) การร่วมวางแผนและกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ 2) การร่วมลงมือปฏิบัติให้เป็นไปตามแผน 3) การร่วมติดตามประเมินแก้ไขปัญหของทีม 4) ร่วมสะท้อนบทเรียนและรายงานผลการดำเนินงาน และแบ่งลักษณะกิจกรรมออก 4 รูปแบบ คือ การจัดเวทีการเรียนรู้ การฝึกอบรมและศึกษาดูงาน การลงมือปฏิบัติไปตามแผน เวทีการสรุปบทเรียน การดำเนินงานระยะที่ 3 ภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการส่งเสริม สนับสนุน และ

พัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และรูปแบบการทำงาน ร่วมกันของภาคีการพัฒนาภาครัฐและเอกชน ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นทำให้กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน ที่ได้ทดลองสร้างและพัฒนาในระยะที่ 2 มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องเกิดความมั่นใจในการ ดำเนินงาน กลุ่มองค์กรต่างๆ วางแผนในการพัฒนากลุ่มองค์กรตนเองได้และสามารถดำเนินงาน ตามแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ที่จะนำไปสู่การทำงานที่โปร่งใส การทำงานเป็นทีม ช่องทางการติดต่อสื่อสาร การพัฒนาคนเครือข่าย การผลิตและการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การจัดการสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจพอเพียง พึ่งพาตนเองผลการดำเนินงานทำให้กลุ่มองค์กรชุมชน สามารถเป็นแหล่งถ่ายทอดเทคโนโลยี และศึกษาดูงานของกลุ่มเครือข่าย ผู้สนใจ นักศึกษามีการถอดองค์ความรู้ คือ เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถจัดการศึกษานอกระบบ และตามอัธยาศัย ได้เป็นไปตามเป้าหมายโดยมุ่งเน้นให้กลุ่มองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ รับผิดชอบ และรับผลประโยชน์ กลุ่มได้รับการพัฒนาตามศักยภาพและความต้องการ ของท้องถิ่น แต่มีสิ่งที่ค้นพบชัดเจน คือ เกิดผู้นำทางธรรมชาติมากขึ้นเกิดพลังขับเคลื่อนให้ กิจกรรมต่อเนื่องยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน ในส่วนชุมชนฐานรากได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง มีความ มั่นใจในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร สามารถ สร้างงานสร้างรายได้ ให้แก่คนในชุมชนและนอกชุมชน เกิดการดำเนินงานในระดับรากหญ้า และจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับการเผยแพร่เป็นที่รู้จักของคน ทั่วไป ในส่วนของแผนพัฒนาตำบล ที่สืบเนื่องจากการดำเนินงานระยะที่ 2 มีความชัดเจนและ เป็นจริงมากขึ้น โดยมีแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบล 3 ปี (2547 - 2549) และโครงการย่อย 18 โครงการ มีสภาผู้นำ 48 คน เข้ามารับผิดชอบในการผลักดันแผนเข้าสู่เชิงนโยบายและปฏิบัติ ให้เป็นจริง

5.2.4 ผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของทีมวิจัยภาคสนามระยะที่ 3 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2547 ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดย คณะทำงานทีมวิจัยภาคสนาม เพื่อประเมินผลการดำเนินงานในส่วน of เครือข่ายองค์กรชุมชน มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม จำนวน 21 คน โดยใช้แบบประเมินที่ทีมวิจัยภาคสนามและเครือข่าย องค์กรชุมชนช่วยกันออกแบบ ประยุกต์เข้ากับตัวชี้วัดจากโครงการส่วนรวม รวมทั้งหมด 7 มาตรฐาน 22 ตัวชี้วัด และ 110 องค์ประกอบ พบว่า ผลการประเมินในแต่ละมาตรฐานส่วนมาก อยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นคะแนน 99 คะแนน จากคะแนนเต็ม 110 คะแนน หรือร้อยละ 90 ซึ่ง พิจารณาในแต่ละมาตรฐาน ได้ดังนี้ (1) กระบวนการเรียนรู้และการถอดบทเรียน รวม 3 ตัวชี้วัด 15 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 15 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 100 อยู่ในระดับดีมาก (2) การสร้างและพัฒนาเครือข่าย รวม 3 ตัวชี้วัด 15 องค์ประกอบ คิดเป็น

คะแนน 13 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 86.66 อยู่ในระดับดีมาก (3) การบริหารจัดการองค์กรและเครือข่าย รวม 6 ตัวชี้วัด 30 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 27 คะแนน จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 90 อยู่ในระดับดีมาก (4) การเชื่อมโยงและขยายเครือข่าย รวม 3 ตัวชี้วัด 15 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 13 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 86.66 อยู่ในระดับดีมาก (5) การมีส่วนร่วมของชุมชนภาคี รวม 2 ตัวชี้วัด 10 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 10 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 100 อยู่ในระดับดีมาก (6) การขยายผล รวม 2 ตัวชี้วัด 10 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 9 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 90 อยู่ในระดับดีมาก (7) ผลกระทบ รวม 3 ตัวชี้วัด 15 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 12 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 80 อยู่ในระดับดีมาก

5.2.5 องค์ความรู้ใหม่

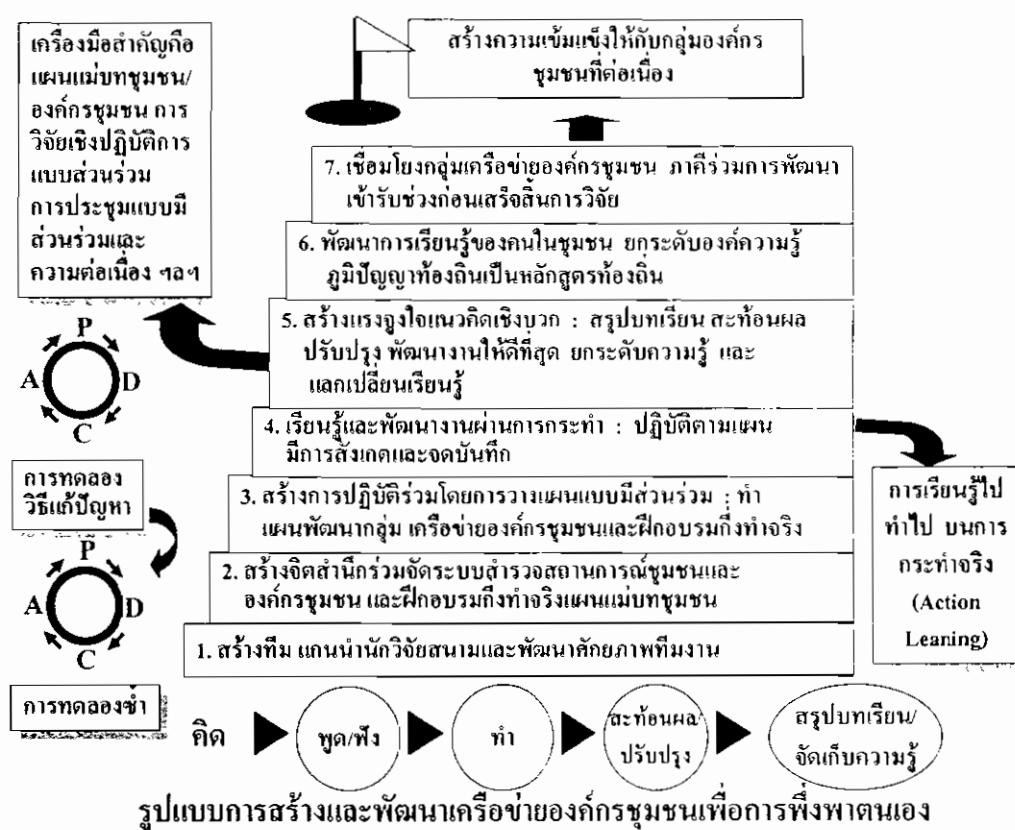
การสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ในระดับตำบลและชุมชน นอกจากจะสร้างเสริมสนับสนุนให้กลุ่มเครือข่ายขององค์กรชุมชน ได้กำหนดเป็นเป้าหมายร่วม วิสัยทัศน์ แผนงานกิจกรรม การปฏิบัติ การสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลง นำไปสู่การปรับปรุงพัฒนา และสะท้อนผลการดำเนินงาน ตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แล้วจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงยุทธศาสตร์การทำงาน ให้บรรลุเป้าหมายของภาคีแห่งความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ ตามความมุ่งหมายของการวิจัย และคำถามการวิจัย จะต้องพิจารณาองค์ประกอบดังนี้

1. การเตรียมศักยภาพบุคลากรทีมงานวิจัยสนาม และเครือข่ายองค์กรชุมชน
2. การสร้างจิตสำนึกร่วมของทีมผู้นำในการเปลี่ยนแปลง
3. การสร้างความร่วมมือจากภาคีภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น ในลักษณะแนวราบ คือ สภาผู้นำชุมชน
4. การสนับสนุนการดำเนินงานของทีมงานวิจัยภาคสนาม และเครือข่ายองค์กรชุมชนให้ปฏิบัติตามความสนใจและต้องการ
5. การสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินงาน อย่างเป็นระบบในรูปแบบที่หลากหลาย เผยแพร่ให้คนภายในและนอกชุมชนรู้ความเคลื่อนไหว
6. พัฒนาการเรียนรู้ของคนในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากคนรุ่นหนึ่ง สู่รุ่นคนอื่นหนึ่ง ในลักษณะศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถาบันการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข การยกระดับองค์ความรู้ของภูมิปัญญาสู่ในระดับสากล ในลักษณะหลักสูตรท้องถิ่น โครงการเทียบโอนกับการศึกษาในระบบ และนอกระบบ

7. การเชื่อมโยงกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน ภาคีภาครัฐ ภาคเอกชน เข้ารับช่วงก่อนเสร็จสิ้นโครงการวิจัย และวางแผนต่อเนื่อง ให้เครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นสถาบันการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข หรือมหาวิทยาลัยชุมชนรากหญ้าในอนาคต

จากองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยสามารถเขียนเป็นรูปแบบการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบ 10 รูปแบบการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

ตำบลประจักษ์พัฒนา อำเภอบางบาล จังหวัดมหาสารคาม

5.3 อภิปรายผล

จากผลการวิจัย มีประเด็นที่น่าสนใจ นำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

5.3.1 ผลการปฏิบัติงานของที่ปรึกษาระยะที่ 1 (กรกฎาคม - ตุลาคม 2545) ผลการดำเนินงานระยะที่ 1 ถือว่าเป็นช่วงการสร้างทีมงานวิจัยและศึกษาสถานการณ์ชุมชนและองค์กรชุมชน ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในระยะที่ 1 นี้ จึงค่อนข้างที่จะเป็นไปตามแผนแต่ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นยังไม่มี ความชัดเจน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเป็นช่วงของการปรับตัวของภาคีทีมวิจัยภาคสนาม ที่มาจากภาคีการพัฒนาหลายหน่วยงาน ซึ่งมีบทบาทและภารกิจการทำงานประจำที่แตกต่างกัน ประกอบกับการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ยังถือว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับทีมวิจัยภาคีและคนในชุมชน และข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลา ส่งผลให้การดำเนินงานที่เกิดขึ้นยังไม่สามารถตอบวัตถุประสงค์โครงการได้ จึงมีความจำเป็นต้องมีการนำกิจกรรมในระยะที่ 1 มาปรับปรุงพัฒนาและดำเนินการต่อในระยะที่ 2

5.3.2 ผลการปฏิบัติงานของที่ปรึกษาระยะที่ 2 (พฤศจิกายน 2545 – เมษายน 2546) ผลการดำเนินงานระยะที่ 2 เริ่มที่จะมองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินงานระยะที่ 1 ที่ชัดเจน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการดำเนินงานระยะที่ 2 ที่ปรึกษาได้ผลักดันและอำนวยความสะดวกการทำงานให้คนในชุมชน ผู้นำทางธรรมชาติ และผู้องค์กรชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้น ประกอบกับทีมวิจัยภาคสนามจากภาคีต่างๆ เริ่มที่ปรับบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมและมีความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้ทีมได้ตัวแสดงที่เป็นจริงในการทำงานมากขึ้น นอกจากนี้ในส่วนของผู้ใช้ในการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้เข้ามาช่วยขับเคลื่อนการเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน ทำให้เกิดเวทีการเรียนรู้ในระดับตำบลและชุมชนขึ้นในลักษณะที่หลากหลายเกิดความเชื่อมโยงเครือข่าย ในการร่วมกันสร้างและพัฒนาตำบลให้เป็นจริงร่วมกันแก้ไขปัญหาชุมชน ตามประเด็นปัญหาสาธารณะ คนในชุมชนเริ่มที่จะตระหนักถึงผลประโยชน์ของส่วนร่วมต้องการที่เรียนรู้จักตนเอง เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาชุมชนของตนเองไปสู่การพึ่งตนเองได้และชุมชนเข้มแข็ง จึงนำไปสู่การทดลองสร้างเครือข่ายชุมชนขึ้น 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร กลุ่มเพาะเห็ด และกลุ่มปุยชีวภาพ

5.3.3 ผลการปฏิบัติงานของที่ปรึกษาระยะที่ 3 (กรกฎาคม 2546 – มีนาคม 2547) ผลการดำเนินงานในระยะที่ 3 เป็นการพัฒนาต่อเนื่องจากการดำเนินระยะที่ 2 เพื่อให้เห็นภาพการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งเกิดผลสำเร็จการดำเนินงานหลัก ๆ ในสองประเด็นคือ การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชน และจัดทำแผนพัฒนาตำบลแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเกิดขึ้นจากที่ปรึกษาได้กระตุ้นให้เกิดเวทีการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยเฉพาะการกระตุ้นให้

ชุมชนได้เรียนรู้จักตนเองและการศึกษาค้นหาศักยภาพของชุมชน เกี่ยวกับการรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร จัดการทรัพยากร (การสำรวจข้อมูลรายรับรายจ่าย) ส่งผลให้คนในชุมชนเริ่มที่จะเข้าใจและมองเห็นปัญหา สาเหตุของปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ในปัจจุบัน พบว่า ชุมชนต้องมีรายจ่ายมากกว่ารายรับในแต่ละวัน และที่สำคัญข้อมูลเชิงลึกทำให้ทราบว่า ชุมชนต้องเสียค่าใช้จ่ายในหมวดอาหารมากเป็นอันดับหนึ่ง จึงเป็นที่มาของการต้องการที่จะลดรายจ่ายของชุมชน นำไปสู่การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาค่าบประมาณ 3 ปี (2547 - 2549) โดยมีโครงการภายใต้การพัฒนาตามยุทธศาสตร์ 18 โครงการ และในปัจจุบันจึงมีการดำเนินการเป็นรูปธรรม 3 เครือข่าย คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มปฏีชีวภาพ และอีกเครือข่ายพันธมิตร คือ กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองชุมชนหนองข่า

5.3.4 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ และอภิปรายผลการวิจัยระยะที่ 3

5.3.4.1 การสร้างผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ถือเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานโครงการมาตั้งแต่ระยะที่ 1 และในการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามระยะเวลา 3 (กรกฎาคม 2546 - มีนาคม 2547) เน้นการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนผู้วิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมควบคู่กับการสร้างและพัฒนาผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ผ่านกระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชนเป็นเป้าหมายหลักในการดำเนินงาน ส่งผลให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากที่ปรึกษาได้พยายามจัดให้มีกิจกรรมเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ ที่ต่อเนื่องด้วยเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามกลยุทธ์การพัฒนา 7 องค์ประกอบ ทำให้มีกิจกรรมร่วมกันที่ต่อเนื่อง จำนวน 10 กิจกรรม ส่งผลให้คนในชุมชนมีเป้าหมาย อุดมการณ์ และวิสัยทัศน์ร่วม ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง คือ สร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย และพึ่งพาตนเอง ทำให้เกิดประเด็นสาธารณะ ประกอบกับอาสาสมัครผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ได้รับการพัฒนาศักยภาพในการฝึกอบรมและศึกษาดูงานจากพื้นที่ต้นแบบ จึงทำให้การดำเนินงานระยะที่ 3 ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงเริ่มที่จะตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมกันถักทอห่อความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่ชุมชน และผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยเฉพาะการสำรวจข้อมูลรายรับรายจ่ายของชุมชน พบว่า ชุมชนต้องสูญเสียรายจ่ายที่ไม่จำเป็นในแต่ละวันเป็นเงินจำนวนมาก จึงทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะอาสาเข้ามาแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และจากการทดลองขึ้นกลุ่มขึ้นเครือข่ายพบว่า การทำงานในลักษณะกลุ่มเครือข่ายขององค์กรชุมชน สามารถที่จะสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และช่วยลดรายจ่าย นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ ส่งผลให้ได้ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงจำนวน 48 คน ที่ต้องเข้ามาขับเคลื่อนตามประเด็นสาธารณะที่ชุมชนต้องการ ภายใต้แผนแม่บทตำบลประชาพัฒนา มีประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา 18 ประเด็นหลัก ส่งผลให้ได้ผู้นำในการ

เปลี่ยนแปลงที่เป็นจริงและมีความมั่นใจ ในการผลักดันแผนแม่บทต่อไปสู่การปฏิบัติและเข้าสู่
เชิงนโยบายการพัฒนาขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น

5.3.4.2 การสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน ถือเป็นเป้าหมายหลักในการ
ดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามในระยะที่ 3 และผลการดำเนินงานก็บรรลุตามวัตถุประสงค์เป็น
อย่างดี ทั้งนี้สืบเนื่องจากที่ปรึกษาได้กระตุ้นให้ชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญในการทำงานใน
ลักษณะกลุ่มเครือข่าย และเรียนรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และจัดการทรัพยากรได้ จากบทเรียน
ดังกล่าวนำมาสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการสำรวจรายรับรายจ่าย พบว่า กลุ่มมีรายจ่ายในหมวด
ค่าอาหารเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน นำไปสู่เวทีการหาทางออกร่วมกันเพื่อจะอุดรอยรั่วดังกล่าว
จึงเกิดกลุ่มกิจกรรมเครือข่ายขององค์กรชุมชนในระดับตำบล ขึ้น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีน
กลุ่มเพาะเห็ด และยังพบอีกว่าค่าใช้จ่ายรองลงมา คือ การลงทุนในการทำเกษตร (ปุยเค็ม)
และหมวดค่าของใช้โดยเฉพาะเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม จึงนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเรียนรู้ในการ
แก้ไขปัญหา โดยมีกลุ่มกิจกรรม จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปุยชีวภาพ และกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง แต่
ละกลุ่มเครือข่ายมีแผนการพัฒนากลุ่มตนเองที่ชัดเจน และแต่ละกลุ่มองค์กรยังมีการถ่ายโอน
ทรัพยากร เชื่อมความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มปุยชีวภาพผลิตข้าวปลอดสารพิษ (ข้าว
เจ้าแดง) แล้วนำมาแปรรูปเป็นขนมจีน นำหมักเป็ขนมจีนนำไปใช้ในการหมักจุลินทรีย์ในการ
ย่อยสลายเพื่อทำปุยชีวภาพอีกรอบหนึ่ง นอกจากนั้นฟางข้าวที่ได้จากการทำข้าวปลอดสารพิษของ
กลุ่มปุยชีวภาพยังสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ด และผลผลิตเห็ดยังมีการนำไปทำเป็น
น้ำยาขนมจีนได้ด้วย แล้วก้อนเห็ดที่หมดอายุไม่ให้ผลผลิตแล้ว ยังนำไปหมักเป็นปุยชีวภาพได้อีก
ทางหนึ่งด้วย ประกอบกับการทดลองขึ้นกลุ่มขึ้นเครือข่ายโดยการปฏิบัติจริง ควบคู่กับการลงถูก
ลองผิด และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการทำงาน
และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น เน้นกระบวนการร่วมในการทำงาน คือ ร่วมคิดวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วม
รับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมตรวจสอบ ส่งผลให้กลุ่มมีการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เกิดความ
มั่นใจและมุ่งมั่นในการทำงาน มีการชักชวนความร่วมมือของภคในตำบล เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตผล
ทางการเกษตร สร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองได้ และชุมชนมี
ความเข้มแข็ง จะเห็นได้ชัดเจนจากการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่ายองค์กรชุมชน คือ
รูปแบบการดำเนินงานสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนของทีมวิจัยสนามตำบลประชาพัฒนา
มีผลในการแพร่ระบาดสร้างพลังขับเคลื่อนกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนในการพึ่งตนเอง และมี
ผลกระทบต่อชุมชนที่ชัดเจน คือ 1) เศรษฐกิจในลักษณะวิสาหกิจชุมชน ส่งผลให้เกิดการ
รวมกลุ่มกันของคนในชุมชนที่ต้องการที่จะลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง จำนวน 4 กลุ่ม
กิจกรรมหลัก คือ กลุ่มแปรรูปขนมจีน กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มปุยชีวภาพ และกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง 2)

สังคมจิตใจและจิตสำนึกร่วมในการทำงาน เพื่อส่วนร่วมทั้งประโยชน์ และความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ต่อสาธารณะ ส่งผลให้กลุ่มอาสาสมัครที่เสียสละเข้ามาทำงานเพื่อส่วนร่วม คือ สภาผู้นำตำบล จำนวน 48 คน และมีการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนมองเห็นผลประโยชน์ของสาธารณะมากขึ้น เช่น สมาชิกหลายคนสละที่ดินส่วนตัวในการจัดตั้งสถานที่ทำการกลุ่มเป็นต้น นอกจากนี้คนในชุมชนยังมีการร่วมลงทุนในการทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มเครือข่าย 3) สิ่งแวดล้อม สังเกตเห็นได้ชัดเจนที่คนในชุมชนได้ลุกขึ้นมา ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของดินโดยร่วมกันผลิตปุ๋ยชีวภาพ การแสวงหาพันธุ์ข้าวเจ้าแดงมาเป็นวัตถุดิบในการแปรรูปขนมจีน เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ลดรายจ่ายให้กับคนในชุมชนในระยะยาวต่อไป คือ กองทุนข้าวเจ้าแดง กลุ่มปลูกข้าวปลอดสารพิษและเกษตรอินทรีย์ สอดคล้องกับการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่ายองค์กรชุมชน ทั้งโดยรวมและรายมาตรฐาน มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก คือ (1) กระบวนการเรียนรู้และการถอดบทเรียน (2) การสร้างและพัฒนาเครือข่าย (3) การบริหารจัดการองค์กรและเครือข่าย (4) การเชื่อมโยงและขยายเครือข่าย (5) การมีส่วนร่วมของชุมชนภาคี (6) การขยายผล และ (7) ผลกระทบ

5.3.4.3 แนวทางการปรับบทบาทของพัฒนากร ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน จากการถอดบทเรียนในการทำงานของเจ้าหน้าที่พัฒนากร ในการทำงานร่วมกับภาคีทีมวิจัยภาคสนาม ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน พบว่า เจ้าหน้าที่พัฒนากรยังไม่สามารถที่ปรับบทบาทในการทำงานให้เอื้อต่อการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนได้ ทั้งนี้มีปัจจัยมาจากหลายอย่าง เช่น การปรับโยกย้ายตัวบุคคลระหว่างการดำเนินงานโครงการ ทำให้ผู้ที่เข้ามารับหน้าที่ใหม่ไม่สามารถสานต่องานเดิมได้ และอีกอย่างหนึ่ง คือ ทัศนคติส่วนตัวและความเคยชินกับระบบการทำงานราชการรูปแบบเก่า ประกอบกับการพัฒนาภายใต้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ยังเป็นเรื่องใหม่ทำให้เจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจที่ดีพอ และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ภาระในงานประจำมีมากทำให้ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมเรียนรู้กับที่ปรึกษาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับผู้บังคับบัญชาไม่อำนวยความสะดวกในการทำงานเท่าที่ควร รวมถึงการทำงานโครงการไม่สามารถให้คำปรึกษาหารือกับการเลื่อนขึ้นตำแหน่งของเจ้าหน้าที่ จึงทำให้เจ้าหน้าที่ขาดความมุ่งมั่นในการทำงานโครงการ บทบาทของเจ้าหน้าที่พัฒนากรที่จะช่วยเอื้อต่อการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน คือ (1) ต้องพร้อมที่รับเอาองค์ความรู้ใหม่ และเทคนิค วิธีการในการทำงานร่วมกับชุมชน (2) ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับชุมชน (3) ใช้เวลาในการทำงานในพื้นที่ให้มากขึ้น (4) ต้องยอมรับในความผิดพลาดในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา และพร้อมที่จะเปิดกว้างรับเอาข้อเสนอแนะจากภาคีทีมวิจัยสนามไปปรับปรุง (5) ลดความยึดมั่นถือมั่น ขององค์กร หน่วยงาน ใช้หลักการทำงานแบบ

บูรณาการ และตระหนักถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ (6) เข้าร่วมเรียนรู้ในการดำเนินงานโครงการร่วมกับภาคีที่มีวิจัยให้มากขึ้น โดยเฉพาะในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ การร่วมวางแผนการดำเนินงาน การร่วมปฏิบัติ/ร่วมกระบวนการ การอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน การร่วมติดตามประเมินผล การร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การร่วมสะท้อนผลและรายงานผล ซึ่งในการดำเนินงานโครงการทั้ง 3 ระยะที่ผ่านมา พบว่า เจ้าหน้าที่พัฒนากรมยังมีจุดอ่อนในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนอยู่ทุกขั้นตอน

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนางาน

5.4.1.1 ทีมวิจัยภาคีที่มาจากภาคีการพัฒนาต่างๆ ควรให้ความร่วมมือเข้าร่วมกิจกรรมการดำเนินงานมากขึ้น

5.4.1.2 เจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชน (พัฒนากรม) ต้องเข้ามาเรียนรู้ในการดำเนินงานร่วมกับที่ปรึกษาและทีมวิจัยภาคีสานมามากขึ้น

5.4.1.3 ทีมงานวิจัยภาคีสานมายังขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมที่ปรึกษาที่ต่อเนื่อง ส่งผลให้ขาดความมั่นใจในการทำงาน ดังนั้นจำนวนวันในการทำงานของทีมที่ปรึกษาคควรยืดหยุ่นตามความเหมาะสมและเพิ่มจำนวนวันในการทำงานของทีมที่ปรึกษาให้มากขึ้น และควรให้มีเจ้าหน้าที่พัฒนากรมไม่น้อยกว่า 1 คน เข้ารับผิดชอบและร่วมเรียนรู้กับที่ปรึกษาโดยตรง อันจะนำไปสู่การพัฒนาและปรับบทบาทของพัฒนากรมในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และบทบาทของภาคี ต้องร่วมวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน ร่วมปฏิบัติงานและเป็นเลขานุการในการจัดระบบข้อมูลของชุมชน และสร้างสถาบันชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางการทำงานของของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนในระดับตำบล และติดตามให้คำแนะนำ และสรุปบทเรียนผลการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่อง

5.4.1.4 บทบาทของแต่ละหน่วยงานที่เข้าร่วมในทีมวิจัย ได้แก่

5.4.1.4.1 สาธารณสุข (เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบล) มีบทบาท ดังนี้

- 1) ร่วมวางแผนกับสถาบันองค์กรชุมชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
- 2) ร่วมปฏิบัติตามภารกิจที่หน่วยงานต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผล
- 3) ร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและสะท้อนผลการดำเนินงาน

5.4.1.4.2 เกษตรอำเภอ มีบทบาทดังนี้

- 1) ร่วมวางแผนกับสถาบันองค์กรชุมชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
- 2) ร่วมปฏิบัติตามภารกิจที่หน่วยงานต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มองค์กรชุมชนตามประเด็นที่สนใจ
- 3) ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและสะท้อนผลการดำเนินงาน

5.4.1.4.3 ศึกษาธิการ (ครู) มีบทบาท ดังนี้

- 1) ร่วมวางแผนกับสถาบันองค์กรชุมชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
- 2) ร่วมปฏิบัติตามภารกิจที่หน่วยงานต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มองค์กรชุมชนตามประเด็นที่สนใจ
- 3) ร่วมติดตามประเมินผล ส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 4) ร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและสะท้อนผลการดำเนินงาน

5.4.1.4.4 ปลัดอำเภอ มีบทบาท ดังนี้

- 1) ร่วมวางแผนกับสถาบันองค์กรชุมชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
- 2) ร่วมปฏิบัติตามภารกิจที่หน่วยงานต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ
- 3) ร่วมติดตามประเมินผล
- 4) ร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและสะท้อนผลการดำเนินงาน

5.4.1.4.5 นักวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชน มีบทบาท ดังนี้

- 1) ร่วมวางแผนการดำเนินงานของภาคี
- 2) การร่วมปฏิบัติ /ร่วมกระบวนการ ตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน
- 3) การอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน
- 4) การร่วมติดตามประเมินผล
- 5) การร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมสะท้อนผลและรายงานผลการดำเนินงาน

โครงการ

5.4.1.4.6 บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาท ดังนี้

- 1) ร่วมวางแผนกับสถาบันองค์กรชุมชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
- 2) ร่วมปฏิบัติตามภารกิจที่หน่วยงานต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ
- 3) เอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มองค์กรชุมชนตามประเด็นที่สนใจ
- 4) ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและสะท้อนผล

การดำเนินงาน

5) ส่งเสริมสนับสนุนจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศูนย์การเรียนรู้ และพัฒนากลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน

5.1.5 ควรมีการสรุปบทเรียน และสร้างเครื่องมืออวัฏกรรมการสร้างและพัฒนาเครือข่าย องค์กรชุมชนและควรมีมาตรการเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมของทิมวิจัยสนามและการดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ให้มากที่สุด โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลา

5.1.6 จากบทเรียนในการทำงานของที่ปรึกษาร่วมกับทีมงานวิจัยภาคสนาม และกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนดังกล่าว เพื่อให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรมมากขึ้น ควรมีการขยายเวลาและงบประมาณในการดำเนินงานโครงการในเขตพื้นที่ให้มากขึ้น เนื่องจากการดำเนินงานในระยะแรกนี้หากขาดความต่อเนื่องของการสนับสนุนด้านงบประมาณและบุคคลภายนอกในการติดตามกระตุ้น ส่งเสริมสนับสนุนอาจจะทำให้กลุ่มองค์กรขาดความมั่นใจในการทำงานและขาดความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชนได้

5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

5.4.2.1 ควรมีการวิจัยและพัฒนากการสร้างและพัฒนา เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่ออยู่ดีมีสุขในตำบลเดิมให้ชัดเจน และทดลองขยายผลไปสู่ตำบลอื่นด้วย โดยให้จังหวัดหรือองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนในการดำเนินการร่วมเป็นยุทธศาสตร์จังหวัดด้วย

5.4.2.2 ควรมีการวิจัยในเชิงการถอดองค์ความรู้ ใ้จวิจัยกันไขความสำเร็จในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลประชาพัฒนา

5.4.2.3 ควรมีการสนับสนุนให้มีการวิจัยและพัฒนา เพื่อยกระดับองค์ความรู้ของเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลประชาพัฒนาและเครือข่ายตำบลพันธมิตร ไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดในการพึ่งตนเองได้ของชุมชนที่เป็นจริง

5.4.2.4 ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนา ตามประเด็นยุทธศาสตร์แผนพัฒนาตำบลประชาพัฒนาโดยให้ภาทิติมวิจัยสนามและชุมชนเป็นผู้วิจัย ในประเด็นกระบวนการการเรียนรู้เครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อชุมชนเป็นสุข

5.4.2.5 ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยและการพัฒนาระดับ องค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ในเชิงลึกในประเด็นสถานการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขและมหาวิทยาลัยชุมชนรากหญ้า โดยการส่งเสริมให้นิสิตปริญญาโท และปริญญาเอกเข้ามาเรียนรู้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. คู่มือ การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม วิทยาการกระบวนการ. กรุงเทพฯ : กองฝึกอบรม, 2545.
- กรณีศึกษา ชมดี. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสาวถี คำบด ทำช้าง อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ สค.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.
- กฤษฎา ศักดิ์ศรี. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ นิยมวิทยา, 2530.
- กันยา สุวรรณแสง. บุคลิกภาพและการปรับตัว. พิมพ์ครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, 2542.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การคิดเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ : ชัคเชส มีเดีย, 2539.
- . การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัท ส. เอเชียเพรส จำกัด, 2543.
- ชนัญญา กาญจนรังษินนท์. “ประสิทธิภาพการวางแผนและการบริหารโครงการของอบต.” พัฒนาชุมชน .38- 4 มีนาคม . 2544.
- . การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. กรมการพัฒนาชุมชน, 2545.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.สำนักงาน. การปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2541-2544. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยูนิเคดโปรดักชั่น, 2541.
- คณะอนุกรรมการคณะทำงานบริหารยุทธศาสตร์ด้านการสร้างชุมชนเข้มแข็งจังหวัดมหาสารคาม. ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงกับการสร้างหมู่บ้านชุมชนเข้มแข็งต้นแบบ. ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2547.
- คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต ฉบับชุมชน. กรุงเทพฯ บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด, 2542.
- จรัญญา วงศ์พรหมและคณะ. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องทางเลือกของชนบทอีสานในภาวะวิกฤต แรงงานอพยพกลับถิ่น. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2545.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. สังคมเศรษฐกิจและการเมืองของทรัพยากรชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยางจน.

กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

ฉลอง ภิมรัตน์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, 2521.

ฉลาด จันทสมบัติ และคณะ. กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ

อุตสาหกรรมชุมชน : กรณีศึกษา กลุ่มประชาคมแปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย

ตำบลนาข่า อำเภอบ้านดง จังหวัดมหาสารคาม. ประชาคมการศึกษาจังหวัด

มหาสารคาม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.

_____. รายงานการวิจัยโครงการวิจัยองค์กรทางสังคมและพัฒนาก่อสร้างความเป็นประชาคม : กรณีศึกษา

ประชาคมตำบลนาข่า อำเภอบ้านดง จังหวัดมหาสารคาม. ประชาคมการศึกษาจังหวัด

มหาสารคามและคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.

_____. รายงานโครงการอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์แปรรูปหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย. มหาสารคาม :

ประชาคมการศึกษาจังหวัดมหาสารคามและคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2544.

ฉอาน วุฒกรรมรักษา. หลักการรายวิชา. กรุงเทพฯ : ประกายพรัก, 2526.

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. รัฐ. กรุงเทพฯ : สำนักงานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

ชูศักดิ์ สุทธิสา. เอกสารประกอบการสอน กระบวนการพัฒนาชุมชน. มหาสารคาม ภาควิชาสังคมวิทยา

และมนุษยวิทยา : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ. ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน

การวิจัย, 2541.

ตำบลประจักษ์พัฒนา. คู่มือและแผนงานคณะทีมงานวิจัยภาคสนามระยะที่ 2. ที่ปรึกษาและทีมงานวิจัย

ภาคสนาม, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.

_____. คู่มือและแผนงานคณะทีมงานวิจัยภาคสนามระยะที่ 3. ที่ปรึกษาและทีมงานวิจัย

ภาคสนาม, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.

_____. แผนแม่บทชุมชนตำบลประจักษ์พัฒนา. ที่ปรึกษาและทีมงานวิจัยภาคสนาม, คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.

_____. รายงานความก้าวหน้าโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน. ทีมที่ปรึกษาและทีมงานวิจัย

ภาคสนาม, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.

_____. รายงานผลการดำเนินงานของที่ปรึกษาทีมวิจัยภาคสนามตำบลประจักษ์พัฒนาระยะที่ 3 ช่วงที่ 1.

ทีมที่ปรึกษาทีมงานวิจัยภาคสนาม, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.

- ฉลาด จันทรมบัติ. รายงานผลการดำเนินงานของที่ปรึกษาทีมวิจัยภาคสนามตำบลประจักษ์พัฒนาระยะที่ 3 ช่วงที่ 2 . ทีมที่ปรึกษาทีมงานวิจัยภาคสนาม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.
- . รายงานผลการดำเนินงานของที่ปรึกษาทีมวิจัยภาคสนามตำบลประจักษ์พัฒนาระยะที่ 3 ช่วงที่ 3 . ทีมที่ปรึกษาทีมงานวิจัยภาคสนาม , 2546.
- . รายงานผลการดำเนินงานของที่ปรึกษาทีมวิจัยภาคสนามตำบลประจักษ์พัฒนาระยะที่ 2 ทีมที่ปรึกษาและทีมงานวิจัยภาคสนาม , 2546.
- . เอกสารประกอบการสัมมนา ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเอง. ที่ปรึกษาและทีมงานวิจัยภาคสนาม , 2546.
- . สรุปรายงานผลการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามระยะที่ 1. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม , 2546.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง: บ้านกับเมือง. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์น, 2529.
- เฉลิม ห่อนาค. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2531.
- ทรงพล ภูมิพัฒน์. จิตวิทยาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ . กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2540.
- นาริรัตน์ รักวิจิตรกุล. การวางแผนโครงการการศึกษานอกระบบ ทฤษฎีและปฏิบัติ. มหาสารคาม ภาควิชาการบริหารการศึกษา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2544.
- บัวพันธ์ พรหมพิงและคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง องค์การชุมชน 6 กรณีศึกษาในภาคอีสาน. ป.ป.ม. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.
- บัวภา ฝ่ายเพชร. การประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้า ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านชะว้า ตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น. ปรินิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2537.
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2545.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์. ตัวชี้วัดธรรมมาภิบาล. กรุงเทพฯ สถาบันพระปกเกล้า, 2544 .
- ประเวศ วะสี. ศาสนธรรมกับการพัฒนาหมู่บ้าน . ในทิศทางหมู่บ้านไทย. หน้า 71 – 77. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน, 2531.
- . “ธรรมรัฐภาคธุรกิจ วิวัฒน์หรือวิบัติ” มติชน. 23 มีนาคม, 2541.
- . ระเบียบวาระแห่งชาติ ปฏิรูปสังคมไทย. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2541.

- ประสาธ อิศรปริดา. ธรรมชาติและกระบวนการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม ภาควิชาแนะแนว
จิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สื่อสารกับสังคมเครือข่าย.
กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2546.
- ปรีชา เชาว์ตระกูล. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินธุรกิจกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนอง
ทัพไทย อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, 2540.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. จิตวิทยาการบริจانبุคคล. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมกรุงเทพฯ, 2539.
- พงษ์ศักดิ์ ไชยวงศ์วัฒน์. บทบาทของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกับการพัฒนาหมู่บ้านเหล่าคำแย ตำบลสี
แก้ว อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
2540.
- พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. เครือข่าย:ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2546.
- พระราชวรมนี. กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ, 2541.
- พสิน แดงจวง. จิตวิทยาประยุกต์ในการศึกษานอกระบบ. เชียงใหม่ ภาควิชาส่งเสริมการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- พัฒน์ บุญรัตพันธ์ “งานพัฒนาชุมชน งานอะไร” วารสารพัฒนาชุมชน, 2544.
- พันธ์ทิพย์ รามสูต. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สถาบันการพัฒนาสาธารณสุข
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- พิเชียน ลิ้มป๋หวังอยู่. การพึ่งพาตนเองของประชาชนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ :
ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป อำเภอสะหามทราย จังหวัดบุรีรัมย์.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- พิทยา ว่องกุล. สร้างสังคมใหม่: ชุมชนาธิปไตย-ธัมมาธิปไตย. กรุงเทพฯ : โครงการวิถิธรรม, 2542.
- พิสิษฐ์ บุญไชย. เอกสารประกอบการเรียนการสอนรายวิชา 0109501 แนวคิด ทฤษฎี
สู่การปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. มหาสารคาม : อภิชาดิการพิมพ์,
2545.

- ไพรัช เทชะรินทร์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2527.
- มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. โครงการวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนกับการพึ่งพาตนเอง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาวิทาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2544.
- เมธี ชัยมาโย. การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง : ศึกษากรณีบ้านดงถึง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. ปรินญานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536.
- รัตนะ บัวสนธ์. วิธีการวิจัยเชิงทดลองทางจิตกรรมศาสตร์กับการควบคุมเพื่อความเที่ยงตรงภายใน. พิษณุโลก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2541.
- รุ่ง แก้วแดง. ปฏิวัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. จิตวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, 2530.
- วิจิต นันทสุวรรณและจำนงค์ แรกพินิจ. “หนึ่งชุมชนหนึ่งผลิตภัณฑ์ จากโออีต๊ะถึงสงขลา” วารสารสารทักษิณคดี, 2541.
- วินิจ เกตุจำ. หลักการสอนและเตรียมประสบการณ์ภาคปฏิบัติศึกษา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522.
- ศูนย์ข้อมูลการเมืองท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. การมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.
- ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก. ยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองและชุมชนเข้มแข็ง. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535.
- สยามรัฐ “เศรษฐกิจพอเพียง” สยามรัฐสุดสัปดาห์. 1876 : 9-10 23 มีนาคม, 2541.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-9” สรุปและรวบรวมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-9. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ม.ป.ป.

- สมพันธ์ เตชะอธิก. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเกษตรกรรมยั่งยืน. คลังน่านาวิทยา : ขอนแก่น, 2544.
- สุชา จันทร์อม. จิตวิทยาส่งเสริมการศึกษา. กรุงเทพฯ : แพร์พื้ยา. 2541.
- สุโท เจริญสุข. เกร็ดจิตวิทยาประยุกต์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. ม.ป.ป.
- สุธรรม รัตนโชติ. รายงานการวิจัยการประเมินผลโครงการพัฒนาองค์กรประชาชน : ศึกษา
เจาะลึกเฉพาะกรณีผู้ยากจน. กรุงเทพฯ : กองวิจัยและประเมินผลกรมพัฒนาชุมชน, 2531.
- สุภาภัก จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2542.
- เสรี พงษ์พิศ. กระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2545.
- . เครือข่าย. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548.
- . คีรีวง จากไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชุมชนมูลนิธิหมู่บ้าน
2532.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2543.
- อนุชาติ พวงสำลีและกฤตยา อาชวนิจกุล (บรรณาธิการ). ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- อนงก นาคะบุตร. องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงพหุภาคี. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนา, 2543.
- . “ชนบทไทย สามทศวรรษที่ผ่านมา กับบทเรียนของภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ทิศทางการพึ่งตนเอง
ของชนบทในอนาคต,” วารสารการเลือกการพัฒนา. 6(1) : 25-30, มกราคม-เมษายน, 2531.
- อรทัย อาจอ่ำ. ชุมชนเข้มแข็งที่ : วิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ :
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531. (เอกสารทางวิชาการ
หมายเลข 117)
- อลิศรา ชูชาติและคณะ. เทคนิคการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม. นครปฐม : สถาบันการพัฒนา
สาธารณสุขมูลฐานอาเซียน, 2538.
- อารี พันธุ์มณี. จิตวิทยาการเรียนรู้การสอนประยุกต์. กรุงเทพฯ : คันทัน, 2534.

- อุทัย คลยเกษม. วิจารณ์เรื่อง แผนพัฒนาการศึกษากับการพึ่งตนเองในผลกระทบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มีต่อการจัดการศึกษาเพื่อพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- . “การพึ่งตนเองระดับปัจเจกบุคคล” วารสารทางเลือก. 5(1) 84-86 ม.มกราคม-เมษายน 2530.
- อำนาจ ภูวนา. กระบวนการบริหารผลิตหัตถกรรมผ้าทอ ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- Bloom, Benjamin S. A Taxonomy of Education objective Handbook I: Cognitive Domain. New York : David McKay Co., 1956.
- Burke, Adam. Communication & Development : a practical guide. London : Social Development Division Department for International Development, 1999.
- Doyla, Robert. Community Development in an Age of Globalization : the partnership option. Prepare for the presentation to the 1st International Conference on Community Development in the Asia Pacific at Sukhothai Thammathirat University, 1998.
- Eckhard Deutcher and Gudrun Kochend Orfer-Lucius. “Towards the Global Knowledge and Information Society” Development and Cooperation (D+C). No.4 /1999, July /August 1999. 20-22
- Elliott. Froude 2000 Cambridge : Polity Press, 1991.
- Higrad. Introduction to Psychology. New York : Harcourt, 1962.
- Hilgard and Bower. Theories of Learning. New York : Meredith.D., 1966.
- Horton, Paul B. Sociology. New York : McGraw-Hill Book Company, 1976.
- Kemmis and Mc Taggart. Action Research in Practice : Partnerships for social justice education. London : Routledge, 1991.
- Lowdermilk And Laitos. Maternity nursing. Boston : Mosby, 1995.
- Mathews, David. Elements of a strong Civil Society and Health Public Life. Kettering Foundation. April 1996. merio
- Mouley. Database for special liberates : a strategic guide to information management. New York : Greenwood press, 1991.

- Putnam, Robert D. Making Democracy Work ; Civil traditions in Modern Italy. Princeton, N.J : Princeton University Press, 1993.
- Starkey, Paul. Networking for Development. IFRTD(The International Forum for Rural Transport and Development), 1997.
- Stephen and Mervyn Wilkinson. Public library collection Development in the information age . New Yrk : Haworth press, 1998.
- Taschereau Suzanne and Jose Edgardo L. Compos. Building Government-Citizen-Business Partnerships. Canada : Institution on Governmance, 1997.
- Travers. An introduction to Educational Research. New York : Macmillan, 1977.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามข้อมูลรายครัวเรือน

ลำดับที่

--	--	--

แบบสอบถามข้อมูลรายครัวเรือน

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

1. ข้อมูลสมาชิกในครอบครัว

1.1 หัวหน้าครอบครัวชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

1.2 สมาชิกในครัวเรือน/รายได้ประจำของสมาชิกในครัวเรือน

ชื่อ – สกุล	อายุ	อาชีพ	สถานที่ทำงาน	รายได้เฉลี่ยเดือน

2. ข้อมูลที่ดิน

ประเภทที่ดิน	เนื้อที่	หลักฐานแสดงสิทธิ (ทำเครื่องหมาย (/))						ถือครองโดย			ทำประโยชน์อะไร
		นส. 3	นส. 3 ก	โฉนด	สปก.	ที่จับจอง	ที่ดินของรัฐ	เป็นเจ้าของ	เช่า	ชื่อเจ้าของที่ดิน	
ที่อยู่อาศัย											
ที่นา 1											
ที่นา 2											
ที่สวน 1											
ที่สวน 2											
ไร่ 1											
ไร่ 2											
อื่น ๆ											

3. ข้อมูลสัตว์เลี้ยงในครอบครัว

ชนิดสัตว์เลี้ยง	จำนวน(ตัว)	รวมมูลค่า(บาท)	ชนิดสัตว์เลี้ยง	จำนวน(ตัว)	รวมมูลค่า(บาท)
วัว			เป็ด		
ควาย			ไก่		
หมู			อื่นๆ ระบุ.....		

4. ข้อมูลรายได้อื่น (นอกจากรายได้ประจำตามข้อ 2)

4.1 รายได้จากทำอาชีพการเกษตร

ประเภท	จำนวน (งาน/ไร่)	ผลผลิตรวม ต่อปี (กก./ตัน/ถัง)	ขาย		บริโภคใน ครัวเรือน จำนวน	มูลค่าผลผลิต รวมคิดเป็น เงิน (บาท)
			จำนวน (กก./ตัน/ถัง)	เป็นเงิน (บาท)		
ทำนาปี						
ทำนาปรัง						
ทำไร่มันสำปะหลัง						
ทำไร่อ้อย						
ปลูกถั่วลิสง						
สวนมะม่วง						
สวนกล้วย						
ทำสวน (ผสม)						
ปลูกข้าวโพด						
ปลูกผักสวนครัว (ถั่ว/หอม/ฟัก/อื่นๆ)						
เพาะเห็ด						
อื่นๆ (ระบุ).....						

4.2 รายได้จากการเลี้ยงสัตว์

ประเภท	จำนวน (ตัว)	ขาย		บริโภคใน ครัวเรือน จำนวน	มูลค่าผลผลิต รวมคิดเป็น เงิน (บาท)	หมายเหตุ
		จำนวน (กก./ตัน/ถัง)	เป็นเงิน (บาท)			
เลี้ยงวัว						
เลี้ยงควาย						
เลี้ยงหมู						
เลี้ยงเป็ด						
เลี้ยงไก่พื้นเมือง						
เลี้ยงไก่ฟาร์ม						
เลี้ยงปลา/กุ้ง						
เลี้ยงกบ						
เพาะพันธุ์ปลา/กบ						

4.3 รายได้จากอาชีพหัตถกรรม/การแปรรูปผลิตภัณฑ์

ประเภทอาชีพ	รายได้ต่อเดือน	รายได้ปี
ทอผ้าพื้นเมือง/ดัดเย็บ		
ผลิตภัณฑ์เลือกกจักรสาน		
ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่/หวาย		
ทำขนม/ขนมจีน		
อื่นๆ		

4.4 รายได้จากงานวิชาชีพ/ความชำนาญการพิเศษ/งานบริการ

ประเภทอาชีพ	รายได้ต่อเดือน	รายได้ปี
ช่างไฟฟ้า		
ช่างไม้/ช่างปูน/งานก่อสร้าง		
ช่างซ่อมเครื่องยนต์/รถยนต์		
ช่างซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า		
ขายอาหาร		
ร้านค้าจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ด		
คัดหมั/เสริมสวย		
โรงสี		
อื่นๆ (ระบุ)		

4.5 รายได้เบ็ดเตล็ดอื่นๆ

ประเภทที่มาของรายได้เบ็ดเตล็ดอื่น	จากแหล่งใด (ระบุชื่อ)	รวมรายได้ขายได้ ทั้งปี เป็นเงิน (บาท)	บริโภคใช้ในครัวเรือน ทั้งปีคิดเป็นเงิน(บาท)
เก็บฟืน/เก็บผัก (ของป่า)			
เก็บเห็ด			
เผาถ่าน			
สมุนไพร			
กุ้ง, หอย, ปู, ปลา, กบ ตามฤดูกาล			
รับจ้างค่านา/เกี่ยวข้าว			
รับจ้างปลูก/เก็บเกี่ยว พืชสวน, พืชไร่			
รับจ้างทั่วไป			

5. ข้อมูลทรัพย์สินสิ้นเปลือง

ประเภท	จำนวน	ราคารวม	เงินดาวน์	ซื้อเมื่อ ปีพ.ศ.	รวมอายุ ใช้งาน(ปี)	ราคาสภาพ ปัจจุบัน (บาท)
รถยนต์						
มอเตอร์ไซด์						
จักรยานยนต์						
รถไถนาเดินตาม(ควายเหล็ก)						
รถไถใหญ่						
รถบรรทุก 6 ล้อขึ้นไป						
ตู้เย็น						
โทรทัศน์						
เครื่องปรับอากาศ						
อื่น ๆ (ระบุ).....						

6. ข้อมูลทรัพย์สินสิ้นเปลือง

แหล่งเจ้าหนี้	จำนวน หนี้รวม	อัตรา ดอกเบี้ย	งวดชำระ(รวมดอกเบี้ย)		การชำระ(งวด)		หมายเหตุ (ผู้เพื่อใช้ อะไร)
			เดือนละ	ปีละ	ชำระแล้ว	คงเหลือ	
ธ.ก.ส.							
สหกรณ์							
กองทุน/กลุ่มฯ ในหมู่บ้าน							
ญาติพี่น้อง							
กู้ยืมทุน							
ผ่อนเครื่องใช้ภายในบ้าน							
ค่างวดรถยนต์							
ค่างวดมอเตอร์ไซด์							
ค่างวดจักรยานยนต์							
ค่างวดรถไถนาเดินตาม							
ค่างวดรถไถใหญ่							
ค่างวดรถบรรทุก							
ค่างวดตู้เย็น							
ค่างวดโทรทัศน์/เครื่องเสียง							

แหล่งเจ้าหนี้	จำนวน หนี้รวม	อัตรา ดอกเบี้ย	งวดชำระ(รวมดอกเบี้ย)		การชำระ(งวด)		หมายเหตุ (ถ้าเพื่อใช้ อะไร)
			เดือนละ	ปีละ	ชำระแล้ว	คงเหลือ	
ค่างวดเครื่องปรับอากาศ							

7. สภาพทางสังคมในชุมชน

7.1 ตำแหน่งทางการบริหารหมู่บ้านหรือได้รับแต่งตั้งเป็นคณะทำงานของสมาชิกในครอบครัว
คือ

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่งทางการบริหาร	เป็นคณะทำงานด้าน	ขอบเขตความรับผิดชอบ

7.2 การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน

กลุ่มที่จัดตั้งในชุมชน	จำนวนคนในครัวเรือน เป็นสมาชิกกลุ่ม(คน)	รวมมูลค่าหุ้น ทุนในกลุ่ม ปัจจุบัน(บาท)	ตำแหน่งในกลุ่ม(ประธาน/ รองฯ/กรรมการ/เลขา/ เหรัญญิก/ฯลฯ)
กลุ่มออมทรัพย์			
กองทุนหมู่บ้าน			
กลุ่มฌาปนกิจ			
กลุ่มอาชีพ			
กลุ่มเกษตรกร			
กลุ่ม อสม.			
กลุ่มเยาวชน			
กลุ่มอื่น ๆ.....			
.....			

8. ปัญหา/ความต้องการของครอบครัวคือ

.....
.....

9. ปัญหาความต้องการที่จะพัฒนา

- ☐ 9.1 สุขภาพอนามัย/โรคภัยไข้เจ็บ/การรักษาพยาบาล
- ☐ 9.2 เศรษฐกิจ/การประกอบอาชีพ/การรักษาพยาบาล
- ☐ 9.3 สภาพที่อยู่อาศัย
- ☐ 9.4 ความปลอดภัยในชุมชน/การหลอกลวง
- ☐ 9.5 การศึกษา/การพัฒนาความรู้
- ☐ 9.6 นันทนาการสถานที่พักผ่อน
- ☐ 9.6 อื่น ๆ

10. ความชำนาญของคนในครอบครัว

ความชำนาญของคนในครอบครัว			
เรื่องที่ชำนาญ	เรียนมาจากใคร	ทำมานานเท่าใด	ทำบ่อยหรือไม่/ผลอย่างไร

บัญชีการลงข้อมูลรายสัปดาห์ ประจำภาคเรียนที่.....

(อำเภอ.....จังหวัดมหาสารคาม)

ชื่อ-สกุลหัวหน้าครอบครัวชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....

ที่	รายการ	รายได้ในแต่ละวัน (บาท)					(ห้วงสำรวจระหว่างวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....ถึงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....)													รวมต่อเดือน												
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	เงินเดือน																															
2	การเกษตร																															
3	การเลี้ยงสัตว์																															
4	หัตถกรรมแปรรูปฯ																															
5	วิชาชีพ/บริการ																															
6	งานเบ็ดเตล็ด																															
7	ลูกหลานส่งให้																															
8	ดอกเบี้ย																															
9	อื่นๆ																															
	รวม																															

บัญชีสำรวจข้อมูลรายจ่ายประจำวันของครัวเรือน

(อำเภอ.....จังหวัดมหาสารคาม)

ชื่อ-สกุลหัวหน้าครอบครัวชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....

1. ค่าอาหาร

ที่	รายการ	รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท)																															รวมต่อ เดือน
		(ห้วงสำรวจระหว่างวันที่.....เดือน.....พ.ศ.ถึงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.)																															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
1	ข้าวสาร																																
2	เนื้อวัว																																
3	เนื้อควาย																																
4	เนื้อหมู																																
5	เนื้อไก่																																
6	เนื้อเป็ด																																
7	ไข่ไก่																																
8	ปลาน้ำจืด																																
9	ปลาทะเล																																
10	ผัก																																
11																																	
12																																	
13																																	
	รวม																																

2. ค่าอาหารสัตว์หรือรถไถ

[illegible]

3. ค่าขายเครื่องใช้

ที่	รายการ	รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท)																															รวมต่อเดือน
		(ห้วงสำรวจระหว่างวันที่.....เดือน.....พ.ศ. ถึงวันที่.....เดือน..... พ.ศ.)																															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
1	น้ำดื่ม																																
2	น้ำแข็ง																																
3	น้ำอัดลม																																
4	เหล้า/เบียร์																																
5	บุหรี่																																
6	น้ำผลไม้																																
7	กระทิงแดง/M100																																
8	กาแฟ																																
9	นมจากสัตว์																																
10	นมถั่วเหลือง																																
11	ขนมหวาน																																
12	ขนมขบเคี้ยว																																
13	ลูกอม																																
14																																	
15																																	
	รวม																																

4. ค่าของเครื่องมือใช้กับสื่อประจําวัน

ที่	รายการ	รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท)																															รวมต่อ เดือน
		(ห้วงสำรวจระหว่างวันที่ เดือน พ.ศ. ถึงวันที่ เดือน พ.ศ.)																															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
1	เสื่อทางเกว																																
2	รองเท้า/ถุงเท้า																																
3	ผ้าห่ม																																
4	จานถ้วย/ช้อน																																
5	สบู่/ยาสีฟัน/แปรง																																
6	ยาสระผม																																
7	ผงซักฟอก																																
8	น้ำยาล้างจาน																																
9	น้ำยาล้างห้องน้ำ																																
10	ค่าน้ำประปา																																
11	ค่าไฟฟ้า																																
12	ค่าโทรศัพท์																																
13	ค่าน้ำมันรถ																																
14	อื่น ๆ																																
15																																	
	รวม																																

๕. ค่ายา ค่าตรวจรักษาโรค

ที่	รายการ	รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท)						(ห้วงสำรวจระหว่างวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....ถึงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....)																								รวมต่อเดือน
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	ยาน้ำแก้ปวดเมื่อย																															
2	ยาน้ำแก้โรคกระเพาะ																															
3	ยาน้ำแก้ปวดหัว																															
4	ยาน้ำแก้ปวดท้อง																															
5	ยาน้ำแก้ไข้																															
6	ยาน้ำแก้ไข้หวัด																															
7	ยาน้ำแก้ไอ																															
8	ยาทาผิวหนัง																															
9	ยาคุมกำเนิด																															
10	ยาถ่ายพยาธิ																															
11	ยาน้ำบำรุง																															
12	ค่าตรวจรักษา																															
14																																
15																																
	รวม																															

๔. ค่าใช้จ่ายในการศึกษาประจำปีของสมาชิกในครอบครัว (ไม่รวมค่าเล่าเรียน วิทยากร รายเดือน)

ที่	รายการ	รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท) (ห้วงสำรวจระหว่างวันที่.....เดือน..... พ.ศ. ถึงวันที่.....เดือน..... พ.ศ.)																															รวมต่อเดือน
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
1	ค่าอาหาร(รายวัน)																																
2	ค่ารถ(รายวัน)																																
3	ค่าขนม(รายวัน)																																
4	อื่นๆ																																
5																																	
	รวม																																

๗. ค่าใช้จ่ายในการศึกษารายเดือนรายปี

ที่	รายการ	ต่อเดือน	ต่อปี
1	ค่าเทอมบำรุงการศึกษา		
2	ค่าอาหาร(รายเดือน)		
3	ค่ารถ(รายเดือน)		
4	ค่าสมุดปากกาดินสอ		
5	ค่าหนังสือสื่อการเรียน		

๘. ค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิตด้านการเกษตร

ที่	รายการ	ต่อครั้ง	ต่อปี
1	ค่าปุ๋ยเคมี		
2	ค่าจ้างแรงงาน		
3	ค่าอาหารสัตว์		
4	ค่าเมล็ดพันธุ์พืช		
5	ค่าน้ำมันค่ารถไถ		

๙. ค่าผ่อนชำระหนี้สิน (รวมดอกเบี้ย)

ที่	รายการผ่อนชำระ	ต่องวด	ต่อปี
1	ร.ก.ส.		
2	สหกรณ์		
3	กองทุนหมู่บ้าน		
4	ค่างวดรถ(ทุกชนิด)		
5	ค่างวดเครื่องใช้ฯ		

๑๐. ค่าใช้จ่ายทางสังคม

ที่	รายการ	ต่อปี
1	กฐิน	
2	งานศพ	
3	งานบวช	
4	งานแต่งงาน	
5	งานขึ้นบ้านใหม่	

ภาคผนวก ข

ผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มองค์กรชุมชน

ผลประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จกลุ่มชมรมเงินสมุนไพรร ตำบลประชาพัฒนา
วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า

ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน					เหตุผล / ข้อสังเกต
		0	1	2	3	4	
1. ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต	- มีการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นและสมุนไพร (ผักทอง, ใบเตย ดอกกล้วยชัน ขมิ้น)					19	- กลุ่มได้มีการทดลองเพื่อปรับปรุงคุณภาพการผลิต โดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
	- กลุ่มมีความรู้ทักษะด้านการผลิตดีขึ้น					19	
	- การเพิ่มปริมาณการผลิตโดยใช้เครื่องมือที่ทันสมัย					19	
	- ลดต้นทุนการผลิต เช่นการซื้อแป้ง, สมุนไพร			19			
	รวมตัวชี้วัดที่ 1 = 16 คะแนน	14					คิดเป็นร้อยละ 87.5
2. ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม	- มีโครงสร้างคณะกรรมการองค์กรที่ชัดเจนและปฏิบัติงานตามหน้าที่				19		- มีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมา 1 ชุด เพื่อบริหารกิจการของกลุ่มโดยแบ่งออกเป็นฝ่ายๆ โดยใช้กฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มเป็นกติกาในการปฏิบัติงาน ส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มมีความโปร่งใส มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ
	- มีการระเบียบข้อบังคับกับกลุ่มที่ชัดเจน				19		
	- มีการประชุมสมาชิกและคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอทุกวันที่ 5 ของเดือน		19				
	- มีระบบบัญชีและการเงินที่ตรวจสอบได้				19		
	- มีการระดมทุนกลุ่มและการระดมทุนจากภายนอก					19	
	- บุคคลภายนอกเข้าร่วมลงทุนเพิ่มมากขึ้น					19	
	- มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นและสมาชิกมีความสามารถในการถ่ายทอดสู่สมาชิกใหม่				19		
	- มีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย				19		
	รวมตัวชี้วัดที่ 2 = 32 คะแนน	24					คิดเป็นร้อยละ 75

ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน					เหตุผล / ข้อสังเกต
		0	1	2	3	4	
3. ด้านเศรษฐกิจ	- มีตลาดจำหน่ายสินค้ามากขึ้นทั้งในชุมชนและนอกชุมชน					19	- ถือว่าเป็นจุดแข็งของกลุ่ม ซึ่งมีตลาดทั้งในและนอกชุมชน ผลักดันให้เป็นเอกลักษณ์และมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์
	- มีการประชาสัมพันธ์สินค้า				19		
	- มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น/ชุมชน					19	
	รวมตัวชี้วัดที่ 3 = 12 คะแนน	11					คิดเป็นร้อยละ 91.66
4. ด้านเศรษฐกิจ	สมาชิกกลุ่มมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม			19			- สมาชิกกลุ่มมีงานทำและรายได้เพิ่ม
	รวมตัวชี้วัดที่ 4 = 4 คะแนน	2					คิดเป็นร้อยละ 50
5. ด้านสังคม / สิ่งแวดล้อม	- มีสมาชิกที่มาจากหลายสาขาอาชีพ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน					19	- มีการนำผลผลิตทางการเกษตร มาเพิ่มมูลค่า โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยการใช้พลังงานทดแทนในการผลิต คือ ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงแล้วนำขี้เถ้าแกลบไปผลิตเป็นปุ๋ยชีวภาพ นำมาใส่ข้าวเจ้าแดงที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต ทำให้มีการเกื้อกูลกันระหว่างเครือข่าย และเกิดเครือข่ายกองทุนข้าวเจ้าแดง ในระดับตำบล
	- มีการขยายกิจกรรมกลุ่มเครือข่ายครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบล					19	
	- มีความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน/ตำบล					19	
	- กลุ่มสามารถถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้กับองค์กรภายนอก					19	
	- กลุ่มสามารถคืนกำไรสู่สังคม / ชุมชน				19		
	- มีเครือข่ายที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน					19	
	- มีกิจกรรมด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม					19	
	- มีการลดการใช้พลังงานหรือใช้พลังงานทดแทนในการผลิต				19		
	- มีการจัดการไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ในกระบวนการผลิต					19	
	- มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน					19	
	- องค์กรมีระบบสวัสดิการแก่สมาชิก					19	
	รวมตัวชี้วัดที่ 5 = 44 คะแนน	42					คิดเป็นร้อยละ 95.45
รวมตัวชี้วัดที่ 1 – 5 = 108 คะแนน		93					คิดเป็นร้อยละ 86.11

จากผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มปฎิชีวินภาพพระยะที่ 3 เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม จำนวน 19 คน โดยใช้แบบประเมินที่ทีมวิจัย ภาคสนามและเครือข่ายองค์กรชุมชนช่วยกันออกแบบ ประยุกต์เข้ากับตัวชี้วัดจากโครงการส่วนกลาง รวมทั้งหมด 5 ตัวชี้วัด 27 องค์ประกอบ 108 คะแนน พบว่า ผลการประเมินในแต่ละตัวชี้วัดอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นคะแนน 93 คะแนน จากคะแนนเต็ม 108 คะแนน หรือร้อยละ 86.11 ซึ่งพิจารณาในแต่ละตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต รวม 4 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 14 คะแนน จากคะแนนเต็ม 16 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 87.5 อยู่ในระดับดีมาก (2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม 8 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 24 คะแนน จากคะแนนเต็ม 32 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 75 อยู่ในระดับดีมาก (3) ด้านเศรษฐกิจ รวม 3 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 11 คะแนน จากคะแนนเต็ม 12 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 91.6 อยู่ในระดับดีมาก (4) ด้านเศรษฐกิจ รวม 1 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 2 คะแนน จากคะแนนเต็ม 4 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 50 ปานกลาง (5) ด้านสังคม/สิ่งแวดล้อม รวม 11 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 42 คะแนน จากคะแนนเต็ม 44 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 95.45 อยู่ในระดับดีมาก

จากผลการประเมินจะสังเกตเห็นว่า บางตัวชี้วัดยังมีค่าคะแนนอยู่ในระดับต่ำ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มองค์กรเพิ่งเริ่มดำเนินการ จึงต้องทำให้ต้องลงทุนมากในระยะแรก ส่งผลให้มีผลกำไรน้อย

ผลประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จกลุ่มปฎิชีวนภาพ ตำบลประชาพัฒนา

วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า

ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน					เหตุผล / ข้อสังเกต
		0	1	2	3	4	
1. ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต	- มีการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น					18	- มีการนำวัตถุดิบในชุมชนมาใช้ในกระบวนการผลิต เช่น ใบไม้แห้ง ผาง ซึ่งเป็นการลดต้นทุนในการทำการเกษตร
	- กลุ่มมีความรู้ทักษะด้านการผลิตดีขึ้น					18	
	- การเพิ่มปริมาณการผลิต					18	
	- ลดต้นทุนการผลิตการทำการเกษตร					18	
	- สมาชิกกลุ่มผลิตปฎิชีวนภาพใช้เองได้				18		
	รวมตัวชี้วัดที่ 1 = 20 คะแนน	19					คิดเป็นร้อยละ 95
2. ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม	- มีโครงสร้างคณะกรรมการองค์กรที่ชัดเจนและปฏิบัติตามหน้าที่					18	- มีโครงสร้างการบริหารจัดการ และกฎระเบียบของกลุ่มที่ชัดเจน มีการขยายเครือข่ายการดำเนินงานและทุนทั้งในและนอกชุมชน โดยปัจจุบันมีสมาชิกที่เข้าร่วมลงทุน จำนวน 292 คน
	- มีกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม					18	
	- มีการประชุมสมาชิกและคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอ				18		
	- มีระบบบัญชีและการเงินที่ตรวจสอบได้					18	
	- มีการระดมทุนกลุ่มและการระดมทุนจากภายนอก				18		
	- บุคคลภายนอกเข้าร่วมลงทุนเพิ่มมากขึ้น					18	
	- มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นและสมาชิกมีความสามารถในการถ่ายทอดสู่สมาชิกใหม่					18	
	- มีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย					18	
	รวมตัวชี้วัดที่ 2 = 32 คะแนน	30					คิดเป็นร้อยละ 93.75

ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน					เหตุผล / ข้อสังเกต
		0	1	2	3	4	
3. ด้านเศรษฐกิจ	- สมาชิกกลุ่มมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม					18	- สมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนสามารถลดต้นทุนในการทำการเกษตรได้
	- สมาชิกกลุ่มสามารถลดต้นทุนในการผลิตได้ เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม					18	
	รวมตัวชี้วัดที่ 3 = 8 คะแนน	8					คิดเป็นร้อยละ 100
4. ด้านสังคม / สิ่งแวดล้อม	- มีผู้คนในชุมชนที่มาจากหลากหลายสาขาอาชีพเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน				18		- สมาชิกได้รับการพัฒนาศักยภาพเกี่ยวกับการทำการเกษตรอินทรีย์ โดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน และมีการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการกินความสมบูรณ์สู่ดิน การทำเกษตรปลอดสารพิษ
	- มีการขยายกิจกรรมกลุ่มเครือข่ายครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบล					18	
	- มีความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน / ตำบล				18		
	- กลุ่มสามารถถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้กับองค์กรภายนอก					18	
	- กลุ่มสามารถคืนกำไรสู่สังคม / ชุมชน					18	
	- มีเครือข่ายที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน					18	
	- มีกิจกรรมด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม					18	
	- มีการลดการใช้พลังงานหรือใช้พลังงานทดแทนในการผลิต			18			
	- มีการจัดการไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ในกระบวนการผลิต					18	
	- มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน				18		
	- มีการใช้ชีวภาพในการทำการเกษตรแทนการใช้สารเคมีมากขึ้น				18		
	- มีการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรน้อยลง					18	
	- สภาพแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์และปลอดสารเคมี					18	
	รวมตัวชี้วัดที่ 1 = 52 คะแนน	46					คิดเป็นร้อยละ 88.46
	รวมตัวชี้วัดที่ 1 – 4 = 112 คะแนน	103					คิดเป็นร้อยละ 91.96

จากผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มปฎิชีวนะที่ 3 เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม จำนวน 18 คน โดยใช้แบบประเมินที่ทีมวิจัย ภาสสนามและเครือข่ายองค์กรชุมชนช่วยกันออกแบบ ประยุกต์เข้ากับตัวชี้วัดจากโครงการส่วนกลาง รวม ทั้งหมด 4 ตัวชี้วัด 28 องค์ประกอบ 112 คะแนน พบว่า ผลการประเมินในแต่ละตัวชี้วัดอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นคะแนน 103 คะแนน จากคะแนนเต็ม 112 คะแนน หรือร้อยละ 91.96 ซึ่งพิจารณาในแต่ละตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต รวม 5 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 19 คะแนน จากคะแนน เต็ม 20 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 95 อยู่ในระดับดีมาก (2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม 8 องค์ประกอบ คิด เป็นคะแนน 30 คะแนน จากคะแนนเต็ม 32 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 93.75 อยู่ในระดับดีมาก (3) ด้าน เศรษฐกิจ รวม 2 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 8 คะแนน จากคะแนนเต็ม 8 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 100 อยู่ในระดับดีมาก (4) ด้านสังคม / สิ่งแวดล้อม รวม 13 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 46 คะแนน จาก คะแนนเต็ม 52 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 88.46 อยู่ในระดับดีมาก

จากผลการประเมินจะสังเกตเห็นว่า ตัวชี้วัดของกลุ่มปฎิชีวนะจะไม่มีด้านการตลาด ทั้งนี้เพราะมี การผลิตเพื่อใช้เองไม่ได้หวังผลกำไร ด้านการตลาด แยกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ

ผลประโยชน์ตัวชี้วัดความสำเร็จกลุ่มเพาะเห็ด ตำบลประชาพัฒนา

วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า

ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน					เหตุผล / ข้อสังเกต
		0	1	2	3	4	
1. ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต	- มีการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเพิ่มมูลค่าวัตถุดิบ (ผักตบชะวา, ฟางข้าว)				23		- มีการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในกระบวนการผลิต เช่น ผักตบชะวา ฟางข้าว ใช้เลี้ยงไม้มะขาม นอกจากนี้ยังมีการทดลองวิจัยหาสูตรการผลิตที่ให้ผลผลิตสูงสุด โดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงานที่ต่อเนื่อง
	- กลุ่มมีความรู้ทักษะด้านการผลิตดีขึ้นโดยการอบรมอย่างต่อเนื่อง				23		
	- การเพิ่มปริมาณการผลิต จัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุน				23		
	- ลดต้นทุนการผลิตด้วยการทดลองหาสูตรที่ใช้ผลผลิตสูง					23	
	รวมตัวชี้วัดที่ 1 = 16 คะแนน	13					คิดเป็นร้อยละ 81.25
2. ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม	- มีโครงสร้างคณะกรรมการองค์กรที่ชัดเจนและปฏิบัติงานตามหน้าที่					23	- มีโครงสร้างการบริหารจัดการ และกฎระเบียบของกลุ่มที่ชัดเจน มีการขยายเครือข่ายการดำเนินงานและทุนทั้งในและนอกชุมชน โดยปัจจุบันมีสมาชิกที่เข้าร่วมลงทุน จำนวน 185 คน
	- มีกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม					23	
	- มีการประชุมสมาชิกและคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอ				23		
	- มีระบบบัญชีและการเงินที่ตรวจสอบได้					23	
	- มีการระดมทุนกลุ่มและการระดมทุนจากภายนอก				23		
	- บุคคลภายนอกเข้าร่วมลงทุนเพิ่มมากขึ้น				23		
	- มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นและมีการถ่ายทอดสู่สมาชิกใหม่				23		
	- มีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย					23	
	รวมตัวชี้วัดที่ 2 = 32 คะแนน	28					คิดเป็นร้อยละ 87.5

ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน					เหตุผล / ข้อสังเกต
		0	1	2	3	4	
3. ด้านเศรษฐกิจ	- มีตลาดจำหน่ายสินค้ามากขึ้นทั้งในชุมชนและนอกชุมชน				23		- ถือว่าเป็นจุดแข็งของกลุ่ม ซึ่งมีตลาดทั้งในและนอกชุมชน ผลลัพธ์เป็นเอกลักษณ์และมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์
	- มีการประชาสัมพันธ์สินค้า				23		
	- มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น/ชุมชน				23		
	- มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย				23		
	รวมตัวชี้วัดที่ 3 = 16 คะแนน	11					คิดเป็นร้อยละ 75
4. ด้านเศรษฐกิจ	- สมาชิกกลุ่มมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม					23	- สมาชิกกลุ่มมีงานทำและรายได้เสริม นอกจากนี้คนในชุมชนยังมีพื้นที่ปลอดสารพิษบริเวณโคกตลอดปี
	- สมาชิกสามารถลดรายจ่ายในการซื้ออาหารได้			23			
	- สมาชิกมีอาหารประเภทเห็ดที่ปลอดสารเคมีบริโภคตลอดปี				23		
	รวมตัวชี้วัดที่ 4 = 12 คะแนน	9					คิดเป็นร้อยละ 75
5. ด้านสังคม / สิ่งแวดล้อม	- มีผู้คนในชุมชนที่มาจากหลากหลายสาขาอาชีพเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน					23	- มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม และนักวิชาการผู้มีความรู้ประสบการณ์จากพื้นที่อื่น โดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน ส่งผลให้กลุ่มมีการพัฒนากระบวนการผลิตของกลุ่ม ภายใต้คุณภาพมาตรฐานทุกขั้นตอนในการผลิตต้องปลอดภัยจากสารพิษ และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
	- มีการขยายกิจกรรมกลุ่มเครือข่ายครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบล					23	
	- มีความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน / ตำบล					23	
	- กลุ่มสามารถถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้กับองค์กรภายนอก					23	
	- กลุ่มสามารถคืนกำไรสู่สังคม / ชุมชน				23		
	- มีเครือข่ายที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน					23	
	- มีกิจกรรมด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม					23	
	- มีการลดการใช้พลังงานหรือใช้พลังงานทดแทนในการผลิต					23	
	- มีการจัดการ ไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ในกระบวนการผลิต					23	

ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน					เหตุผล / ข้อสังเกต
		0	1	2	3	4	
	- มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน					23	
	- องค์กรมีระบบสวัสดิการแก่สมาชิก					23	
	รวมตัวชี้วัดที่ 5 = 44 คะแนน	43					
	รวมตัวชี้วัดที่ 1 – 5 = 120 คะแนน	105					

จากผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มปฎิชีวนาพระยาศรี 3 เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม จำนวน 23 คน โดยใช้แบบประเมินที่ทีมวิจัย ภาคสนามและเครือข่ายองค์กรชุมชนช่วยกันออกแบบ ประยุกต์เข้ากับตัวชี้วัดจากโครงการส่วนกลาง รวม ทั้งหมด 5 ตัวชี้วัด 30 องค์ประกอบ 120 คะแนน พบว่า ผลการประเมินในแต่ละตัวชี้วัดอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นคะแนน 105 คะแนน จากคะแนนเต็ม 120 คะแนน หรือร้อยละ 87.5 ซึ่งพิจารณาในแต่ละตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) ด้านการผลิตคุณภาพการผลิต รวม 4 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 13 คะแนน จากคะแนนเต็ม 16 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 81.25 อยู่ในระดับดีมาก (2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม 8 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 28 คะแนน จากคะแนนเต็ม 32 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 87.5 อยู่ในระดับดี (3) ด้าน การตลาด รวม 4 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 12 คะแนน จากคะแนนเต็ม 16 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 75 อยู่ในระดับดีมาก (4) ด้านเศรษฐกิจ รวม 3 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 9 คะแนน จากคะแนนเต็ม 12 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 75 ปานกลาง (5) ด้านสังคม / สิ่งแวดล้อม รวม 11 องค์ประกอบ คิดเป็น คะแนน 43 คะแนน จากคะแนนเต็ม 44 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 97.72 อยู่ในระดับดีมาก

จากผลการประเมินจะสังเกตเห็นว่า ตัวชี้วัดทุกในทุกประเด็นมีค่าคะแนนอยู่ในระดับที่ดีและดีมาก ทั้งนี้ กลุ่มเพาะเห็ดมีต้นทุนในการผลิตที่ไม่สูง ประกอบกับเป็นกลุ่มขนาดเล็กเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น จึงส่งผล ให้ภาพรวมของกลุ่มเป็นไปตามตัวชี้วัด อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

2.2 กระบวนการผลิต

- ชนิดของผลิตภัณฑ์

.....

.....

- การบรรจุภัณฑ์

.....

.....

- คุณภาพผลิตภัณฑ์

.....

.....

- ปริมาณการผลิต

.....

.....

- กำลังการผลิต

.....

.....

- การคิดต้นทุนการผลิต

.....

.....

- วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต

.....

.....

- ข้อจำกัดของการผลิต

.....

.....

- ขั้นตอนการผลิต

.....

.....

- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

.....

2.3 กระบวนการการบริหารจัดการกลุ่ม

- การพัฒนาบุคลากร

.....

.....

- การประชุมสมาชิก

.....

.....

- การวัดและประเมินผลการทำงาน

.....

.....

- การศึกษาดูงาน

.....

.....

- การอบรมสัมมนา

.....

.....

2.4 การดำเนินงานด้านการเงินและบัญชีของกลุ่ม

- แหล่งเงินทุนที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม

.....

.....

- การบริหารทุนของกลุ่ม

.....

.....

- การบริหารค่าใช้จ่าย

.....

.....

- การระดมทุน

.....

.....

- การแบ่งปันผลประโยชน์

.....

.....

- การจัดทำบัญชีของกลุ่ม

.....

.....

- การตรวจสอบบัญชี

.....

.....

- การดำเนินงานด้านการตลาดของกลุ่ม

.....

.....

- การกำหนดราคาสินค้า

.....

.....

- การขนส่งราคาสินค้า

.....

.....

- การหาตลาด

.....

.....

- การจำหน่ายและสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

.....

.....

2.5 การดำเนินงานด้านสังคมวัฒนธรรม

- การให้สวัสดิการแก่สมาชิก

.....

.....

- การให้สวัสดิการแก่ชุมชน

.....

.....

- การถ่ายทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....

.....

ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการดำเนินงานของกลุ่ม

- ปัญหาด้านกระบวนการผลิต

.....

- ปัญหาด้านการตลาด

.....

- ปัญหาด้านการเงินการบัญชี

.....

- ปัญหาด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

.....

- แนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการดำเนินงานของกลุ่ม

.....

- ด้านกระบวนการผลิต

.....

- ด้านการตลาด

.....

- ด้านการเงินการบัญชี

.....

- ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง
ตำบลประชาพัฒนา อำเภอบึงพลาญ จังหวัดมหาสารคาม

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สัมภาษณ์คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มจำนวน 16 คน
เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่ม

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี เพศ.....
ที่อยู่.....
ตำแหน่งในกลุ่ม.....

ตอนที่ 2 ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่ม

1. ประสิทธิภาพด้านการผลิตและคุณภาพการผลิตของกลุ่ม

1.1 วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการ ประสิทธิภาพด้านการเงินและบัญชีของกลุ่ม

.....
.....
ด้านกำลังการผลิต.....
.....
ด้านปริมาณการผลิต.....
.....
เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ได้แก่.....
.....
ระบบควบคุมการผลิตของกลุ่ม เช่น
ขนมจีนสมุนไพร.....
.....
แป้งหมักผลิตขนมจีน.....
.....

น้ำยาผลิตขนมจีน.....

.....

เตาไฟผลิตขนมจีน.....

.....

การผลิตกะหรี่ปั๊ป.....

.....

ด้านสถานที่ที่ใช้ในการผลิตเป็นอย่างไร.....

.....

ประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

1.2 กลุ่มมีการจัดฝึกอบรมสมาชิกหรือไม่ อย่างไร ที่ไหน เรื่องอะไรบ้าง

.....

.....

ผลของการจัดอบรมในแต่ละเรื่องเป็นอย่างไร

.....

.....

กลุ่มมีการจัดให้สมาชิกได้ประชุมหรือศึกษาดูงานหรือไม่

.....

.....

ประชุมหรือสัมมนาศึกษาดูงานเรื่องอะไร เมื่อไรที่ไหน

.....

.....

ผลของการศึกษาดูงานเป็นอย่างไร มีผู้เข้าร่วมเท่าไร

.....

.....

ในรอบปีที่ผ่านมากลุ่มได้จัดให้มีการศึกษาดูงานกี่ครั้งที่ไหนบ้าง

.....

.....

2. ประสิทธิภาพด้านการเงินและบัญชีของกลุ่ม

2.1 กลุ่มมีการระดมทุนหรือไม่ ทำอย่างไร.....

.....

กลุ่มได้มีการจัดหาทุนจากแหล่งทุนใดบ้าง.....

.....

2.2 แหล่งทุนภายในชุมชนมีหรือไม่ อย่างไร.....

แหล่งทุนจากภายนอกชุมชนมีหรือไม่ อย่างไร.....

กลุ่มมีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับสมาชิกชุมชนหรือไม่อย่างไร.....

กลุ่มมีที่ดินหรือไม่ และมีการติดตามหนี้สินอย่างไร.....

กลุ่มมีการจัดทำข้อมูลธุรกิจหรือไม่ อย่างไร.....

ระบบการจัดทำบัญชีของกลุ่มมีหรือไม่ อย่างไร.....

ประสิทธิภาพด้านการตลาดของกลุ่ม

2.3 กลุ่มมีการส่งเสริมการจัดทำเอกสารแนะนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหรือไม่ อย่างไร.....

กลุ่มมีการออกร้านแสดงสินค้าหรือไม่อย่างไร.....

กลุ่มมีการจัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหรือไม่
อย่างไร.....

กลุ่มมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและประชาสัมพันธ์
ผลิตภัณฑ์กลุ่มหรือไม่ อย่างไร.....

ประสิทธิภาพด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4 กลุ่มมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ แก่ชุมชนหรือกลุ่มผู้สนใจหรือไม่
อย่างไร.....

ผลการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นอย่างไร.....

2.5 กลุ่มมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่หรือไม่ อย่างไร.....

ปัจจุบันกลุ่มมีการจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับอะไร.....

ประสิทธิภาพด้านสิ่งแวดล้อม

2.6 วิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานของกลุ่มส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของ
ท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

การดำเนินงานของกลุ่มมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

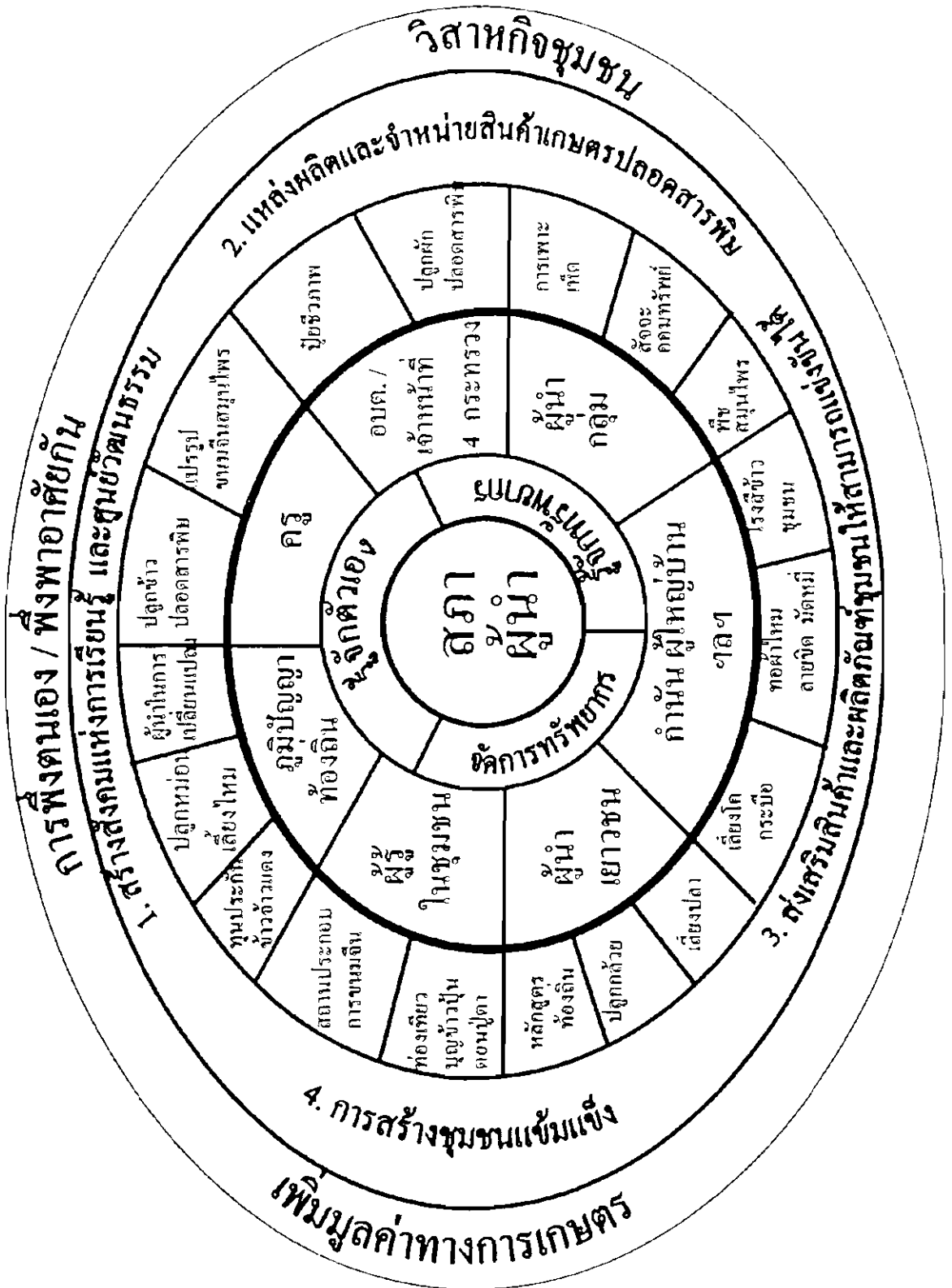
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ง

ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทชุมชนฉบับสรุป

แผนพัฒนาตามยุทธศาสตร์ตำบลประจักษ์พัฒนา (2547-2549)

อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

กิจกรรม / แผนงาน	เป้าหมาย				ผู้รับผิดชอบหลัก
	2547	2548	2549	รวม	
1. สร้างและพัฒนาผู้นำในการเปลี่ยนแปลง (คน)	30	30	30	90	นายสม จันดา
2. ปลูกข้าวปลอดสารพิษ (ไร่)	500	500	1,500	2,500	1. นายสมคิด วัฒนราช 2. นายจำเนียร ลีลากุล 3. นายนิพล ศรีจุลลา
3. แปลงชุมชนจีน (ก.ก./วัน)	300	350	400	1,050	1. นายนิพล ศรีจุลลา 2. นายคำสิงห์ สุขขารี
4. ปลูกข้าวภาพ (ครัวเรือน)	400	475	-	875	1. นายว่อง จำทุ่งวัง 2. นายประเสริฐ เปนเมือง
5. ปลูกผักปลอดสารพิษ (ครัวเรือน)	200	657	-	857	นายประเสริฐ เปนเมือง
6. การเพาะเห็ด (ก.ก./วัน)	300	500	800	1,600	นางปริญญา สืบสำราญ
7. ตั้งจะออมทรัพย์กองทุนตำบล (ครัวเรือน)	220	440	197	857	นายบุญโสม ราชแก้ว
8. พืชสมุนไพร (ชนิด)	30	50	100	180	1. นางพูนศรี วัฒนราช 2. นางเทียมวิจรรย์ บุตรสิงห์
9. โรงสีข้าวชุมชน (แห่ง)	-	1	-	1	นายไพศาล บุญเพชร
10. ทอผ้าไหมมัดหมี่ , ผ้าไหมลายขิด (เมตร/วัน)	15	30	50	95	1. นางบานเย็น เขาวนารถ 2. นางโสมนัส วัฒนราช
11. เลี้ยงโค , กระบือ (ตัว/ปี)	1,000	1,300	1,500	1,800	1. นายว่อง จำทุ่งวัง 2. นายวิจิต บรรณศรี
12. เลี้ยงปลา (ก้อ)	200	400	257	857	นายบุญโสม ราชแก้ว
13. ปลูกกล้วย (กอ)	1,600	3,200	6,400	11,200	1. นายสังวาลย์ จันทะพิมพ์ 2. นายบุญเต็ม สิงห์ฉลาด
14. หลักสูตรท้องถิ่น / โครงการงาน	5	5	5	15	1. นายวิศมี ปะกัระนา 2. นายสงวน บุญเพชร
15. ฟื้นฟูการท่องเที่ยว / กินข้าวปั้นคอนปู้ตา (ครั้ง)	1	1	1	3	นายสม จันดา
16. ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม (ไร่)	100	100	200	400	1. นางทองศูนย์ เพชรไพฑูริย์ 2. นางมาลัย ลินดา
17. สถานประกอบการกลุ่มผลิตขนมจีน / โรงงานแปรรูปขนมจีน (แห่ง)	1	1	-	2	1. นายเกตุศักดิ์ ชินภักดี 2. นายสุวสันต์ นาวั
18. ทุนประกันข้าวข้าวแดง (ครั้ง)	1	-	-	1	นางพูนศรี วัฒนราช

ทำเนียบสภาผู้นำตำบลประจักษ์พัฒนา

ที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่ปัจจุบัน
1	นายสม จันดา	หมู่ 5 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
2	นางเทียมวิฑูรย์ บุตรสิงห์	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
3	โสพรรณ ประธรรมสาร	หมู่ 1 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
4	นายสมคิด วัฒนราช	หมู่ 7 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
5	นายจำเนียร ติลากุล	หมู่ 11 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
6	นายนิพล ศรีจุลลา	หมู่ 5 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
7	นายอัมพร วิทะพล	หมู่ 3 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
8	นายไฉล ชุมมุง	หมู่ 6 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
9	นายวอจ จันทูวัง	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
10	นายประเสริฐ แปนเมือง	หมู่ 5 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
11	นายดิเรก บัวภูมิ	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
123	นางปริญญ์ สืบสำราญ	หมู่ 5 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
13	นางพูนศรี วัฒนราช	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
14	นายปรีชา บุญชัย	หมู่ 4 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
15	นายไพศาล บุญเพชร	หมู่ 9 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
16	นายบุญโฮม ราชแก้ว	หมู่ 2 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
17	นายเฮ้า พวงมั่ง	หมู่ 10 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
18	นายผุย สุขชะขารี	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
19	นายบุคคี นันทะเสนา	หมู่ 11 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
20	นายสมพงษ์ มะลาศรี	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
21	นายสุนทร มโนราช	หมู่ 7 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
22	นายสุวสันต์ นาวัง	หมู่ 6 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
23	นางบุปผา ชุมมุง	หมู่ 6 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
24	วัฒนา ปิคโต	หมู่ 2 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
25	นายอินทร พรหมศรี	หมู่ 5 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
26	นางทองศูนย์ เพชรไพฑูรย์	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
27	นางมาลัย ถันดา	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
28	นายหวัน ชินักดิ์	หมู่ 8 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
29	นายสังวาลย์ ชินดา	หมู่ 1 ต.ประจักษ์พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม

ที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่ปัจจุบัน
30	นายสังวาลย์ จันทะพิมพ์	หมู่ 8 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
31	บุญเดิม สิงห์ฉลาด	หมู่ 11 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
32	นายคำสิงห์ สุขจขารี	หมู่ 7 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
33	นายรัศมี ปะภีระนา	หมู่ 9 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
34	นายเขื่อน วาริยันต์	หมู่ 11 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
35	นายสุข สุขจะขารี	หมู่ 8 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
36	นายสนธิ จงกิจ	หมู่ 5 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
37	นายหวัน มุขดา	หมู่ 3 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
38	บุญถม มิตรไชโย	หมู่ 4 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
39	นายเหลือ จันดา	หมู่ 5 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
40	นางสมัย ชินวงศ์	หมู่ 8 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
41	นายวิชิต บรรณศรี	หมู่ 5 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
42	นายเกตุศักดิ์ ชินภักดี	หมู่ 11 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
43	นางถาวร ราชแก้ว	หมู่ 2 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
44	นางวิมาน ชุมมุง	หมู่ 6 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
45	นายขุ่น คุณนาม	หมู่ 6 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
46	นายจรัสศรี วิทพล	หมู่ 3 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
47	นายชูทร วาริยันต์	หมู่ 11 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
48	นางทองใส จันทฤทธิ์	หมู่ 1 ค.พัฒนา อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม

ภาคผนวก จ
ผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของที่ปรึกษา (ผู้วิจัยหลัก)
ผู้ร่วมวิจัยและทีมนักวิจัยภาคสนาม (นักวิจัยชาวบ้าน)

ผลการประเมินการดำเนินงานที่ปรึกษาและทีมวิจัยภาคสนามระยะที่ 3
วันที่ 20 มีนาคม 2547 ณ สถาบันวิจัยศิลปะฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริม จุดแข็ง / จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
1. กระบวนการเรียนรู้และการถอดบทเรียน	1. การค้นหาปัญหาและศักยภาพของชุมชน	1) ระบบข้อมูลชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย 2) ประชุมประชาคม 3) ศึกษาชุมชน , การทำแผนแม่บทชุมชน 4) สัมภาษณ์ / อบรม PAR 5) สรุปบทเรียน นำมาพัฒนางาน					21	- ทีมวิจัยภาคสนามจัดให้มีการทบทวนการเรียนรู้เพื่อค้นหาศักยภาพและปัญหาของชุมชน เป็นเทคนิคหลักในการดำเนินงานของทีม	- ในการดำเนินงานระยะที่ 3 ที่ปรึกษาได้กระตุ้นให้ทีมได้แสดงในการดำเนินรายการเวทีแต่ละกิจกรรม เพื่อให้สามารถรอนำไปขยายผลในชุมชนเองได้
	2. วิเคราะห์กำหนดแนวทางการแก้ปัญหา พัฒนาศักยภาพ	1) ระบบข้อมูลชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย 2) ประชุมประชาคม 3) ศึกษาชุมชน , การทำแผนแม่บทชุมชน 4) กิจกรรม 5) สรุปบทเรียน นำมาพัฒนางาน					21	- ทีมวิจัยได้ร่วมกันออกแบบยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาทีมงาน เครือข่ายองค์กรชุมชน	- เพื่อให้มีการนำเสนอแบบต้นแบบไปสู่เชิงนโยบาย และการปฏิบัติ ที่ปรึกษาได้เชื่อมกับแหล่งทุนให้มีการดำเนินงานนำร่องไปก่อน 2 ประเด็น คือ การทอดผ้าพันเมือง และการปลูกข้าวปลอดสารพิษ
3. ชุดองค์ความรู้		1) ระบบข้อมูลชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย 2) มีรูปแบบการประชุมประชาคม เป็ลเวที 3) มีรูปแบบการสัมภาษณ์ / ชุดฝึกอบรมการวิจัยการทำงานแบบมีส่วนร่วม PAR					21	- ทีมวิจัยภาคสนามใช้ข้อมูลในการดำเนินงานเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนงานให้เป็นไปตามแผนงานกิจกรรม	- ส่งเสริมให้ตัวแทนกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน (ผู้วิจัยร่วม) ได้เข้ามามีบทบาท ในการถอดแบบ และสร้างเครื่องมือในการดำเนินงาน

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร้อยละของความสำเร็จ	แนวทางเสริม จุดแข็ง / จุดอ่อน	
			1	2	3	4	5			
		4) สรุปบทเรียนนำมาสะท้อนผลการทำงาน 5) หลักสูตรภูมิ้อง (ศึกษาชุมชน, การทำแผนแม่บทชุมชน, วิสาหกิจชุมชน)								
รวมมาตรฐานที่ 1 = 15 คะแนน			15					คิดเป็นร้อยละ 100		
2 การสร้างและพัฒนาเครือข่าย	1. กลุ่มและการประสานงานระหว่างกลุ่ม	1) กลุ่มเกิดจากความสนใจและความต้องการของสมาชิก				21		- เพื่อให้การดำเนินงาน เกิดความเชื่อมโยงต่อเนื่องระหว่างกลุ่มองค์กร ที่มีวิสัยทัศน์ให้กิจกรรมการทำงานร่วมกันที่ต่อเนื่อง เช่น สรุปบทเรียน ประชุมฝึกอบรม และศึกษาดูงาน	จัดให้มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างเครือข่ายมากขึ้น	
		2) แผนงานที่สอดคล้องกับปัญหา ภูมิปัญญาทุนของชุมชน 3) การสนับสนุนทางวิชาการและการทรัพยากร 4) มีสมาชิกกลุ่มที่หลากหลายและทำกิจกรรมร่วมกัน 5) เวทีสรุปบทเรียน และมีการประชุมที่ต่อเนื่อง								
	2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่าย	1) มีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ร่วม 2) แผนงานที่สอดคล้องกับปัญหา ภูมิปัญญาทุนของชุมชน 3) มีการวิจัยเพื่อพัฒนาให้เติบโตตามความต้องการของกลุ่มสมาชิก				21		- ทีมวิจัยพยายามที่จะเชื่อมโยงคุณการณ์ในการทำงานของแต่ละเครือข่าย ให้เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน คือ สร้างรายได้ อดรายจ่าย พึ่งพาตนเอง	- ส่งเสริมให้กลุ่มองค์กรและชุมชน ได้เรียนรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ	

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริมจุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
3. การบริหารจัดการองค์กรและเครือข่าย	3. การบูรณาการกิจกรรม	4) มีการพัฒนาศักยภาพกลุ่มสมาชิกโดยการอบรม , ศึกษาดูงาน และอื่นๆ 5) เว็บไซต์หรือเว็บไซต์และเผยแพร่กิจกรรมในรูปแบบต่างๆ 1) ประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มในชุมชนที่ทำงานต่อเนื่อง หรือกลุ่มใหม่ที่ยังขาดองค์ความรู้ การแก้ปัญหาหรือเพิ่มศักยภาพชุมชน 2) แผนงานที่สอดคล้องกับปัญหา ภูมิปัญญาทุนของชุมชน 3) การสนับสนุนทางวิชาการและทรัพยากรในการปฏิบัติงานร่วมกัน 4) ฝึกอบรม , ศึกษาดูงาน 5) เว็บไซต์หรือเว็บไซต์และเผยแพร่เครือข่ายอย่างต่อเนื่อง							- กิจกรรมที่จัดให้มีความต่อเนื่อง และเกี่ยวเนื่องกันระหว่างเครือข่ายให้มากขึ้น
							21	-- ทีมวิจัยได้ดำเนินการ ให้เกิดความร่วมมืออย่างต่อเนื่องระหว่างกลุ่มองค์กร ทีมวิจัยจึงจัดให้มีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น สรุปรายงาน ประชุมวิชาการ และศึกษาดูงาน	
		รวมมาตรฐานที่ 2 - 15 คะแนน	13					คิดเป็นร้อยละ 86.66	
3. การบริหารจัดการองค์กรและเครือข่าย	1. โครงสร้างและการแบ่งบทบาทหน้าที่ขององค์กรและเครือข่าย	1) มีการคัดเลือกผู้นำ ส่งผลให้มีการประชุมสมาชิก กรรมการสมาชิก 2) มีระเบียบและปฏิบัติตามกฎระเบียบ 3) มีการจัดทำบัญชี ระบบข้อมูลและการตรวจสอบ					21	- กระตุ้นให้เครือข่าย จัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และมีความโปร่งใส ง่ายต่อการตรวจสอบ และพัฒนา	- จัดให้มีการจัดการให้มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มองค์กร โดยพิจารณาและศึกษาดูงานให้มากขึ้น

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริม จุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
	2. นโยบายและแผนงาน	4) การระดมทุนภายในและภายนอก 5) การจัดสรรผลประโยชน์ การสะสมทุน ระบบสวัสดิการ 1) เครื่องอำนวยความสะดวกชุมชนได้จัดทำแผนแม่บท ร่วมกัน 2) การสำรวจรายรับรายจ่ายและจัดทำการ ข้อมูลระดับตำบล 3) การกำหนดวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ เป้า หมายระยะยาว 3 – 5 ปี เพื่อลดรายจ่ายเพิ่มราย ได้ พึ่งพาตนเอง และเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร 4) การระดมทุนภายในและภายนอกในการจัด ตั้งกองทุนข้าวเจ้าแดงและอื่นๆ 5) การพัฒนาศักยภาพผู้นำในการเปลี่ยนแปลง อย่างน้อย 30 คน เพื่อนำไปสู่สภาผู้นำการ เรียนรู้ในระดับตำบล 1) มีระเบียบกลไกในการทำงานร่วมกันของ เครือข่าย 2) มีระเบียบ กลไก การทำงานร่วมกันของกลุ่ม ความเป็นไปได้องค์กรหรือกิจกรรม 3) มีการประชุมติดตามผล ตรวจสอบ						- ทีมวิจัยติดตามและเครือข่ายองค์กร ชุมชน มีแผนการดำเนินงาน ที่ชัดเจน	- ส่งเสริมให้ภาคีที่มีศักยภาพ สมาคมทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วน ร่วม ในการดำเนินงานในทุกด้าน ค่อนข้างมาก
	3. ระเบียบ กลไก					21		- ทีมวิจัยมี ระเบียบกลไก ใน การทำงานร่วมกันที่ชัดเจน แต่ง ตั้งกรรมการนำปฏิบัติใช้อย่างจริง จัง	- ผลักดันให้มีการนำระเบียบ กลไก มาใช้ในการดำเนินงาน อย่างจริงจัง

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริม จุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
		4) มีการส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในชุมชน ทั้งในระบบ นอก ระบบและอัยชัย คนในชุมชน เข้ามามีส่วน ร่วมในการพัฒนางาน คิดเป็นร้อยละ 5) การจัดสรรผลประโยชน์ และสวัสดิการที่คน ทุนแก่ชุมชน							
	4. ทุนดำเนินการ	1) มีการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเครือข่าย สมาชิกให้เกิดทักษะ องค์ความรู้ที่สอดคล้อง กับความต้องการและท้องถิ่น 2) การระดมทุนและสะสมทุนทั้งภายในและ ภายนอก เพื่อให้เกิดสวัสดิการในระดับตำบล 3) มีการแสวงหาผู้ใช้ แหล่งเรียนรู้ที่ได้ใช้เป็น ทุน ในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ 4) การเข้าถึงแหล่งทุนในการพัฒนาองค์กร ชุมชนทั้งภายในและภายนอก 5) การจัดสรรผลประโยชน์					21	- ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงแหล่ง ทุน จากหน่วยงานภาคีการพัฒนา ต่างๆ จนได้รับการสนับสนุน จาก 2 แห่ง คือ กรมส่งเสริม อุตสาหกรรม และสำนักงาน สันนิบาตการวิจัย (สทว.ภาค)	- ในปี 2547 นี้ ได้จัดทำโครงการของงบประมาณสนับสนุนจาก จังหวัด ภายใต้ยุทธศาสตร์การ พัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) จำนวน 2 โครงการ

ประเด็น/มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความดี					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริม จุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
	5.การติดตามประเมินผล	1) มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนโครงการ 2) การประชุมกรรมการ สมาชิก อย่างสม่ำเสมอ 3) การจัดทำบัญชีควบคุมของกลุ่มเครือข่ายและตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ 4) การสรุปบทเรียนครั้งปี และปลายปี 5) การรายงานผลการดำเนินงานเป็นไปตามแผนและข้อตกลงที่วางไว้				21		- จัดให้มีกิจกรรมประชุมเพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานทั้งในส่วนของทีมวิจัยสนามและกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน ที่ต่อเนื่องทั้งที่เป็นทางการ คือ การประชุมประจำปี และไม่เป็นทางการ	- ส่งเสริมให้มีการติดตามประเมินผล ตามแผน ทั้งจากคนในชุมชนและภายนอกชุมชน - แล้วย่นำข้อมูลมาสู่การสะท้อนผลกลับ เพื่อขยายผลและปรับปรุงแก้ไขต่อไป
	6. ระบบการถ่ายทอดความรู้และสร้างผู้นำรุ่นใหม่	1) มีการคัดเลือกผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเข้าร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมที่สนใจและต้องการ 2) มีการพัฒนาศักยภาพของผู้นำในการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง 3) การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้นำและกลุ่มสมาชิกได้ฝึกทักษะ มีประสบการณ์ในการพัฒนางานให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ู้จริงเป็นต้นแบบได้				21		- จัดให้มีกิจกรรมการเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมกับสถาบันการศึกษาในชุมชน จำนวน 3 หลักสูตร คือ การแปรรูปยางพารา การเพาะเห็ด และเกษตรอินทรีย์ครัวเรือน	- ขยายผลการจัดทำหลักสูตรไปยังสถาบันการศึกษาอื่นๆ ในตำบลตามประเด็นที่ชุมชนสนใจให้มากขึ้น

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความดี					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริม จุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
		4) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติงานจริงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง 5) การสืบพหุคองก์ความรู้และยกระดับความรู้ การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นเอกสารหลักฐาน เช่น หลักสูตรท้องถิ่น โครงงาน							
รวมมาตรฐานที่ 3 = 30 คะแนน			27					คิดเป็นร้อยละ 90	
4. การเชื่อมโยงและขยายเครือข่าย	1. มีกิจกรรมเชื่อมโยงในตำบล	1) มีที่ปรึกษาที่เป็นสถาบันการศึกษาเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง 2) มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มภายในตำบลและภายนอกตำบล 3) ติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง 4) การจัดกิจกรรมสรุปบทเรียนร่วมกับเครือข่ายนอกตำบล 5) มีระบบฐานข้อมูลที่ชัดเจนที่จะเอื้ออำนวยต่อการผลิตและการตลาด				21		- การทดลองในกลุ่มผู้เครือข่ายและมีการร่วมระดมทุนเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการผลิตแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และจัดให้มีเวทีการสรุปบทเรียนสะท้อนผลการดำเนินงานระหว่างพันธมิตรภายนอกตำบล เช่น ตำบลนาท่า	- ส่งเสริมให้มีการขยายผลสำเร็จของการดำเนินงานไปสู่พื้นที่ตำบลใกล้เคียง และผลักดันให้มีการนำเข้าสู่เชิงนโยบาย

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร้อยละของความสำเร็จ	แนวทางการเสริม จุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
	2. การเชื่อมโยงระหว่าง 12 ตำบล	1) เครือข่ายองค์กรชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกิจกรรมหรือการประชุมสรุปบทเรียนร่วมกัน 2) เครือข่ายองค์กรชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนต้นแบบ 3) การรวมเครือข่ายองค์กรชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพันธมิตร 4) มีโครงสร้างการบริหารจัดการของเครือข่าย 5) ศูนย์การเรียนรู้การสร้างและพัฒนา เครือข่าย องค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง 1) ผู้นำ คณะทำงานวิสัยทัศน์ฯ ที่ปรึกษา ส่งเสริมสนับสนุนการทำงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับ ตำบลอื่น 2) การติดต่อสื่อสารต่อเนื่อง 3) มีมีเครือข่ายองค์กรชุมชนจากภายนอกเพิ่ม 4) มีกิจกรรมที่ร่วมกันทำกับเครือข่ายต้นแบบ ตำบล 5) มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอื่น	21					- ประสานงานเชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่องในส่วนกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นการร่วม ออกเสียงหรือ เช่นการร่วม สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ยุทธ ศาสตร์เครือข่ายองค์กรชุมชนเข้ม แข็งและพึ่งตนเอง ที่จังหวัด มหาสารคาม เมื่อวันที่ 24 – 25 ธันวาคม 2547	- ส่งเสริมให้มีการขยายเครือข่าย การผลิต วัตถุดิบ ไปยังพื้นที่ดิน เพิ่มมากขึ้น และจัดให้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายที่ ต่อเนื่อง
	3. การเชื่อมโยงกับภายนอก						21		- จัดให้มีกิจกรรมเสริมในการ ดำเนินงานที่ต่อเนื่อง โดยการจัด ความร่วมมือจากแหล่งทุนอื่นๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน
รวมมาตรฐานที่ 4 – 15 คะแนน			13					คิดเป็นร้อยละ 86.66	

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริม จุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
5. การมีส่วนร่วมของชุมชนภาคี	1. การรับรู้การยอมรับ การให้การสนับสนุน	1) ผู้นำ นักวิจัยสนาม กลุ่มเครือข่ายองค์กร ชุมชนมีความสำนึกในการแก้ไขปัญหาด้วยกัน 2) มีการกระตุ้นให้องค์การบริหารส่วนตำบล เห็นความสำคัญในการทำงานร่วมกัน 3) มีผู้นำในการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชน และร่วมเรียนรู้ปัญหาแนวทางแก้ไขปัญหา จัดทำแผนเพื่อพัฒนาตำบลแบบมีส่วนร่วม 4) มีการจัดสร้างงบประมาณในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้เงินไปตามความต้องการของชุมชน 5) มีการขยายพันธมิตรความร่วมมือของคนในชุมชน ไปสู่ภายนอกชุมชนในลักษณะภาคี					21	- กระตุ้นเกิดภาคีการทำงาน เพื่อจัดทำแผนแม่บทตำบล ขอความร่วมมือไปยังองค์กรบริหารส่วนตำบล ในการนำแผนไปใช้ในการพัฒนาตำบลระยะ 3 ปี สนับสนุนงบประมาณ	- ส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญ โดยให้ผู้ใช้บริการหรือสถานี่เข้ามา เพื่อทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้ เป็นไปตามแผนแม่บทตำบล
	2. การขยายสมาชิก	1) กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนแสวงหาความร่วมมือจากพันธมิตรภายในและภายนอกชุมชน 2) มีระบบการเผยแพร่ผลการดำเนินงานผ่านผู้ 3) การสาธิตแสดงผลงานออกบ้านต่อสาธารณะชนผ่านและเครือข่าย 4) การระดมทุนและให้สวัสดิการแก่ชุมชน					21	- แสวงหาความร่วมมือจากเครือข่ายองค์กรชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ และมองศักยภาพที่สามารถขยายผล หรือร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ได้เพื่อเสริมสร้างให้การดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น	- ขยายเครือข่ายไปยังพื้นที่ทุกตำบล ของจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดใกล้เคียงที่สนใจ

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางการเสริม จุดแข็ง จุดถดถอย
			1	2	3	4	5		
		5) ส่งเสริมและระดมทรัพยากรให้กลุ่มในชุมชนได้ทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเครือข่าย							
		รวมมาตรฐานที่ 5 = 10 คะแนน	10					คิดเป็นร้อยละ 100	
6 การขยายผล	1. นำหลักสูตรที่มีอยู่ไปใช้	1) มีการจัดทำแผนงานโครงการสร้างและพัฒนากลุ่มเครือข่ายของกิจกรรมชุมชนไปผู้ชุมชนอื่น 2) มีการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกเพื่อทดลองใช้องค์ความรู้ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน วิสาหกิจชุมชน อุตสาหกรรมชุมชน 3) มีการวิจัยและพัฒนา ยกระดับองค์ความรู้ กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ในระดับตำบล 4) มีผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่หลากหลายเป็นไปตามความต้องการของชุมชน 5) มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และถ่ายทอดของศูนย์หนึ่งไปสู่ศูนย์อื่นหนึ่งถึงที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น				21		- มีการสนับสนุนให้โรงเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ผลองค์ความรู้ไปสู่ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียนรู้จากศูนย์หนึ่งไปสู่ศูนย์อื่นหนึ่ง	- ส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูและสืบต่อกองความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการจัดทำเป็นเอกสารทางวิชาการ คู่มือที่เป็นระบบ ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า

ประเด็น/มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริม จุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
	2. มีการประชาสัมพันธ์แผนแม่บทงาน	1) มีการประชุม แลกเปลี่ยนรู้ สรุปประเด็นร่วมกันของกลุ่มเครือข่ายและพันธมิตรภายในเขต 2) มีสร้างสื่อการเรียนรู้และเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ 3) มีแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกเพื่อรับรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรม 4) มีการประชุม สัมมนา สិ่กอบรมการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในรูปแบบต่างๆ 5) มีการจัดทำแผนงานโครงการระยะยาวสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ					21	- ได้ร่วมกันสรุปปทัชเนียบการดำเนินงานที่ผ่านมาและจัดทำเป็นเอกสารรายงานวิจัย VCD เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และมีการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เพื่อนำเสนอผลงานในเวทีกว้าง	- สร้างความตระหนักให้ผู้ใช้บริการระดับสูง ของจังหวัด กรม กระทรวงเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อรับทราบผลการดำเนินงานโครงการ เพื่อนำไปสู่การผลักดันในเชิงนโยบาย
รวมมาตรฐานที่ 6 = 10 คะแนน			9					คิดเป็นร้อยละ 90	
7 ผลกระทบ	1. เศรษฐกิจ	1) เศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน 2) มีระบบสวัสดิการกองทุนชุมชน 3) มีการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรขั้นพื้นฐาน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และอื่นๆ				21		- สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด	- สร้างความตระหนักในเรื่องส่วนรวมและผลประโยชน์สาธารณะ เน้นการผลิตเพื่อใช้ชีพก่อนการจำหน่าย ควบคู่กับการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิต

ประเด็น / มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบ	ค่าคะแนน / ความถี่					ร่องรอยของความพยายาม	แนวทางเสริม จุดแข็ง จุดอ่อน
			1	2	3	4	5		
	2. สังคมจิตใจ	4) มีการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองด้านวิชาชีพชุมชนและการเข้าถึงการใช้ทรัพยากร 5) สามารถลดรายจ่ายสร้างงานสร้างรายได้ 1) การพึ่งตนเองช่วยเหลือกัน 2) มารช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 3) คนในชุมชนมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม 4) มีการเรียนรู้ ปฏิบัติ ปรับปรุงและพัฒนาให้ต่อเนื่องและยั่งยืน 5) อภท. ผู้นำ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครู เยาวชน มีการทำงานร่วมกันในลักษณะภาคี 1) มีการฟื้นฟูสภาพดิน น้ำ และป่าไม้ 2) มีการเพิ่มมูลค่าข้าว ถั่ว และสมุนไพร 3) เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ทั้งคนและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 4) คนในชุมชนมีความสามารถ รู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และจัดการทรัพยากรได้ 5) กลุ่มเครือข่ายสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจ				21		- ประสานให้เกิดความเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่าย เกิดการพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกันในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของภาคีการทำงาน	เพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่ - ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ วัฒนธรรมชุมชน ระบบเศรษฐกิจ การประณีตประณีต เพื่อนำมาใช้กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน
		3. สังคมดีเยี่ยมและทรัพยากร				21		- ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่างๆ ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน	- สร้างระบบควบคุมทางสังคมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จัดให้มีกิจกรรมที่จะช่วยสร้างความตระหนักถึงความสำคัญระบบนิเวศน์
รวมมาตรฐานที่ 7 = 15 คะแนน			12					คิดเป็นร้อยละ 80	
รวมมาตรฐานทั้งหมด 1+7 = 110 คะแนน			99					คิดเป็นร้อยละ 90	

จากผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มปฎิชีวินภาพพระยะที่ 3 เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม จำนวน 21 คน โดยใช้แบบประเมินที่หิมนวิชัยภาคสนามและเครือข่ายองค์กรชุมชนช่วยกันออกแบบ ประยุกต์เข้ากับตัวชี้วัดจากโครงการส่วนรวม รวมทั้งหมด 7 มาตรฐาน 22 ตัวชี้วัด และ 110 องค์ประกอบ พบว่า ผลการประเมินในแต่ละมาตรฐานส่วนมากอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นคะแนน 99 คะแนน จากคะแนนเต็ม 110 คะแนน หรือร้อยละ 90 ซึ่งพิจารณาในแต่ละมาตรฐานได้ดังนี้ (1) กระบวนการเรียนรู้และการถอดบทเรียน รวม 3 ตัวชี้วัด 15 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 15 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 100 อยู่ในระดับดีมาก (2) การสร้างและพัฒนาเครือข่าย รวม 3 ตัวชี้วัด 15 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 13 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 86.66 อยู่ในระดับดีมาก (3) การบริหารจัดการองค์กรและเครือข่าย รวม 6 ตัวชี้วัด 30 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 27 คะแนน จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 90 อยู่ในระดับดีมาก (4) การเชื่อมโยงและขยายเครือข่าย รวม 3 ตัวชี้วัด 15 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 13 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 86.66 อยู่ในระดับดีมาก (5) การมีส่วนร่วมของชุมชนภาคี รวม 2 ตัวชี้วัด 10 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 10 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 100 อยู่ในระดับดีมาก (6) การขยายผล รวม 2 ตัวชี้วัด 10 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 9 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 90 อยู่ในระดับดีมาก (7) ผลกระทบ รวม 3 ตัวชี้วัด 15 องค์ประกอบ คิดเป็นคะแนน 12 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 80 อยู่ในระดับดีมาก

ภาคผนวก จ
ภาพประกอบกิจกรรม

รูปภาพที่ 1 การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานระยะที่ 3
วันที่ 5 มิถุนายน 2546 ณ อบต. ประชาพัฒนา

รูปภาพที่ 2 การประชุมเชิงปฏิบัติการพิจารณาแผนการดำเนินงานระยะที่ 3 วันที่
11 มิถุนายน 2546 ณ สถาบันวิจัยฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รูปภาพที่ 3 เวทีนำเสนอผลการเก็บข้อมูลการรู้จักตนเองของแต่ละชุมชน (รายรับรายจ่าย) และวางแผนการดำเนินงานขั้นต่อไป วันที่ 30 กรกฎาคม 2546 ศาลาวัดบ้านหนองข่า

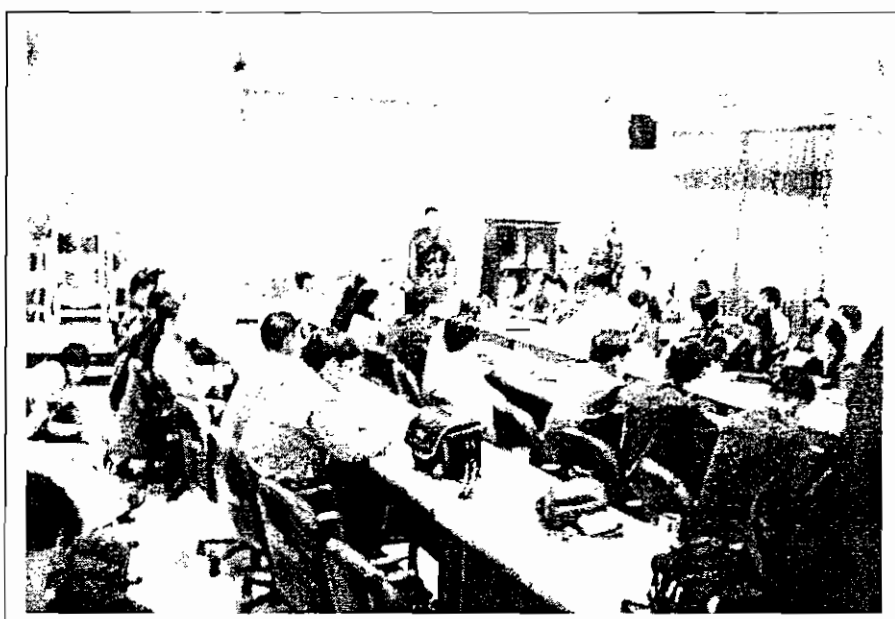

รูปภาพที่ 4 การติดตามประเมินผลการดำเนินงานของทีมวิจัยภาคสนามระยะที่ 3 จากเจ้าหน้าที่โครงการฯ ส่วนกลาง วันที่ 8 สิงหาคม 2546

รูปภาพที่ 5 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน วันที่ 26-27 สิงหาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า

รูปภาพที่ 6 ประชุมเชิงปฏิบัติการติดตามและวางแผนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลพัฒนา วันที่ 28 สิงหาคม 2546 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม

รูปภาพที่ 7 ฝึกอบรมการทอหลอดสูตรขนมจีนสูตรสมุนไพร วันที่ 29 - 30 กันยายน 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มแปรรูปขนมจีน

รูปภาพที่ 8 ฝึกอบรมทอหลอดทำสูตรน้ำยาขนมจีน วันที่ 6-7 ตุลาคม 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มแปรรูปขนมจีน

รูปภาพที่ 10 ศึกษาฐานหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านเป่า อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร วันที่ 26 ตุลาคม 2546

รูปภาพที่ 9 ฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพดินและน้ำ วันที่ 8-9 ตุลาคม 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มปฎิชีวนภาพตำบลประชาพัฒนา

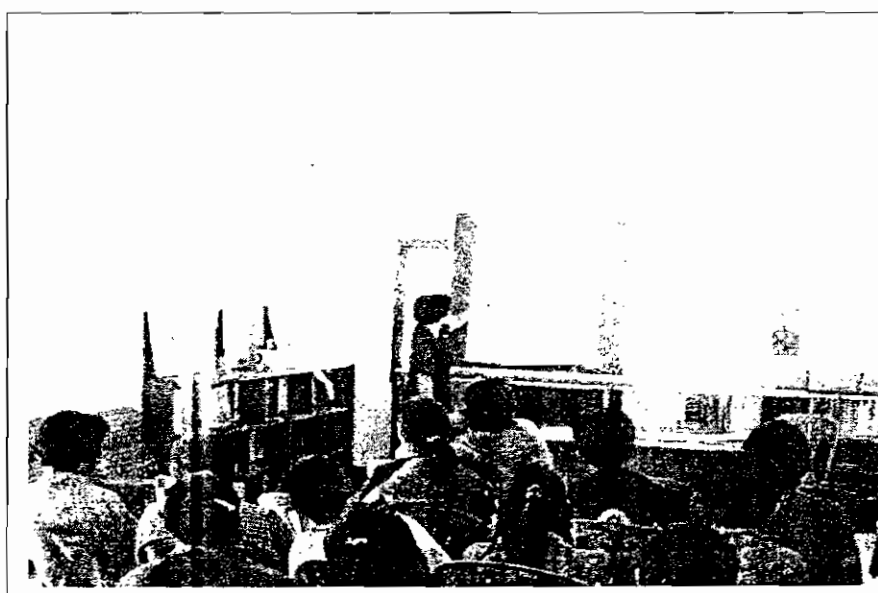

รูปภาพที่ 10 ศึกษาฐานหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านเป้า อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร วันที่ 26 ตุลาคม 2546

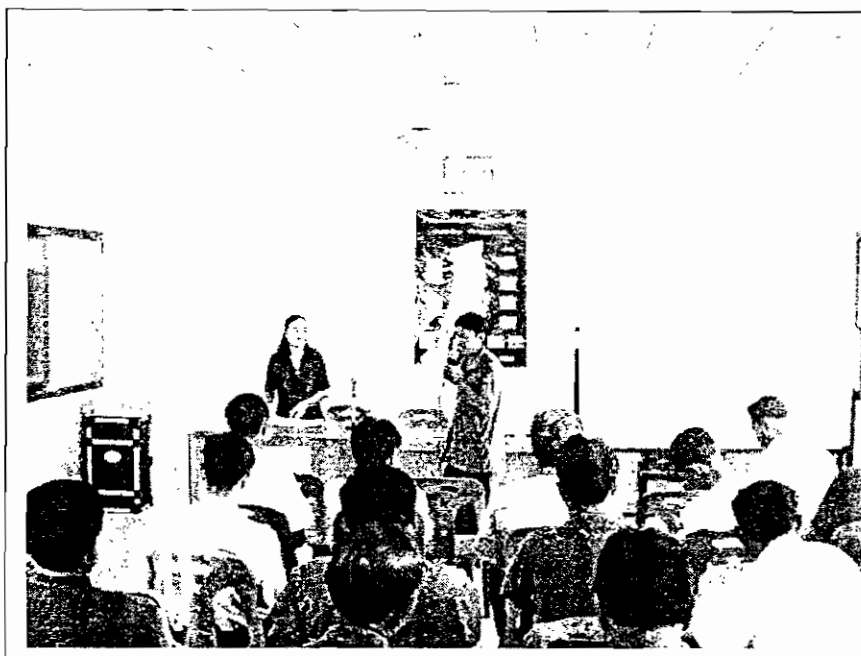

รูปภาพที่ 11 ติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรชุมชนกลุ่มปืยชีวภาพ วันที่ 30 ตุลาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน

รูปภาพที่ 12 ติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรชุมชนแปรรูปขนมจีน วันที่ 30 ตุลาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน

รูปภาพที่ 13 ทีมวิจัยร่วมนำเสนอผลการจัดเวทีแผนแม่บทชุมชนระดับหมู่บ้าน
วันที่ 4 พฤศจิกายน 2546 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วน
ตำบลประชาพัฒนา

รูปภาพที่ 14 จัดกิจกรรมเสริมเพื่อติดตามผลงานและเผยแพร่กิจกรรมให้ผู้บริหาร
ระดับจังหวัดได้รับรู้ กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการวิจัยของกลุ่มองค์กรชุมชน
คือ กิจกรรมลงแขกเกี่ยวข้าวเจ้าแดงปลอดสารพิษ วันที่ 6 พฤศจิกายน
2546 ณ บ้านเหล่าราษฎร์พัฒนา ตำบลประชาพัฒนา

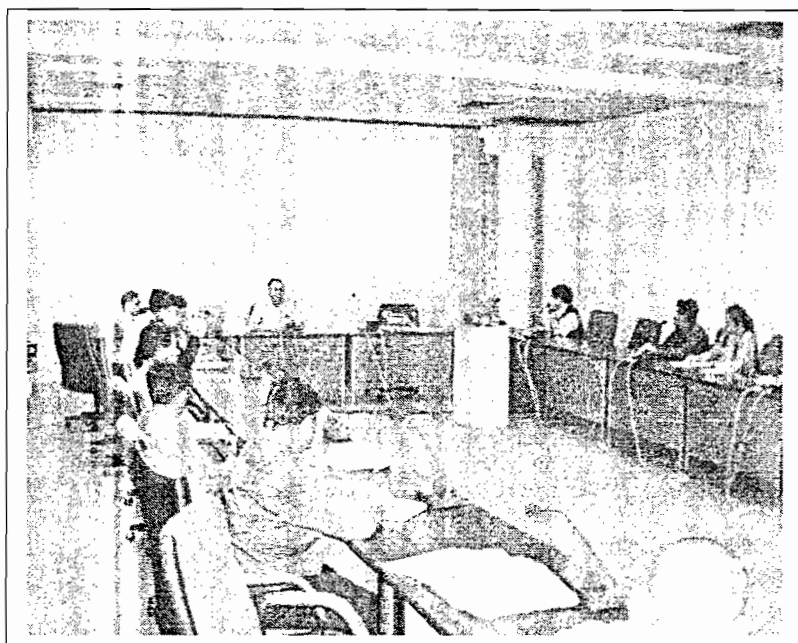

รูปภาพที่ 15 อบรมเทคนิคการจัดทำแผนแม่บทชุมชน วันที่ 13 พฤศจิกายน 2546
ณ ที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม

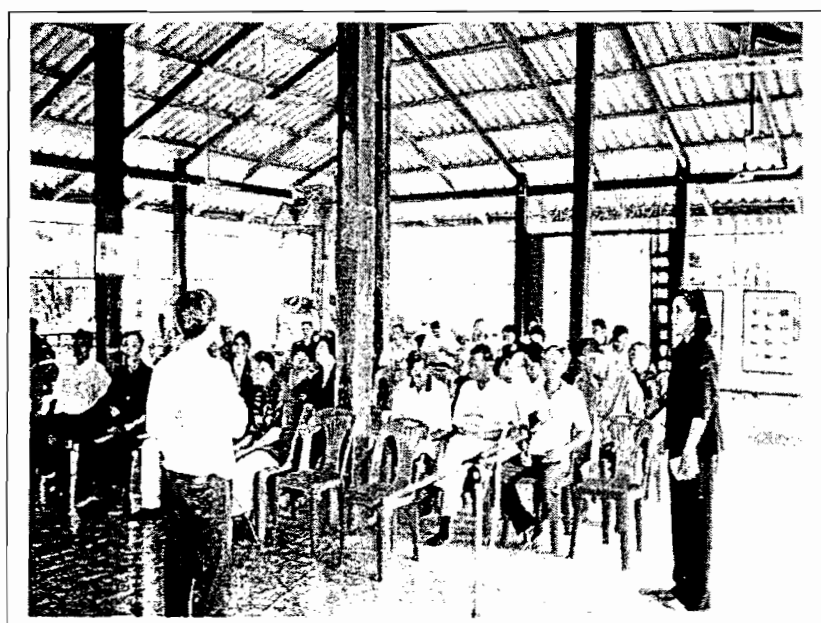

รูปภาพที่ 16 เวทีประชาคมจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลเพื่อกำหนดเอง วันที่ 14
พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา

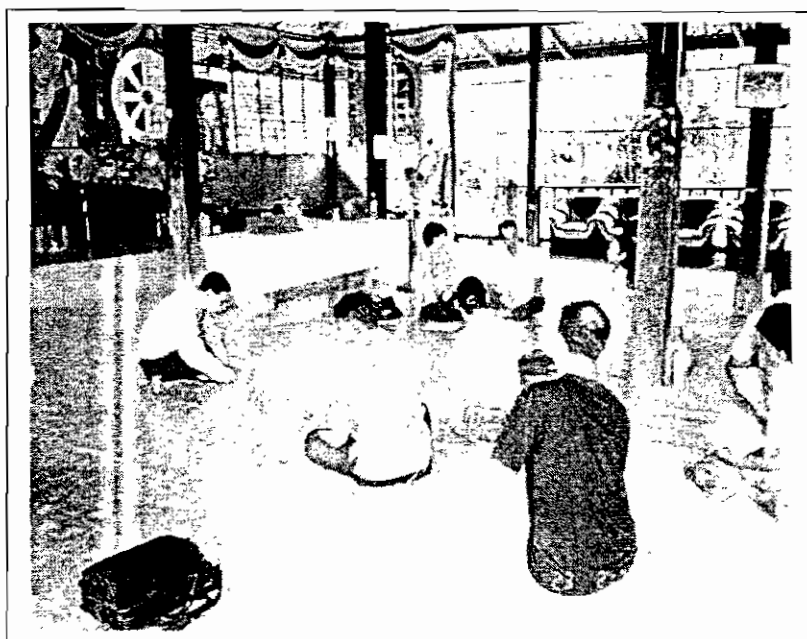

รูปภาพที่ 17 การประชุมเตรียมโครงการสัมมนาทางวิชาการ วันที่ 16
พฤษภาคม 2546 ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รูปภาพที่ 18 เข้าร่วมให้ข้อมูลกับทีมงานติดตามและประเมินผลโครงการสนับสนุน
เครือข่ายองค์กรชุมชน จากกรมการพัฒนาชุมชน วันที่ 19
พฤษภาคม 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า

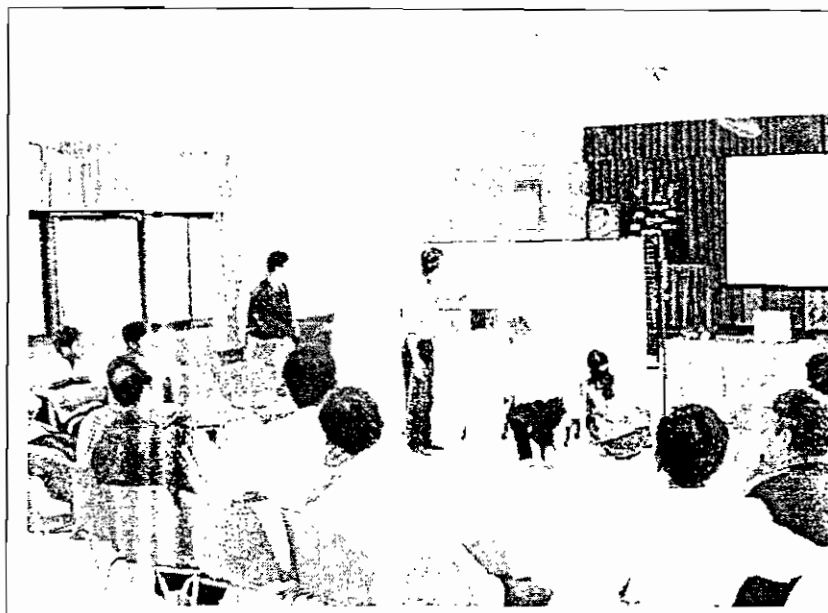

รูปภาพที่ 19 ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างกรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการและเตรียมความพร้อมเครือข่ายองค์กรชุมชนในการถ่ายทำ VCD ร่วมกับเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 23 พฤศจิกายน 2546 ณ วัดบ้านหนองเหล่า

รูปภาพที่ 20 การเตรียมกลุ่มองค์กรชุมชนในการถ่ายทำ VCD ร่วมโรงเรียนบ้านหนองเหล่า และเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 27 พฤศจิกายน 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มปฎิชีวนภาพตำบลประชาพัฒนา

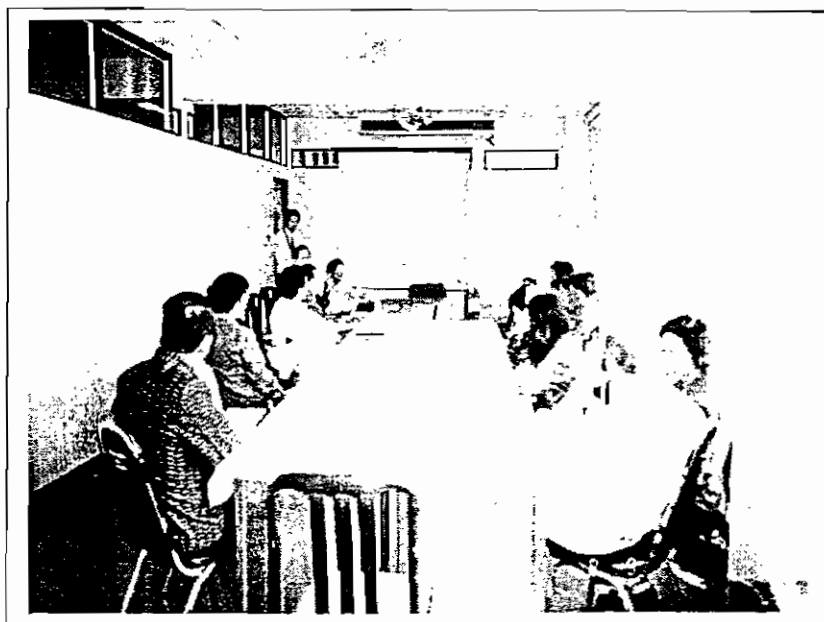

รูปภาพที่ 21 เวทีประชาคมจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลเพื่อการพึ่งตนเอง วันที่ 28
พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุมโรงเรียนประชาพัฒนา

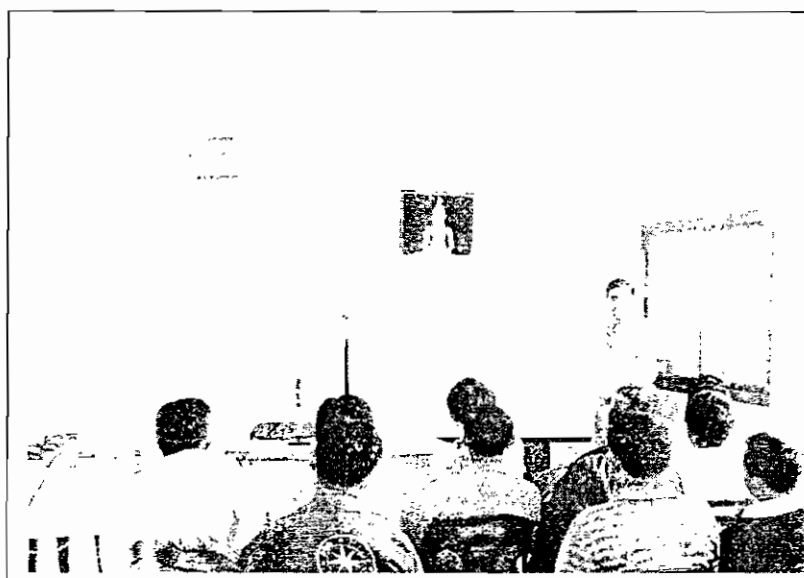

รูปภาพที่ 22 ประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าโครงการสัมมนาทางวิชาการ
วันที่ 6 ธันวาคม 2546 ณ โรงเรียนบ้านหนองเหล่า ตำบลประชาพัฒนา

รูปภาพที่ 23 เข้าร่วมให้ข้อมูลคณะที่ปรึกษาด้านวิชาการโครงการสนับสนุนเครือข่าย
องค์กรชุมชน (สค.อช.) วันที่ 12-13 ธันวาคม 2546 ณ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม และศาลาวัดบ้านหนองเหล่า

รูปภาพที่ 24 ติดตามทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบล และประชุมเตรียม
ความพร้อมจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ยุทธศาสตร์เครือข่าย
องค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและชุมชนเข้มแข็ง วันที่ 18 ธันวาคม
2546 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลประจักษ์พัฒนา

รูปภาพที่ 25 การบรรยายพิเศษ เรื่อง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน
เพื่อการพึ่งตนเอง โดย นายวิชล มนต์เอื้อศิริ รองอธิบดีกรมการ
พัฒนาชุมชน นายวิม รุ่งกรุด รองอธิบดีกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม
และนายฉลาด จันทรสมบัติ ที่ปรึกษาหิมาวิจัยภาคสนามตำบลประชา
พัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รูปภาพที่ 26 ประชุมทบทวนแผนแม่บทชุมชนตำบล และวางแผนต่อเนื่องพัฒนา
ศักยภาพสภาผู้นำโดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ
วันที่ 6 มกราคม 2547 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลประชาพัฒนา

รูปภาพที่ 27 ส่งเสริมให้สภาผู้นำชุมชนและเครือข่ายดักศิลาประพัฒน์ไป
ฝึกอบรมและศึกษาดูงาน หลักสูตรสัจจธรรมนำชีวิต ใน วันที่ 11-15
มกราคม 2547 ณ ชุมชนต้นแบบสิริระอโศก ต.กระแซงใหญ่ อ.กันทร
ลักษ์ จ.ศรีสะเกษ

รูปภาพที่ 28 ประชุมสรุปผลการศึกษาดูงานสภาผู้นำ และวางแผนการดำเนินงาน
ต่อเนื่อง วันที่ 18 มกราคม 2547 ณ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง
ชุมชนหนองข่า ตำบลประชาพัฒนา

รูปภาพที่ 29 ประชุมทบทวนแผนการดำเนินงานกลุ่มแปรรูปขนมจีนสมุนไพร
วันที่ 23 มกราคม 2547 ณ ที่ทำการกลุ่มแปรรูปขนมจีน
สมุนไพรตำบลประชาพัฒนา

รูปภาพที่ 30 ส่งเสริมให้ชุมชนจัดทำแผนเสนอของบประมาณจากแหล่งทุนภายนอกสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อเชื่อมต่อการดำเนินงานให้เป็นจริง

รูปภาพที่ 31 คณะอนุกรรมการคณะทำงานบริหารยุทธศาสตร์ชุมชนเข้มแข็ง
จังหวัดมหาสารคาม ศึกษาดูงานและรับทราบกระบวนการสร้างและ
พัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ของตำบลประจักษ์พัฒนา เพื่อนำมาขยาย
ผลไปยังพื้นที่อื่น 133 หมู่บ้าน ในปี 2547

รูปภาพที่ 32 ส่งเสริมให้กลุ่มองค์กรชุมชนเข้าถึงแหล่งทุน โดยร่วม
กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ในการพัฒนางานต่อ วันที่ 1
เมษายน 2547 ณ ที่ทำการกลุ่มแปรรูปขมิ้น

ภาคผนวก ข
รายชื่อคณะทำงานโครงการวิจัย
ผู้วิจัยหลักและที่ปรึกษา/ผู้ช่วยผู้วิจัย/ตัวแทนเครือข่ายนักวิจัยภาคสนาม(นักวิจัยชาวบ้าน)
ตำบลประชาพัฒนา ระยะที่ 3

คณะทำงานโครงการวิจัย

เรื่อง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

ในส่วนของผู้วิจัยหลัก ที่ปรึกษา และผู้รับผิดชอบโครงการ

ผู้ช่วยผู้วิจัยและนักวิจัยภาคสนาม(นักวิจัยชาวบ้าน)

ผู้วิจัยหลัก ที่ปรึกษา/ และหัวหน้าโครงการ

นายฉลาด จันทรมบัติ

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผู้ช่วยผู้วิจัย

1. นักวิชาการ

นายพิสิฐ บุญไชย เกษบัณฑิตและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

2. นักพัฒนา

นายนิสพล ศรีปัญญา นักพัฒนาชุมชน สฟช. เขต 5 จังหวัดนครราชสีมา

3. นักพัฒนา/เจ้าหน้าที่สนาม

นายทานตะวัน สิงห์แก้ว ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

และเศรษฐกิจฐานราก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4. ตัวแทนเครือข่ายทีมวิจัยภาคสนาม (นักวิจัยชาวบ้าน) ตำบลประจักษ์พัฒนา ระยะที่ 3

รวม 23 คน ดังนี้

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	สังกัด	ตำแหน่ง	การสื่อสาร
1	นายสุวสันต์ นาวัง	อบต. ประจักษ์พัฒนา	ผู้ประสานงาน ทีมวิจัย	09-8414648
2	นายโสพรรณ ประจักษ์.สาร	อบต. ประจักษ์พัฒนา	ทีมวิจัยสนาม	07-2177168
3	จ.ส.ต. เฉลิมชัย ประทุมรุ่ง	อบต. ประจักษ์พัฒนา	ทีมวิจัยสนาม	06-2397662
4	นายสายชล พลทวี	อบต. ประจักษ์พัฒนา	ทีมวิจัยสนาม	09-7649532
5	นายสม จันดา	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5	ทีมวิจัยสนาม	043-726517
6	นางพุมศรี วัฒนราช	ตัวแทนกลุ่มอาชีพ	ทีมวิจัยสนาม	01-0495651
7	นางเทียมวิฑูรย์ บุตรสิงห์	ผู้นำชุมชน/ประจักษ์รัฐ	ทีมวิจัยสนาม	09-9439220
8	นางสาวบุญโฮม เอกศิริ	ตัวแทนเยาวชน	ทีมวิจัยสนาม	-
9	นายจักรวาล ชุมมุง	อาจารย์ ร.ร.หนองข่า	ทีมวิจัยสนาม	01-2600368

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	สังกัด	ตำแหน่ง	การสื่อสาร
10	นางเบญจมาศ ไชยเกตุ	อาจารย์ ร.ร ประชาพัฒนา	ทีมวิจัยสนาม	043-798356
11	นางสัจด์ แสนเสนา	อาจารย์ ร.ร ประชาพัฒนา	ทีมวิจัยสนาม	09-9423157
12	นายวัฒนา แสนคำภา	พัฒนาการอำเภอ	ทีมวิจัยอำเภอ	09-8620047
13	นางนันทเนตร ปะวะเห	พัฒนาการอำเภอ	ทีมวิจัยอำเภอ	09-8618527
14	นายมงคล แสงแก้ว	เจ้าพนักงานการเกษตร	ทีมวิจัยอำเภอ	01-9748322
15	นายบุญถิ่น ภูมาศ	เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	ทีมวิจัยอำเภอ	01-0604906
16	นายคำเคลื่อน พนะชัย	ปลัดอำเภอ	ทีมวิจัยอำเภอ	01-9656660
17	นายสุปรอม คณาใจด	นักวิชาการพัฒนาชุมชน	ทีมวิจัยจังหวัด	09-2744725
18	นายธาดา กิจชัย	หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมฯ	ทีมวิจัยจังหวัด	01-1173809
19	นางทองไพร เอี่ยมใจดี	ตัวแทนกลุ่มอาชีพ	ทีมวิจัยสนาม	07-2298094
20	นายชงยุทธ ศรีนุชกร	มูลนิธิหมู่บ้าน	ทีมที่ปรึกษาฯ	-
21	นายทานตะวัน สิงห์แก้ว	ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ฯ	ผู้ช่วยทีมที่ปรึกษาฯ	06-2278826
22	นางคณิง จิตรอาระวี	ครูพี่เลี้ยง	ทีมวิจัยสนาม	09-8436034
23	นายสงวน บุญเพชร	ส.อบค. หมู่ที่ 6	ทีมวิจัยสนาม	-

ประวัติผู้วิจัยและหัวหน้าโครงการ

ประวัติผู้วิจัยและหัวหน้าโครงการ

1. ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) นายฉลาด จันทรรสมบัติ
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3 4407 00476 718
3. หมายเลขนักวิจัยแห่งชาติ รหัส 39-60-0329
4. ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
5. หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้พร้อมโทรศัพท์และโทรสาร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พื้นที่เขตในเมือง รหัสไปรษณีย์ 44000 โทรศัพท์/โทรสาร 0-437-21764
6. ประวัติการศึกษา

ที่	ปีที่ศึกษา	วุฒิ/สาขา	สถาบันการศึกษา
1	2525	กศ.ม.(การศึกษาผู้ใหญ่)	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
2	2519	กศ.บ.(ภูมิศาสตร์)	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม

7. ประสบการณ์การทำงาน

7.1 ภายในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ที่	ปีที่ทำงาน	ตำแหน่ง	สถานที่ทำงาน
1	2517-2527	ครูตรี (ฝ่ายผู้สอน)	โรงเรียนกุฉรัง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
2	2528-2539	ศึกษานิเทศก์ (หัวหน้าฝ่ายวิจัยและ ประเมินผล)	สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม
3	2539-2541	อาจารย์	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
4	2542-2544	รองคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ฝ่ายพัฒนานิสิต	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
5	2544-2545	ผู้อำนวยการ โครงการเพิ่ม ประสิทธิภาพการบริหาร จัดการกองทุนหมู่บ้านและ ชุมชนเมือง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

7.2 ภายนอกมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตำแหน่ง	ระยะเวลา	หน่วยงาน/องค์กร	หน้าที่รับผิดชอบ
- ผู้ประสานงานศูนย์วิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม	พ.ศ. 2543-2544	สำนักงานสนับสนุนเพื่อการวิจัย (สกว.ภาค)	พัฒนาโครงการ เปิดเวทีถื่นการศึกษาและธุรกิจชุมชน
- ที่ปรึกษาคณะวิจัยสนามโครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน (สค.อช.)	ม.ย. 2545-ปัจจุบัน	กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย	ที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ทีมวิจัยสนามของโครงการและส่งเสริมให้ชุมชนกลุ่มเป้าหมายพึ่งตนเองได้
- ผู้รับผิดชอบคณะติดตามผลโครงการเสริมศักยภาพชุมชนในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด	ม.ก. 2545-ปัจจุบัน	สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ	หัวหน้าทีมงานติดตามผลจังหวัดกาฬสินธุ์
- ผู้อำนวยการศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก	ค.ก. 2544-ปัจจุบัน	คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	งานให้บริการวิชาการแก่ชุมชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- ที่ปรึกษากลุ่มองค์กรชุมชนสาขาอุตสาหกรรมชุมชนของกระทรวงการคลัง	ม.ก. 2542-ปัจจุบัน	กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมในครอบครัวและหัตถกรรม) กรมส่งเสริมสหกรณ์และการเกษตร	ให้คำแนะนำ ปรึกษาการบริหารจัดการกลุ่มองค์กรชุมชน การผลิต การตลาดและอื่น ๆ ให้คำแนะนำปรึกษา

8. ผลงานทางวิชาการ

8.1 หัวหน้าโครงการ/นักวิจัยหลัก

- 1) การประเมินโครงการการศึกษาแบบบ้านมาโรงเรียนวัด จังหวัดมหาสารคาม, 2529.
- 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อภาษาไทยของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่สอนโดยใช้ชุดฝึกสมรรถภาพการอ่านเร็วกับการสอนตาม
คู่มือครูของกรมวิชาการ, 2530.
- 3) รูปแบบการดำเนินงานศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา,
2532.
- 4) การสร้างชุดการสอนเสริมทักษะการอ่านในใจสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6,
2534.
- 5) สภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง
พ.ศ. 2533) กลุ่มทักษะภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ตามทฤษฎีของครูผู้สอน
และผู้บริหาร โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม โครงสร้าง
พื้นฐานการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา, 2537.
- 6) องค์การทางสังคมและแผนการความเป็นประชาคม : กรณีศึกษาประชาคมตำบลนาข้าว
อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม, 2542.
- 7) รายงานโครงการพัฒนาศักยภาพในการส่งเสริมอุตสาหกรรมชุมชน ในกรณีโครงการ
อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย งบประมาณที่ 4, 2544.
- 8) กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชน :
กรณีศึกษากลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย, 2544.
- 9) กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้เศรษฐกิจชุมชน :
กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโพธิ์มี, 2544.
- 10) การกระจายอำนาจในประเทศไทย : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลคงใหญ่
อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม, 2544.
- 11) ศักยภาพป่านุรักษ์ป่าเบญจพรรณไพรบอนเขียวเพื่อความยั่งยืน, 2545.
- 12) ประสิทธิภาพอุตสาหกรรมชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจาก
หม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย, 2545.
- 13) การพัฒนาศักยภาพศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตรเพื่อชุมชนเข้มแข็ง
กรณีศึกษา กลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัยและกลุ่มห่อผ้า
พื้นเมืองชุมชนวังจาน, 2545.

- 14) กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชน :
กรณีศึกษา กลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย ตำบลนาข่า
อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม, 2545.
- 15) กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชน :
กรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองชุมชนวังจาน ตำบลนาข่า อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม, 2545.

8.2 ผู้ร่วมโครงการ/นักวิจัยร่วม

- 1) มูลนิธิพัฒนาจังหวัดมหาสารคามและประชาคมการศึกษาจังหวัดมหาสารคาม. (2540).
การศึกษาในจังหวัดมหาสารคามสภาพปัจจุบัน ปัญหาและข้อเสนอแนะ.
- 2) มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2541).
ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- 3) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและประชาคมจังหวัดมหาสารคาม.(2543). กระบวนการ
มีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นประชาคมระดับตำบล.
- 4) สถาบันพระปกเกล้า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2544).
การจัดอันดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมโครงการรางวัลพระปกเกล้า
ประจำปี 2544 “ความเป็นเลิศด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน”
และความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างตัวแปรคัดสรรกับความเชื่อถือไว้วางใจของ
ประชาชนต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.

8.3 ประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยและศึกษาดูงานในต่างประเทศ

1. ผู้ร่วมโครงการ/ที่ปรึกษา

ธนาคารโลก Zentralschweizerischer Beratungsdienst für Schulfragen และ
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2541). การพัฒนาหลักสูตรอบรมศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน กรมสามัญ
และอนุบาลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.

8.4 ผลงานตีพิมพ์

1. เอกสารประกอบการสอน กระบวนการเรียนรู้ใหม่ในการพัฒนา : แนวทางใหม่แห่งความร่วมมือ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
2. เอกสารประกอบการสอน การประชุมกันแล้วเกี่ยวกับอนาคต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541.
3. เอกสารประกอบการสอน เทคนิคการระดมพลังสมอง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542.
4. เอกสารประกอบการสอน การศึกษาตามอัธยาศัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.
5. เอกสารประกอบการสอน การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.
6. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา การศึกษาตามอัธยาศัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.

8.5 บทความทางวิชาการ

1. Research on Social Organizations and Community Development : Case Study of Tambon Na Kha, Amphoe Wapi Pathum, Maha Sarakham Province. 2001.
2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชน : กรณีกลุ่มประชาคมผดักถักผ้าแปรรูปจากหม่อนน้ำเกลี้ยงเวียงชัย, 2544.

8.6 วิชาที่รับผิดชอบในหลักสูตร (ระดับปริญญาตรี, ประกาศนียบัตรบัณฑิต, ระดับปริญญาโท)

8.6.1 ระดับปริญญาตรี (วิชาเลือก และวิชาโทการศึกษาผู้ใหญ่)

0510310 Introduction to Nonformal Education

0501327 Techniques for Surveying of Community Problems and
Need for Adult Education

0501311 Community Education

0501322 Principles of Community Development

8.6.2 ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต (สาขาการจัดการและประเมินโครงการ)

0109501 การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น

8.6.3 ระดับปริญญาโท

0501752 Informal Education

0501863 Administration and Management in Nonformal Education

0501886 Management for Conference Seminar and Training

8.7 งานอื่นๆ

- 1) 2539 – ปัจจุบัน ประธานและกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา
- 2) 2540 – ปัจจุบัน ประธานพิจารณาเค้าโครงวิทยานิพนธ์และการศึกษาค้นคว้าอิสระระดับบัณฑิตศึกษา
- 3) ที่ปรึกษาสาขาอุตสาหกรรมชุมชน ปี พ.ศ. 2542. – ปัจจุบัน ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม

8.8 ประสบการณ์ในการฝึกสอน

- 1) ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตร RURAL PROJECT ; DESIGN, MONITORING AND EVALUATION โดย AusAID (จำนวน 21 วัน)
- 2) ผ่านการฝึกอบรมด้านอุตสาหกรรมชุมชน ประมาณ 5 หลักสูตร ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น ในช่วงที่เป็นที่ปรึกษาโครงการ (ปี พ.ศ. 2542-2545)
- 3) ผ่านการอบรมด้านการติดตามและประเมินผลโครงการ ซึ่งดำเนินการโดยกองทุนเพื่อชุมชนและสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี พ.ศ. 2542 จำนวน 2 หลักสูตร
- 4) ผ่านการอบรมการบริหารจัดการโครงการเพิ่มประสิทธิภาพกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง หลักสูตร 3 วัน
- 5) ผ่านการอบรมผู้ประสานงานศูนย์การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งดำเนินการโดย สกว.ภาค หลักสูตร 7 วัน
- 6) ผ่านการอบรมผู้ประเมินภายนอก ซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หลักสูตร 4 วัน
- 7) ผ่านการอบรมผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางระดับท้องถิ่น ซึ่งจัดโดยสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น หลักสูตร 4 วัน

8.9 ผลงานดีเด่น

- 1) ศึกษานิเทศก์ผู้มีผลงานดีเด่นระดับประเทศเขตการศึกษา 10 ปี พ.ศ. 2532

